T.C.
HATAY VALİLİĞİ

HATAY DEVLETİ

2 Eylül 1938 - 29 Haziran 1939

HATAY-2011

T.C.
HATAY VALİLİĞİ
Yayın no: 15

www.hatay.gov.tr

YAYINA HAZIRLAYAN
Doç. Dr. İsmet Melek
Mustafa Kemal Üniversitesi

YAZARLAR
Doç. Dr. İsmet Melek
Mustafa Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Hamit Pehlivanlı
Kırıkkale Üniversitesi

DANIŞMAN
Doç. Dr. Yusuf Sarınay
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

ARŞİV
• Hamdi Alkan • Gürsel Öztürk • Zafer Özkan • Hikmet Çinçin • Mehmet Melek • Erdem Melek
• Merhum Faik Melek • İsmet Melek • Ahmet Melek • Gökçen Erner • Alp Edipoğlu • İnsel Sabuncu
• Nevzat Şahin • Mehmet Karasu • Recep Orhan Bakırcı • Serdar Ezer
• İhsan Halefoğlu • Merhum Halef Halefoğlu • Necmi Burgaç • Merhum Kemal Şehoğlu • Foto Çığır (Abdüssamed Genco)

ISBN: 978-605-359-526-7

Aralık 2011

Kapak Fotoğrafı
Hatay Meclisi'nde Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararının oylandığı sırada, dışarıda sonucu bekleyen Hataylılar.
Yer: Şimdiki Valilik Binası bahçesi.

Tashih
Zeynep Melek

Grafik
Serter Şeker

Kapak
M.A.Ş

Baskı
Anıt Matbaa-Ankara
Tel: 0312.232 57 78

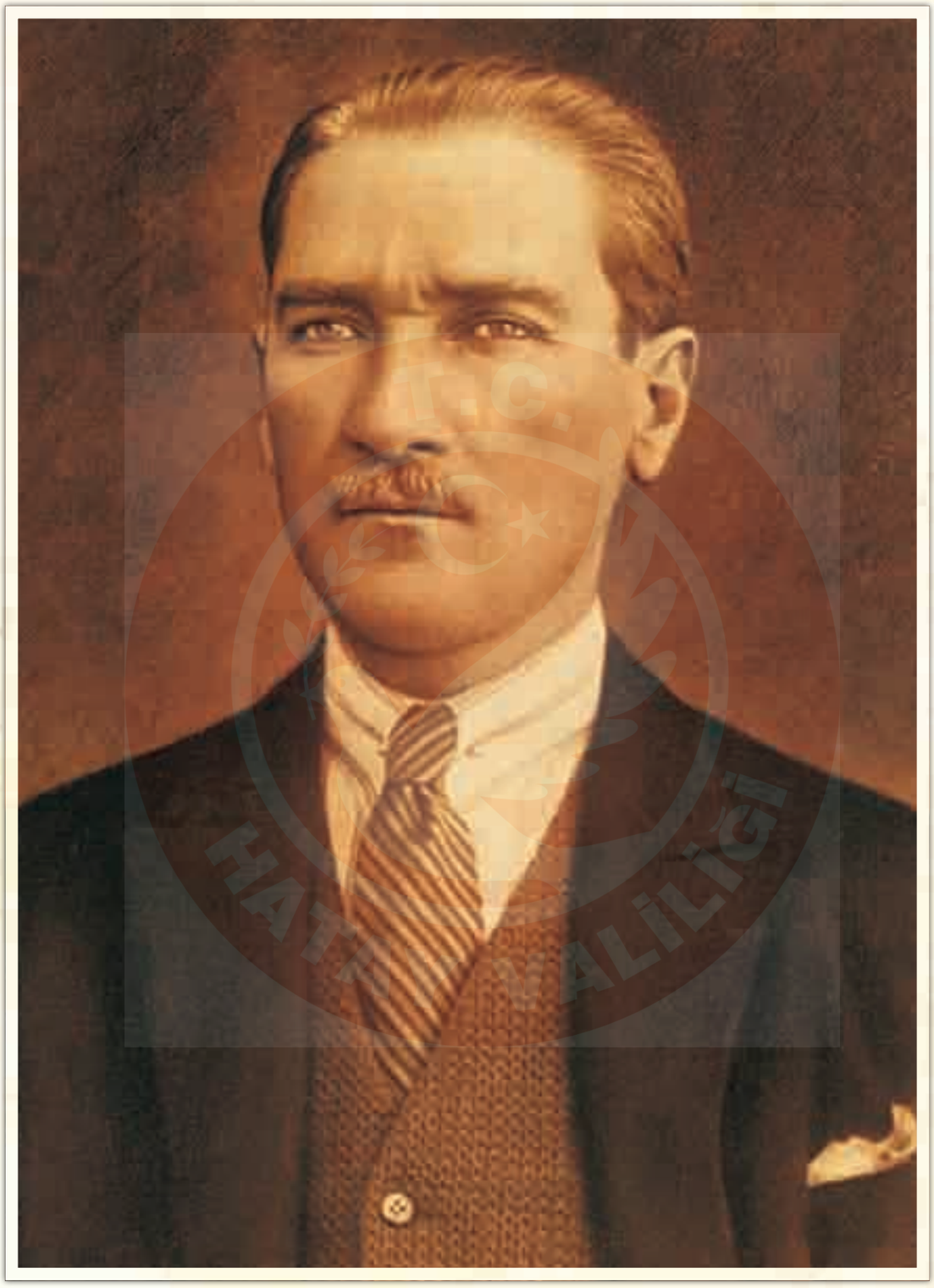

“Hatay benim şahsi meselemdir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

T.C.
HATAY VALİLİĞİ

Sunuş

I. Dünya Savaşı sonrasında dengeler altüst olmuş ve ardından bambaşka bir dünya ortaya çıkmıştır. Bu savaş sonrasında 600 yıl hüküm süren Osmanlı Devleti paramparça edilmiştir. Yeni süper güçlerin dünyayı paylaşma arzusu yıkılan koca bir devletin topraklarında talana dönüşmüştür. Asırlardır barış ve sükûnetin hakim olduğu bölgelerde büyük acılar yaşanmış ve insanlık yıkıma uğramıştır...

Yıkılan Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklarda kısa sürede 50'ye yakın yeni devlet kurulmuştur. Anadolu topraklarında gizli anlaşmalarla kurulmak istenen başka bazı devletlere ise Anadolu insanı fırsat vermemiştir.

Tarih boyunca her zaman insanı esas alan ve insanı yücelten bir anlayışın temsilcisi olan Türk Milleti, I. Dünya Savaşı'nın şokunu yaşarken, ortaya çıkan vahşeti hiç bir zaman anlayamamıştır. Çünkü asırlardır insanlığa barış ve sevgiyi anlatan bir uygarlığın temsilcilerinin idrakleri, böyle bir vahşeti kavramaktan acizdir. Onlar, yıllarca Ahmet Yesevi'leri, Mevlana'ları, Hacı Bektaş-ı Velileri, Yunus Emre'leri yetiştiren bir milletin evlatlarıdır. Onlar, çıkarlar için savaşmayı reddeden bir neslin torunlarıdır.

I. Dünya Savaşı'nı müteakip imzalanan Mondros Mütarekesi neticesinde, Anadolu'nun bir çok yerinde olduğu gibi Hatay ve güney illerimizde de, İtilaf Devletleri tarafından bir işgal hareketi başladı. Antakya ve havalisini Fransızlar işgal etti. Yıldırma ve eziyetler karşısında direnişe geçen Hataylılar yerel örgütler kurarak mücadeleye başladılar. Bu anlamda ilk mücadele 19 Aralık 1918 günü Fransız askerlerine karşı Dörtyol'a bağlı Karakese köyünde yapıldı. Köyü işgale gelen Fransız birliği 15 kayıp vererek geri çekildi. Bu çatışma Türk Milli Mücadele tarihinin başlangıç noktası ve Kurtuluş Savaşımızın ilk kurşunudur.

Hatay bir dönem Fransızların egemenliğinde kaldı. Hatay'da halkın mücadelesine rağmen, Hatay Devletinin kurulduğu 2 Eylül 1938'e kadar, dolaylı da olsa Fransız işgali devam etti. Çünkü Hatay, bölgenin en verimli topraklarına sahip, aynı zamanda Akdeniz'e bağlantısı olan, en stratejik vilayetti. Fakat Anadolu'da kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletinin mimarı Mustafa Kemal Atatürk'ün Hatay'ı bırakmaya hiç niyeti yoktu. Atatürk 15 Mart 1923'de Adana ziyareti sırasında kendini karşılamaya gelen Hataylılara "Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde esir kalamaz" diyerek umut vermiş ve buraya ilişkin niyetini belli etmişti. Bundan sonra her fırsatta bizzat Atatürk tarafından yürütülen usta bir siyasetle 2 Eylül 1938'de bağımsız "Hatay Devleti" kurulmuştur. Antakya'ya Hatay ismini bizzat Atatürk vermiştir. Hatay'ın ayrı bir bayrağı, marşı, cumhurbaşkanı, başbakanı, bakanları ve meclisi vardı. Tüm organları ile işleyen bir devletti. 29 Haziran 1939'da Hatay Millet Meclisi tarafından, Türkiye Cumhuriyetine katılma kararı alınana kadar geçen süre içinde, bağımsız bir devlet olarak yaşadı. Kendi anayasasını ve kanunlarını çıkardı.

Türk tarihinde örnek bir mücadelenin sonunda, Hatay vilayetimiz yeniden anavatana kavuştu. Böylece, her zaman barış ve hoşgörüden yana olan Türk Milleti, sabırla sürdürülen bir mücadele ile bir vatan parçasını daha, barış ve sükunet ortamına taşıdı.

Bugün Hatay vilayetimiz yurdumuzun en nadide köşelerinden birini oluşturmaktadır. Ülkemizin sanayiden ticarete, tarımdan ulaşıma kadar bir çok sektöründe öncü olan Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmakla gücüne güç katmış ve bölgenin gözbebeği haline gelmiştir. Çok farklı kültürlerin ve inançların güven ve hoşgörü ortamında özgürce kendilerini ifade edebilmelerine imkan sağlanmıştır. Hatay'da halen üç büyük dinin tüm mensupları için ibadethaneler mevcuttur. Farklı etnik gruplara mensup vatandaşlarımız, hiçbir ayrım gözetmeksizin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmanın imkanlarından özgürce faydalanabilmektedir. Bu haliyle Hatay, dünyaya örnek olabilecek bir barış ortamı sunmaktadır. Dün olduğu gibi bugün de "önce insan" diyen bir anlayışın hakimiyeti ile Hatay ilimiz, mutlu insanların yaşadığı bir esenlik beldesidir. Habib-i Neccar'ın asırlar öncesinden günümüze kadar yankılanan daveti, bugün Hatay'da karşılık bulmaktadır.

Hatay Devleti kısa süren ömrüne karşın, tarihimizde önemli bir dönüm noktasıdır. Yaklaşık 22 yıl süren hasretlik döneminin ardından gerçekleşen kavuşma, tam bir sadakat öyküsüdür. Millet olmayı devlet olmaya yeğleyen vefalı Hataylıların hikayeleri gerçekten birer ibret vesikasıdır. Canları pahasına bu ülkeyi bizlere miras bırakan kahramanların

her biri, bizler için örnek olmalıdır. Onlar kendileri için yaşamadılar. Bizlere özgür bir vatan bırakmak için kendi ömürlerini feda ettiler. Bugün onların bıraktıkları topraklar üzerinde barış ve güven içinde hayatımızı sürdürüyoruz.

"Geçmişini bilmeyen geleceğini tayin edemez" demiş atalarımız. Tarih bilinci bir çok kez tarihi tekerrürden kurtarır. Bu nedenle üzerinde yaşadığımız toprakların tarihini bilmek ve bunlardan ders almak gerekir. Bu anlamda araştırmalar yapmak, yayınlar hazırlamak, programlar düzenlemek en başta bizlerin görevidir. Bölge tarihimizde yaşanan olaylar, yaşayan kahramanlar bizler için günümüze ışık tutan fenerlerdir. Özellikle yakın tarihimize ilişkin bilgilerin doğru ve anlaşılır biçimde günümüz insanına ve gelecek kuşaklara aktarılmasını Hatay Valiliği olarak önemsiyoruz.

Bugüne kadar Hatay ve Hatay Devleti ile ilgili bazı araştırmalar ve yayınlar yapılmıştır. Ancak bu hacimde bir çalışma ilktir. Çoğu ilk kez paylaşılan belge ve fotoğrafların eşliğinde, görsel değeri yüksek bir kitap ilk defa yayınlanmaktadır. Böyle bir kitabı Valilik olarak yayınlamaktan çok mutluyuz. Uzun bir arşiv derlemesinin ardından, uzmanlarca oluşturulan Hatay Devleti kitabının bu alanda önemli bir boşluğu dolduracağı inancındayım. Çok fazla tarihsel detaya girmeden, sadece gerekli olduğunu düşündüğümüz bilgiler ve belgeler eşliğinde, sizlere ibretle okuyacağınız bir Hatay Devleti kitabı sunuyoruz. Umarız bu kitap bu alanda yeni çalışmalara kapı açar ve Hatay Devleti ve onun ibretlik hikayesi enine boyuna işlenir. Elimizdeki imkanlarla ortaya koyduğumuz bu eserin, tüm Hataylılara ve Hatay'a gönül verenlere hayırlı olmasını dilerim.

Bu vesile ile kitabın yayınlanmasında ilk kıvılcımı çakan ve bizleri zengin bir arşivle buluşturan başta Doç. Dr. İsmet Melek olmak üzere, daha önceleri ilimizle ilgili yaptığı değerli çalışmalarla herkesin takdirini kazanan Doç. Dr. Hamit Pehlivanlı ve Doç. Dr. Yusuf Sarınay'a teşekkür ederim.

Ayrıca bu süreçte değerli bilgilerini ve arşivlerini bizlerle paylaşan tüm dostları ve bu eserin ortaya çıkmasında emeği geçenleri tebrik eder, başarılı çalışmalarının devamını dilerim.

M. Celalettin LEKESİZ
Hatay Valisi

T.C.
HATAY VALİLİĞİ

İçindekiler

GİRİŞ

Hatay Coğrafyası ve Stratejik Durum 15
Hatay Bölgesi Tarihi 19

BİRİNCİ BÖLÜM

HATAY DEVLETİ'NİN KURULUŞU

(Bölüm Yazarları: Doç. Dr. Hamit PEHLİVANLI, Doç. Dr. İsmet MELEK)

I - HATAY MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI ve HATAY DEVLETİNE GİDEN YOL 25

A. MONDROS MÜTAREKESİ ÖNCESİ DURUM 25
1. Hatay'ın Jeopolitik Önemi ve Büyük Devletlerin Bu Topraklardaki Emelleri 25
a. İngiltere Bakımından Hatay'ın Önemi 27
b. Fransa Bakımından Hatay'ın Önemi 28
2. Sykes-Picot Anlaşması 32
3. Mütareke Öncesi Güney Cephesi'ndeki Durum 34
a. İngiltere ile Emir Faysal Arasındaki İşbirliği 34
b. Mustafa Kemal'in Güney Cephesinde Görevlendirilmesi ve Yıldırım Orduları 34

ÇERÇEVE: Mondros Öncesi Milliyetçilik Fikri ve Türk Ocağı'nın Kurulması 39
ÇERÇEVE: Bölgede Yabancı Ülkeler Tarafından Açılan Eğitim Kurumları 40

B. MONDROS MÜTAREKESİ, İŞGAL ve DİRENİŞ 43
1. Mondros Mütarekesi 43
2. Mustafa Kemal'in İskenderun'un İşgalini Önleme Çabaları ve Bölgenin İşgali 45
3. İşgallere Karşı Direnişin Başlaması ve Dörtyol'da İlk Kurşun 50
a. Kuzey Hatay ve Nur Dağları Yöresi (Dörtyol ve Hassa) Direnişleri 54
b. Amik Ovası ve Kürt Dağı Yöresi Direnişleri 55
c. Antakya ve Kuseyr Yöresi Direnişleri 56

C. İSKENDERUN SANCAĞI'NDA MANDA YÖNETİMİNİN KURULMASI 59
D. ANKARA ANLAŞMASI ve SİLAHLI MÜCADELE DÖNEMİNİN SONA ERMESİ 60
E. LOZAN ANTLAŞMASI SONRASINDA GENEL DURUM 68

ÇERÇEVE: Sancak İdare Meclisi 71
ÇERÇEVE: Antep Valisi Akif İyidoğan'ın Antakya'yı Ziyareti 76

F. BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOLDA EĞİTİM ve KÜLTÜR FAALİYETLERİ 78
1. Antakya Lisesi 78
ÇERÇEVE: Altılar Hareketi *81*
2. Gençspor Kulübü 84
3. Yeni Mecmua Dergisi 86
4. Yenigün Gazetesi 88
5. Hatay Erkinlik (Egemenlik) Cemiyeti 89
6. Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye 90
G. 1936 MONTREAUX SÖZLEŞMESİ SONRASI SERTLEŞEN HATAY SİYASETİ 94
1. Atatürk'ün 1 Kasım 1936'da Yaptığı TBMM Açılış Konuşması 96
ÇERÇEVE: Habib-i Neccar Olayı 97
ÇERÇEVE: Dörtyol'da Toplanma 101
2. Seçime Gidilen Süreçte Hatay 102
ÇERÇEVE: HATAY Adı Nereden Geliyor? 108
3. Hatay Meselesi'nin Milletler Cemiyeti'nde Görüşülmesi ve Atatürk'ün Güneye Seyahati 114
ÇERÇEVE: Hatay Konusunda Atatürk - İnönü Ayrılığı *118*
4. Sandler Raporu ve Bağımsızlığın Onaylanması 122
H. 1937 SONRASI DÖNEM 125
1. Atatürk'ün Mersin ve Adana Ziyaretleri 128
2. Dr. Abdurrahman Melek'in Hatay Valiliğine Atanması 130
3. Türk - Fransız Askeri Heyetleri Arasındaki Görüşmeler 134
4. Türk Ordusu'nun Hatay'a Girişi 140
5. Fransız Teğmen Chabot'un Ölümü ve 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları 162
II - SANCAK'TA SEÇİMLERİN YAPILMASI 167
III - HATAY DEVLET BAŞKANLIĞI 171
A- HATAY ANAYASASI 171
B- HATAY DEVLETİ BAYRAĞI ve MİLLÎ MARŞI 172
C-HATAY DEVLETİ'NİN RESMÎ BAYRAMLARI 174
D- HATAY DEVLET BAŞKANININ SEÇİLMESİ 174
IV - HATAY MİLLET MECLİSİ ve TEŞKİLAT YAPISI 179
A. TEŞKİLAT YAPISI 179
B. HATAY MİLLET MECLİSİ'NİN TOPLANMASI 181
C. YASAMA FAALİYETLERİ 188
1. Hatay Millet Meclisi'nin Açılışından Tatile Girdiği Kasım Ayı'na Kadar Yapılan Toplantılar: 190
2. Kasım Ayı'ndan 29 Haziran 1939 Tarihli Son Toplantıya Kadar Yapılan Çalışmalar: 192
D. 29 EKİM CUMHURİYET BAYRAMI ve ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNÜN HATAY MİLLET MECLİSİ'NDEKİ YANKILARI 196

İKİNCİ BÖLÜM

HATAY HÜKÜMETİNİN KURULUŞU

(Bölüm Yazarı: Doç. Dr. Hamit PEHLİVANLI)

I - BAŞBAKAN, BAKANLAR KURULUNUN SEÇİLMESİ ve HÜKÜMETİN GÜVENOYU ALMASI 207

II - BAŞBAKANLIK 209

III - DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI 213

IV - İÇİŞLERİ BAKANLIĞI 215

A. MERKEZ TEŞKİLATI 215

B. TAŞRA TEŞKİLATI 215

1. Antakya Kazası 216
2. İskenderun Kazası 217
3. Kırıkhan Kazası 217
4. Ordu kazası 218
5. Reyhaniye Kazası 219

C. İÇ GÜVENLİK TEŞKİLATI: ZABITA UMUM KUMANDANLIĞI 220

1. Emniyet Teşkilatı 221
   a. Kuruluş 221
   b. Meslek Dereceleri 222
   c. Çarşı ve Mahalle Bekçileri 222
2. Jandarma Teşkilatı 223
   a. Kuruluş 223
   b. Meslek Dereceleri ve Rütbe Bekleme Süreleri 223

D. TÜRKİYE'YE GEÇİŞ 226

E. HUKUK MÜŞAVİRLİĞİ 226

F. BASINLA İLİŞKİLER 227

G. DEVLET DAİRELERİNDE MESAİ SAATLERİ 227

H. İSTİHBARAT AMİRLİĞİ 227

V - MALİYE, İKTİSAT ve GÜMRÜK BAKANLIĞI 229

A. BAKANLIK MERKEZ VE TAŞRA TEŞKİLATI 229

1. Müsteşar 229
2. Özel Kalem Müdürlüğü 229
3. Teftiş Heyeti 229
4. Hukuk Müşavirliği 230
5. Maliye Umum Müdürlüğü 230
6. Zat (Personel) İşleri Şefliği 230
7. Levazım Memurluğu 230
8. Taşra Teşkilatı 230

B. GÜMRÜK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ 235

C. DEVLET BÜTÇESİ 237

D. ZİRAAT BANKASI 239

VI - ADLİYE (ADALET) BAKANLIĞI 241
A. ADLİYE TEŞKİLATI 241
1. Yüksek (Temyiz) Mahkeme 241
2. Ağır Ceza Mahkemeleri 242
3. Asliye Mahkemeleri 243
a. Antakya Asliye Mahkemesi 243
b. İskenderun Asliye Mahkemesi 243
c. Kırıkhan Asliye Mahkemesi 244
4. Sulh Mahkemeleri 244
a. Ordu Sulh Mahkemesi 244
b. Süveydiye Sulh Mahkemesi 244
c. Reyhaniye Sulh Mahkemesi 244
d. Beylan Sulh Mahkemesi 244
e. Arsuz Sulh Mahkemesi 244
5. Hapishaneler 244
B. BAZI ÖNEMLİ KANUNLAR 245
1. Vatandaşlık Kanunu 245
2. Hakimler Kanunu 246
3. Avukatlık Kanunu 246
4. Af ve Tecil Kanunu 246
VII - KÜLTÜR (MAARİF) ve SIHHAT (SAĞLIK) BAKANLIĞI 249
A. KÜLTÜR (MAARİF) BAKANLIĞI 249
1. Bakanlık Merkez Teşkilatı 250
2. Liseler 250
3. Arapça Konuşan Talebeler Kısmı 250
4. İlkokullar 250
B. SIHHAT (SAĞLIK) BAKANLIĞI 255
VIII - NAFİA (BAYINDIRLIK) ve ZİRAAT BAKANLIĞI 257
A. NAFİA (BAYINDIRLIK) BAKANLIĞI 257
1. Merkez Teşkilatı 257
a. Vekalet 257
b. Müfettişlik 257
c. Fen Heyeti 257
d. İdari İşler Bürosu 257
2. Birinci Şube: Köprüler ve Şoseler Şubesi 257
a. İskenderun Mıntıka Mühendisliği 257
b. Antakya Mıntıka Mühendisliği 257
c. Kırıkhan Mıntıka Mühendisliği 257
d. Atölye ve Malzeme Servisi 257
3. İkinci Şube: İmar Şubesi 258
4. Üçüncü Şube: Su, Bataklık ve Liman Şubesi 258
a. Bataklık ve Su 258
b. Liman Reisliği 258
5. Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü 259

B. ZİRAAT BAKANLIĞI 260
1. Merkez Teşkilatı 260
2. Ziraat Şubesi 260
3. Orman Şubesi 260
4. Baytar Şubesi 260

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HATAY DEVLETİ'NİN TÜRKİYE'YE KATILMASI

(Bölüm Yazarı: Doç. Dr. Hamit PEHLİVANLI)

I - HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI SÜRECİ 265

II - HATAY MECLİSİNİN SON TOPLANTISI ve TÜKİYE'YE KATILMA KARARI 267

III - HATAY DEVLETİ'NİN TÜRKİYE'YE KATILMASININ YANKILARI 299

IV - KATILMA KARARININ ARDINDAN YAŞANAN GELİŞMELER 303

V - HATAY DAVASINDA YER ALAN BAZI ÖNEMLİ ŞAHSİYETLERİN KISA HAYAT HİKÂYELERİ ***(Doç. Dr. Hamit Pehlivanlı ve Doç. Dr. İsmet Melek)*** 333

A. Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen 333
B. Hatay Meclis Başkanı Abdülgani Türkmen 337
C. Hatay Başbakanı Abdurrahman Melek 339
D. Adalet Bakanı Cemil Yurtman 343
E. Maliye, İktisat ve Gümrük Bakanı Cemal Baki 343
F. Nafia ve Ziraat Bakanı Kemal Alpar 344
G. Kültür ve Sıhhat Bakanı Ahmet Faik Türkmen 344
H. Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer 345
I. Albay Şükrü Kanadlı 345
J. Milletvekili Suphi Bereket 346
K. Milletvekili Samih Azmi Ezer 346
L. Milletvekili İbrahim İnal 347
M. Milletvekili Vedi Münir Karabay 347
N. Süreyya Halefoğlu 348
O. Milletvekili Selim Mahmut Şahin 348
P. Yüksek Mahkeme Azası Hikmet Çinçin 349

SONUÇ 351

KAYNAKÇA 353

William Henry Bartlett'in çizdiği Antakya'ya ait gravürlerden biri. (Beylan / Belen)

Giriş

Hatay Coğrafyası ve Stratejik Durum

KARADENİZ
Sivastopol
Yalta
Novorossisk
Armavir
Maykop
Tuapse
Pyatigorsk
Suhumi
Kutaisi
Poti
GÜRCİST
Rioni
Batum
Ahıska
Sinop
Zonguldak
Samsun
Bolu
Ordu
Trabzon
Rize
Kura
Gümrü
Çankırı
Amasya
Giresun
Çoruh
Kars
Yeşilırmak
Sakarya
Ankara
Aras N.
Eskişehir
Yozgat
Karasu
Erzurum
TÜRKİYE
Afyonkarahisar
Kırşehir
Kızılırmak
Keban Brj.
Tuz G.
Kayseri
Karakaya Brj.
Elâzığ
Van Gölü
Van
Eğirdir Gölü
Isparta
Beyşehir Gölü
Konya
Malatya
Seyhan
Burdur
Bitlis
Ceyhan
Atatürk Brj.
Diyarbakır
Ilısu Brj.
Antalya
Adana
Gaziantep
Mardin
Çukurova
Şanlıurfa
Antalya Körfezi
Mersin
İskenderun
İskenderun Kör.
Büyük Zap
Antakya
Halep
Musul
Fırat N.
KKTC
KKTC Erenköy
Lefkoşa
Gazimağusa
GKRY
Lazkiye
Hamah
SURİYE
Homs (Humus)
Trablus
Beyrut
LÜBNAN
Şam
İZ
IRA
Hayfa
Tel-Aviv
BATI ŞERİA
Kudüs
Amman
Dimyat
GAZZE ŞERİDİ
Gazze
Port Said
İSRAİL
Lût Gölü
Mansure
Süveyş Kanalı
SUUDİ ARABİSTAN
Zagazig
ÜRDÜN
Kahire
Suveyş

Anadolu, en eski çağlardan günümüze kadar dünya tarihinde çok önemli roller oynamış, kıtaların birleştiği bir düğüm noktasıdır. Anadolu coğrafyasının güneye açılan kapısı durumunda olan Antakya ve İskenderun bölgesi ise ayrıca bir öneme sahiptir. Bugün Hatay il merkezi olan Antakya ve buranın ilçesi olan İskenderun, Anadolu topraklarında kurulu en eski ve önemli yerleşim yerlerindendir.

En eski zamanlardan günümüze kadar çeşitli medeniyetlerin sınırları içine girmiş olan Antakya Orta Doğu jeopolitiğinde önemli yere sahiptir. Bölgenin merkezi olan Antakya şehri, eski çağlarda Hint Okyanusu kıyılarından başlayarak Bağdat, Musul ve Halep'ten geçerek Doğu Akdeniz limanlarına ulaşan büyük bir yol ile Mısır ve Suriye'yi Anadolu'ya bağlayan yolun kavşağında kurulmuş önemli bir yerdir.

Hatay bölgesi Anadolu'yu Suriye'ye bağlayan ve Belen boğazından Güneydoğu Torosları aşan büyük yolun zorunlu olarak geçtiği yer ve Akdeniz ile Çöl arasında İskenderun limanı bağlantısı ile yapılan büyük doğu ticaretinin mal yükleme merkeziydi. Bu durum uzun yüzyıllar devam etmiştir. Ancak coğrafi keşifler sonucu Afrika'nın güneyinden deniz yolu ile Avrupa'nın Asya'ya bağlanması Antakya'nın bu özelliğini kaybetmesine sebep olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda Süveyş Kanalı'nın açılması ise adeta son darbeyi vurmuştur.

Amanos Dağları ile Asi Nehri arasında kurulu Antakya şehri, 1930'lu yıllar.

Habib-i Neccar (Silpius) Dağı eteklerinde Silpius Oteli. (1930'lu yıllar. Bugün böyle bir otel bulunmamaktadır.)

Antakya coğrafi bakımdan incelendiğinde, Kızıldeniz'den başlayan Şeria Nehri yatağı ile güney Anadolu'ya uzanan çöküntüde Asi Nehri kıyısında, denizden 440 m yüksekliğindeki Habib-i Neccar Dağı'nın eteklerinde kurulmuş bir şehirdir. İlkçağlarda, özellikle Roma-Bizans imparatorlukları döneminde Akdeniz havzasının en büyük şehirlerinden biridir. Şehir, olimpiyat oyunlarının düzenlendiği, kalabalık nüfuslu, 12 km. uzunluğunda surları bulunan önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olarak dikkati çeker.

Hatay coğrafyasının en önemli tarafı onun topografyasıdır. Bu coğrafyanın belli başlı unsurları, İskenderun Körfezi oluğu, kıyı dağları, Kurtağı Platosu ve Amik-Karasu çukurudur. Büyük kısmı Akdeniz'in sularıyla örtülü İskenderun Körfezi oluğu, III. Zaman (Tersiyer) sonlarına kadar Anadolu'ya bitişik olan Kıbrıs Adası'nın devamıdır.

Antakya'yı kuzeye bağlayan Belen Geçidi'nin önemi, bir taraftan İskenderun Körfezi, diğer taraftan Amik (Antakya) Ovası üstünde sarp bir duvar gibi yükselerek Güney Anadolu ile Suriye arasında geçiş bakımından ciddi bir engel teşkil eden Amanos Dağlarının hemen hemen tek geçidi olmasından ileri gelir. Amanos Dağları, Belen hizasında 1700-2000 metreden yaklaşık 700 metreye kadar alçalmaktadır. Bu sayede Anadolu'yu baştanbaşa geçip Gülek Boğazı'ndan Adana Ovası'na inen ve daha sonra deniz kıyısını takip ederek, İskenderun'a kadar gelen eski tarihi yolun doğuya, Suriye ve Mezopotamya istikametine doğru ilerlemesi bu sayede mümkün olmaktadır. Gerçektende İslam orduları Suriye üzerinden Anadolu'ya girmek istemişlerse de Amanos Dağlarını aşamamışlardır. Antakya bugün 700 metreye kadar yükselen ve Amanos Dağlarını Belen Geçidi'nde aşan yol ile denize, İskenderun'a, diğer birtakım yollarla da güneyde Lazkiye, Şam ve Beyrut'a, doğuda Halep'e, kuzeyde Adana, Maraş, Kilis ve Gaziantep'e bağlıdır.

Hatay Bölgesi Tarihi

Tarihi araştırmalar Antakya bölgesinde yerleşimin çok öncelere dayandığını göstermektedir. Burada hayat, insanoğlunun yazıyı icadından çok önce Paleolitik Çağda başlamıştır. Bölgede yapılan arkeolojik kazılarda, Orta Paleolitik ve Üst Paleolitik döneme ait bulgulara rastlanmıştır. Bu da bölgenin eski bir yerleşim merkezi olduğunun delilidir. İnsanoğlunun avcılık ve tarım ile uğraştığı Neolitik Çağ'da, tarımın geliştiği, bakırın araç-gereç yapımında kullanıldığı İlk, Orta ve Son Kalkolitik Çağlarda da bölgede yerleşimin olduğu tespit edilmiştir. Amik Ovası ve çevresinde yapılan kazılarda da İlk Tunç Çağı'na ait bulgular elde edilmiştir.

Anadolu'da M.Ö. 2000'li yıllarda ilk kültürler oluşmuştur. Bunlar Hattiler, Luviler ve Hurrilerdir. Anadolu'ya dışarıdan gelen kavimler yüzünden bölgede etnik, kültürel ve dinî inançları birbirinden farklı topluluklar oluşmuştur. Dolayısıyla birbirleriyle uyuşmaları mümkün olmamıştır. Antakya çevresinde yaşayan bir kısım küçük topluluklar daha sonra (M.Ö. IX. Yüzyılda) Hattena Krallığı'nı kurmayı başarmışlardır.

Antakya bölgesinde daha sonra Persler hakim olmuşlardır. Persler Anadolu'yu hakimiyetleri altına almışlar, Babil Devleti'ni yıkarak Çanakkale'den Hindistan'a, Amuderya (Ceyhun) ötelerine kadar ilerlemişlerdir. Bölgedeki egemenlikleri İskender'in Anadolu'yu eline geçirmesine kadar devam etmiştir. İskender'in Kral Kodomanus'u M.Ö.331 Gavgamela'da yenmesinden sonra Antakya yöresinde Pers üstünlüğü sona ermiştir.

Antakya şehrinin kuruluşu Büyük İskender zamanına rastlamaktadır. Ancak şehri asıl kuran ve ismini veren kişi, İskender'in ölümünden sonra imparatorluğu paylaşan generallerden Seleukos'tur.

Amanos Dağları ile Asi Nehri arasında kurulu Antakya şehri.

I.Seleukos, Samandağ'ı ve Amik Gölü kıyısındaki şehirleri yıktırarak Antakya'yı kurdurur. Antakya, Asi Nehri (Orontes) kenarında, denizden yaklaşık yirmi kilometre kadar içeride inşa edilmiştir. Kısa sürede büyüyerek Roma ve İskenderiye'den sonra antik devrin üçüncü büyük şehri konumuna gelmiştir. Roma iç savaşlarında Antakyalılar Pompei'ye karşı Sezar'ın tarafını tutarak onun itimadını kazandılar. Bundan memnun kalan Sezar halkın imtiyazını yenileyerek yukarı mahallelere su getirtti ve bir amfi tiyatro yaptırdı. Bunlar nüfus artışı sebebiyle zaman, zaman genişletilerek sirk ve hipodrom onarıldı. Eyalet merkezi olduğu için yeni hükümet binaları da inşa edildi. Roma 395'te ikiye ayrıldığı zaman Antakya Bizans'ın (Doğu Roma) elinde kaldı.

Antakya'nın değer kaybetmeye başlaması Sasani Devleti'nin kurulmasıyla birlikte başlar. Zaten İran kralları daima Roma İmparatorluğu'nu Asya'da zayıflatmaya çalışmışlardır. VI. yüzyılda da Antakya, İran seferlerinin esas hedefini teşkil etti. İran kralarının iki defa yaptıkları yağma ve sık sık meydana gelen depremler şehrin tahribine yol açmıştır. Sasani Kralı Enuşirvân 540'ta şehri alarak yağmaladı. Şehri ateşe vererek bölge halkını İran'a göç ettirdi. Antakya, tekrar Sâsâniler'in (611-628) işgali altında kaldı. Suriye'yi kurtarmak üzere harekete geçen İmparator Heraklios, 622'de şehir surları önünde mağlubiyete uğradı. İran kuvvetlerince 628'de boşaltılan şehir bundan sonra antik hüviyetini kaybederek yeni bir döneme girdi. Antakya, İranlılar tarafından boşaltıldıktan sonra yeniden Bizans hakimiyetine girdi. Ancak Bizans kuvvetleri 636'da Yermük Savaşı'nda İslâm ordularına yenildi.

Yermük Savaşı'nın ardından İslam kuvvetleri Antakya'yı kuşattı. Kuşatma uzun sürdü. Ancak Hz. Ömer'in tavsiyesi üzerine şehre zarar vermemek için

çatışmaya girilmedi. Halkın cizye ödemesi şartıyla şehir teslim oldu (638). Bundan sonra bir kısım halkın şehri terk etmesinden dolayı şehrin yeniden iskânı için uğraşılmıştır. Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında valilere emir verilerek bölgede Müslümanların yerleşmesini sağlamaları istenmiştir. Halifeler Müslümanları ikna için kendilerine toprak verilmesini de emretmiştir.

Emeviler zamanında da Antakya'ya nüfus yerleştirilmesine devam edilmiştir. Antakya İslâm hâkimiyetinde serhat şehri (sagr) özelliğini kazanarak, askeri üs haline gelmiştir. Böylece meydana gelebilecek saldırıları durduracak bir savunma noktası halini almıştır. Halife Abdülmelik (685-705) zamanında bölgede Arap olmayan unsurlara farklı davranılması bazı ayaklanmalara sebep olmuştur. Ancak halife buralara hemen asker göndererek isyanları bastırmış ve bölgeyi yeniden hâkimiyetine almıştır.

Abbasiler döneminde halifelerin ayrıcalık gözetmemesi Antakya yöresinde yaşayan halkın huzurunu sağladı. Halife Memun zamanında ise bölgeye çok sayıda Türk yerleştirilmiştir. Halife Harun Reşid zamanında (786-809) Antakya bölgesi yeni bir vilayet haline getirilmiştir. Memun ve Mutasım zamanlarında (813-842) Türklerin önemli askerî görevlere getirilmesiyle birlikte, Antakya yöresinde de bir kısım önemli işler Türkler tarafından ifa edilmiştir. Abbasiler IX. Yüzyıl sonlarına doğru güç kaybetmeye başlayınca küçük küçük beylikler ortaya çıkmıştır. Antakya, Ahmed b. Tolon'un, İhşidoğullarının ve daha sonra Hemadanoğullarının eline geçmiştir. Şehir 638'den 969'a kadar Müslüman Arapların elinde kalmıştır. Doğu Romalı General Burtzes, şehir içinden birini kullanarak şehri almayı başarmıştır. Antakya bundan sonra bir asırdan fazla Bizanslıların elinde kalarak Müslümanlara karşı Bizans'ın başlıca kalesi olmuştur.

1900'lerin başlarında Tarihi Roma Köprüsü.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Süleyman'ın şehri almasıyla 1084'ten itibaren Antakya tekrar İslam hâkimiyetine girdi. Ancak onun 1086'da ölümü üzerine Sultan Melikşah, Yağı Basan'ı Antakya'ya emir tayin etti. 1097'de haçlılar şehrin önünde gözüktüğü zamanda bu kişi emir idi. Şehrin kuvvetli ve geniş surları ile arazinin sarp olması yüzünden Hıristiyanlar muhasarada güçlük çektiler. Ancak içerden bir işbirlikçinin (komutanlardan Firuz) yardımıyla 2 Haziran 1098'de haçlılar şehri ele geçirip ahaliyi kılıçtan geçirdiler. Antakya bundan sonra 170 sene Hıristiyanların elinde kaldı ve bir dukalık merkezi oldu. Moğolların Anadolu'yu istila etmeleri üzerine Müslüman ve Hıristiyanlardan birçok insan Antakya'ya sığınmıştır. Dolayısıyla şehrin nüfusu bir anda artmaya başlamıştır.

Daha sonra Memlük sultanı Baybars, Suriye'deki Hıristiyan hâkimiyetine son vermek için harekete geçerek 1268'de şehri ele geçirdi. Şehir bundan sonra eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Ancak bazı batılı araştırmacıların iddia ettiği gibi bu gerilemenin asıl sebebi şehrin Müslümanların eline geçmesi değildir. Bu gerilemenin sebebini Müslümanların Şam şehrini kurmalarında aramak daha doğru olur. Zira Şam, Suriye'de merkezi durumda ve kuzeyden gelecek taarruzlara karşı daha iyi korunmuş durumdadır. Yani Antakya Şam ile rekabet edememiştir. Ayrıca zelzeleler de şehrin yeniden kalkınmasına mani olmuştur.

Suriye ve Antakya Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında Osmanlı topraklarına katıldı. Hatay bölgesi Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra bazı isyanlar olmuşsa da genelde bölgede huzur ortamı sağlanmıştır. Osmanlılar bölgeye çeşitli zamanlarda Anadolu'dan ve Rumeli'den bazı aşiretleri ve göçmenleri de yerleştirmişlerdir. Bölgeye yerleştirilen bir kısım aşiretler zaman, zaman huzursuzluk çıkarmışlardır. XVIII. Yüzyılda da Antakya ve çevresinde iktisadi ve ahlaki çöküntüden dolayı bazı eşkıyalık hareketlerine rastlanmaktadır. Ancak bunlardan hiçbiri etnik ve siyasi sebeplere bağlı olarak çıkmamıştır.

Hatay, gerek ticaret yolları gerekse Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından jeo-stratejik öneme sahip zengin bir bölge olmasından dolayı XVIII. Yüzyılın başlarından itibaren batılı sömürgecilerin göz diktiği bir yer olmuştur. Batılılar bölgeye eğitim, sağlık, din ve demiryolu alanlarında yatırım yaparak nüfuzlarını yerleştirmeye çalışmıştır.

Birinci Bölüm

Hatay Devleti'nin Kuruluşu

T.C.
HATAY VALİLİĞİ

I - HATAY MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI ve HATAY DEVLETİNE GİDEN YOL

A. MONDROS MÜTAREKESİ ÖNCESİ DURUM

Yirminci yüzyılın ilk yılları, Osmanlı Devleti'ne bağlı topraklar üzerinde batılı güçlerin niyetlerinin iyice ortaya çıktığı ve bu toprakları paylaşmak adına bir süredir yürüttükleri çalışmaları uygulamaya koydukları yıllardır. Daha önce de ifade edildiği gibi Hatay, Fırat Havzası'ndan Akdeniz'e ve Suriye'den Anadolu'ya giden yolların kavşak noktasında, Güney Anadolu, Doğu Akdeniz, Suriye ve Mezopotamya'ya hakim bir konumda, oldukça stratejik bir bölgedir. Bu nedenle, 18. yüzyıldan itibaren bu bölgeye hakim olmak isteyen ve birbirine benzer amaçlarla hareket eden Fransa, İngiltere ve Rusya arasında bu yüzyıldan itibaren kıyasıya bir rekabet yaşandığı görülmektedir. Bu devletler bir yandan aralarında gerçekleştirdikleri gizli görüşmelerle Osmanlı toprakları üzerinde gelecekteki egemenlik alanlarını paylaşmaya çalışırken diğer yandan ilerleyen sayfalarda daha yakından göreceğimiz gibi kendilerinin açtıkları eğitim kurumları vasıtasıyla, misyonerlik faaliyetleriyle, ekonomik ayrıcalıkları ve kültürel faaliyetleriyle bölgede önemli bir nüfuz alanı oluşturma çabalarını yürütmüşlerdir.

Peki, Hatay bölgesinin batılı devletlerin gözünde böylesine değerli olmasının nedenleri nelerdir? Başta Fransa olmak üzere İngiltere ve diğer devletler neden Hatay'da egmen olmayı istemişlerdir?

1. Hatay'ın Jeopolitik Önemi ve Sömürgeci Devletlerin Bu Topraklardaki Emelleri

Hatay bölgesi, dünya haritasında çok önemli bir yere sahip olan iki bölge olan Kilikya (bugünkü Çukurova bölgesi) ve Suriye arasındaki en kilit noktadır. Bu iki önemli bölgenin tam ortasında bulunan Hatay'ın bu konumu Fransa, İngiltere, Almanya ve Rusya gibi dönemin büyük devletlerinin bu topraklar üzerindeki iştahını kabartmıştır. Ayrıca, 20. yüzyılda büyük bir sömürge bölgesi olan Hindistan'a giden en kısa yolun buradan geçmesi, bölgenin deyim yerinde ise bir "pırlanta" olmasını sağlamıştır. Özellikle, Ümit Burnu denizyolunun keşfedilmesinden ve Süveyş Kanalı'nın açılmasından önce Doğu-Batı ticaretinde bölgenin önemi büyüktür. Ticaret yollarındaki bu değişime rağmen 19. yüzyıldan itibaren dünya politik dengesinde petrolün ağırlığını koyması sonucu bölgenin önemi daha da artmıştır.

İngiltere, Fransa gibi dönemin büyük devletleri, Hatay bölgesini elde ettiklerinde, buraya komşu Suriye, Kilikya (Çukurova) gibi anahtar bölgeleri de kontrol altında tutacaklarını çok iyi biliyorlardı. Bu nedenle ticari ve askeri açıdan çok önemli olan Hatay'a egemen olmak için büyük mücadeleler vermişler ve kendi aralarında kapalı kapılar ardında çetin pazarlıklar yapmışlardır.

Antakya ve İskenderun, Fırat havzasından

1930'lu yıllarda Antakya.

Akdeniz'e ve Suriye'den Anadolu'ya giden yolların kavşak noktasıdır. Bölgenin konumu, Anadolu'dan Suriye'ye, dolayısıyla Ortadoğu'ya ve tam ters istikamette Ortadoğu'dan Anadolu ve Akdeniz'e geçiş noktası üzerinde bulunduğundan, uluslararası arenada devletlerin birbiriyle zorlu maçlar yaptığı satranç tahtasının en önemli kareleri olan merkez karelerin konumuna benzetilebilir. Satrançta merkez kimde ise galibiyet ona yakındır. Çünkü tahtanın tam ortasındaki dört merkez kareden tahtanın her alanına hamle yapabilir, rakiplerinizi çok daha kolay bir şekilde açmazlara sokabilir ve onu mat edip sahadan silebilirsiniz.

Napolyon'un Mısır'ı işgalinden başlayarak, bütün 19. yüzyıl boyunca Akdeniz'in doğusunda Fransa sağlam bir atlama tahtası peşinde koşmuş, fakat bu yoldaki girişimleri İngiltere tarafından sürekli engellenmiştir. Bu iki devlet için amaç, Osmanlı İmparatorluğundan herhangi bir toprak parçasını, kıyıdan bazı bölgeleri ele geçirmek değil, ileri de ekonomik ve stratejik imkanlar sağlayan geniş iç bölgelere de sahip olmaktır. Fransa bu amaçla faaliyet alanı olarak Kuzey Afrika ile Hatay, Suriye ve Lübnan'ı seçmiştir.

Fransızların bu toprakları yoğun bir şekilde elde etme arzularına karşılık olarak, Ulu Önder Atatürk Hatay'ı Fransızlara bırakmamak ve Anavatan topraklarına katmak için varını yoğunu ortaya koymuş, ölümle pençeleşirken hasta yatağından kalkıp 1938'de Fransızlara Hatay'ı alma niyetini açıkça göstermek, onlara gözdağı vermek, sağlığının yerinde olduğunu ve hala Hatay meselesinin peşinde olduğunu göstermek için (doktorların kesin seyahat yasağı koyduğu ve yatak istirahatinin şart

koştukları halde) yaşamının son aylarında Adana ve Mersin'e seyahat etmiş, oralarda kahraman Türk Askerlerinin geçit törenini saatlerce hiç oturmadan ayakta izlemiştir. Bu davranışıyla ömrünün en az altı ay kısaltmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu toprakları düşmana vermemek için canını ortaya attığı Hatay Meselesi'nin altında yatan en önemli sebeplerden biri Hatay'ın jeopolitik ve jeostratejik konumudur.

'Jeopolitik' tam olarak ne demektir? Bu tek kelimenin belki de yüzlerce kelime ile anlatılabilecek derin anlamı şu şekilde özetlenebilir "Ülkelerin sosyal ve coğrafi yapıları (dünya haritasındaki konumu, denizleri, dağları, nehirleri vb.) ile nüfus, ekonomi gibi güçleri onların iç ve dış politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Bir ülkenin coğrafyasından doğan iç ve dış politik imkanları ve gücü o yerin jeopolitiğini meydana getirir. Nitekim değerli bir asker ve komutan olan Napolyon Bonaparte'ın (1769-1821) "Devletin politikası coğrafyasına bağlıdır" sözleri de bu gerçeği veciz bir şekilde açıklamaktadır" O halde jeopolitiği bir başka şekilde devletlerin uluslararası ilişkilerde siyasetini belirleyen doğal coğrafi etkenlerin tümüdür' şeklinde tanımlayabiliriz. Antakya ve İskenderun'un içinde bulunduğu Orta Doğu güç dengeleri ve bloklar içi çekişme alanı, deniz yolları ve 19. yüzyıldan itibaren petrolün denetimi için ilgi odağı olmuş, olmaya da devam etmektedir. Tarihi ipek ve baharat yollarının geçtiği, önemli bir bölgedir.

Fransa, İngiltere ve Rusya, İskenderun limanını ve Antakya'yı almak için çok uzun yıllar birbirleriyle kıyasıya mücadeleler vermişlerdir. 18. yüzyıldan itibaren bu toprakları isteyen Fransa'ya karşılık, sıcak denizlere inmek isteyen Çarlık Rusya'sının da İskenderun limanını ve Antakya'yı elde etme arzusu bu iki ülke arasında yoğun bir rekabete sebep olmuştur. Ayrıca, Fransa'nın bu bölge ile ilgilenmeye başlamasından itibaren her girişimi İngiltere tarafından engellenmiştir.

Hatay Meselesinin daha iyi kavranabilmesi açısından İngiltere ve Fransa'nın 20. yüzyıl başlarında bölgeye yönelik amaç ve politikalarının biraz daha derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

a) İngiltere Bakımından Hatay'ın Önemi

İngiltere, çok önemli sömürgesi olan Hindistan ve bütün Güneydoğu Asya'daki çıkarlarını korumak amacıyla, Osmanlı idaresi altında bulunan Mısır'ı ve Süveyş Kanalı'nı kendi denetimi altına almak istiyordu. Ayrıca, Hint Okyanusunda İngiliz çıkarlarını koruması için bugünkü Irak'a hakim olması gerekiyordu.

İngiltere çıkarları doğrultusunda kimi zaman Rusya'yı, kimi zaman Türkler'i desteklemiştir, zaman zaman da Ruslar'ı Türklere karşı kullanmıştır. Bazen de ödül vaadetmek suretiyle Rusya'yı kendi tarafına çekerek Osmanlı Devleti aleyhine hareket etmiştir. Şartların değişmesi ve kendi hayati çıkarlarının sağlanması üzerine de, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama girişimlerini ertelemiştir. İngiltere gerek çıkarları, gerekse İngiliz İmparatorluğu'nun ulaştırma yollarının emniyeti için bazen Rusya'ya ilaveten Fransa'yı da yanına almayı başarmış; bazen de Türkler'e düşmanlık besleyen diğer devletleri ve azınlıkları kullanmıştır.

İngilizler kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlılar ile ilgili iki zıt politikayı değişik zamanlarda uygulamıştır. İlk defa, 1767 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti'nin kaderiyle yakından ilgilenmeye başlamışlardır. İngiliz Başbakanı Milliam Pitt, Rusların Karadeniz kıyılarındaki genişlemelerinin ve güneye doğru inmelerinin gelecekte İngiltere için doğuracağı tehlikeleri görmüş, bu durumu önlemeye çalışmıştır. Gerçektende dönemin İngiliz Devlet adamlarından Viscont Castlereagh'ın "Eski günlerde ancak masal olarak hayal edebileceklerini gerçekleştirmek, yani dünyanın bütün önemli stratejik bölgelerinin kilit noktalarını ele geçirmek" ve Londra-Lizbon-Pekin yolu üzerindeki millet veya bölgelerin kader veya çilelerini Büyük Britanya İmparatorluğu'nun istikbaliyle birlikte veya ona göre mütalaa etmek İngiliz siyasetinin esas hedefi haline gelmiştir. Bu amaçla İngiltere o sırada müttefiki olduğu Rusya'yı uyarıp bazı önerilerde bulunarak, kendi çıkarları gereği Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunması için çaba harcamıştır. 1787 yılından itibaren İngiltere'nin dış politikasında Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunması prensibinin kabul edildiği görülmektedir.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere'de başlayan 'Sanayi İnkılâbı' ile birlikte, Avrupa ülkelerinin sanayileşme sürecine girmeleri ve dolayısıyla hammadde ihtiyaçlarının ortaya çıkması; onları yeni arayışlara yöneltmiştir. Sanayileşme İngiltere'de başlamış ve bu 'Sanayi İnkılâbı ile birlikte İngiltere'nin ekonomik zenginliğini büyük ölçüde deniz ticareti ve denizaşırı ülkelerdeki sömürgeleri sağlamıştır. "Üzerinde Güneş Batmayan" İngiliz İmparatorluğu'nun temelleri de 18. yüzyılda atılmıştır. Dünya ticaret yollarının Akdeniz'den Atlantik'e kayması ile birlikte İngiltere, Batı Hint Adaları'nda, Kuzey Amerika'da Hindistan ve Uzak Doğu'da etkinlik göstererek global üstünlüğü ele geçirmiştir. Büyük bir savaş filosunun desteğine dayanan ticaret ve sömürgecilik faaliyeti İngiltere'yi her alanda güçlü bir devlet konumuna getirmiştir. İngiltere 1760-1830 yılları arasında Avrupa'daki sanayi üretiminde meydana gelen artışın yaklaşık üçte ikisini gerçekleştirmiş ve dünya imalat üretimindeki payı %1.9'dan, %9.5'e fırlamıştır. 1860'lı yıllarda İngiltere dünya demir üretiminin %53'ünü, kömür ve linyit üretiminin %50'sini gerçekleştiriyor, dünya ham pamuk üretiminin yarısından biraz azını tüketiyordu. Yine aynı dönemde, dünya nüfusunun %2'sine, Avrupa Nüfusunun %10'una sahip olan İngiltere, modern sanayi kollarında dünya potansiyelinin %40-45'ine, Avrupa potansiyelinin de %55-60'ına eşit kapasiteye sahip olmuştur. Söz konusu dönemde modern kaynakları kullanarak tükettiği enerji Amerika Birleşik Devletleri'nin ya da Almanya'nın beş katı, Fransa'nın altı katı ve Rusya'nın yüz elli beş katıydı. Dünya ticaretinin beşte birini, mamul mallar ticaretinin ise beşte ikisini tek başına elinde tutmuştur. Denizlerde dolşan ticaret gemilerinin üçte birinden fazlası, İngiliz bayrağı taşımış ve bu oran düzenli olarak artmıştır.

Sanayi alanında bu kadar ileri giden ve sanayisi ve enerji ihtiyacı için petrole büyük ihtiyaç duyan İngilizler, bu nedenlerle petrol ve petrolün kendi memleketine ulaştırılacağı bölgeler İngilizlerin daima ellerinde tutmak istedikleri bölgeler olmuşlardır. Bu nedenle, İngiltere açısından, zengin petrol yataklarına sahip olan Musul, Kerkük ile Basra Körfezi'ni kapsayan bölgenin komşu bölgesinde yer alan ve bu bölgelerin Akdeniz'e çıkış kapısı olan İskenderun limanı İngilizler için büyük önem arzetmekteydi. 20. yüzyılın getirdiği yeni siyasi dengeler ortaya çıkana kadar İngiltere, sömürgeleriyle bağlantısını sağlayan ulaşım hatlarında, özellikle Akdeniz ve çevresinde, güçlü bir Rusya'nın varlığına karşı güçsüz bir Osmanlı Devleti'ne destek vermişti. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile ittifak yapması, İngiltere'nin Ortadoğu stratejisini değiştirmesine sebep olmuştur.

İskenderun'un önemini gayet iyi bilen İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'da hakimiyetine son vermek için 1914 yılında İskenderun'a bir çıkarma yapmayı planlamıştı. Bu şekilde Osmanlı Demiryollarına hayati darbe vurulacak ve İmparatorluk üzerinde etkinliğini giderek arttıran Almanya'nın çıkarları engellenecekti. Ayrıca İskenderun'u ele geçirmekle İngiltere; Suriye ile Anadolu arasındaki bağlantıyı kesebilecek, bu sayede bölgede çıkacak olan Arap isyanı ile Türk Ordusuna Güney Cephesinde ağır bir darbe vurulabilecekti. Ayrıca İskenderun'u ele geçirmekle İngiltere bölgedeki en önemli limanı ele geçirecek ve bunun sonucunda Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de en büyük güç olma imkanını sağlayabilecekti.

b) Fransa Bakımından Hatay'ın Önemi

Fransa, Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren Akdeniz'de koloniler kurmak için Türk-Fransız geleneksel dostluk siyasetini bir araç olarak kullanmış, kapütülasyonlar ile Osmanlının çoğu bölgesiyle ekonomik bağlar kurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasında çıkan bazı meselelerde geleneksel dostluğunu ileri süren Fransa, birçok menfaatler karşılığında Osmanlı İmparatorluğu'na yardım rolü oynamış, menfaatlerinin olmadığı yerde Hıristiyanlık davasını ileri sürerek, Osmanlı İmparatorluğu düşmanlarına yardım edip, iki yönlü bir siyaset izlemiştir.

18. yüzyılda İngiltere'ye en zengin ve en büyük kolonilerini kaptıran Fransa, geleneksel Türk dostluğunu bir tarafa bırakarak, Akdeniz'deki Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap topraklarına göz dikmiş ve Cezayir, Tunus ve Fas'ı alarak bir sömürge imparatorluğu kurmak istemiştir. 1830'da Cezayir'i işgal ederek Afrika'da genişleme politikasını takip etmeye başlamıştır. Fransa 1870'de siyasi birliğini

"İskenderun Körfezi, Akdeniz'de şahane bir yerdir; ona sahip olmak Fransa'nın geleceği için şarttır"

Aristide Briand

1920 yılı Haziran ayında Dönemin Fransa Başbakanı Aristide Briand'ın bu sözleri bölgenin Fransızlar için ne kadar önemli olduğunun küçük bir özetidir. Fransızların, İskenderun limanını ne kadar çok istediğine kanıt olacak bir başka örnek de şudur: Fransa Başbakanı Clemenceau Aralık 1918'de İngiltere Başbakanı Llyod George'la yaptıkları görüşmenin ardından, Kilikya'yı (Çukurova), Suriye'yi, Şam'ı, Halep'i, Beyrut'u ve Musul'dan elde edilecek petrolün de akacağı İskenderun limanını alabilmek için bir yem olarak, Musul'u İngilizlere verdiğini açıklamıştır. Musul gibi dünyanın en önemli petrol bölgesinin Hatay için yem olarak verilmesi Hatay'ın Fransızlar için ne kadar "dev bir balık" olduğunu göstermesi bakımından oldukça kayda değerdir.

kurmaya çalışan Almanya ve İtalya ile başarısız savaşlara girmiştir. Ancak, Almanya'ya karşı mağlubiyetini unutmayan Fransa, 1878 Berlin Kongresinde Almanya'ya küskün olarak ayrılan Rusya ile yakınlaşmaya başlayıp, İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki görüşlerinin birleştirilmesinde ve paylaşım planlarının yapılmasında aktif rol oynamıştır.

1789 Fransız İhtilali'nden sonra, hürriyet ve bağımsızlık fikirlerinin beşiği olan, ancak Napolyon döneminden itibaren 1870'e kadar böyle akımlara kapalı kalan Fransa, daha sonraları tekrar bu rolünü benimsemiş, çeşitli ülkelerde ve bu arada Osmanlı İmparatorluğu'nda, devlete karşı mücadele eden çeşitli zümreler için bir destek unsuru haline gelmiştir. Kredi politikasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nu etkileyen Fransa, Orta Asya yollarını kontrol ettiği için, Mezopotamya'ya inmek, ayrıca Mezopotamya ve Akdeniz ticaretini de Lübnan ve Suriye'ye yerleşerek korumak istiyordu.

Ayrıca 'Duyunu-Umumiye İdaresi' ve 'Osmanlı Bankası' gibi mali kuruluşlar başta olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Osmanlı topraklarında sahip olduğu demiryolu, madencilik, liman ve tramvay işletmeciliği gibi yatırımlarıyla bölgede en fazla ekonomik çıkarlara sahip ülke Fransa idi.

Fransa'nın 19. yüzyıl başlarında denizlerde ve denizaşırı yerlerde en büyük rakibi İngiltere idi. Fransa 1871-1900 yılları arasında mevcut sömürge topraklarına 3.5 milyon milkare (yaklaşık 5.63 milyon kilometre kare, yani şu andaki Türkiye topraklarının yaklaşık 7 katı kadar toprak parçası) genişliğinde yeni topraklar eklemiştir. Böylece söz konusu dönemde Fransa İmparatorluğu'nun yüz ölçümü, anavatanları Fransa'nın yirmi katına çıkmıştır. Bu dönemde Fransa, İngiltere'nin ardından en büyük denizaşırı İmparatorluk haline gelmiştir. Fransa, Rusya'ya Osmanlı Devleti'ne, Çin'e, Balkanlar'a çeşitli ayrıcalıklar karşılığında borç veren bir ülke

Fransa'nın Sancak bölgesinde hakim olma isteğinin en önemli sebeplerinden biri de Çukurova Bölgesin'den elde edilecek pamuktu. Pamuk, bu bölgede çok eski zamanlardan beri tarımı yapılan son derece önemli bir kaynaktır.

iken, rakibi Almanya karşısında birçok alanda devamlı bir gerileme içine girmiştir. Fransa'nın 1914 yılında Ulusal geliri, Almanya'nın 12 milyar dolarına karşı 6 milyar dolar kadardır. Fransa 20. yüzyılın başında büyük güçler arasında Almanya'nın olduğu kadar, Amerika Birleşik Devletleri'nin, İngiltere'nin ve Rusya'nın da gerisinde ve beşinci sırada idi.

Çukurova bölgesini Fransızların çok istemesinin en önemli nedenlerinden biri, bu bölgenin verimli alüvyon ovalarında pamuk üretimi için son derece elverişli bir bölge olmasıdır. Sanayi devriminden sonraki dönemde pamuk Fransa için büyük önem taşımaktaydı. Sanayisini tekstil üzerinden oluşturan Fransa, bu sanayisinin hammaddesi olan pamuğun yüzde doksanından fazlasını Amerika ve İngiltere'den ithal etmekteydi. Fransa, bu iki devlete bu anlamda bağımlılıktan kurtulmak amacıyla pamuk açısından zengin olan Çukurova bölgesine yerleşmek ve bu amaçla en azından bu bölgede bir köprübaşı elde etmek istiyordu.

Çukurova bölgesi, Fransa'nın yıllık pamuk ihtiyacını sağlayacak verimli topraklara sahipti. O dönemde Fransa'nın yıllık pamuk ihtiyacı 250.000 ton veya 700.000-800.000 balya civarındaydı.

Buna karşılık, 1917-1920 yılları sırasında Anadolu ve Mezopotamya'daki toplam pamuk üretimi yıllık 105.000-150.000 balya dolayında idi. Sonuç olarak, Kilikya (Çukurova) bölgesinde yıllık pamuk üretimi; Anadolu'nun Kilikya harici bölümü ve Mezopotamya'da elde edilen yıllık pamuk miktarından 5 kat daha fazla idi.

Bu rakamlar o dönemde Çukurova'nın ne kadar büyük bir pamuk kapasitesine sahip olduğunu ve Fransa'nın o dönemde sanayinin çok önemli hammaddesi olan pamuk nedeniyle bizim topraklarımıza neden göz diktiğini çok açık bir şekilde açıklamaktadır. Kısa bir özet yapmak gerekirse, Fransızların Birinci Dünya Savaşı sonunda bölgeyi işgal etmelerinin altında yatan temel nedenlerden biri, Çukurova bölgesini, Fransız tekstil sanayisinin pamuk deposu haline getirmekti.

Beyrut'taki Fransız Yüksek Komiserliği'nde görevli bir ziraatçı olan Achort, İskenderun limanı vasıtasıyla Güney Fransa'ya kolaylıkla getirilmesi mümkün olan Çukurova pamuğunun Fransa'nın bütün pamuk ihtiyacını karşılayabileceğini, bu nedenle Çukurova ile Kuzey Suriye'nin mutlaka Fransa'nın elinde olmasının gerektiğini bildiren bir rapor hazırlamıştır.

Fransa'nın önemli bir kenti olan Lyon'un tüccarları, Birinci Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Devleti'nin paylaşılması için görüşmelerin başlaması yönünde çaba harcayarak, bilahare Marsilya Ticaret Odası ile Lyon Üniversitesi Konseyi müşterek hareket ederek, Şam vilayeti ile beraber Hayfa, Akka ve İskenderiye limanları dahil olmak üzere tüm Suriye'nin Fransa'nın denetimi altına girmesi konusunda kendi dış işleri bakanlıklarına rapor vereceklerdir.

Cumhuriyet döneminde birinci dönemden yedinci döneme kadar yaklaşık 27 yıl TBMM'de milletvekilliği yapan ve Atatürk'ün kendisine "Kardeşim" diye hitap ettiği ender kişilerden olan Damar Arıkoğlu kitabında şu cümlelerle Çukurova bölgesindeki pamuğun önemine bir vurgu yapmıştır; "İsrail Devleti'nin Türkiye'ye bir teklifi varmış. 'Kilikyayı bize kiraya veriniz, her yıl devlet bütçenizi taahüt ederiz' demişler. Bu söz latife de olsa içinde hakikat payı görmemek imkansızdır."

Birinci Dünya Savaşı sonrası Fransa'nın ekonomisi ileri derecede bozulmuştu. Kelimenin tam anlamıyla düzlüğe çıkmak için bu pamuğu elde etmek zorundaydı.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransa'nın içinde bulunduğu duruma bir göz atalım: Fransa'nın savaşta 1.5 milyona yakın genç adam kaybetmesi, yüzyıldır sayısı artan nüfusun azalması ve yaşlanması tabloyu daha da ağırlaştırmıştı. 1921'de Fransa'nın nüfusu 39.200.000 kişi idi ve Fransa'nın Alsace-Lorraine bölgesi katıldığı halde bu nüfus 1911'dekine göre 400.000 daha azdı. Fransızların %54'ü kırsal kesimde oturuyordu. Fakat köyden kente göç ve savaşın genç nüfusun azalmasına yol açması yüzünden tarımla ilgilenen nüfus yaşlanıyordu. Savaştan ayrıca 3 milyona yakın Fransız yaralı ve sakat çıkmıştı. Bu da tarım ve sanayi alanında iş gücünün ve verimin çok düşmesine sebep oluyordu. 10 bin fabrika savaştan zarar görmüş, kömür üretimi 41 milyon tondan 1919'da 22 milyon tona inmişti. Fakat, savaşın en çok etkilendiği kuzey bölgelerinde kömür

üretimi 18 milyon tondan 2 milyon tona düşmüştü. Çelik üretimi 4.7 milyon tondan 2 milyon tonun altına inmişti.

Tahıl üretimide 1919'da 1914'teki üretime göre, %40 azalmıştı. Buğday üretimi 7.6 milyon tondan 4.8 milyon tona düşmüştü. Bu nedenle o yıl Fransa'nın dışarıdan en az 3.5 milyon ton buğday satın alması gerekmişti. Devlet aşırı derecede borçlanmış, altın ve döviz rezervleri erimişti.

Fiyatlar fırlamış halkın satın alma kudreti çok azalmıştı. Fransızlar kendilerini savaştan galip çıkmanın sarhoşluğuna kaptırmışlar, fakat ekonomik ve sosyal açıdan devasa problemlerle boğuşuyorlardı. Birinci Dünya Savaşının sonunda 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesinden sonra "Le Journal" de çıkan bir köşe yazısı Fransız kamuoyunun psikolojisini çok güzel özetlemektedir:

> *"Zaferi berbat etme tehlikesi gösteren bir şey var: Yaşama güçlüğü. Zaferler başımızdan taşıyor, fakat sebzeler ateş pahası el yakıyor. Türklere şartlarımızı zorla kabul ettiriyoruz, ama köşedeki bakkal hepimizi kendi şartlarına boyun eğdiriyor. Alman İmparatoru ezildi, fakat biz de vergilerin altında ezildik. Sevinmek için çok sebep var ama halkın hoşnutsuzluğu büyük!"*

Ayrıca 19. yüzyılın ortalarına doğru Ruslara karşı Osmanlı-İngiliz-Fransız ittifakı söz konusu iken, 1854'lerde Osmanlıların Süveyş Kanalı'nın açılışına karşı çıkması, Fransızların bu bölgede daha aktif olarak çalışmasına sebep olmuştu. İngiltere ise Hindistan'a giden en ekonomik yolun ne kadar önemli olduğunu anlamıştı. İngiltere bu nedenle Kilikya ve Suriye'yi kendi sömürgesi yapmak istiyordu. Rusya da Kilikya bölgesinde bir Ermeni devleti kurdurarak kendi himayesindeki bu devlet sayesinde Akdeniz'e bir başka deyişle sıcak denizlere ulaşacaktı.

Çarlık Rusya'sı Kilikya bölgesinde özellikle İskenderun ile yakından ilgilenmiştir. Bu durum Fransa ile Rusya arasında rekabete sebep olacaktır. Ayrıca, Fransa'nın bölge ile ilgilenmeye başlamasından itibaren her girişimi İngiltere tarafından engellenmiştir. Bölgenin önemli bir limanı olan İskenderun, Osmanlı Devletinde önemli liman kenti olmasının yanı sıra1913 yılında inşa edilen demiryolu ile Bağdat demiryolu hattına bağlanarak ayrı bir önem kazanmıştır.

1914 yılında İngilizlerin İskenderun'u almak için bu bölgeye çıkarma yapma planları yapmasının kendi aleyhlerine bir netice doğuracağından endişe eden Fransızlar, İngilizlerin bu projelerine şiddetle karşı çıkmışlardır. Fransa da, aynen İngiltere gibi 1914 yılında Ortadoğu ve Suriye'ye hakim olmak istiyordu. İngiltere ve Fransa arasındaki bu anlaşmazlığı gidermek için 16 Mart 1915'de bir taslak hazırlayan Lord Kitchner, Fransa'nın Suriye'yi alabileceğini, ancak İskenderun ve Mezopotamya'nın kontrolünün İngiltere'de olacağını söylemekteydi. Fransa da buna karşılık İskenderun ve çevresine yapılacak bir çıkarmanın kendi kontrollerinde olmasını, karada Fransız ve İngiliz askerlerinin görev almasını ve Fransız komutanın yetkili olmasını istemekteydi.

2. Sykes-Picot Anlaşması

Yukarıda çok özetle bahsettiğimiz bu temel saiklerle hareket eden İngiltere ve Fransa I. Dünya Savaşı devam ederken yaptıkları pek çok görüşmede genel olarak Osmanlı'nın özelde ise İskenderun-Antakya bölgesinin nasıl paylaşılacağını karara bağlamaya çalışmışlardır. Nitekim bu iki devlet 1916 yılı Mart ayında gizli olarak imzaladıkları Sykes-Picot Anlaşması ile Ortadoğu bölgesini paylaşmışlardır.

Bu anlaşmaya göre Suriye, Lübnan ve Çukurova dolayısıyla Sancak bölgesi Fransa'nın nüfuz bölgesine dâhil edilmiştir. Bu bölgelerin güneyinde kalan ve özellikle Irak'ı, yani petrol bölgesini içine alan arazi ise İngilizlere bırakılmıştır. Fransızların payı, Mersin'den başlayan bir çizginin doğusundan itibaren bütün Kilikya (Çukurova), Torosların kuzeyinden Sivas'a kadar İç Anadolu'nun doğu-orta bölgesi, Güneydoğu Anadolu'da Elazığ, Diyarbakır, Mardin, İskenderun-Antakya hizasından güneye deniz boyunca inen ve Lübnan'ı da içine alan bir şerit olacaktı. Bütün bunlar doğrudan doğruya Fransa'ya bırakılacaktı. Ayrıca Suriye ve Kuzey Irak da bu devletin koruyuculuğu altına verilecekti.

Anlaşmaya göre İskenderun bölgesi İngiltere'nin ticaretine açık bir serbest liman olacak, liman hizmetlerinde ve İngiliz mallarının yüklenişinde hiçbir ayrım yapılmayacak, malların İskenderun üzerinden transit geçişi, demiryolu ile içerilere sevki serbest olacaktı. Ancak 1917 yılında Bolşevik İhtilâli sonunda Rusya'nın savaştan çekilmesi ve Çarlık Rusya'sı tarafından daha önce yapılmış gizli antlaşmaların açığa vurulması ile, Araplardan da gizlenen bu antlaşmalar ortaya çıkmıştır.

Sykes-Picot Anlaşması, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın kaderi ile ilgili yapılmış en önemli ve kapsamlı anlaşmadır. Bu anlaşma İskenderun Sancağı'nın da kaderini belirleyen anlaşma olmuş, Hatay'ı kimlerin nasıl işgal edeceği burada belirlenmiştir.

Aslında Sykes-Picot Antlaşmasının perde arkasındaki gerçek şu idi: Ortadoğu'nun paylaşılması sırasında İngiltere, doğrudan Rusya ile sınır komşusu olmak istemediğinden Musul, Erbil ve Dohuk gibi yerleşim yerlerini Fransa'ya vermiş, böylece Rusya ile arasına Fransa'yı koymuş, kendisi de Kerkük ve Süleymaniye'yi almıştır. Ancak bir süre sonra İngiltere, Suriye ve Lübnan topraklarına karşılık, daha önce Fransa'ya bıraktığı Musul ve havalisini geri almıştır. Hatay ve havalisi de Suriye toprakları içerisinde sayılmış ve Fransa'ya bırakılmıştır.

I. Dünya Savaşı sonunda muhtemel görünen yenilgisinin ardından Osmanlı'nın Ortadoğu topraklarını paylaşmaya yönelik gizli anlaşma 1916 yılında İngiliz Sir Mark Sykes (sağda) ile Fransız Diplomat François Georges-Picot (solda) arasında imzalandı.

3. Mütareke Öncesi Güney Cephesi'ndeki Durum

a) İngiltere ile Emir Faysal Arasındaki İşbirliği

Birinci Dünya Savaşı'nda Hatay bölgesini ilgilendiren cephe "Filistin-Suriye Cephesi" olarak bilinir. İngiltere, Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasından hemen sonra özellikle Musul ve çevresindeki petrol bölgelerinde çıkarlarını korumak ve Türk kuvvetlerinin Hindistan'ı tehdit etmesini önlemek için cephe açmıştır. Bölgede savaş boyunca İngiltere etkili olmuş, askeri harekâtlar İngiltere Savaş Bakanlığı tarafından planlanmış, İngiliz lojistik desteği ile İngiliz askerleri tarafından uygulanmıştır. Bölgede Araplarla özellikle İngilizler görüşmüş, gizli antlaşmalar İngiltere Hükümeti tarafından organize edilmiştir.

Bu cephede Hatay ve Suriye'nin savaş sonrası kaderini etkileyen ve her iki tarafın ağır kayıplar verdiği çok önemli muharebeler yapılmıştır. Araplar İngilizlerle gizlice işbirliği yaparak Osmanlı Devleti'ne karşı isyan çıkarmışlar ve bu cephedeki Türk Ordusunun yenilgisini sağlamışlardır. Araplar daha sonra Hatay topraklarını ele geçirmek istemiş, savaşın sonunda Mondros Mütarekesi öncesinde Hatay'da Arap Hükümeti kurmak istemişlerdir, fakat bu durum Belen'den gelen 41. Tümen'in müdahalesi ile engellenmiştir.

Savaşın ilk yıllarında Güney Cephesinde durum Osmanlı Devletinin lehine iken daha sonra Enver Paşa'nın stratejik hataları bu cephedeki çöküşü hazırlamıştır. Kut'al Amara'daki İngiliz birlikleri sarılmış ve Nisan 1916'da General Townshend 18.000 kişilik askeri kuvveti ile teslim olmuştur. Ancak Başkomutan Enver Paşa'nın, Alman savaş planlarını uygulamak için İran'daki Rus kuvvetlerinin üzerine yürümesi ile İngiliz askeri birlikleri yeniden toparlanmış, Aralık 1916'da saldırılarına başlamış ve 1917 yılı Mart ayında Bağdat'ı işgal etmişlerdir.

Daha sonra, cephenin diğer bir bölgesinde, Gazze ve çevresinde, 26 Mart 1917'de üstün kuvvetlerle taarruza geçen İngilizler, Türklerin son derece başarılı ve inatçı direnişleri karşısında çok ağır kayıplar vererek çekilmişlerdir (Birinci Gazze Muharebesi). Bunu 19 Nisan 1917'de İngilizlerin karadan ve denizden üstün topçu ateş desteği ve bombardımanla başlattıkları ikinci taarruzları izlemiştir. İkinci Gazze Muharebesi adını alan bu muharebelerde de İngilizler birincisinde olduğu gibi ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır. İngilizler ard arda uğradıkları bu yenilgilerden sonra, 5-6 ay süren esaslı bir hazırlık dönemine girmişlerdir. Onlar, geçen muharebelerdeki eksik yanlarını değerlendirmeyi çok iyi bilmişler ve 31 Ekim 1917'de Akdeniz'deki donanmalarının da ateş desteğinden yararlanarak başlattıkları genel taarruz sonucunda Birüssebi ve Gazze'yi ele geçirerek bölgedeki Türk kuvvetlerini kuzeye yani bizi ilgilendiren kısmıyla Hatay'a doğru çekilmek zorunda bırakmışlardır.

b) Mustafa Kemal'in Güney Cephesinde Görevlendirilmesi ve Yıldırım Orduları

Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye ve dolayısıyla buranın en yakın komşusu olan Hatay'ı tanıması 1905 yılına kadar uzanır. 1905 yılında Harp Akademilerini bitiren Mustafa Kemal, bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Şam'daki 5. Kolorduya tayin edilir ve buradaki 30. Süvari Alayındaki görev yerine gider. Bu görev sırasında, Lübnan ve Suriye'nin kötü idare edildiğini, ordudaki eğitim bozukluğunu ve disiplin eksikliğini tespit eder. Burada bir süre kalan ve bölgeyi tanıyan Mustafa Kemal 12 yıl sonra bu bölgede bir kez daha görevlendirilecek ve bu görev Hatay mücadelesi bakımından oldukça önemli sonuçlar doğuracaktır.

Mustafa Kemal Paşa, Temmuz 1917-Ekim 1917 tarihleri arasında Yıldırım Orduları'na bağlı olan 7. Ordu Komutanlığı görevinde bulunmuş ve jeostratejik açıdan çok önemli olduğunu çok iyi bildiği Hatay topraklarının kaybedilmemesi için 1917 yılından, vefat ettiği gün olan 10 Kasım 1938 tarihine kadar kelimenin tam anlamıyla canla başla mücadele etmiştir.

Yıldırım Orduları Grubu kurulduğunda bu grubun en önemli kolu olan 7. Ordu'nun komutanı olan Mustafa Kemal Paşa, Falkenhayn ile anlaşamamış ve anlaşmazlık konusunu açık yüreklilikle hem General Falkenhayn'a hem de Başkumandanlık vekaletine mektuplar yazarak dile getirmekten çekinmemiş, Almanların Osmanlı Devletini kendi müstemlekeleri haline getirmeye çalıştıklarını belirterek bunu sert bir dille eleştirmiştir.

Mustafa Kemal Halep'te Yıldırım Orduları Komutanı iken yaverleriyle birlikte. (1918)

Filistin Cephesinde Mustafa Kemal Paşa'nın bir türlü anlaşamadığı Falkenhayn'dan sonra Yıldırım Orduları Komutanlığı'na bir başka Alman Generali Liman von Sanders getirilmiştir.

7. Ordu Komutanlığına atanarak Halep şehrine gelen Mustafa Kemal Paşa, genel durumun kötülüğünü tüm açıklığıyla görmüş ve bu durumun düzeltilmesi için düşündüğü çareleri 20 Eylül 1917 tarihinde Başkomutanlığa sunduğu raporda açıklamış, konu ile ilgili düşüncelerini ve çözüm önerilerini de raporunda belirtmiştir. Cephede durum gerçekten de hiç iç açıcı değildi. İngilizler emellerine ulaşmak için büyük bir çaba harcıyorlar, bölge halkını (Arapları ve Musevileri) Türklerden ayırarak, onlara bağımsızlıklarını almaya teşvik ediyor ve bu yolda yapılması gerekli her şeyi yapıyorlardı. İngiltere'nin bu cephedeki askeri egemenliği Fransa'yı rahatsız ediyordu. Fransa, ancak 1917 yılında Suriye bölgesine sadece üç tabur asker gönderebilmişti. Fransa bu cephede harekat için askeri güç sağlama konusunda, İngiltere kadar geniş imkanlara sahip değildi. Alman Ordusu'nun Birinci Dünya Savaşı esnasında Fransa üzerindeki ağır baskısı, Fransa'nın bu bölgede askeri harekat yapmasına engel oluyordu. Özellikle savaşın sonunun iyice belli olduğu 1918 yazında, General Allenby komutasındaki İngiliz Ordusu Suriye içlerine ilerlediği zaman gerilim iyice artmıştı.

1918'de ise bu cephede artık durum giderek Osmanlı Devletinin aleyhine dönmüştür. Koordineli bir harekât için kurulan Yıldırım Orduları'na bağlı üç ordunun muharibi 25.000'in altındadır. 1918 yılının yaz aylarını taarruz hazırlığı ile geçiren İngiliz Orduları Komutanı General Allenby Türk Kuvvetlerine son darbeyi vurmak maksadıyla 200.000 kişilik bir kuvvet toplayarak Yafa'dan Hayfa doğrultusunda uzanan kıyı bölgesinde saldırıya karar vermiş ve kuvvetlerinin dörtte üçünü burada toplamıştı. İngilizlerin amacı Şeria'nın batısındaki Türk Ordularını tümüyle imha etmektir. Bu arada 26 Ağustos 1918'de Halep'ten Nablus'a geçen Mustafa Kemal Paşa burada yaptırdığı keşifler ve aldığı istihbarat sonuçlarına göre düşman taarruzunun başlamak üzere olduğunu tespit etmişti. Bu büyük taarruz hazırlığını önceden sezen ve İngilizlerin 19 Eylül sabahı saldırıya geçeceğini tahmin eden 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, durumdan Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Alman General Liman von Sanders'i haberdar ettiği halde ciddiye alınmamıştı.

Mustafa Kemal'in Halep'te bir süre kaldığı Hotel Baron. (1918)

Olayların devamını Lord Kinross kitabında şu şekilde aktarıyor;

"...Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa herhangi bir saldırı ihtimaline karşı sadece kendi birliklerini hazır duruma getirmişti. 18 Eylül akşamı Mustafa Kemal Paşa gerekli önlemleri almış olduklarından emin olmak için, emrindeki iki kolorduyu komuta eden İsmet Bey ve Ali Fuat Paşa ile telefon görüşmesi yaptı. Bu telefon görüşmesinden kısa bir süre sonra İngiliz topçu ateşi başladı. İngilizler ellerindeki bütün toplarla on beş dakika süren ani ve çok şiddetli bir bombardımana giriştiler, bunun ardından da dakikada yüz metre kadar hızla ilerleyen bir baraj ateşi açtılar. Böylece Nablus Meydan Muharebesi başlamış ve İngilizler 19 Eylül'de taaruza geçmişlerdi. Bu saldırılara Mustafa Kemal Paşa'nın 7. Ordusu dayanırken, gerçek darbeyi 8. Ordu yemişti. Türkler şaşalayıp yıldırımla vurulmuşa dönmüş, karşı koyamamışlardı. Çok geçmeden kuzeye doğru Medigo Ovasına doğru çekilmeye başladılar. İngiliz General Allenby, burasının tarihin başlangıcından beri, kesin sonuçlu savaşlara sahne olduğunu çok iyi biliyordu. Piyadelerini Türklerin peşine salarken atlılarını da ana çekiliş yolunu kesmek üzere doğuya yöneltti. Etkili bombardımanlar Türklerin haberleşme hatlarını kesmişti. Bu yüzden Liman von Sanders bozgunun büyüklüğünü ancak yirmi dört saat sonra anlayabildi. Nezaret'deki karargahı geceleyin yol almış olan düşman atlı kuvvetleri tarafından basıldı. Daha yatakta olan Liman von Sanders ile bütün kurmay heyeti az kalsın esir düşüyordu. Allenby'nin atlıları Türk Ordusunun yanlarını hızla çevirerek çemberi sıkıştırmaktaydılar. Wavell bu harekatı "menteşeleri dağ eteklerinde ve tokmağı kıyıda olan geniş ve ağır bir kapıyı tokmağından tutup iterek açmaya benzetir. Mustafa Kemal'in 7. Ordusu kapının menteşelerinin bulunduğu yerdeydi. Ordunun sağ kanadı dağılmış ya da esir düşmüştü. Mustafa Kemal geri kalan kuvvetlerini bir araya topladı ve sağ kanattaki yenilgisinin yayılmasını önlemek için dayanabildiği kadar dayandı. Düşmanın Şeria Nehrinin doğusuna geçmesini önlemenin şart olduğunu görüyordu. Mustafa Kemal Paşa yine haklı çıkmıştı ama sözünü Liman Von Sanders'e dinletememişti. Diğer yandan isyancı Arapların İngilizlerle işbirliği yaparak Osmanlı Ordusuna saldırması çöküşü hızlandırmıştı. 4. Ordu zaten Türklerin tek gerileme yolunu kesmeye çalışan Emir Faysal ve İngiliz casusu Lawrence komutasındaki Arap lejyonlarının baskısı altındaydı. Mustafa Kemal sağ ve sol kanattaki ordu kalıntılarıyla bağlantısını mümkün olduğu kadar kesmemeye çalışarak Şeria yönüne çekilmeye karar verdi ve eski karargahları olan Nablus'tan geçtiler. Halk sessiz ve ilgisizdi, başka yerlerde de Arap köylülerinin İngilizleri karşılamak üzere bayramlıklarını giymiş olduklarını görmüşlerdi. Türkler adım adım düzenli olarak gerilemekteydiler. Yer yer yapılan İngiliz hücumlarına karşı koyuyor, sayıca çok az oldukları halde onları durdurmaya ya da yeniden toparlanmaya zorluyorlardı. Yeterli yedek kuvvetleri olsa mevzilerini pekala tutabileceklerdi. Ama elde yedek kuvvet diye bir şey yoktu. Askerin maneviyatı üzerine yıkıcı etki yapan hava akınları yüzünden büyük kayıplara uğruyorlardı. Buna karşın Mustafa Kemal azimli ve yılmak bilmeyen önderliğiyle güçlüklerle dolu bir haftanın sonunda askerini düşman çemberinden kurtarıp Şeria Nehrinin karşı kıyısına geçirmiş bulunuyordu. Bundan sonra 25 Eylül'de Amman kaybedilmiş ve 30 Eylül'de de İngiliz Kuvvetleri, Şam'a kadar ilerlemişti."

Eylül ve Ekim 1918'de Amman, Beyrut, Şam ve Halep İngilizlerin eline geçmiştir. Yıldırım Orduları Komutanı olan Mustafa Kemal Paşa, Anadoluyu savunmak için kuvvetlerini Toroslar'a çekmeye başlamıştır. Bu sırada Mondros Mütarekesi de imzalanmış, Mütareke gereği, Türkiye'de bulunan Almanların ayrılmaları gerekmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, ordusundaki subayları toplayarak yapmış olduğu durum değerlendirmesinden sonra, Alman subayların; "Artık harp bitmiştir" demelerine karşılık şunu söyler:

"Onlar için harp bitmiş olabilir. Bizim için yeni başlıyor, harb-i kebir bitmiştir, harb-i sagır başlayacaktır."

Yıllar sonra, işte bu Harb-i Sagir'in manası bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından TBMM'de açıklanmış, bunun, "Başında zabit bulunan küçük müfrezelerin oluşturduğu gerilla teşkilatının" adı olduğu vurgulanmıştır. Bu sözlere dayanarak Mustafa Kemal, Türk İstiklal Savaşı'nın ilk düşüncesini burada açıklamıştır denilebilir.

Sonuç olarak, Osmanlı Ordusu Birinci Dünya Savaşının sonunda, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sadece birkaç gün önce 25 Ekim gecesi Halep'i terk edip kuzeye çekilmişti. Mustafa Kemal Paşa, Halep sokaklarında göğüs göğüse yapılan sokak savaşlarını bizzat başarıyla yönetmişti ama çekilmenin asıl sebebi şehrin savunmaya elverişli olmamasıydı. Tam 402 yıl 1 ay ve 21 gün Türk idaresinde kalan ve önemli bir kültür-ticaret merkezi olan Osmanlı'nın gözbebeği Halep şehri, 5. İngiliz Süvari Tümeni tarafından çarpışmasız işgal edilmiştir. 28 Ekim'de Türk birlikleri Antakya, Belen, Dircemal, Telrifat hattını korumuş, Mustafa Kemal Paşa bugünkü sınırlara uyan bir hattın korunmasını emretmiş, yani bir anlamda yeni Türk Devletinin sınırlarını belirlemişti.

Mondros Öncesi Milliyetçilik Fikri ve Türk Ocağı'nın Kurulması

Mondros Mütarekesinin imzalanması ve hemen ardından işgallerin başlamasından öncesine rastlayan yıllarda Türkler tarafından Hatay'da örgütlenmiş milliyetçi yapılara pek rastlanmamaktadır. I. Dünya Savaşı boyunca olan biteni görebilen, sonraki yıllarda bölgenin kaderini kestirebilen bazı münevverler ile gençler bulunmakla birlikte bu kişiler milliyetçi bir örgütlenme içine girmemişlerdir. Bunun en önemli istisnası, Hatay'ın kurtuluşu ve anavatana katılma mücadelesinin her aşamasında en önlerde yer almış, fikirleri ve faaliyetleriyle bu mücadelenin şekillenmesini birinci elden belirlemiş kişilerden biri olan Dr. Abdurrahman Melek'in 1914 yılında, henüz 18 yaşındayken birkaç arkadaşıyla birlikte Antakya'da kurduğu Türk Ocağı'dır. Abdurrahman Melek'in hayatını adadığı Hatay'ın kurtuluş mücadelesine başlaması da bu olayla gerçekleşmiştir denebilir. Benzer biçimde, Antakya'da Türk Ocağı'nın kurulması, Hatay'ın kurtuluşundaki ilk adımlardan biri olarak da kabul edilebilir.

M. Balkır'ın (Münir Eşref) 1919 yılında yazdığı kitapta yer alan, Dr. Abdurrahman Melek'e ait Arapça özgeçmiş

Abdurrahman Melek, kendi ifadeleriyle o dönemi şöyle aktarmaktadır:

"1914 senesinde yüksek tahsilde bulunan 3 arkadaşımla Antakya'da Türk Ocağı'nı açmıştık. Muhitte milliyetçilik fikirleri uyanmamış olduğundan birçok güçlükle bunu yaymaya çalıştık. Oradaki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk zamanlarda çok yardımını gördük. Fakat bir müddet sonra Ocağı teşkil eden gençlerin bazıları seferberlik dolayısıyla askere veya tahsil için başka yerlere gittiler, bu yüzden Ocak kapatıldı. Bununla beraber azanın çoğunda milliyetçilik hisleri yerleşmişti.

Gerek Türk Ocağı, gerekse İttihat ve Terakki Cemiyeti, muhitte, ileride yürünebilecek milli bir zemin hazırlamış bulunuyordu."

Bölgede Yabancı Ülkeler Tarafından Açılan Eğitim Kurumları

Hatay'da açılan ilk yabancı okul Samandağ (Süveydiye) İngiliz Okulu'dur. Bir İngiliz Presbiteryen misyoner okulu olan bu okul 1846 yılında açılmış, asıl büyük okul binasının inşaatı 1876 yılında tamamlanmıştır. Antakya'daki İngiliz Okulu 1876'da açılmış, okul binasının ve kilisenin yapımı 1908'de bitmiştir. İskenderun İngiliz Okulu ise 1902'de açılmıştır. Bu üç okulda 1938 yılında 2.000 öğrenci bulunuyordu. Çok az sayıda Türk öğrenci de vardı.

İngilizlerden sonra Kaposen (Capucin) misyonerleri 1851'de Antakya'ya gelerek faaliyete başlamışlar, ilk kiliseyi ve okulu 1860 yılında yapmışlardır. 1872'de yıkılan bu kilise ve okulun yerine daha büyük bir mabed ve okul yapılmıştır. 1914'te kapatılan okul, 1918'de tekrar faaliyete başlamıştır. Ayrıca, Lazaristler, Trapestler (Lazaristes, Trappistes); bir Katolik misyonu olarak teşekkül ettirilen grup 1884 yılında Hassa-Akbez'de bir manastır-okul kurup çalışmalara başladılar. 1914'te okul kapatıldı. Faaliyetler Ermenilere hizmet vermek amacıyla düzenleniyordu. Akbez'e çok yakın olan Şeyhli'de (İslahiye) bulunan Trapestler dini bir grup olarak, Katolik Ermenilere yönelik faaliyetlerde bulunuyorlardı. 1914'te kapatılan okullar, 1918'de tekrar açılmış, tehcirden dönen Ermeniler'in korunması ve eğitimini üstlenmişlerdir. (Hatay İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim, Hatay Milli Eğitim Müdürlüğü 1998, Hatay Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 1998, Yayın Kurulu Başkanı Şinasi Soyer, s. 45).

Açılan diğer bir okul; Sen Josef Sörleri (Les Seurs de St. Joseph) misyoner grubunun açtığı okuldur. Bu grup, 1887 yılında İskenderun'da, 1905'te Antakya'da faaliyete geçmiş, okul, yetimhane ve dispanser açarak hizmet vermiştir. Okul 1914'te kapatılmıştır, 1919'da tekrar açılmıştır. İskenderun'da yeni bir bina kurulmasından (1925) sonra 1932'de Antakya'da büyük bir hastane yaptırmışlardır. Doktoru bulunmayan bu hastaneye Manda İdaresi her yıl para yardımı yapmıştır. (Ayten Sezer, Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923–1938), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 51).

Bir başka okul, Hıristiyan Frerler Okulu'dur. (Les Fréres des Ecoles Chrétiennes); Fransız kaynaklı olan bu grup, 1911-1912 öğretim yılında College des Fréres adlı okulu açtı. Alman ve İtalyanların faaliyetlerine karşı Fransa'dan destek gördü. 1914-1918 yılları arasında okul kapalı kaldı. 1918'de tekrar açıldığında çok rağbet gördü. Yeni okul binası yapıldı. Manda idaresi kayıtlarına göre 1933'de 400 öğrencisi oldu. 1938'de 338 öğrenci kayıtlı görünüyordu. 1939'da Hatay vilayeti bünyesinde aynı okul İskenderun Ortaokulu olarak yeniden organize edildi ve binalarından bu amaçla yararlanıldı.

İtalyan Karmi Frerler Okulu (Lécole İtalienne des Péres Carmes); İskenderun'da 1860'lı yıllarda faaliyete başladı, Papalık misyonerleri tarafından yönetildi. Manda idaresi himayesinde eğitim ve öğretim de dahil olmak üzere çalışmalara devam etti. 1927 yılında çıkan bir yangında kurumun büyük bir kısmı yandı ve çalışmaları durdu.

Şark Lespiyos Şirketi'nin Faaliyeti; Alman misyoneri Dr. Lespiyos, Ermeni çocukları için önceleri Urfa'da açtığı yetimhanenin benzerini Birinci Dünya Savaşından sonra Beyrut'ta açtı.

O öldükten sonra bu yetimhane 1930 yılında Keseb'e nakledildi. (Keseb halen Hatay'ın Yayladağı ilçesine yaklaşık 5 kilometre uzaklıkta bir yerdedir ve Suriye sınırları içindedir. Yemekleri ile ünlü bir yerleşim yeridir). Aynı amaç ile çalışmaya devam edildi. Kız ve erkek bölümleri iki ayrı birim olarak çalışıyordu. Buna ek olarak Kayapınar'da bu çocukların tarım uygulamaları yapabilmesi için bir çiftlik kuruldu. (Hatay İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim, Hatay Milli Eğitim Müdürlüğü 1998, Hatay Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 1998, Yayın Kurulu başkanı Şinasi Soyer, s. 45).

Sayılan bu okulların yıllara göre öğrenci sayıları ise şöyledir:

1889-1890 Halep Vilayeti Salnamesine göre Antakya'da 3 Rum ilkokulu, 1 Ermeni, 2 Protestan, 1 Yahudi ilkokulu vardı.

1891 yılı: Antakya'da 5 okul, 290 öğrenci, Belen'de 2 okul, 105 öğrenci, İskenderun'da Hıristiyan okulu ve 58 öğrenci.

1899 yılı: Antakya'da 3 Rum, 2 Protestan, 1 Yahudi İlkokulu, Beylan'da (Belen) 1 Protestan Okulu (29 öğrenci), İskenderun'da bir Rum erkek okulu (45 öğrenci), 2 Ermeni ortaokulu (25 Erkek, 20 Kız öğrenci), 2 Fransisken ortaokulu (35 Erkek, 25 Kız Öğrenci)

1903 yılı: Belen'de bir ortaokul (29 öğrenci), İskenderun'da 5 ortaokul (166 öğrenci), Antakya'da bir ortaokul (35 öğrenci) bulunuyordu.

1931 yılı: Bütün Sancak'ta toplam 66 okul vardı ve bunun yarısına yakını yabancı okullardı.

1933-1934 yılları: Sancak'ta (Hatay) ilk ve ortaokullarda toplam 11.016 öğrenci vardı ve bunların 3.432'si (%22) yabancı okullarda (ikisi ortaokul) okumaktaydı. Fransızlar'ın 17 okulda 78 öğretmen ve 1.719 öğrencisi vardı, bu öğrencilerin çoğu Ermeni öğrencilerdi. İngilizlerin 7 okulda 19 öğretmen ve 340 öğrencisi vardı (3'ü kız okulu). Almanlar'ın 2 okulda 3 öğretmen ve hepsi Ermeni olan 91 öğrencisi vardı. Ermenilerin 36 okulda (1 Ortaokul, 2 Anaokulu) 86 öğretmen, 2.802 öğrencisi vardı. Arap-Ortodoks cemaatinin 6 okulda 20 öğretmen, 625 öğrencisi ve İtalyanlar'ın 3 okulda 7 öğretmen ile 281 öğrencisi bulunmaktaydı.

1938-1939 öğretim yılında Hatay'da bulunan yabancı okullar ve öğrenci sayıları şöyleydi:

Antakya:

1.Sen Piyer Frerler Okulu	171 öğrenci
2.Sen Jozef Sörler Okulu	156 öğrenci
3.İngiliz Okulu	217 öğrenci
4.Ortodoks Okulu	352 öğrenci
5.Ermeni Okulu	80 öğrenci

İskenderun:

1.Frerler Okulu	388 öğrenci
2.İngiliz Okulu	204 öğrenci
3.İtalyan Sen Jorj Okulu	210 öğrenci
4.Karmelit Kız Okulu	181 öğrenci
5.Nobaryan Karma Okulu	524 öğrenci
6.Rum Karma Okulu	135 öğrenci
7.Ortodoks Karma Okulu	71 öğrenci

Keseb:

1.Alman Yetimhanesi	92 öğrenci

Bu okulların eğitimleri sonucunda yabancı, azınlık ve diğer cemaatlere mensup nüfusun % 80'e yakın bir kısmı bundan bir asır evvel okur-yazar hale gelmiştir.

Yavuz Kruvazörü, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına katılmasının simgesel görünür sebebidir. Alman Donanmasına ait Goeben ve Breslau gemileri Akdeniz'de İngiliz ve Fransız savaş gemilerinden kaçarken 10 Ağustos'ta Çanakkale Boğazına girmiş, hemen ertesinde Osmanlı bu gemileri Yavuz ve Midilli adlarıyla kendi donanmasına kattığını açıklamıştır.

B. MONDROS MÜTAREKESİ, İŞGAL ve DİRENİŞ

1. Mondros Mütarekesi

Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanlarla imzalanan gizli ittifak anlaşması sonucunda girdiği Birinci Dünya Savaşı'nda, Çanakkale, Kafkasya, Irak, Filistin ve Avrupa cephesi gibi birbirinden çok uzak ve çok büyük cephelerde savaşmış ve dört yıl süren uzun ve yorucu savaşlardan sonra birlikte savaşa girdiği ülkelerle beraber çok ağır yenilgiye uğramıştı. Müttefiklerinin mütareke yapma ve savaşa son verme kararları üzerine, bütün cephelerden geri çekilmiş ve yıpranmış olan Osmanlı Devleti, tek başına savaşa devam edemeyeceğinden İtilaf Devletleriyle mütareke imzalamak zorunda kalmıştır.

İngiliz Llyod George'un hazırladığı barış ve ateşkes şartları, İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Arthur Caltrophe tarafından ve 7 Ekim 1918 günü de İngiliz, İtalyan ve Fransız Başbakanları tarafından onaylanmıştı. İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne bu anlaşmayı imzalatmak için bir baskı unsuru olarak kullandıkları İngiliz Akdeniz Deniz Filosunu 23 Ekim 1918'de Çanakkale önlerinde toplamışlardı. Bu koşullarda Türk Heyetine, hem askeri hem de psikolojik baskı ile anlaşma metni sunulmuştu. Padişah Vahdettin'in 28 Ekim akşamı, "Ağırlık noktası ne olursa olsun, yapılan görüşmelerde silahların bırakılmasının onaylanmasını" istemesiyle, 30 Ekim 1918 günü, İngiliz Llyod George'un hazırladığı felaket anlaşması, Türk Heyeti tarafından imzalanmıştır.

HATAY VALİLİĞİ

Mondros Mütarekesi'nin maddeleri gereğince Osmanlı Devleti fiilen tarihe karışmış oluyordu. Çünkü bu mütareke bir ateşkesten ziyade, kayıtsız şartsız bir teslim belgesi niteliğinde idi. Böylece Osmanlı orduları dağılıyor, silah, cephane, ulaşım yolları, haberleşme araçları ve limanlar İtilâf Devletleri'nin denetimine bırakılıyordu. Ayrıca mütarekenin 7. Maddesi ile İtilâf Devletleri'ne güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı veriliyor, 24. Madde ile Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devletinin kurulması için imkân hazırlanıyordu.

Mütarekenin imzalandığı gün, Mondros'ta İngiliz Amirali Calthrop, Suriye'de İngiliz Generali Allenby, Selanik'te Fransız Generali F.D'Esperey, Irak'ta İngiliz Genarali Karsel, Hazar Denizi kıyılarında İngiliz Generali Thompson, Osmanlı Devleti'ni bir an evvel işgal etmek için hazırda bekliyorlardı. Bu komutanlar asıl darbeyi vurmak için Osmanlı topraklarını fiilen işgal etmek gerektiğini bildikleri için mütarekenin hemen ardından harekete geçmiş, güney cephesinde ilk işgal önce İngilizler, ardından Fransızlar (daha doğrusu Fransız üniforması giymiş Ermeni askerleri) tarafından yapılmıştır.

Mütarekenin 16. Maddesinde belirtilen "Hicaz'da, Yemen'de, Asir'de, Suriye'de ve Irak'ta bulunan tüm garnizonların en yakın müttefik komutanına teslim olmaları ve tüm birliklerin Kilikya'dan çekilmesi" ibaresi ve mütarekede yer alan Mezopotamya, Kilikya vb. gibi eski coğrafi deyimlerin belirsizliği, İtilâf Devletlerinin, bu bölgenin sınırını devamlı kuzeye kaydırarak işgallere başlamalarına dayanak oluşturmaktaydı.

Limni Adası Mondros Limanında, Mütarekeyi imzalayan Rauf Orbay.

2. Mustafa Kemal'in İskenderun'un İşgalini Önleme Çabaları ve Bölgenin İşgali

Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler, İstanbul Hükümeti'ne başvurarak İskenderun'a asker çıkaracaklarını bölgede bulunan birliklerin komutanının çıkartmayı engelleyici bir tavır almaması için durumdan haberdar edilmesini istediler. Gerekçeleri; Halep'teki ordularını beslemek üzere gerekli erzakı İskenderun limanı ve İskenderun Halep şosesinden geçirmekti. Kısacası Mondros Mütarekesi'nin ilgili maddelerini bahane ederek Halep'e erzak götürme bahanesiyle bölgeyi işgal edeceklerdi. Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa durum karşısında Başkomutanlığa gösterilen gerekçenin anlamsız olduğunu ve işgali önlemek gerektiğini şu mesajla anlatmak istemiştir.

"İngilizlerin birkaç günden beri İskenderun'a asker çıkarmaktan ve Halep'te milyonlarca erzak var iken, oradaki kuvvetlerini beslemek için erzak biriktirmekten bahsetmeleri de İskenderun'un Kilikya mıntıkasını gösteren haritada Suriye ve Kilikya hudutları mıntıkasında oluşlarındandır. Pek ciddi ve samimi olarak, arz ederim ki mütareke şartları arasında kötü telakki ve anlayışları yok edecek tedbirler alınmadıkça orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak onların ihtiraslarının önüne geçmeye imkan kalmayacaktır".

Mustafa Kemal Paşa'nın bu uyarılarına İstanbul Hükümeti'nden gelen cevap ise şu şekilde olmuştur;

"Mütarekename hükümlerince İngilizlerin İskenderun'u işgale hak ve yetkileri yoksa Halep civarındaki orduları beslemek için İskenderun'dan faydalanmak istemeleri muhik bir talep mahiyetindedir. Mütarekenamede, bir hayli maddeleri tadil ederek vaktin darlığından dolayı bize yalnız sözlü olarak izahat ve teminat verebilen İngiliz muahhasasının bu centilmenliğine karşılık bir cemile olmak Yunanistan'ın faaliyet alanına çıkarılmamasını sağlamak ve kolaylaştırmak üzere İskenderun limanından İngilizlerin erzak v.s göndermek hususunda istifade ve İskenderun-Halep yolunu tamir etmelerine müsaade etmekte bir mahzur görmüyorum. Bu limandan ve yoldan faydalanmasını temin etmekle, İskenderun limanını ve şehri kendilerine bırakmış olmuyoruz. Liman ve şehir yine bizde kalacak, askeri ve sivil hükümlerimiz, her şeyimiz yine yerli yerinde bulunacak. Onlar yalnız limandan ve yoldan bir misafir sıfatıyla istifade edebileceklerdir.

Keyfiyetine tarafınızdan İngiliz Suriye Ordusu Komutanlığına bildirmesi…

Sadrazam ve Başkomutanlık
Kurmay Başkanı İZZET

Bu cevaba rağmen Mustafa Kemal Paşa son bir kez daha uyarıda bulunmak için aşağıdaki raporu İstanbul Hükümeti'ne göndermiştir. Bu rapor Mustafa Kemal Paşa'ya göre işgali önlemede son bir kurtuluş şansıydı ve bu rapor o kadar acil ve önemliydi ki raporun sol üst köşesine şu ibareyi yazmıştır:

GECİKTİREN İDAM OLUNUR

Başkomutanlık Kurmay Başkanlığına

No: 579
Geciktiren idam olunur

Altı saat ara ile alınan biri açık, diğeri şifreli 5.11.1334 tarihli iki adet telgrafınızın içindikleri uygulamak için durmaya ve düşünmeye lüzum gördüğümü itiraf ederim.

İngilizlerin Halep dolaylarındaki ordularını beslemek için İskenderun'dan istifade etmek istemeleri

muhik değildir. Çünkü İngilizlerin eline geçmiş bulunan Halep ilinde ve şehirde milyonlarca erzak olduktan başka, mütareke şartnamesinin 21. Maddesine göre gerçekten İngiliz Ordularına iaşe yardımı yapmak lazım gelirse pek çok erzaka malik bulunan Kilis ve Antep dolaylarından hususi tertip ve erzak satılabilir. Sizi temin ederim ki maksat Halep'teki İngiliz Ordusunu iaşe olmayıp İskenderun'u işgal ve İskenderun-Kırıkhan-Katma yoluyla hareket ederek Antakya-Diricemal-Ahterin hattında bulunan 7. Ordunun geri çekilme hattını kesmek ve bu Orduyu, 6. Orduya Musul'da yapıldığı gibi, teslim olmaktan kaçınamayacak duruma sokmaktır. İngilizlerin Ermeni çetelerini bugün İslahiye'de faaliyete geçirmiş olmaları bu zanna kuvvet verecek niteliktedir. İngiliz murahhasının centilmenliği ve buna karşılık bu tarzda cemile gösterilmesini idrak ve takdir nezaketinden yoksun bulduğumu arz ederim. Yunanistan'ın faaliyet alanına çıkarılmamasını sağlamak için İngilizlerin İskenderun-Halep yolu üzerinde yerleşmelerindeki mantıki münasebeti anlayamadığım gibi bu hususta müsamahayı da bilakis mazurlu görüyorum.

Binaenaleyh keyfiyetin, tarafınızdan İngiliz Suriye Ordusu Komutanı'na tebliğine vasıta olmakta mazurum. İskenderun'a her ne sebep ve bahane ile asker çıkarmaya girişecek İngiliz askerlerinin ateşle karşılanıp durdurulması ve 7. Orduyu bugün bulunan hatta gayet zayıf ileri karakol tertibatı bırakarak kısn-ı külliyesini Katma-İslahiye istikametinde hareket ettirerek Kilikya (Çukurova) hududu içerisine girmesini emrettim. İngilizlerin aldatıcı muamele, teklif ve hareketlerinin İngilizlerden ziyade haklı gösterecek ve buna karşılık cemile gösterilmesini içine alacak emirleri hüsnü tatbike (iyi bir şekilde uygulamaya) yaratılışım müsait olmadığından, kumandayı hemen teslim etmek üzere yerime tayin zatın süratle emir ve tebliğini bilhassa istirham ederim.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı
Mustafa Kemal

Fransız İşgal Birlikleri

Fransız İşgal Birlikleri

Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın önceden sezdiği gibi, İngilizlerin Mütareke Hükümlerini aşan istekleri birbirini takip etti. İtilaf Devletleri'nin amaçları İskenderun limanından ve Halep-İskenderun yolundan, sadece Halep civarındaki ordularının beslenmesi için faydalanmak değildi. Aslında İtilaf Devletleri kuvvetlerinin asıl amacı, İskenderun ve Adana bölgesini işgal etmekti.

Mustafa Kemal Paşa'nın tenkit ve sert itirazları karşısında İstanbul Hükümeti, kendisinden kurtulmak için Yıldırım Orduları Grubu ile 7. Ordu Karargahını kaldıracak ve Mustafa Kemal Paşa'yı da Harbiye nezareti emrine alacaklardır. Ancak çok kısa süre sonra Mustafa Kemal Paşa'nın dedikleri çıkacak ve memleket çok ağır bir işgale uğrayacaktır.

3 Kasım 1918'de Fransızlara ait bir savaş gemisi İskenderun'a geldi. Savaş sırasında mayın döşenen İskenderun körfezinin temizlenmesi için, 3 Kasım 1918'de bir Fransız torpido muhbiri komutanı İskenderun kaymakamlığına başvurdu. İstanbul Hükümetinin Fransızların İskenderun Limanını kullanmalarına izin vermeleri üzerine, 4 Kasım 1918 tarihinde 5 Fransız torpido muhribi mayınları temizlediği gibi, bir Fransız birliği de İskenderun'da karaya çıkmıştır.

İtilâf Devletleri, 9 Kasım 1918'den itibaren başta İskenderun Limanı olmak üzere Hatay, Urfa, Antep, Maraş ve Çukurova bölgesini işgal etmişlerdir. İşgallere paralel olarak daha önce batılılar arasında yapılan gizli anlaşmalar gereği bölge Fransa'ya bırakılmıştır.

Merkezi Beyrut'ta bulunan Fransa Yüksek Komiserlik yetkilisi Yüksek Komiser General Gouraud, fırsatı değerlendirmiş ve Fransa'nın bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırmak amacıyla, 27 Kasım 1918'de yayınladığı bir kararname ile "İskenderun Sancağı"nı kurmuştur. Bu kararname ile yönetim şekli ve kuralları Beyrut'taki Yüksek Komiserlik tarafından belirlenecek olan Sancak; idarî merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Harim (Reyhaniye) ve Belen kazalarını da içine alan bir bölgede kurulmuştur.

11 Kasım günü Halep Vilayeti'nin 210. ve son Türk Valisi Mustafa Abdulhalik Renda görevinden ayrıldı. Ayrılmadan bir süre önce, Harim kaza merkezini halkı Türk olan Reyhaniye'ye naklettirmiş ve memurlar da oraya taşınmışlardı. Fransızlar 12 Kasım 1918 günü İskenderun'a asker çıkardı. Anlaşmaya göre yörede Osmanlı mülki idaresinin devam etmesi, dolayısıyla idarecilerin yerlerinde kalmaları gerekiyordu. Ama devletin emirlerine uyarak burada kalmak isteyen Kaymakam ve Liman Reisi'ne hakaret ve eziyetler edildikten ve hapsedildikten sonra şehirden çıkarıldılar ve bir kayıkla Payas'a gönderildiler. 14 Kasım 1918 günü Fransızlar, karaya yeni birlikler çıkararak önce İskenderun'u, 15 Kasım 1918 günü de Belen'i işgal ettiler.

Fransız İşgal Birlikleri

Dr. Abdurrahman Melek, işgal günlerini şöyle anlatmaktadır:

"Mondros Mütarekesi imzalandıktan bir hafta sonra bir İngiliz müfrezesi Antakya'ya gelmiş ve sadece askeri işgal halinde burada beş-altı gün kalmıştır. 12 Kasım 1918 tarihinde de İskenderun'a bir Fransız gemisi asker çıkarmış, Fransız kumandanının imzası ile sokak başlarına, hülasası şundan ibaret olan beyannameler yapıştırılmıştır: "İskenderun-Halep şosesi İtilaf Devletleri'nin işgali altına alınmıştır. Fakat buradaki Osmanlı mülki idaresi kemakan (eskisi gibi) devam edecektir." Kumandan aynı zamanda İskenderun Kaymakamına da bunu resmen tebliğ etmiş ve bu sırada Halep'te bulunan Kral Faysal da, Antakya'yı resmen Halep Hükümeti'ne bağladığını açıklamıştır. Bunun üzerine 7 Aralık 1918'de İskenderun'dan gelen bir tabur Fransız askeri Antakya'yı işgal altına almıştır. Faysal Hükümeti ortadan kaldırılmış, Hükümet Konağına Arap Bayrağı asılmaz olmuştur. Yalnız memurlar mahalli idaredeki işlerine devam etmişlerdir. 2 ay sonra Hükümet Konağına Fransız bayrağı çekileceği haberi yayılınca Türk münevverleri şu beyannameyi yayınlamışlardır; 'Antakya Hükümet Konağına çekilecek bayrak sadece Türk bayrağı olabilir. Aksini yapmaya cüret edenler bunun acı akıbetlerinden çekinmelidir. Bu memleketin mukadderatı tayin edilinceye kadar burası hukuken Türk'tür. Fransız Ordusu buranın inzibatı ile alakadar sayılabilir. İşgalin ilk gününden beri Fransız askerleri arasında bulunan Ermeni neferlerin sokaklarda yaptıkları taşkınlıklar, ekalliyet (azınlık) unsurlarının Türklere tahakküm etme yolundaki askeri idareden gördükleri himaye ve yardım Antakya Halkını endişe, asabiyet ve gergin bir hava içinde bırakmıştır.'"

Yayladağı'nda ilk Fransız uçağı.

3. İşgallere Karşı Direnişin Başlaması ve Dörtyol'da İlk Kurşun

Dr. Abdurrahman Melek'in yukarıda ifade ettiği Türk münevverlerin beyannamesinden de açıkça anlaşıldığı üzere işgallerin hemen ardından Fransız ordusu içindeki Ermeniler bölgede karışıklıklar çıkarmaya, sokaklarda halka zulmetmeye başlamışlardı. Fransız askeri kimliğindeki bu Ermenilere, I. Dünya Savaşı sırasında başka bölgelere göç ettirilen ve işgallerin ardından geri dönerek Dörtyol çevresinde toplanan Ermenilerin bir kısmının oluşturduğu çeteler de eklenmiş, bunlar çeşitli taşkınlık ve saldırganlıklarla yöredeki Türkleri taciz etmeye başlamışlardı. Türkler sıklıkla bu durumu idari makamlara bildirip çözülmesini isteseler de bunlardan bir sonuç alamamaktaydılar. Bir yandan yurtları işgal altında olan Türkler diğer yandan artık dayanılmaz bir hal alan bu baskı ve zulümden bir an önce kurtulmak için tek çarenin silahlı mücadele olduğuna her geçen gün daha fazla inanmaya başlıyorlardı. Nitekim, bu baskı ve zulümden kaçıp dağlara sığınan Türklerin kurdukları çeteler, olaylara müdahale etmeye başladılar. Silahlı mücadelenin başlangıcına giden olaylar özetle şu şekilde gerçekleşmişti:

11 Aralık 1918 tarihinde üç zabit kumandasında 400 kişilik bir Fransız müfrezesi Dörtyol'a girdi. İki yüz askerin de Payas'a girdiği 11 Aralık'ta işgalci askerler ilk olarak Payas'ta bulunan onbaşı Hasan'ı sebep göstermeden tutukladılar. Dörtyol'a giren Fransız askerleri 11 Aralık 1918'den itibaren Türk halkına baskı uygulamaya başladılar. Bu durum Türk halkında büyük huzursuzluk yarattı. Fransız işgal kuvvetleri komutanı, buraya girer girmez hükümet memurlarından Dörtyol'daki jandarma kuvvetleri hakkında bilgi istedi, daha sonra da Dörtyol ve çevresindeki Osmanlı Devleti'ne bağlı askeri kuvvetlerin derhal Ceyhan Nehri'nin ötesine çıkarılmasını istedi. Jandarmaların Dörtyol dışına sevk edilmelerinin vakit kaybetmeden gerçekleştirilmesini isteyen Fransızlar, en son 16 Aralık 1918 gününe kadar Osmanlı askeri kuvvetlerinin sevkinin tamamlanmasını, aksi halde bütün askeri kuvvetlerinin harp esiri sayılacağını bildirdi. Askeri kuvvetlerin Dörtyol'dan ayrılmasını fırsat bilen ve kendilerini daha serbest hisseden Ermeniler, Fransız üniformaları altında silahlı olarak evlere saldırdılar. Aynı gece on iki evi basan Ermeni askerlerinin Dörtyol eski Kaymakamı Necati Bey'in evine girmesi ve Dörtyol Düyun-u Umumiye eski memuru İhsan Efendi'nin evine girilmesi, zaten gergin olan ortamı çok daha gergin hale getirdi. Bu duruma karşı gelebilmek için Özerli köyünden Hacı Hüseyin oğullarından Özerli Camii imamı Emin Hoca ve aynı köyden Ali Köse Hasan ve Çaylılı Mehmed Bey'den oluşan bir heyet Halep'e giderek Ermenilerin yapmakta oldukları baskıların Fransızlar tarafından himaye edildiğini İngiliz işgal güçleri komutanlığına şikayet ettiler. Bu şikayetler üzerine bir Hint Müfrezesi Dörtyol'a gönderildi ve geçici bir sükunet ortamı sağlandı. Yine bu sıralarda Fransız ve Ermeniler'den oluşan askerler Dörtyol'un Özerli köyüne gelerek Özerli halkının malını yağma ettiler. Köy ihtiyar heyetinden Muhtar Şeyhmuzzade Mehmet Ağa, Aza Abdulkadir Ağa, Aza Yusuf Ağa Fransızlar tarafından şehit edildiler. Ermeni Fransız askerlerinin bir sonraki hedefi Karakese köyüydü.

Nihayet 19 Aralık 1918 günü, daha sonra Türk Milli Mücadele tarihinin ilk kurşunu olarak tespit edilecek kurşun, Dörtyol'da, Karakese köyünde ateş aldı ve Hatay meselesinin 1921 yılına kadar sürecek silahlı mücadele dönemi başlamış oldu.

Karakese köyünden Ömer Hocaoğlu Mehmet (Kara) o gün köye saldıran Fransız birliğine silahını doğrulttu ve Türk halkının bağımsızlığına düşkünlüğünün simgesi olan ilk kurşunu ateşledi. Özerli Çayı etrafında tertibatını alan halkın gerçekleştirdiği bu ilk silahlı mücadelede Fransız birliğine 15 kayıp verdirilerek saldırı geri püskürtüldü.

Bu tarihten itibaren

İlk Kurşun

Türk İstiklal Savaşı'nın ilk kurşunu, bilinenin aksine, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'de Hasan Tahsin'in sıktığı kurşundan tam 5 ay önce, 19 Aralık 1918'de Hatay'ın Dörtyol ilçesinde Fransız askerlerine karşı Mehmet Kara tarafından sıkılmıştır. Bu bilgi T.C. Genelkurmay Başkanlığı tarafından da doğrulanmıştır.

İlk Kurşun'un Dörtyol'da atıldığının tespitinden sonra Dörtyol'da 9 Ocak 1994'te "İlk Kurşun Anıtı" ve 9 Ocak 1997'de "İlk Kurşun Müzesi" açılmıştır. 'İlk Kurşun' ismi çeşitli resmi kurum ve kuruluşlara verilmiştir.

Hatay-Dörtyol, Karakese köyünde, Türk İstiklal Savaşı'nın ilk kurşununu sıkan Mehmet Kara ailesi ile birlikte.

Kuvay-i Milliye'ye katılan çeteler ile bölgedeki işgal birlikleri arasında mücadele ve çatışmalar başlamıştır. Hatay'ın kurtuluşuna giden yolda oldukça önemli bir aşamayı temsil eden bu büyük mücadele Antakya, Kuseyr (Altınözü), Yayladağı, Amik Ovası, Belen, Dörtyol, Hassa ve Kırıkhan'da yapılmıştır. Baskın ve pusularla Fransızlara büyük kayıplar verdirilmiş ve çetin savaşlardan kaçınılmamıştır. Dörtyol'da başlayan bu direniş hızla diğer bölgelere yayılmış, Reyhanlı ve Antakya'da da teşkilatlar kurularak mücadeleye başlanmıştır.

Bu devrede bölge Türkleri de sürekli olarak Türk devlet adamlarının dikkatini Hatay'a yöneltici çabalar içinde olmuşlardır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, daha Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı sırasında bölgenin işgaline karşı çıkmış, Hatay'da fiili olarak oluşturduğu hatla Hatay'ın Misak-ı Milli sınırları içinde olduğunu ta o zamandan belirlemiştir. İşgal süresi boyunca bölgede mücadele eden direnişçiler Anadolu'yla ve Müdafa-i Hukuk cemiyetleriyle ilişkilerini daima sıcak tutmuşlar, gerekli gördükleri her noktada bu cemiyetlere başvurmuşlar, ne yapmaları, nasıl davranmaları gerektiğini sormuşlardır.

Şu örnek, burada anlatılmak istenen ilişkiyi çok daha anlaşılır kılmaktadır:

İşgaller devam ederken Antakya ve havalisinde Araplar ve Arap yanlıları, bu bölgelerin işgalden sonra Türkiye ile ilgisinin kalmadığını ve milli sınırlar dışında olduğunu yaymaya başlarlar. Bunun üzerine Reyhaniye ileri gelenleri bir kişiyi Antep'e gönderip bu konuyu çözmek ister. Bu görevi Tayfur Sökmen üstlenir ve 21 Haziran 1920'de Antep'te Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ile temas kurar. Antep'te aradığı desteği bulamayan Tayfur Sökmen, konuyu aydınlatmak için bölge komutanı Ali Bey'in olduğu Sam köyüne giderek İskenderun Sancağı ve havalisinin Misak-ı Milli sınırları içinde olup olmadığını sorar. Komutan Ali Bey: "Bu konuda bilgim yok ancak bu durumu öğrenmek için telgraf çekeceğim" der. Ali Bey 29 Mayıs 1920'de Ankara'ya telgraf çeker. Cevap alamayınca bu kez Tayfur Bey 31 Mayıs 1920 günü Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya Antakya, İskenderun ve havalisinin Misak-ı Milli'ye dahil olup olmadığını soran bir telgraf çeker.

"Ankara'da Büyük Millet Meclis-i Reis-i Muhterem-i Devletlû Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine; "İskenderun Livasını ihtiva eden sahanın hal-i esef iştimali 29.05.1336 Sam telgrafhanesinden arzedilip üç gündür cevap alamadığımdan bu kere dahi tasdi-i ser-i Devletlerine iştisar ediyorum. Mukaddem arıza-i telgrafımızda arzedildiği vechile muhitimiz Kuvayı Milliye'nin zir-i cenah-ı satvet ve himayesinden hariç görülüp tesahüp de edilmeyecekse şimdiye kadar içinde yüzdüğümüz bela ve mesâib-i günâgüne tahammülümüz kalmadığından bu ana değin mütenaim ve metefeyyiz olduğumuz râyât-ı Osmaniye'nin mütemevviç bulunduğu mahalle hicrete âmâdeyiz. Binaenaleyh, ne hâl ve ne suretle hareket etmekliğimiz emir ve iradesine telgrafhanede intizar ediyorum. Ol bâbta ferman." 31 Mayıs 1336.

Ertesi gün Mustafa Kemal Paşa, Gaziantep Mıntıka Kumandanı Miralay Recep Bey vasıtasıyla şu cevabı gönderir:

"Antep Mıntıkası Kumandanı vasıtasıyla İskenderunlu Mustafa şevki Paşa oğlu Tayfur Bey'e; Telgrafınızı aldım. Memnun oldum. Misak-ı Milliye dahilsiniz. Maraş'ta teşekkül eden İkinci Kolordu ile tesis-i münasebet edin. Azami fedakarlığınızı bekler, vatandaşlara saygılar sunarım."

Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafını alan Tayfur Bey Reyhaniye'ye dönerek bölgenin Misak-ı Milliye dahil olduğunu çevreye yaymıştır. Bu gelişme Arap yanlıları için darbe olur. Bundan sonra davaya inananlar çoğalır. Tayfur Bey, Maraş'a gidip Kolordu Komutanı Selahattin Adil Paşa ile görüşüp yardım vaadi alır. Reyhaniye'ye dönüp 30 kişilk bir süvari birliğinden oluşan ve Mahmut Gümülüoğlu, Faruk Cengiz, Hamit Öcal ve Mehmet Yediç gibi iyi binici ve iyi nişancı seçme kişilerin idare ettiği gruplardan oluşan Reyhaniye Kuvay-i Milliye Birliğini kurar (Eylül 1920).

Reyhaniye Kuvay-i Milliye Birliği ile işgallere karşı silahlı mücadele yürüten Tayfur Sökmen

Bölgedeki Türk direnişleri 3 grupta toplanabilir:

a. Kuzey Hatay ve Nur Dağları Yöresi (Dörtyol ve Hassa) Direnişleri

Bu yöredeki direnişler yukarıda bahsedilen, Dötyol'da gerçekleşen İlk Kurşun olayı ile başladı. O günlerde Dörtyol çevresinde zulümden bıkan, ama sığınacak bir mercii bulamayan Türklerden çoğu birer silah temin edip dağa çıkarak mevcut çetelere katıldılar. Bu çetelerden en ünlüsü ve güçlüsü Kara Hasan çetesiydi. Kara Hasan çetesi Ermeni çetelerine ve Fransız birliklerine karşı mücadelede büyük başarı gösterdiğinden halk kendisine "Paşa" ünvanı verdi. Kara Hasan çetesi Eylül 1919 başlarında Dörtyol'un Rabat köyü arkasındaki dağlarda takviyeli ve tam donanımlı İngiliz ve Fransız birliklerine karşı kahramanca savaştı, onlara önemli kayıplar verdirdi ve çekilmek zorunda bıraktı. Yörede Kara Hasan çetesini takiben Dedebeyzade Hakkı Bey ve arkadaşları da silahlı mücadeleye başladılar. Bu mücadeleye kısa süre içinde daha küçük gruplar halinde başka çeteler de katıldı.

Hatay Milli Mücadelesi kahramanlarından Faruk Cengiz (solda) ve Hamit Öcal

b. Amik Ovası ve Kürt Dağı Yöresi Direnişleri

1918 yılının sonlarından itibaren Reyhanlı ileri gelenlerinin girişimi ile burada mahalli bir Hükümet kurulmuş, yağmacı Arapların emellerine ve saldırılarına engel olunmaya çalışılmıştı. Fakat bölgedeki bu sükunet devri çok uzun sürmemiş, Bedevi Araplarının yağma faaliyetlerine başlaması ile tekrar bozulmuştu. Bu arada Reyhanlı ileri gelenlerinden olan Mürselzade ailesi içinde ortaya çıkan küskünlükleri Tayfur Mürsel (Sökmen) sona erdirmiş ve onları tek bir çatıda birleştirmeyi başarmıştı. Reyhanlı ileri gelenleri, Tayfur Bey liderliğinde toplanarak silahlı mücadele konusunda ortak bir karara varmışlar ve az zamanda bütün yöre halkı silahlanarak, bölgeyi Bedevi Araplardan temizlemişlerdi. Araplara karşı başarılı bir mücadele örneği sergileyen direnişçiler 21 Nisan 1919'da Harim kasabasına saldırıp başarılı olamayınca burayı Fransızlara teslim etmeye mecbur kalmışlardı. Bu durum bu gibi teşebbüslerin belli bir plan ve program dahilinde yürütülmesini isteyen Tayfur Mürsel (Sökmen)'i haklı çıkarıyordu.

Hatay'da Fransızlara askerlerine büyük direniş gösteren Türk Kuvvetlerinden Nuri Aydın Konuralp ve arkadaşları. Nuri Aydın Konuralp 1938 yılında Hatay Devleti Milletvekili olmuştur.

Solda, Reyhanlı mücahitlerinden Mürseloğlu Ahmet Bey (ortada), Celemeli Mustafa Ağa ve Bahadırlı Nuri Bey.

Nitekim Tayfur Bey olayın hemen ertesinde bu hususu görüşmek üzere Antakya'ya gitmiş ve bu mıntıkadaki mücadeleyi örgütleyen Dedebey Zade Hakkı Bey ve Ahmet Türkmen ile görüşerek İstanbul'da teşekkül eden Kilikya Cemiyeti ile irtibata geçilmesi kararını almışlar ve temsilci olarak İnayet Mürsel'i İstanbul'a göndermeyi kararlaştırmışlardı. İnayet Bey, İstanbul'da Kazım Paşa ile görüşerek kendisinden gerekli talimatları almıştı. Artık Amik bölgesindeki mücadele daha düzenli hale gelmişti. Bu arada Tayfur Mürsel Bey de çeteleri tek bir çatı altında toplamak için Maraş Kuvay-i Milliye'si ile irtibata geçmiş, Şubat 1920'de Maraş'ta Yüzbaşı Kamil ile müzakerelerde bulunmuştu. Tayfur Bey, bu görüşmenin ardından Reyhanlı'ya dönerek kendisine verilen talimatlar çerçevesinde hazırlıklar yapmaya başlamış ve Nisan 1920'de hazırlıklarını tamamladıktan sonra teşkil ettiği bir müfreze ile Antep mücahitlerine yardıma gitmişti.

c. Antakya ve Kuseyr Yöresi Direnişleri

Bu yörede Hocazade Yüzbaşı Asım Bey ve Dedebeyzade Hakkı Bey, yanlarında 10 kişilik bir grupla Eylül 1919'da Halep'e giderek cephane ve silah yardımı temin etmiş, böylelikle Antakya ve Kuseyr'de çete teşkilatını kurmuşlardı. İlk olarak Kasım 1919'da Kuseyr'de görünen çeteciler buralarda teşkilatlarını genişletmek üzere civar köyleri dolaşarak halkı işgalcilere karşı mücadele etmeye davet etmeye başlamışlardı. Kısa sürede büyük bir güç olan çetecilerin faaliyetlerinin artması üzerine tedbir almak zorunda kalan Fransızlar Antakya'dan 200 kişilik bir kuvvet göndermişler ve Şumracık köyünden Kuseyr'e ilerlemişlerdi. Fakat Fransızlar Cidalli mevkiine ulaştıklarında çeteciler hemen harekete geçerek Fransız kuvvetlerine saldırmış ve burada büyük bir zafer kazanmışlardı. Bu zaferden sonra Antakya ve Kuseyr mıntıkasında silahlı mücadele dönemi başlamış oluyordu. Bu arada Fransızlar boş durmayarak çetecilerin yakınlarını tutuklayıp, onları Antakya'da bulunan hükümet konağındaki hapishaneye kapatmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Yüzbaşı Asım Bey liderliğindeki yerel kuvvetler 13 Mart 1920 Cuma günü Antakya'ya girerek Fransızlara bir baskın düzenlediler. Yerel kuvvetlerimiz hükümet konağındaki hapishaneyi basarak tutukluları serbest bırakmışlar ve şehirde sekiz saat kaldıktan sonra tekrar dağlara çekilmişlerdir. Bu baskının başarı ile sonuçlanması yerel kuvvetlerin prestijini bir kat daha arttırmıştır.

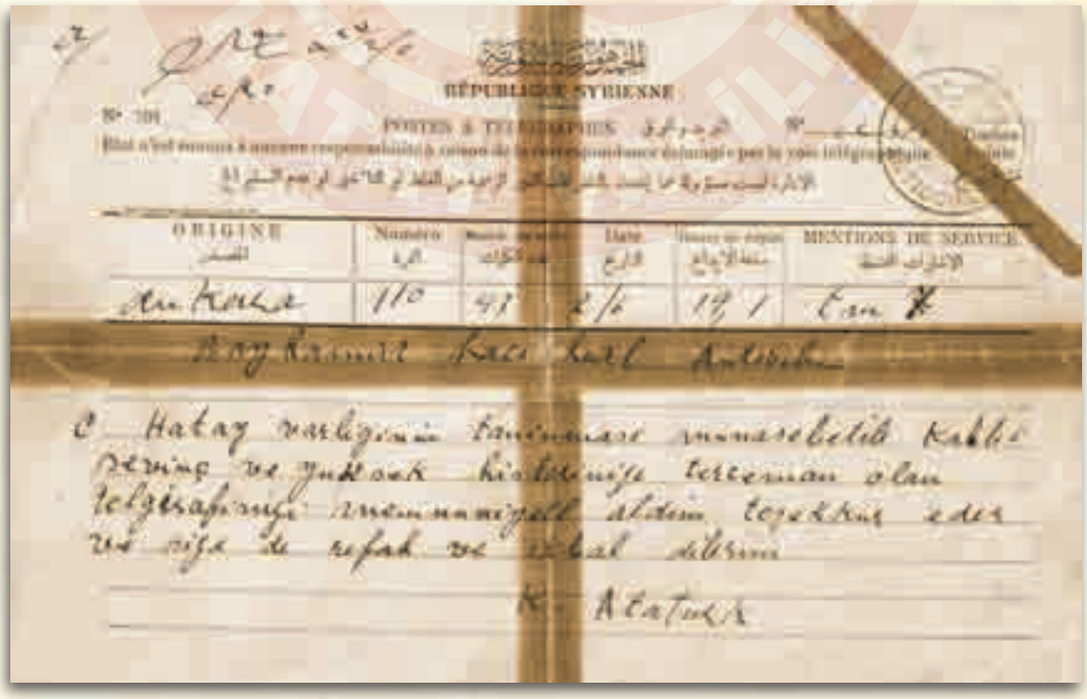

Hatay bölgesinde işgale karşı örgütlenen bu direniş hareketleri anavatandan daima destek almıştır. Direnişçilerden Hamit Bal'a Cumhurbaşkanı Atatürk'ün (sol sayfada), TBMM Başkanı Abdülhalik Renda'nın (üstte) ve Başbakan İsmet İnönü'nün (altta) ayrı ayrı gönderdikleri telgraflar, anavatanın meseleye gösterdiği yakın ilgi ve desteğin açık kanıtıdır.

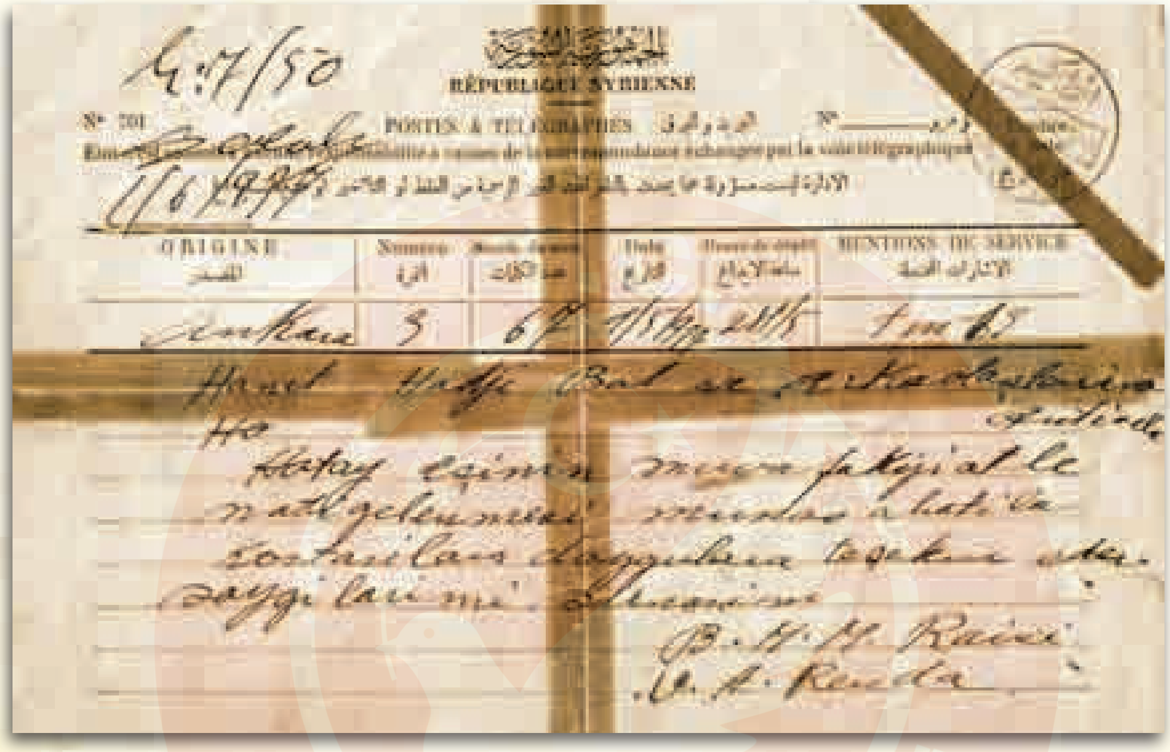

RÉPUBLIQUE SYRIENNE

POSTES & TÉLÉGRAPHES

ORIGINE	Numéro	Nombre de mots	Date	Heure de dépôt	MENTIONS DE SERVICE
Ankara	3	68	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Hamit Hafız Bal ve arkadaşlarına

Antakya

Hatay işinin muvaffakiyetle neticelenmesi [illegible] teşekkür eder saygılarımı [illegible]

B.M.M. Reisi

A.H. Renda

RÉPUBLIQUE SYRIENNE

POSTES & TÉLÉGRAPHES

ORIGINE	Numéro	Nombre de mots	Date	Heure de dépôt	MENTIONS DE SERVICE
Ankara	67	64	1/6	12	[illegible]

Hamit Hacı Bal ve arkadaşlarına

Antakya

Hatay memleketinin refahı ve saadetine hizmet edecek olan cemiyeti [illegible] kararından dolayı sizi tebrik ederek yüksek [illegible] teşekkür ederim

Başvekil İsmet İnönü

"Onlar gelmezse biz onlara gideriz!"

Türkmenzade Ahmet Ağa. Daha sonraki yıllarda Hatay Devleti Meclis Başkanlığını yürütecek olan Abdulgani Türkmen'in kardeşidir.

Temmuz 1920 tarihine gelindiğinde Antakya, Kuseyr, Dörtyol ve Amik mıntıkalarının siyasal tablolarında önemli bir değişiklik olmuştu. İskenderun limanına asker yığan Fransızlar, öteden beri kendi nüfuz bölgeleri olarak gördükleri Halep üzerine yürüyerek 24 Temmuz'da burayı ele geçirmişlerdi. Halep'in Fransızların eline geçmesinden sonra Asım Bey'in yanında kalan grup dışındaki Türk Yerel Kuvvetleri, Antakya'dan Hassa'ya buradan da Maraş'a gitmişlerdi. Bu arada bazı kişilerin sözlerine kanan Asım Bey, elindeki kuvveti dağıtmaya ve silahlarını teslim etmeye razı olmuş ve de 15 Ağustos 1920'de silahlarını teslim ederek kuvvetlerini dağıtmıştır.

İşgal süresince bağımsızlık fikrini kaybetmeyen ve işgale ve baskıya karşı başarılı bir mücadele sergileyen Türk halkının anavatana bağlılığını gösteren bir çok olay yaşanmıştır. Bunlardan biri de şudur: Savaş sonrası düzenlemelere ilişkin incelemeler yapmak üzere 13 Temmuz 1919'da İskenderun'a bir Amerikan komisyonu gelmiştir. King-Crane Komisyonu olarak bilinen bu komisyon, incelemeleri sırasında halka Fransız yönetiminden memnun olup olmadıklarını sormuş, halktan Fransızlardan memnun olmadıkları, Türk yönetimi istedikleri yanıtını almıştır. Amerikan heyetinin üyesi, "Türk Devleti yıkılmıştır, Türk ordusu dağılmıştır, Türklerin hiçbir gücü, hiçbir kudreti kalmamıştır" demesi üzerine halktan Mehmet Sarıağa "Türk Devleti çökebilir, Türk ordusu dağılabilir fakat Türk Milleti asla esir edilemez. Türk Milleti kimsenin kölesi olmaz." yanıtını verir. Türkmenzade Ahmet Ağa ise kendisine sorulan, "Türkler gelemeyeceklerine göre yüreğinize en yakın gelen devlet hangisidir ?" sorusuna coşkulu bir tavırla "Onlar gelmezse biz onlara gideriz!" cevabını verir.

Bu söz Hatay halkının işgalden kurtulup Anavatan'a katılmaya ne kadar kararlı olduğunun önemli bir göstergesidir. Bu söz Hatay kurtuluş mücadelesinin önemli köşe taşlarından biridir.

C. İSKENDERUN SANCAĞI'NDA MANDA YÖNETİMİNİN KURULMASI

Fransa tarafından tamamen haksız yere işgal edilen bölge, Müttefik Devletler Yüksek Konseyi'nin 25 Nisan 1920 tarihli San Remo toplantısında aldığı bir kararla Fransa'ya bırakılmıştır. Müttefikler bu kararlarını Milletler Cemiyeti yasasının 22. maddesi ile öngörülen ve 28 Haziran 1919'da kurulan "Mandat" sistemine dayandırmıştır. Buna göre Suriye ve onun bir parçası sayılan Lübnan'ı "A" türü Mandat yönetimi olarak Fransa'ya bırakmıştır. Yine Suriye içinde kalan İskenderun Sancağı da böylece Fransız Mandası altına girmiştir.

İşte bu şekilde Fransa'ya bırakılan Suriye, Lübnan ve Sancak'taki Manda yönetimi 24 Temmuz 1922'de taraflar arasında akit ve karara bağlandı ve Milletler Cemiyeti Tarafından 29 Eylül 1923'te onaylandı. Bölgede oluşturulan bu Fransız Manda yönetimi bir takım düzenlemelerle 1936 yılına kadar devam etmiştir.

Fransa Mandater devlet olarak 1 Eylül 1920'de Halep, Şam, Lübnan ve Alevi bölgesi olmak üzere dört yönetim birimi oluşturdu. 8 Ağustos 1921 tarihinde Fransız Yüksek Komiserliği'nin yayınladığı bir kararname ile İskenderun Sancağı'nın yönetim şekli yeniden belirlendi ve İskenderun Sancağı Fransız işgal bölgesi içinde tam özerkliğe ve özel bir idare sistemine sahip oldu. Buna göre Sancağı bir "Mutasarrıf" yönetecek ve mutasarrıf, Halep Hükümet Reisi'nin yetkilerine sahip olacaktı. Sancak'ta, Türkçe ve Arapça resmi dil olacak, Sancak'ın kendine mahsus bütçesi olacaktı.

1931'de , Hatay'da ilk Fransız tankı, çıkartılan lahitin yanında.

D. ANKARA ANLAŞMASI ve SİLAHLI MÜCADELE DÖNEMİNİN SONA ERMESİ

1921 yılında imzalanan Ankara Anlaşması (Ankara İtilafnamesi), Misak-ı Milli sınırları içinde olmasına rağmen Hatay Bölgesinin Suriye'de kalmasını kabul ediyor olsa da TBMM'nin yürüttüğü Ulusal Kurtuluş Mücadelesi içinde son derece önemli bir başarı adımını ifade etmektedir. İtilâf Devletlerinden bir ülkenin tek başına da olsa Ankara Hükümeti ile bir anlaşma imzalaması onun bu hükümeti tanıdığının bir göstergesi olmuştur. Bu da Ankara Hükümetinin diplomatik alanda kazandığı önemli bir zaferdir.

Bu dönemde M. Kemal Paşa, İtilâf Devletleri arasındaki fikir ayrılıkları ve menfaat çatışmalarından yararlanan stratejiye dayalı bir politika yürütmüştür. Uluslararası konjonktürü çok iyi değerlendiren ve ustalıkla yürütülen bu diplomasi sayesinde önce İtalya, daha sonra da Fransa ile anlaşma yapılmış, İngiltere yalnız bırakılmaya çalışılmıştır. Bu genel politika çerçevesinde Millî Mücadele döneminde sadece Hatay bölgesindeki değil, aynı zamanda Suriye'deki Türk ve Arap millî direnişçileri ile de işbirliğine yönelen M. Kemal Paşa, Fransa'yı geçici barış yapmaya zorlamıştır. Fransa'nın TBMM Hükümeti ile bir an önce bir anlaşmaya varmak istemesinin en önemli sebeplerinden biri de TBMM'nin Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı yürüttüğü başarılı savaşın yanında Hatay bölgesinde yerel güçlerin Fransızlara karşı yürüttüğü oldukça yıpratıcı direniştir. Müttefikler arasında Almanya sorununa ilişkin yaşanan anlaşmazlıklar ve Fransız halkının yeni savaşlara karşı tepkisi de bunlara eklendiğinde Fransızların TBMM ile bir anlaşma yapmak istemesinin sebepleri daha iyi algılanabilmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, Sancak bölgesi Misâk-ı Millî sınırları içinde mütalaa edilmesine rağmen, Fransa ile silahlı mücadelenin durdurulması amacıyla onlarla anlaşma yoluna gidilmiştir. Fransa ile 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilâfnâmesi'nin 8. maddesi ile Türkiye'nin güney sınırları çizilirken, Sancak Bölgesi'nin millî sınırlar dışında kalması zaruri ve Türkiye'nin menfaatleri bakımından lüzumlu görülmüştür. Bunun yanında TBMM Hükümeti, anlaşmaya bölgedeki Türklerin menfaatlerini koruyacak ve bölgeye özerklik verilmesi için gerekli zemini hazırlayacak özel hükümler koydurmayı da ihmal etmemiştir.

"... İtilafname, gelecekte mühim bir rol oynayacak."

Dr. Abdurrahman Melek, anlaşmanın halkta yarattığı hayal kırıklığını, ancak ilerisi için teşkil ettiği önemli dayanağı şu cümlelerle ifade etmektedir:

"İtilafnamede İskenderun ve havalisi için hususi bir rejimden, Türk Bayrağına benzer bir bayraktan bahsedilmesi, şimdilik Anavatanın bu mıntıka ile fazla meşgul olamayacağını göstermekle beraber, üzerinde yürünebilecek bir esas kurulduğunu ümit ettirmekte idi. İtilafname Türk Halkı'nın ümitlerini gelecek zamanlara atması itibarı ile teessür ve yeis (derin üzüntü) yarattı.

... Ankara İtilafnamesi gerek ahdi bakımdan, gerekse tatbikata fena başlanmasından ümitleri söndürmüştü. Yalnız bir iki kişi, istikbalde İtilafname'nin mühim rol oynamağa mesnet olacağını düşündük. Siyasi çalışmalarımızda bunu daima ileri sürdük. Fransızlardan isteklerimizi de hep buna temas ettirerek, hukuki sahada iddialarımızı ortaya atabildik."

"Burayı bir gün geri alacağız!"

M. Kemal Paşa, o dönemin şartları gereği Hatay'ın anavatana dahil edilmesinin mümkün olmadığını bilerek yürütülen Ankara Anlaşması'nın görüşmeleri boyunca, Hatay için mücadelenin anlaşma sonrasında da devam edeceğini vurgular biçimde, Fransız temsilci, Senato Başkanı Henri Franklin Boullion'a sık sık "Burayı bir gün geri alacağız!" diye uyarıda bulunmuştur. Fotoğrafta bu ikili birlikte görülmektedir.

Fransız General Gouraud

Nitekim Antlaşmanın 7. Maddesi ile bölgede özel bir yönetim kurulması, Türk halkının kendi kültürünü geliştirmesi ve Türkçenin resmi dil olması öngörülmüştür. Fransızlar buna tam olarak riayet etmemişlerse de, bu madde Türklerin benliklerini koruyup Türkiye ile bağlarını güçlendirmelerinde ve ileride Hatay'ın Anavatana tekrar kavuşmasında önemli bir faktör olmuştur. Ayrıca bu madde ile Türkler için öngörülen "Usulü İdare-i Mahsusa" gelecekte Türkiye'nin elinde önemli bir dayanak noktası teşkil edecektir.

Anlaşmanın Sancak havalisinde yaratabileceği hayal kırıklığını ve muhtemel umutsuzluğu tahmin eden M. Kemal Paşa, Anlaşmanın imzasından sonra, 2 Kasım 1921'de Tayfur Sökmen'i kabul ederek ona:

> *"Memleketimizin içinde didiştiği davaları biliyorsunuz, dünya bizimle muhasama halinde. Böyle bir zamanda Avrupa'nın büyük devletlerinden birisi olan Fransızlarla bir antlaşma yaptık. İşgal ettikleri Adana, Mersin, Osmaniye, Kilis, Antep'i tahliye edecek ve bize harp malzemesi de verecekler. En mühimi Mersin limanını bize iade edecekler. Bu arada İskenderun Sancağı ve havalisinin de tahliyesi üzerinde büyük gayret sarf ettikse de şimdilik bir şey yapamadık. Ancak orası için hususi bir idare tatbik edeceklerini taahhüt altına alabildik. İnşallah ileride sizleri de kurtaracağız. Şimdi memleketinize giderek çalışırsınız"*

demiş, Hatay'ın kurtuluşu için çalışmaya devam edeceklerini belirtmiştir. Nitekim M. Kemal, Anlaşmanın görüşmeleri devam ederken Fransız temsilcisi, Senato Başkanı Henri Franklin-Bouillon'a sık sık "Burayı bir gün geri alacağız!" diye uyarıda bulunmuştur.

Anlaşmanın ardından, Fransız işgali döneminde çeşitli baskılara uğrayan ve mevcut yönetimden memnun olmayan bir kısım Sancak'lı Türkler, başta Adana ve Mersin olmak üzere Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bunlar arasında Adana'ya yerleşenler 1923 yılında "İskenderun ve Havalisi Müdafaâ-i Hukuk Cemiyeti"ni kurarak resmî çevrelerden de yardım görerek faaliyetlerine devam etmişlerdir.

"Burası tam bir Türk memleketidir!"

Ankara Anlaşması imzalanmış, Abdurrahman Melek'in de ifade ettiği üzere Türkiye topraklarından koparılmış olmak halkta derin bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Ancak Hatay'ın Türk olduğu gerçeğinden yola çıkarak anavatana katılması için mücadele gösteren aydın ve mücadeleci kişiler halkta hasıl olan bu hayal kırıklığını bir an olsun yaşamamış ve milliyetçi duygularla Hatay mücadelesine her sahada devam etmişlerdir. Bunu yansıtan bir örnek, Ankara Anlaşması'nın imzalanmasının hemen ardından Fransız General Gouroud ile Abdurrahman Melek arasında yaşanmıştır. Melek, kendi ifadeleriyle olayı şöyle anlatmaktadır:

> *"Ankara İtilafnamesi'nden sonra Fransız General Gouraud, Suriye ve Lübnan'da fevkalade komiser iken Antakya'ya gelmiş, memleketin ileri gelenlerini hükümet konağına davet ederek bir nutuk vermişti. Nutkunda Fransızların, hak ve adalet prensipleriyle buraya geldiklerini, ekalliyetler (azınlıklar) hukukunu müdafaa etmeyi siyasi şiar edinmiş olduklarını, kendisinin de Türk muhibbi olması dolayısıyla, buradaki Türklerin menfaatlerini himaye edeceklerini söyledi. Ben buna sinirlenerek '**General! burada Türkler ekalliyet değil, tam bir ekseriyettir (çoğunluktur). Burası tam bir Türk memleketidir. Eğer siz bir Türk muhibbi iseniz ona göre muamele yapmalısınız**' diyerek söze karıştım."*

İşte bu karşı gelme ve dik duruş Fransız Generali çok sinirlendirmişti. Aradan iki ay kadar süre geçtikten sonra Fransızlar Dr. Abdurrahman Melek için sürgün kararı verdiler. Sürgün yeri Suriye'de Lazikiye karşısındaki İrvat adasıydı. Ancak bizzat General Gouroud'nun emriyle alınan bu karara rağmen dönemin hızla gelişen olayları çerçevesinde şartlar değişmiş ve Abdurrahman Melek'in sürgün kararı uygulanamamıştır.

Mustafa Kemal 15 Mart 1923'te Adana'da.

Lozan görüşmeleri devam ederken M. Kemal Paşa'nın 15 Mart 1923 tarihinde Adana'ya geleceğini haber alan Sancaklılar, Ulu Gazi'yi karşılamak için bir komite oluşturulmasına karar verdiler. Komite bir plan hazırladı. Baştan aşağı siyahlara bürünmüş dört genç kız elleri zincirlerle bağlı olduğu halde siyah ve üzerinde 'Antakya-İskenderun' yazılı levhalar taşıyacaklar, Gazi Paşa'nın karşısına çıkarak Hatay'ın ve Hatay halkının çektiği çile, ızdırap ve Büyük Türkiye'ye özlemleri arz edilecekti. Nihayet beklenen an gelmiş ve Atatürk 15 Mart 1923 günü Adana'ya intikal etmişti. Atatürk'ü karşılamak üzere Hatay'dan 200 kadar kişi Adana'ya gitmişti. Atatürk'ü karşılama esnasında; matem sembolleri gibi baştanbaşa siyahlara bürünmüş bir küme kadın içindeki iki levha taşıyan ikişerden dört kız birden bire yolun ortasına dikilmiş ve ellerindeki bu iki levhada "Antakya-İskenderun" ve "Gazi Baba bizi de kurtar" yazıları taşımışlardı. Yani Büyük Kurtarıcıdan kendilerinin de kurtarılmasını istemekteydiler.

Adana'da Mustafa Kemal'i karşılayan kalabalık.

Mustafa Kemal bu sahneden oldukça etkilenmişti. Bu sırada bu hanımların önünde bulunan, Antakyalı olup Adana Öğretmen Okulu'nda okuyan 19 yaşındaki Ayşe Fitnat'ın o an içinden geçtiği şekliyle, doğaçlama okuduğu şu şiir, Gazi M. Kemal Paşa'ya, Hatay'ın kurtuluşunda bir dönüm noktası olan şu sözleri söyletti:

"Kırk asırlık Türk Yurdu ecnebi elinde kalamaz!"

Selam sana ey şarkın hale-i ikbali büyük halaskarımız.
Hürmet sana ey islamiyeti kurtaran büyük Gazimiz.
Ey Zulümleri yıkan, mazlumları sevindiren Türk Kahramanı
Ey ağlayan masum gözlerin, sızlayan Türk kalplerinin dermanı
Kudümünle bugün Adana'da yeni bir hayat tecelli ediyor.
Parlak bir ümidi istikbal doğuyor
Fakat ve esefa ki
Adana'nın güzel bir parçası olan
Zavallı Antakya ve İskenderun'da
Mini mini Türk yavruları boğazlanıyor

Ey Ulu Gazi Bizi kurtar!
Ey Ulu Gazi Bizi kurtar!
Ey Ulu Gazi Bizi kurtar!

İşte biz Antakyalı ve İskenderunlular
Eminiz ki ruhumuz sizi Antakya muhitine götürecektir
Afitab-ı Kemal orada bütün kuvvetiyle tecelli edecektir.

Yaşasın Ulu Gazimiz!
Yaşasın Şanlı Ordumuz!
Yaşasın Büyük Türk Milleti!

Antakyalı Ayşe Fitnat'ın 15 Mart 1923 günü Adana'da M. Kemal'e haykırışı.

Orada bulunan devrin yazarlarından İsmail Habib Sevük olayı şu şekilde kaleme almıştır:

"Bu sanki kelime şekline girmiş bir feryat, söz şekline girmiş bir hıçkırıktı. Söyleyen değil, inleyen o esmer kız, sanki vatandan ayrı kalan o beldelerin tekellüme gelmiş bir ruhu, o beldelerin ağlayan ve ağlatan bir maneviyatıydı. Paşa'nın gözü nemli, diğer bütün gözler ise, hıçkırarak söyleyen kızın kirpiklerinden yuvarlanan katralar gibi, diğer bütün gözler, kadınıyla erkeğiyle, ihtiyarıyla, genciyle, zabitiyle, siviliyle hep ağlıyor, hep ağlıyordu. Sanki bütün kafilenin ve bütün bu mahşeri izdihamın çalkalanan meserret havası bu Antakyalı kızın beş dakikalık hıçkırığıyla birdenbire uçmuş ve ciğerlerimize birden bire vatan mateminin havası dolmuştu. Şimdi bütün gözler kurtarıcıya dikildi. Ne diyecek diye bekliyoruz. Onun gözleri de nemli miydi, bize mi öyle geldi, bilmiyorum; yağmurda yıkanmış güneşli birer gök parçası maviliğinde ışıldayan gözlerini bir an göğe dikti; söyleyeceği sözü gözleriyle gökten avlamış gibiydi. İnsana o an gökten iniyor hissi veren bir tonla tane tane şunları söyledi: "Kırk asırlık Türk Yurdu esir kalamaz." Büyük Gazi'nin bu sözü artık Hataylılar için bir senet sayılabilirdi."

1923 yılında, yoğun bir ruh hali içinde Atatürk tarafından söylenen bu söz onun Hatay konusuna bakış açısını net bir şekilde ortaya koymuştur. Atatürk'ün Hatay davasına sahip çıkan Adana nutkundan sonra faaliyetlerini hızlandıran Sancak Türkleri, önce Lozan'daki Türk heyetine, daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine İskenderun Sancağı'nın da Türkiye'ye ilhakını temin etmek suretiyle, Fransız mezaliminden kurtarılmaları yolunda resmi müracaatlar yapmışlardır.

"Kırk asırlık Türk yurdu esir kalamaz !"

E. LOZAN ANTLAŞMASI SONRASINDA GENEL DURUM

Ankara Hükümeti'nin Anadolu'daki yabancı işgalini bertaraf edinceye kadar uyguladığı askerî ve çok yönlü dış politika meyvelerini verecektir. Türkiye, yabancı işgalini askerî bakımdan hallettikten sonra mücadelesini diplomasi alanında vermeye devam edecektir. İşgalci devletlerle diplomasi mücadelesini Lozan'da sürdürecektir.

Lozan Barış Antlaşması'nın 3. Maddesi ile Ankara Antlaşması'nın geçerli olduğu kabul edilmiştir. Türkiye ile iyi ilişkiler içine giren Fransa zaman zaman ikiyüzlü politika takip etmiştir. Mandeter devlet olarak 1923 yılından itibaren Sancak için kabul ettiği özel yönetimi korumuş, 1924 yılında 12 üyeli Sancak Meclisini kurdurmuş, 1925 yılında Arapça ve Fransızcanın yanında Türkçenin de resmi dil olmasını kabul etmiştir. Fakat aynı yıl daha önce Halep Valiliği'ne bağlı olan Sancak, doğrudan Suriye hükümetine bağlanmıştır. Böylece Suriye'nin bölgede nüfuz ve otoritesi giderek artmıştır. Fransız yönetimi Türklerin bölgedeki salt çoğunluğunu bozmak için de bir takım tedbirler almıştır. Bu maksatla Sancak bölgesi güneye doğru genişletilerek Türk nüfusu Arap nüfusu içinde biraz daha eritilmiş, başta Ermeniler olmak üzere bölgeye yabancı unsurlar yerleştirilmiş, Anadolu'dan kaçan anti Kemalistler de Sancak'a kabul edilmiştir. Nüfusunun tamamı Türk olan Bayır-Bucak ve Hazne Nahiyelerini idarî olarak İskenderun Sancağı'ndan ayırmıştır. Sosyal yapıda meydana gelen bu değişiklikler bölgedeki dengeleri bozmuş, cemaatler arası siyasi çatışmaları hızlandırmıştır. Fransız mandater makamları bu çatışmaları el altından kışkırtarak bölgede kendi konumunu güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu sırada 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşmasına göre, Hatay ahalisine verilen tabiyet seçme hakkının 1926'da son bulmasına paralel olarak birçok Türk, Türkiye'ye göç etmeye hazırlanmıştır. Ancak ileride Hatay davasına sahip çıkma kararlılığında olan Türkiye, bir taraftan Halep Konsolosluğu vasıtasıyla "terk-i tabiyet" işlerinde fiili güçlükler çıkarmış, diğer taraftan bölgenin terk edilmemesi gerektiği yolunda propaganda yaparak göçü büyük oranda engellemiştir.

Lozan Antlaşması'nın görüşmelerini yürüten, İsmet İnönü başkanlığındaki Türk Heyeti

I. Dünya Savaşı sonrası kurulmakta olan yeni düzeni oluşturmak adına birçok yeni anlaşma yapılmıştır. Bu karikatür yapılan bu anlaşmaları ve elbette Lozan'ı simgelemektedir. Karikatürde sağ üstte Lozan Antlaşması görüşmelerini yürüten İsmet İnönü görülmektedir.

30 Mayıs 1926'da Fransa ile imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi ile Sancak için öngörülen özel yönetim teyit edilmiş, Türkiye Suriye sınırı da kesin olarak 3 Şubat 1930'da Fransa ile imzalanan protokolle belirlenmiştir.

Bu dönemde Hatay Türklerinin Adana, İstanbul ve bizzat İskenderun Sancağı'nda teşkilatlı bir şekilde çalışmaları teşvik edilmiş, 1935 seçimlerinde Tayfur Sökmen Antalya bağımsız milletvekili seçilerek Hatay davasına sahip çıkılmaya çalışılmıştır. Başta M. Kemal olmak üzere Türkiye'nin tüm ağırlığıyla Hatay Meselesinin çözümü için çaba sarfetmeye başlayacağı 1936 yılına yaklaşıldığında Türkiye açısından durum, öndeki tek engel olarak görülen Boğazlar Meselesinin halledilmesine odaklanmış durumdadır. Nitekim 1935 yılında Sancak Türklerini temsilen Ankara'da Başbakan İsmet İnönü'yle görüşen Tayfur Sökmen, Dr. Abdurrahman Melek, Samih Azmi Ezer ve İnayet Mürsel'den oluşan heyet Hatay'daki son durumu ayrıntılarıyla İnönü'ye anlattıktan sonra ondan şu cevabı almıştır:

"Memlekete dönün, orada çalışın. Davanın ağırlığı sizin omuzlarınızdadır. Biz size yardım edeceğiz. Şahıslarınızı Fransızlara tanıtın. Sizler, yahut teşekkülünüz Türk cemaati namına onlara muhatap olunuz. Bize, buradaki bir arkadaşınız vasıtasıyla her şeyi yazıp bildiriniz. Şimdi Atatürk'e gideceğim. Sizden duyduklarımı söyleyeceğim. Kendileri ile konuştuktan sonra bir karar veririz. Yalnız istical (acele) etmeyelim. Önümüzde henüz Boğazlar meselesi var. Siz yürüdüğünüz yolda devam edin. Her şeyi icabına göre idare edin. Bizden işaret bekleyin."

Tayfur Sökmen

Hatay'ın anavatana katılmasıyla son bulan Hatay Meselesinin en başından itibaren mücadelenin içinde ve çoğu zaman en önünde yer alan Tayfur Sökmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin Hatay Meselesine verdiği önemin de bir göstergesi olarak 1935 yılından itibaren TBMM'de çeşitli dönemlerde milletvekili olarak yer almıştır. 1935 yılında yapılan V. Dönem TBMM seçimleriyle Antalya Milletvekili olarak Meclise giren T. Sökmen VI., VII., VIII. dönem Antalya ve IX. dönem Hatay Milletvekilliği ile Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Üyeliği (7 Haziran 1968 - 2 Haziran 1974) yapmıştır.

Sancak İdare Meclisi

1928 YILI: 70 ÜYELİ SURİYE MECLİSİNE ANTAKYA'DAN SEÇİLEN KİŞİLER:

1. Yahyazade Hacı Mehmet Efendi (Adalı),
2. Halefzade Süreyya Bey,
3. Ahmet Mürsel,
4. İzzeddin Maruf Cilli,
5. Şeyh Davud
6. Moses Der Kalustyan.

1932 YILINDA SANCAK İDARE MECLİSİNE SEÇİLENLER: (6 Ocak 1932 günü ikinci derece seçimler yapıldı.)

1. Dr. Abdurrahman Melek
2. Abdulgani Türkmen
3. Yahyazade Hacı Mehmet Efendi (Adalı),
4. Kuseyrizade Mustafa Ağa,
5. Sadık Maruf Bey
6. Moses Der Kalustyan

Masa başında oturan, Sancak İdare Meclisi Başkanı İbrahim Edhem Bey.

7. Şıhlızade Halil Ağa
8. Muhammed Cereb
9. Yahyazade Nafi Bey
10. Şekip Bey (Nakip)

Suriye'de Fransız Yüksek Komiserliği 1928 yılında Kurucu Meclis için seçim yapılmasına izin vermiş, 8 Şubat1928'de istifa eden Ahmet Nami'nin yerine Şam Kadısı Şeyh Taceddin el-Haseni 14 Şubatta geçici hükümet başkanlığına atanmıştı. Ülkede İttihad-ı Vatani Partisi 1928 yılında mandayı ve devletler hukukunu ilgilendiren anlaşmaları dikkate almaksızın bağımsız ve üniter yapılı bir Suriye Devleti kurmak için çaba harcıyor, bununla ilgili taleplerde bulunuyordu. Fransızlar bu çaba ve talep-

İbrahim Edhem Bey

Sadık Maruf Bey

leri fazla önemsemediler, ama Suriyelilerle isteklerine uygun bir anlaşma da yapamadılar. Seçim sonucunda oluşacak meclis Suriye Anayasası'nı (Statü Organik) hazırlayacaktı. Sancak'ta Türk cemaati ileri gelenleri Kurucu Meclis seçimine müdahale etmediler, sadece Sancak'tan Şam'a temsilci gönderilmesini engelleme yönünde çaba harcadılar. 10-24 Nisan tarihleri arasında yapılan seçimi Vatani Partisi kazandı. 70 mebustan oluşan meclis 9 Haziranda toplandı. Meclise Antakya'dan Yahyazade Hacı Mehmet Efendi (Adalı), Halefzade Süreyya Bey, Ahmet Mürsel, İzzeddin Maruf Cilli, Şeyh Davud ve Moses Der Kalustyan seçildi. Süreyya Halef'in ve Ahmet Mürsel'in Suri-

Yahyazade Naif Bey

İbrahim Seyfeddin Bey

ye Meclisi'nde Türkçe konuşma yapmaları olay oldu. İzzeddin Maruf Cilli'nin Sancak bağımsızlığı lehinde yaptığı konuşma ise büyük tepki topladı.

Osmanlı Döneminde kazalarda birer "Kaza İdare Meclisi", livalarda da "Liva İdare Meclisi" bulunurdu. İşgalden sonra İskenderun Sancağı'nın kuruluşunun ardından 9 Ekim 1920 tarihli emirle Sancak'ta "Sancak İdare Meclisi" oluşturulmuştu. Bu Meclis şube (daire) müdürleri, 4 atanmış üye ile 4 seçilmiş üyeden meydana geliyordu. Seçimlik üyelikler ilerde seçime imkân bulunması şartına bağlanmıştı. 8 Ağustos 1921 tarihli Yüksek Komiserlik emriyle, seçimle gelen üyelerin sayısı 4'ten 12'ye çıkarıldı. Bunlardan 8 üyenin seçilmesi sırasında dini azınlıkların hakları titizlikle dikkate alınacak, nüfus oranında temsil edilmeleri sağlanacaktı. Bu statü yeni düzenlemeye kadar böyle devam etti.

Selim Mahmut Bey

Metni yukarıda verilen 14 Mayıs 1930 tarihli İskenderun Sancağı Nizamnamesi'nin 3. maddesinde Sancakta "İdare Meclisi" kurulacağını hükme bağlanarak kuruluş esasları belirlenmiş ve seçim yoluyla gelen üye sayısı 9 olarak belirlenmişti. Sancak yönetiminde idari, mali yetkilere sahip olan meclise 3 üye atanma yoluyla geliyor, Sancak yönetimine muhtariyet özelliğini kazandıran hayati konular bu mecliste tartışılarak karara bağlanıyordu. Bütçe, Mutasarrıf ve daire reisleri (müdürler) tarafından birlikte hazırlanıp, Suriye Maliye Vezareti'ne inceletilerek görüşü alınıyor, daha sonra İdare Meclisi'nde kabul ve tasdik edildikten sonra uygulanıyordu.

Suriye Anayasası ile Sancak Nizamnamesi'nin yayımlanmasından sonra Suriye'de seçim hazırlıklarına başlanmıştı. Dört yıldır geçici hükümete başkanlık yapan Şeyh Taceddin'in görev süresinin Kasım 1931'de sona ermesi üzerine, Suriye'ye ilişkin işlerde Yüksek Komiser'e fikirleriyle yardımcı olmak ve hükümet görevini yürütmek üzere 19 Kasım 1931 tarihli ve 1931/1 sayılı Kararname ile bir "Danışma Meclisi" oluşturuldu. Bu meclise -tabiî azâ sıfatıyla- daha önce devletin yüksek makamlarında

bulunmuş kişiler yanında, Şûrâ-yı Devlet Reisi, Temyiz Mahkemesi Reisi, Şam Darülfununu Emini (Rektör), İskenderun Sancağı İdare Meclisi Reisi, Halep ve Şam Ticaret Odaları reisleri de katılıyordu.

Antakya'da seçimler öncesinde halk arasında "nüfuzlu aileler cephesi" ve "Halk cephesi (Halk Grubu-Avam Fırkası) şeklinde iki ayrı grup ortaya çıkmış, 85 Halk Cephesi adına Vedi Münir Karabay, Murtazazâde Mustafa Rasih (Bensan), Nesip Arsuzi ve Firuz Hanzad aday olduklarını açıklamışlardı. Birinci derece seçimlerin yapıldığı 21 Aralık 1931 günü öğleye kadar seçimler Halk Grubu lehine gelişti. Öğleden sonra idarenin teşvik ve tertibiyle şehirde bazı olaylar meydana geldi, açılmamış sandıklara el konulup Hükümet Konağı'na götürüldü ve Halk Grubu adaylarının seçime katılmaları engellenmeye çalışıldı. Bu yetmiyormuş gibi, aynı gün, resmen adaylığını koymuş olmasına rağmen Vedi Münir Bey'in adaylığının kabul edilmediği ilânlarla duyuruldu. Bununla da yetinilmedi, Kaymakam halka bu durumu duyurmak için seçim yerlerine kadar gitti ve seçmenlerden Vedi Münir Beye oy verilmemesini istedi. Bunun üzerine Halk Grubu adayları bir toplantı yaparak seçimden çekildiklerini açıkladılar. Ortada sadece "Hükümet adayları" olarak takdim edilen adaylar kaldı. Halk Grubu seçimden çekilince henüz oy kullanmamış taraftarları da sandık başına gitmediler.

6 Ocak 1932 günü ikinci derece seçimler yapıldı. Sonuçta Antakya'dan Yahyazade Hacı Mehmet Efendi (Adalı), Kuseyrizade Mustafa Ağa, Sadık Maruf, Moses Der Kalustyan; Kırıkhan'dan Şıhlızade Halil Ağa; İskenderun'dan Muhammed Cereb Suriye Meclisi'ne seçildiler. Aynı seçimde Antakya'dan, Kırıkhan'dan ve İskenderun'dan belirlenen adaylar İskenderun Sancağı İdare Meclisi üyeliklerine seçildiler. Seçimler sonucunda Suriye'de yeni bir meclis kuruldu. Daha sonra, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Hariciye Nezareti mensubu ve Washington Sefareti görevinde bulunmuş bir kişi olan Muhammed Ali Abid Suriye Devlet Reisi oldu.

Türkler Sancak'ın özel rejimi konusunda sessiz ve pasif kalmadıkları gibi, özerklik konusundaki hassasiyetlerini de her fırsatta gösteriyorlardı. Bu hassasiyet Sancak İdare Meclisi çalışmalarına da damgasını vurdu: Meclisin 2 Aralık 1932 günü yapılan toplantısında, Bütçe Komisyonu Başkanı Abdulgani Türkmen, bütçenin hükümetin verdiği şekilde kabulünü isteyen bir layihanın kendi bilgisi dışında verildiği ve ayrıca bu layihanın sadece Arapça lisanıyla yazıldığı gerekçesiyle encümen başkanlığından istifa etti. Dr. Abdurrahman Melek de, meclisin yetkilerinin kısıtlanmak istenmesini protesto etmek amacıyla, yaptığı konuşmadan sonra meclisi terk etti. Kendisiyle birlikte Şekip Bey, Abdulgani Bey ve Nafi Bey de meclisi terk ettiler. Daha sonra oturumlara katıldılar, fakat oy kullanmadılar. Sonuçta Sancak yönetimi bu davranışa tepkilerini ilk fırsatta ortaya koydu ve bir yıl sonra "yenileme" adı altında yapılan ad çekiminde Abdurrahman Melek ile Abdulgani Ağa'nın (Türkmenzade) üyelikleri sona erdirilerek yerlerine yeni üyeler seçildi.

Antep Valisi Akif İyidoğan'ın Antakya'yı Ziyareti

Gaziantep Valisi Akif İyidoğan'ın Antakya'yı ziyareti Hatay'ın kurtuluş mücadelesinin önemli köşe taşlarından biridir. Türkiye'nin, Hatay halkının yanında olduğunu göstermek için yapılmış olan çok iyi bir stratejik manevradır.

1934'te resmi görüşmeler için Sancak'a gelen Gaziantep Valisi Akif İyidoğan Antakya'da bir kurtarıcı gibi karşılandı. Muhteşem bir karşılama yapıldı. Halk sevinçten Vali'nin makam arabasını havaya kaldırdı. Halk araçtaki Türk Bayrağı'na yüz sürmeye can atıyordu. Fransız idareciler, bu karşılamada yapılan gösterilerden rahatsız oldular. Vali ertesi gün ziyaretini kısa keserek geri döndü.

Hatay tarihindeki bu önemli olayı Dr. Abdurrahman Melek şöyle anlatıyor:

"1934 yılı Nisan ayında, Gaziantep Valisi Akif İyidoğan'ın Antakya'ya gelişi mühim bir hadise oldu. Şöyle ki: "Gaziantep'te bir eczacı arkadaşımız benimle Rasih Bensa'ya müşterek şöyle bir telgraf çekmişti: 'Anavatan'a kavuştunuz. Valimiz yarın tarafınıza gelecektir. Parlak merasimle karşılayınız'.

Telgrafı bana Antakya İstihbarat Subayı akşam üstü getirdi ve şunları söyledi "Antep Valisi şimdi Halep'te bir heyetle mutad hudut işlerini görüşüyor, yarın İskenderun'a gelecekler, Monsieur Durieux İskenderun'da iyi bir otel olmadığından Valiyi ve heyeti, geceyi Antakya'da

Abdurrahman Melek, Antep Valisi Akif İyidoğan'ı karşılarken.

Vali Akif İyidoğan, Turizm Oteli'nde halkı selamlıyor.

Turizm Oteli'nde geçirmeye davet etmiş. Mesele bundan ibaret. Telgrafı kimseye söylemeyin. Memlekette heyecan olabilir. Herhangi bir vaka çıkarsa sizi mesul tutarız."

Bu gelişmeyi gece Rasih Bensa'ya haber ettim. Telgraf havadisi, sabahın erken saatlerinde şehrin her tarafına yayılmıştı, kimse işine gücüne gitmiyor, dükkanlar, işyerleri açılmıyor, herkes istikbali (karşılamak) için hazırlanıyordu. Vaktin geç olmasına rağmen kadın, erkek binlerce insan Vali'yi karşıladı. Heyet, mahşeri kalabalığın ortasından alkış tufanı, "Yaşasın Atatürk" sesleri arasında güçlükle Turizm Oteli'ne gelebildi. Ertesi günü tezahüratın devamı yüzünden Vali diplomatik nezaket icabı olarak misafirlik müddetini kısalttı. Romalılardan kalan kaleyi seyretmek üzere davet edildiklerini bahane ederek şehirden ayrıldı. Birçok otomobil peşlerini takip etti.

"Evet göremem ama Paşamın, Ata'nın kokusunu da mı alamam?"

İki gözü kör bir ihtiyar bir çocuğun elinden tutarak, koşarak geldi. Kalabalığı yararak sokulmaya çalışıyorlardı. Bir polis "koşmayın ihtiyar herif, sen ne görürsün, niye sokuluyorsun?" diye bağırdı. Vecizelerin vecizesi, milli duygunun parlak misali, zulüm ve tahakkümün susturamadığı bir ses, ihtiyarın sesi: "Evet göremem ama Paşamın, Ata'nın kokusunu da mı alamam?" sözleri herkesi ağlattı. İhtiyar, Vali Akif'in boynuna sarıldı. Bu sahne de Fransız mümessilinin gözleri önünde cereyan etti"

F. BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOLDA EĞİTİM ve KÜLTÜR FAALİYETLERİ

1926 yılından itibaren Sancak'ta Türklerin yürüttüğü çok düzenli ve etkin bir kültürel faaliyet dönemi başlamıştı. Antakya Lisesi'ndeki faaliyetler, Gençspor Kulübünün kurulması, Yeni Mecmua dergisinin ve Yenigün gazetesinin kuruluşu gibi çok sayıda kültürel faaliyet işgal altındaki halkın birlik ve beraberliğini sağlamakta oldukça etkili olmuşlardır.

Atatürk'ün 1928 yılında gerçekleştirdiği Harf Devrimi ile Türkiye'de kullanılmaya başlayan Latin harfleri bundan kısa bir süre sonra Sancak'ta da kullanılmaya başlanmıştı. Sancak'ta yeni yazıya halkın ilgisi büyük oldu. Özellikle aydın gençler, esnaf ve halkın çoğunluğu yeni alfabeye yoğun ilgi gösterdiler. Aynı biçimde Şapka Reformu da Sancak'ta kısa sürede uygulanmış ve anavatan özlemi duyan Türkler arasında bir simge haline gelmişti. Bu değişimlerin Sancak'ta bu kadar hızlı ve gönülden benimsenmesinin en önemli sebebi bunların anavatan Türkiye'yi ve Hatay'ı doğrudan şahsi bir meselesi olarak telakki eden Atatürk'ü simgeliyor oluşlarıydı.

Anavatanla bağlarını hiç koparmadan Hatay'ın kurtuluşu için gönülden mücadele eden Hatay münevverleri, işgal yılları boyunca bir yandan eğitime önem vermişler ve Türkiye idealini paylaşan nesillerin yetişmesini sağlamaya çalışmışlar, bir yandan gazete, dergi ve çeşitli yayınlarla halkın Hatay meselesine ilgisini yüksek tutmaya, bu yayınlarla Hatay Türklerinin haklı davasını tüm dünyaya duyurmaya çalışmışlar, bir yandan kurdukları dernekler ya da diğer örgütler sayesinde eğitim, sağlık, yardımlaşma alanlarında Hatay Türklerinin ihtiyaçlarını karşılamışlar, bir yandan da fiilen siyasi ve gerektiğinde askeri mücadelenin içinde birebir yer alarak Hatay'ın anavatana katılmasında kendi paylarına düşeni yeterince yerine getirmişlerdir.

Hatay Türklerinin haklı davasının başarıya ulaşmasında pay sahibi olan bazı eğitim, kültür ve siyasi oluşumlar ve faaliyetlerden biraz daha ayrıntılı biçimde bahsetmek yerinde olacaktır.

1. Antakya Lisesi

Antakya Lisesi 1883 yılında Rüştiye olarak kurulmuş, 1913-1914 eğitim yılında İdadi, 1921 yılında Sultani olmuş ve daha sonra işgal yıllarında Lise adını almıştır. 20 Ekim 1921'de imzalanan ve Antakya, İskenderun ve havalisindeki Türklere kültürel yönden bazı ayrıcalıklar tanıyan Ankara Anlaşmasının maddeleri sayesinde okulda Eğitim dili Türkçe olarak belirlenmiş ve okulda okutulan kitaplar Türkiye'den getirtilmiştir. Antakya Lisesi'nde hem Türk hem de Fransız öğretmenler görev yapmıştır. İşgal yıllarındaki Antakya Lisesi'ni anlattığı yüksek lisans tezinin sonuç kısmında Rengin Galioğlu bize şu bilgileri aktarmaktadır:

"Okulda öğretmenlerin, İttihat ve Terakki'nin ve Türk Ocağı'nın etkisiyle Arap gizli cemiyetlerine karşı uyanık bir nesil yetiştirilmeye başlanmış ama Birinci Dünya Savaşı yıllarında öğrencilerin çoğu ya askere alınma ya da okulun kapanması yüzünden öğrenime ara vermiş, çoğu da bir daha okul yüzü görememişlerdir. Savaş bittikten sonra 1918 yılında bu defa bölge işgal edilmiş, bunlar işgalden itibaren bu defa işgalcilere karşı tavır takınmışlardır.

... Okulda görev alan Antakyalı öğretmenler çoğunlukla bilinçli ve vatansever kişilerdi. Okul, bazı branşlarda yetişmiş öğretmen bulamadığı için dışarıdaki avukat, eczacı, doktor gibi meslek mensuplarını istihdam ederek azami ölçüde yararlanmaya çalışmıştır. Bunlardan biri de Hatay Kurtuluş mücadelesinde önemli rol oynayan Vedi Münir Karabay idi. İşgal altında olmasına rağmen Sultani'nin bir Türk kurumu olarak yaşaması Fransız yöneticileri tedirgin etmiş, bunun sonucunda okulda karşı tedbir olarak uygulanmak üzere kapsamlı bir program hazırlanmıştır.

... Antakya Lisesindeki Türk öğrenciler (tarafından) mücadele daha ağırbaşlı ve fikir düzeyinde yürütülmüştür. Türk gençler bu eylemlerinde Atatürk ilkelerini rehber olarak benimsemiş, inkılaplar içtenlikle savunulmuştur. Türk öğrencilerin eylemleri, Türkiye yanlısı olduklarını ifade eden, Türklüklerini gösteren şapka giyme, yürüyüş, Türkiye'nin milli bayramlarını kutlama, miting yapma gibi etkinliklerin ötesine geçmemiş, inisiyatif daima yetişkin kadronun elinde olmuştur."

Antakya Lisesi Müdürü Pierre Bazantay ile öğretmenlerden bazıları.

Okul Müdürü Pierre Bazantay

Hakkı Cankat Bey

Mahmud Ali Bey

Şükrü Barudi Bey

Abdülkerim Çinçine Bey

Memduh Selim Bey

Antakya Lisesi Müdürü Mösyö Pierre Bazantay o dönem için Antakya'daki eğitim hayatının en önde gelen birkaç kişisinden biriydi. Asıl olarak Antakya Lisesi Müdürlüğünü yürütüyor olsa da bu dönemde diğer okullarda çekilen fotoğraflarda da görülmektedir.

***Üstte,** Antakya Lisesi öğretmen ve öğrencileri;*

(en önde soldan sağa) Abdulkerim Çinçin, Sırrı Hocaoğlu, Mesut Fani Bilgili, Pierre Bazantay, Dr. Mithat Kuseyri (Maarif Müdürü), soldan altıncı tanınamadı, soldan yedinci Emin Asım,

(üst sıra en sağda) Vahit Halefoğlu,

(orta sırada Bazantay'ın arkasında) Mösyo Gomber ve diğer öğrenciler

***Ortada,** Köprü Mektebi öğretmen ve öğrencileri (Oturanlardan soldan dördüncü Pierre Bazantay'dır);*

***Altta,** Köprü Mektebi'nde 1934-1935 eğitim yılında çekilen bir fotoğraf görülmekte.*

Altılar Hareketi

Altılar Hareketi'nin üyerinden Dışişleri eski Bakanı Vahit Halefoğlu o günleri anlatıyor:

"1935-38 yılları arasında Antakya Lisesi'nde okuyan altı arkadaş hep bir arada olmayı, beraber gezip eğlenmeyi yeğlerlerdi. Bu arkadaş grubuna "Altılar" adı verilmişti. Postayla dışarıdan gelen mektuplara "Altılar - Antakya" yazılması kendilerine ulaşması için yeterli idi. Bu grup ayrıca öğrencileri bir araya getirir; 23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos ve 29 Ekim gibi milli günlerde toplantılar ve yürüyüşler tertiplerlerdi. Kokartlarına ATL harfleri yazılı "Antakya Türk Lisesi" anlamını taşıyan lacivert kasketler yaptırıp, öğrencilere bunları giymelerinde öncülük etmişlerdi. O zamanki adıyla Maarif Müdürlüğü, öğrenci yokluğunu bahane ederek, kız orta okulunu kapattığında, Altılar'ın öncülük ettiği bir grev tertiplenmiş, okullara gidilmemesi kontrol edilerek sağlanmıştı. Birkaç günlük grev sonunda Fransız Müdür Mösyö Bazantey ile bir çeşit pazarlık yapılarak kız okulunun açılması sağlanmış ve grev sona erdirilmişti. Bu pazarlığı grup içerisinde diğerleri arasında Fransızcasına daha çok güvenilen Vahit Halef yürütmüş, müdürlerin siz okula dönün biz de kız okulunu açarız teklifine Vahit Halef, aynı zamanda hem okula gidilmesini hem de kız

Altılar: Oturanlar (soldan sağa) Vahit Halefoğlu, Sabahattin Tavil, Osman Bilgin. Ayaktakiler (soldan sağa) Necmettin Melek, Adil Giray, İrfan Yener.

okulunun açılmasını teklif etmiş ve bu teklif kabul edilmiştir. Ertesi sabah gözlemciler konularak kız okulunun açıldığının tespit edilmesi üzerine, köşebaşlarını tutan gözlemciler, bekleyen öğrencilerin okula gitmesinin yolunu açmışlardır.

ALTILAR şu isimlerden oluşmaktaydı :

Vahit Melih Halef (Halefoğlu)

Adil Mehmun (Giray)

İrfan Attar (Yener)

Necmettin Melek

Osman Zekizade (Bilgin)

Sabahattin Tavil

Vahit Melih Halefoğlu, liseyi bitirdikten sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girmiş ve okulu bitirdikten hemen sonra Dışişleri'ne intisap etmiştir. 41 yıl Dışişleri Bakanlığı'nda çalıştıktan sonra 1983-1987 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş ve 1987 seçimlerine kendi isteğiyle katılmayarak kariyerini noktalamıştır.

Adil Giray, İstanbul Haydarpaşa Lisesi'nde parasız yatılı olarak okumuş, daha sonra Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, kısa bir süre hakimlik yapmış ve ardından ticari hayata atılarak epeyce para kazanmış ve İstanbul'da cemiyet hayatının tanınan simalarından biri olmuştur.

Osman Bilgin, lisenin sonuna doğru bir matematik kabiliyeti göstermiş ve bunun sonucunda İTÜ'ye girerek başarıyla mezun olmuştur. Serbest hayata atılan Osman Bilgin başarılı olmuş, epeyce para kazanmış, ancak sonunu tam istediği gibi getirememiştir.

Necmettin Melek, liseyi İstanbul'da

Altılar'ın beşi Antakya Lisesi hocalarından Hakkı Cankat Bey'le.

Altılar Asi Nehri kenarında. Ayaktakiler (soldan sağa) Sabahattin Tavil, Adil Giray, Vahit Halefoğlu. Oturanlar (soldan sağa) Necmettin Melek, İrfan Yener, Osman Bilgin.

bitirdikten sonra öğretmenliği tercih etmiş ve uzun yıllar öğretmenlik ve Lise Müdürlüğü görevlerinde hizmet vermiştir. İskenderun Lisesi Müdürlüğü yapmıştır.

İrfan Yener, liseden sonra İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirip, Kulak-Burun-Boğaz ihtisası yaparak uzman olmuş ve Gaziantep ve Antakya'da mesleğini icra etmiştir.

Sabahattin Tavil, o zamanki deyimiyle "Ulumu Diniye" yani Din Bilgisi hocamız Nazif Hoca'nın oğludur. Hatay Türkiye ile birleşince Nazif Hoca şapka giymemek için ailesini toplayarak Suriye'ye göçmüştür. Büyük oğlu Selahattin Şam Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir.

Yıllar sonra Birleşik Arap Emirlikleri veya Kuveyt ziyareti esnasında Selahattin Tavil'e orada hakimlik yaparken rastladım. 1948 yılında Viyana'dan annemi görmek üzere Halep'e gittiğimde bir tesadüf eseri Sabahattin Tavil'i polis üniformasıyla görüp kucaklaştık.

Osman Bilgin ud, Necmettin Melek keman çalardı ve toplantılarımız bu iki arkadaşımızın küçük konserleriyle renklenirdi.

Adil Giray, Necmettin Melek, Osman Bilgin ve İrfan Yener görülmeyenler arasına katıldılar. Sabahattin Tavil'in ne olduğunu bilmiyorum. Bizlerden ayrılan arkadaşlarımızı rahmetle anıyorum, nur içinde yatsınlar, Sabahattin hayatta ise sağlık ve uzun ömür diliyorum.

Vahit Melih HALEFOĞLU
Dışişleri Eski Bakanı

2. Gençspor Kulübü

1925 yılı sonlarına doğru Antakya'da birkaç hevesli sporsever kişisel çabalarıyla bir futbol takımı kurmuşlardı. Bunların öncülüğünü yapanlardan biri de Hatay'daki spor aleminin öncüsü sayılan Şükrü Fehmi (Balcı) idi. Türkiye'de bir süre Adana Lisesi'ne, bir süre İstanbul Alman Mektebi'ne devam etmiş, daha sonra da Antakya'ya dönmüştü. Cuma Pazarında Ağa Fırını sokağında bir ev kiralayan gençler şehirde büyük ilgi uyandırdı. Kendilerine katılanlar arttı. Takımın tek bir futbol topu vardı ve Halep'ten getirtilmişti. Her türlü masrafları kendileri karşılıyorlardı.

Takımın taraftarları çoğalınca faaliyet alanlarının da artması zorunlu oldu. Sonunda bir kulüp kurulmasına karar verildi. Bunun için 26 Ağustos 1926'da Sancak İdaresi'ne dilekçe ile başvuruldu. Ancak kuruluş izni 1927 yılı başında verilmiştir ve açılış töreni bundan sonra yapılabilmiştir. Kulüp tüzüğü, Fenerbahçe, Galatasaray kulüplerinin tüzükleri örnek alınarak yapılmıştır. Aslında kulübün kuruluşunda Türkiye'nin teşvikleri de büyük rol oynamıştı. Kulüp kurucuları, kuruluş masrafları için 10'ar Osmanlı gümüş mecidiyesi ödediler. Üyelerden kayıt sırasında 1'er mecidiye giriş aidatı alınmıştı. Aylık üye aidatı çeyrek mecidiye idi. Lokalin ilk meşrufatını üyelerin getirdiği birer sandalye oluşturuyordu. Kulüp bir süre sonra eski 'İki Kapılı Meyhane' nin olduğu binaya taşındı. Burada bir sahne ve basket potası yapıldı, bilardo masası alındı. Futbolcularıyla, maçlarıyla şehrin hayatına canlılık getiren Gençspor, yönetim kurulunun güçlü olduğu günlerde parlak sonuçlar almış, bu sonuçlar halk üzerinde bayram havası estirmiştir. Ama çekişmeler, üye ve oyuncu eksilmeleri yönetim kurulunun ve takım oyuncularının sık sık değişmesine yol açmış, yönetimde istikrar sağlanamamıştır. 1930, 1931, 1932 yıllarında en parlak dönemini yaşayan kulüp, daha sonra yavaş yavaş idari ve mali zaafiyete uğradı. Sonraki yıllarda harcanan çabalar, ancak varlığını sürdürmesini sağlamaya yetebildi. 1937 yılından itibaren Halkevi ile birlikte yine gençliğin önemli merkezlerinden biri haline gelen ve 1938'de eski canlılığına kavuşan Kulüp 1939'da da varlığını sürdürdü ve 1940 yılında 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nun çıkmasından sonra yerini yeni kurulan 'Antakya Gençlik Kulübü'ne bıraktı.

İşgal yıllarında, Gençspor ile Halep'in Humenitmen takımı arasındaki maçlar Antakya halkı tarafından çok yakından takip edilmiştir. Gençspor

Gençspor Kulübü futbolcuları 30 Ağustos 1938 Zafer Bayramı törenlerinde resmi geçit yaparken.

takımı Nisan 1932'de Halep'teki Fransız takımı ile Halep'te yaptığı maçı 11-1 kaybetti. Fransız takımı, Suriye'nin en seçme oyuncularından kurulu bir takım ile sahaya çıkmıştı. Gençspor ise çok kısıtlı imkanlara sahip bir takımdı ve çalışmak için maalesef sadece bir adet futbol topu vardı. Gençspor oyuncu ve seyircileri bu mağlubiyete çok üzüldü. Bu maçın rövanşı için Gençspor Fransız takımı ile anlaştı. Bunun için takım Sünberi köyünde (bugünkü Oğlakören beldesi) bir ay kamp yaptı.

Gençspor'u kuran Bekir Efendi (ortada oturan) talebeler ile. (1934)

Büyük maç için Antakya sahası hazırlandı, sahanın etrafı tel örgü ile çevrildi, etraf sandalyelerle dolduruldu. Şehirde artık nefesler tutulmuş, büyük gün gelmişti. 30 Nisan 1933 günü yapılan maç Antakyalılar için ölüm kalım maçıydı. Halk akın akın maça geldi. Gençspor bu mücadeleyi halkın müthiş desteğini de arkasına alarak 5-0 kazandı. O gün Antakya'da büyük bayram yaşandı. Bu maçı kazanan futbolcularımız; Fazıl (Tosyalı) (kaleci), Mazlum (Keser), Ömer (Benseli), Halef, Şevket (Çevikayak), Ömer Süveydan (Ekenel), Hamza (Ezer), Akif (Ezer), Ömer Halil, Hüseyin (Çelenk), Refik (Tok).

Sonraki yılların ünlü yazarı o günlerin "filozof" ünvanlı şair öğrencisi Cemil Yılmaz (Meriç), o maç için bir destan yazdı ve bu destan yıllarca dillerden düşmedi. Destan kısaca şöyle idi:

Onbir kişiyiz onbin kişilik kuvvetimiz var
Onbir kişiyiz dillerde bizim şöhretimiz var
Hamza için koca saha gelir dar
Rasinga'ya bile gol atacak Şevket'imiz var

Sadece bir spor kulübü olmaktan öte buraya gelen kişilerin canlı tartışmalar yaptığı, fikirlerini paylaştığı ve kitap okuduğu Gençspor Kulübü Selim Çelenk'in anılarında şu şekilde yer almaktadır: "Kulüp'te bir de bir kitabevi kurduk. (Gençspor kütüphanesi 21 Ağustos 1931 tarihinde 500 kitapla hizmete açılmıştı). Türkiye'den kitaplar getirttik. Fakat bu kitabevi bir süre sonra Fransızları ürkütmüş olacak ki, Fransız Mesalih-i Hassa (Özel Hizmet) subayı, yöneticileri çağırarak spor kulübünde spor yapılması gerektiğini, bu çatı altında kitaplık kurulmasının yersiz olacağını ileri sürdü. Biz okumanın, kültürü geliştirmenin de bir çeşit kafa sporu olduğunu söyledik. Olmadı. Düşündük taşındık, kitaplığın ayrı bir bölüm olarak başka bir binaya yerleşmesine karar verdik. Binayı bulduk, kütüphaneyi naklettik. Adını da 'Bekir Efendi Kütüphanesi' koyduk. Bekir Efendi, Antakya'da ilk kurulan ilkokulun öğretmenlerinden erdemli bir sarıklı Hoca idi. O zamanın gençlerinden bir çoğu Bekir Efendi'den feyz almışlardı. Bu suretle bir çeşit 'hile-i şeriye' ile kütüphaneyi kurtardık.

Gençspor Kulübü, Hatay'ın spor ve kültür yaşantısında önemli rol oynamıştır. Kulüp üyeleri kitaplıktan yararlanır, geceleri toplantılar düzenlerler, eğlenceler yapılır, plaklar çalınır dans edilirdi. Kulüp biraz da o zaman gençlerimiz için doğal bir ihtiyaç olan sosyal bir merkez halini almıştı. Bir ara Türkiye ile spor temasları gerçekleştirmeyi düşündük. En yakın komşu il olan Adana kulüpleriyle maç yapmak için Fransızlardan izin istedik. Sudan bahanelerle Adana ile spor temasları başlatma isteğimize yanaşmadılar. Bu girişimin komşu iki ülke olan Türkiye ve Suriye arasında bir takım siyasi olaylara neden olabileceğini ileri sürdüler. Biz de Kulüp olarak bu işten istemeyerek vazgeçmek zorunda kaldık."

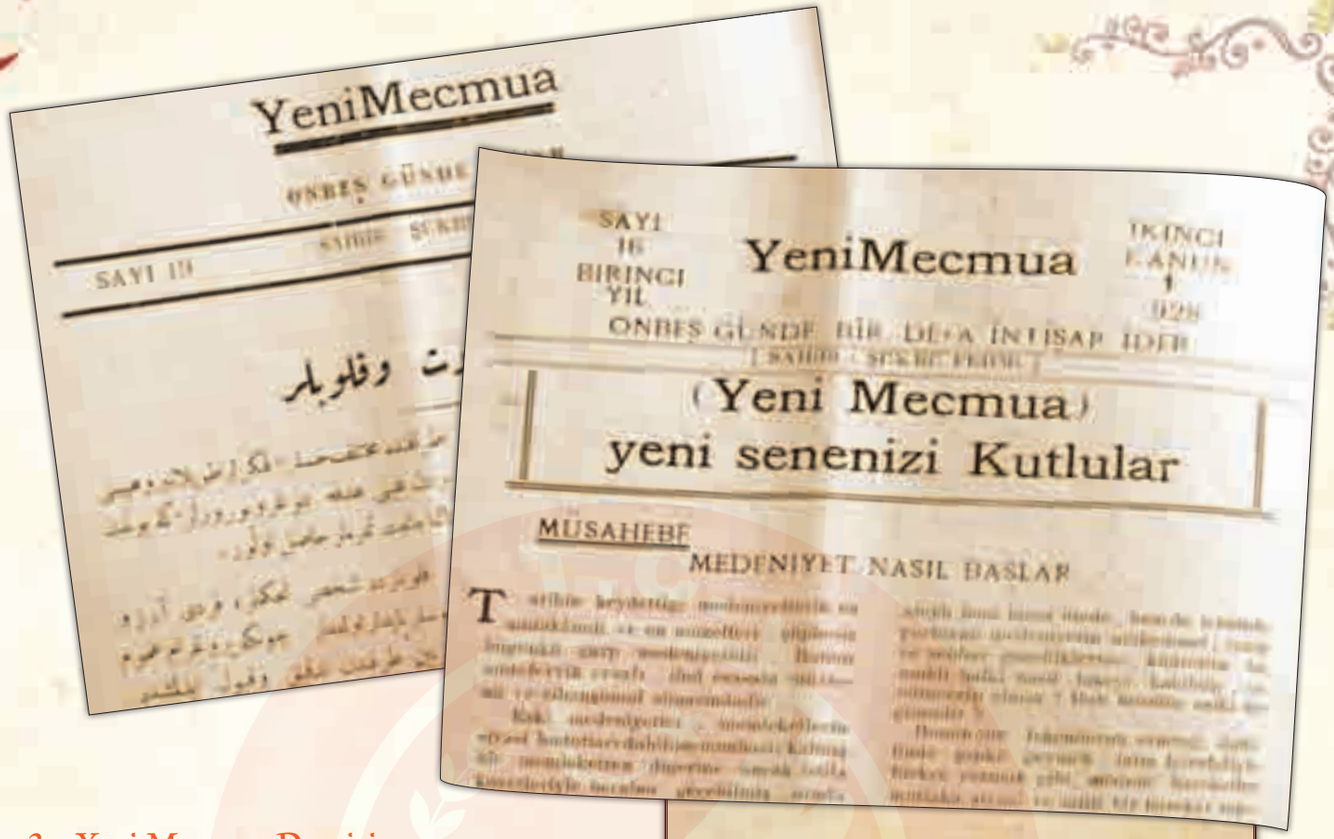

Mayıs 1928'den itibaren iki sene boyunca yayınlanan Yeni Mecmua'da başta Dr. Abdurrahman Melek olmak üzere Hatay meselesinin çözümü için çaba gösteren birçok münevverin yazıları yer almış, bu sayede halkın fikren de bu mücadeleyi benimsemesi, anlaması, öğrenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

3. Yeni Mecmua Dergisi

15 Mayıs 1928 tarihinde Antakya Türk gençlerinden Şükrü Balcı tarafından Antakya'da kurulan ilk Türkçe mecmuadır. On beş günde bir çıkan edebi bir mecmua idi. Eski harflerle basılan dergi, 19x27 ebadında ve 12 sayfa olarak çıkarılırdı. Yeni Mecmua, iki sene heyecanlı ve faal bir neşriyat hayatı yaşadıktan sonra 1930 yılında "Yeni Gün" adlı siyasi gazeteye inkılâp etmiştir. Bu dergi, Hatay Türklüğünü savunan ilk Türkçe yayın ve ilk dergidir. Derginin ilk sayısında çıkış gayesini "Batıyı doğuya hikaye edeceğini, içtimai sahada yenilik fikirlerini de takip edeceğini, yaşayıştaki değişiklikleri gerçek çerçevesi içinde okuyucunun gözleri önüne sunacağını, Şark'ın (doğunun) edebiyatını ve bilhassa unutulmuş kıymetli çehrelerini inceleyip okuyucuya tanıtmakla birlikte tek kaynağının batılı eserleri ve en çok da Fransız edebiyatının olacağını belirtiyordu."

Derginin sahibi Şükrü Fehmi (Balcı), daha önce 1926 yılında Ahmet Sırrı ve diğer arkadaşları ile Antakya'da Gençspor Kulübü'nün kuruluşunu gerçekleştirmiş ve Antakya'da yaşayan Türk Gençliğini belli bir gaye etrafında toplayacak kültürel ve sosyal bir merkez oluşturmuştu. Fransızlara karşı oluşturulan Türk Halk Grubu'nun da çekirdeği Yeni Mecmua etrafında örgütlenmiş ve Hatay Mücadelesi belli bir yön kazanmış oluyordu. Kuruluşta, izin dilekçesinde yazı heyetinde sadece dört kişi vardı. Bunların ikisi Hatay davasının en önemli iki kahramanı ve yakın dost olan Şükrü Fehmi (Balcı) ve Dr. Abdurrahman Melek'ti.

Yeni Mecmua'nın yazı kadrosunda, Dr. Abdurrahman Melek, Şükrü Balcı, Hikmet Çinçin (yazılarını "Şakacı" ismi ile yazmıştır), Vedi Münir (Karabay), Ahmet Sırrı (Hocaoğlu), Nafi Miski, Yahyazade Asaf, Mahmut Ali, Cevri Civelek, Mihrinisa Çinçin (yazılarını "Aysel" ismi ile yazmıştır), Emin Asım, Azmiye Asım, Fecr-i Ati'nin meşhur yazarlarından Cemil Süleyman, Bekir Sıtkı (Kunt), Cemil Bahadırlı, Lami Cankat, Firuz Hanzad ve Şükrü Oğuz yer almıştır.

BAŞMAKALE
Tarih: 15 Şubat 1929,
Yeni Mecmua'nın Ondokuzuncu Sayısı
Türkçe'ye Çeviri: Mehmet Karasu

YeniMecmua

MEDENİ TEŞKİLAT VE KULÜPLER

Bir memleketin seviye medenisi yalnız muazzam binaları geniş ve muntazam caddeleri güzel çarşılarıyla ölçülmez. Belki en ziyade o memleketin mevcut teşkilatı vesaiti nazar-ı itibare alınır. Mektepler, hastaneler muhtelif mülakat vasıtaları iktisadi ve içtimai müesseseler aile hayatı tarzı maişet (geçinme) usulü, muaşeret hep bu cümledendir. Kulüpler de bu nevi teşkilat haricinde değildir.

Görüyoruz ve işitiyoruz ki medeni memleketlerde siyasi ve gayri siyasi bir çok kulüpler vardır. Spor kulüpleri himaye-i etfal, fukaraperver taavvun, himaye-i hayvanat, eğlence vs. Kulüpler ki bunlar gayri siyasi maksatlarla tevzi ettirilmiş müesseselerdir. "Terapi yolları" ser levhası altında mecmuada yazdığımız bir makalede kitlevi hareketlerin daha seri ve daha müfit neticeler verdiğine işaret etmiştik. Çünkü ferdi hareketler çok defa eşhasa (şahıslara) münhasır (mahsus) kalıyor hatta aile hudutlarını bile müşkülatla aşabiliyor

Kulüpler, hareketleri temin için en kolay ve esaslı tedbirlerdendir. Bir program etrafında muhtelif hisler fikirler toplanır ve hepsi birden aynı hedefe doğru yürürler ki bundan daima müspet semereler hasıl olur.

Kulüplerde şahsi tekammül ve ferdi arzu ve hevesler payidar olamaz. Çünkü program umum mensubeyn tarafından tetkik ve kabul edilmiştir. Hem de hükümetçe mağlup ve istenildiği zaman kontrole tabidir. Binaenaleyh bu gibi usuli ve kanuni teşkilatlardan daima hayırlı neticeler beklenebilir.

Her gün biraz daha medeniyete doğru yükselen memleketimizde bu kabil (tür) teşekküllerin himayesi ve adedlerinin teksiri (çoğaltılması) cidden şayan-ı temennidir. Bu temenni herkesin kalbinde her türlü şaibeden bari olarak yaşamalıdır. Spor kulübünü, sağlam dimağ (bilinç) yetiştirmek maksadlı olduğu için, manevi yardımlarla tekamül ettirmeye (olgunlaştırmaya) çalışmak herkese medeni bir borçtur.

Yeni Mecmua'da birçok başmakalesi yayımlanan A. Melek'in 15 Şubat 1929 tarihli gazetedeki önemli başyazılarından biri.

4. Yenigün Gazetesi

Yenigün Gazetesi, 1930 yılında Şükrü Balcı'nın mes'ul müdürlüğü ve Selim Çelenk'in imtiyaz sahipliği altında Antakya'da haftalık siyasi gazete olarak yayına başlamış ve halktan gördüğü ilgi üzerine bir süre sonra günlük siyasi gazete olarak çıkmaya başlamıştır. 12 yıl boyunca her gün vaktini şaşırmadan yayınlanan bu gazete, Pazar günleri ile bayram günleri gibi mutat tatillerden başka her gün çıkarılmıştır. 1932 yılında Şükrü Balcı'nın yazdığı "Başımızın Belası Hep Bu Topraktır" adlı yazısı nedeniyle Sancak Delegesi Pierre Durrieux'un emriyle kapatılmış, Şükrü Balcı tutuklanmıştır.

Yenigün Gazetesi, başta Dr. Abdurrahman Melek olmak üzere Hatay meselesine ömrünü adamış münevverlerin de yazılarını yayınladıkları, fikirlerini geniş kitlelere aktarabildikleri bir mecra olmuştur.

Hulki Öcal, Hatay Savaşı isimli kitabında Yenigün Gazetesi'nden şöyle bahsetmektedir:

> *"Hatay'da kültür sahasındaki mücadeleye devam eden, o karanlık günlerde Türk Halkının azmini arttırarak bir birlik halinde görülmesine en çok hizmet eden ve faydası dokunan müesseselerden biri de Antakya'da Millicilerin yayınladığı 'Yenigün' gazetesidir. Hiçbir tarafta en ufacık kurtuluş emaresinin görülmediği sıralarda dahi Yenigün gazetesi denilebilir ki Hatay Türkleri'ne rehberlik etmiş, karanlık içinde bulunan, fakat uzak gibi görünen kurtuluş kıvılcımının er geç bütün yurdu aydınlatacağını aşılamaya çalışmıştır. Zaten Yenigün Gazetesi yazarları da, bütün millici Hatay gençleri gibi mücadele azmini Büyük Önder Atatürk'ün Adana'daki tarihi vaadlerinden almamışlar mıdır ?"*

Selim Çelenk'in imtiyaz sahibi olduğu gazete, yayınlandığı süre boyunca Hatay Türklerinin haklı davasını savunmuş ve bu konuda hem bu davaya inanan yerel halkı bilgilendirip hislerini sıcak tutmaya çalışmış hem de yabancılara Hatay Türkü'nün sesini duyurmuştur.

5. Hatay Erkinlik (Egemenlik) Cemiyeti

Hatay Erkinlik Cemiyeti, Hatay'ın bağımsızlığı ve ardından anavatana katılmasına giden süreçte çok önemli faaliyetler yürütmüş, en etkin cemiyettir.

"Hatay Erkinlik Cemiyeti", diğer adıyla "Antakya ve İskenderun Havalisi Türkleri Yardım Birliği", İstanbul'da tahsilde bulunan Antakyalı ve İskenderunlu gençler tarafından Nisan 1933'te kurulmuştur. Cemiyet ilk toplantısını İstanbul Halkevi'nde düzenlemiştir. Divan katipliklerini Doktor Ziver, katipliklerini de Edip ve Reşit Bey'ler yapmıştır. Bu toplantıda birlik nizamnamesi kabul edilmiştir.

Nisan ayında kurulan Cemiyet'in geçici yönetim kurulu ilk kabul edilen toplantıdaki tüzükle İstanbul Valiliği'ne başvurmuştur. Yayınlanan "Antakya-İskenderun ve Havalisi Türkleri Yardım Birliği Yasası'nda" kuruluş tarihi 21 Mayıs 1933 olarak gösterilmiş, bu tüzük 14.6.1933 tarihinde onaylanmıştır. Tüzüğe göre amaç; "Türkiye'de bulunan Antakya, İskenderun ve havalisi Türkleri arasında yurttaşlık ve kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmek, tahsil ve tedavi gibi içtimai ve zaruri sebeplerle Türkiye'ye gelecek yurttaşlara rehberlik ve yardım etmek, herhangi bir sebeple ana yurdundan ayrılmış olan yurttaşların yurda olan sevgi bağlarını kuvvetlendirecek vasıtalara girişmek" olarak belirlenmiştir.

Birliğe girenler giriş ücretinden başka, bir miktar para yardımı yaparak birliğe destek olmuşlardır. Mevcut birikimlerle yoksul ve yardıma ihtiyacı olan Hataylılara yardımda ediliyordu. Hatta Atatürk de zaman zaman derneğe para bağışında bulunarak birliğe destek olmuş, bu davranış üyelere büyük moral olmuştur.

20 Nisan 1934 yılında cemiyetin kongresi yapılmış, başkanlığa Tayfur Sökmen, Genel Sekreterliğe Esat Güre, Veznedarlığa Şekip İnal getirilmiştir. Tayfur Sökmen'in birlik başkanlığı Şubat 1935'e kadar sürmüştür. Aynı yıl, Sancak (Hatay) davası ile daha yakından ilgilenmesi için 8 Şubat 1935 günü Antalya Bağımsız Milletvekili seçilen Tayfur Sökmen, cemiyet başkanlığından ayrılmıştır. Yeni oluşan yönetim kurulu şu isimlerden oluşmuştur. Dr. Vedi Bilgin (Başkan), Esat Güre (Genel Sekreter), Şekip İnal (Veznedar) ve Raif Esmer ve ismi tespit edilemeyen bir üye.

2 Kasım 1936 günü, Atatürk Başyaver Celal Bey aracılığıyla Tayfur Sökmen'i istetir ve Hatay Davası'na resmen el koyduğunu, Antakya, İskenderun ve havalisinin adının bundan sonra "HATAY" olacağını söyler. Cemiyet'in adının bundan sonra "Hatay Erkinlik Cemiyeti" olarak değiştirilmesini, çalışmalarını bu yeni isim altında sürdürmelerini ister. Cemiyet'in merkezi İstanbul'da kalacak, Mersin, Dörtyol, Hassa'da şubeler açılacak, ulaşım kolaylığı nedeniyle faaliyet merkezi Dörtyol şubesi olacaktır.

Atatürk'ün emriyle İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Cemiyet Genel Başkanı, Emniyet Umum Müdürü (Emniyet Genel Müdürü) Şükrü Sökmensüer Cemiyet Genel Sekreteri ve Tayfur Sökmen fahri Genel Başkan olacaktır.

Atatürk'ün talimatları üzerine 12 Aralık 1936'da "Antakya-İskenderun ve Havalisi Yardım Birliği" kongre düzenleyerek adını "Hatay Erkinlik Cemiyeti" olarak değiştirmiştir ve yeni yönetim kurulunu seçmiştir.

Yeni yönetim kurulu, cemiyetin amacını "Antakya-İskenderun ve Çevresi ile Bayır-Bucak ve Hazine nahiyelerini erkinliğe (egemenliğe, bağımsızlığa) kavuşturmak" olarak belirledi.

Dörtyol Şubesi: Hatay ile haberleşme Dörtyol üzerinden yapılacağı için, bu işin sorumluluğu verilmek üzere Tayfur Sökmen'in teklif ettiği Adana Valisi Tevfik Hadi Bey, MAH (dönemin Milli İstihbarat Teşkilatı) sorumlusu Mahcub Bey ya da Antakya Konsolosu Firuz Bey idari ve politik sebeplerle kabul edilmediler. Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Hasan Rıza Bey (Soyak), Atatürk'ün bu görevi Tayfur Sökmen'in yapmasını istediğini bildirdi. Tayfur Sökmen birkaç gün sonra Dörtyol'a gitti ve 17 Aralık 1936 günü cemiyetin Dörtyol Şubesi'ni kurarak faaliyete geçirdi. Törene 500 Hataylı katıldı. Yapılan yönetim kurulu seçiminde Dr. Abdurrahman Melek başkanlığa seçildi. İnayet Mursaloğlu ise Dernek Sekreterliği'ne seçildi. Binbaşı Osman Gazi, Abdurrahman Mursal, Rasim Yurtman, İsmet Yakşı ve Haydar Kılıç yönetim kuruluna üye olarak seçildiler.

6. Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye

1929 yılında Antakya'da yüksek sesle konuşulan bir konu vardı. Şehirde bir "Cemiyet-i Hayriye" kurulması. Bu konuyu ilk defa 1 Nisan 1929 tarihinde "Yeni Mecmua" gündeme getirmişti. Konu, hasta, fakir ve yetimlere, acizlere, kötü alışkanlıklara kapılması muhtemel fakir ve yetim çocuklara ve işgal altındaki tüm Hatay halkına hizmet edecek bir teşekkül oluşturulmasıydı. Bu konu 1929 yılı Haziran ayında Belediye Meclisi'nde görüşüldü. Görüşmeler sonucunda bu konunun şehrin en mübrem ve geciktirilmez ihtiyaçlarından olduğu sonucuna varıldı ve Şehir'de bir Cemiyet-i Hayriye kurulmasının teşvik edilmesi kararlaştırıldı. Konuyla ilgili girişimleri öğrenen Fransız Delege Durieux ve Mutasarrıf İbrahim Ethem de bu konuyu destekleyeceklerini açıkladılar. Daha sonra çalışmalar giderek yoğunlaştı, Yeni Mecmua gazetesi konunun peşini bırakmadı ve nihayet 1931 yılının Nisan ayında, yani fikrin basında gündeme gelişinden iki yıl sonra kuruluş için Cemiyetler Kanunu'na göre başvuru yapıldı. 20 Nisan 1931 günü Nakib Camiinde muvakkat idare heyetinin seçilmesiyle Cemiyet fiilen ortaya çıkmış oldu. Antakya'nın ilk sosyal yardım kuruluşu olan ve "Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye" adını taşıyan cemiyetin muvakkat idare heyeti şu isimlerden oluşmuştu: Müftü Hacı Mesud Efendi, Şıhzade Abdullah Efendi (Abdullah Şehoğlu), Vedi Münir (Karabay), Kuseyrizade Mehmet Rıza Efendi, Mustafa Rasih Efendi, Yahyazade Nafi Bey, Aselcizade İsmet Efendi, Hattatzade Hoca Mehmet Efendi, Hacıbeyzade Ömer Efendi.

Bu Cemiyet'in amacı, Antakya'da hayır işleriyle uğraşmak, yardıma muhtaç olanlara yardım etmek, gerek olduğunda ilmi, ekonomik girişimlerde bulunmaktı. Siyaset ile uğraşılmayacaktı. Nakib Camiinde kurulan ilk toplantısı burada yapılan Cemiyet'in merkezi 20 Ekim 1931 de Yenicami'ye taşındı ve ilk idare heyeti seçilerek cemiyetin hukuki yapısı tamamlandı. Kuseyrizade Reşit Ağa İdare Heyeti Reisliği'ne, Dr. Abdurrahman Melek Katibi Umumiliğe seçildiler. İdare heyeti ilk toplantısını 27 Ekim 1931'de yaptı. Bu toplantıda, gelen teklifler de dikkate alınarak bir takım çalışmalar planlandı. Bundan sonra Perşembe günü dolaştırılan kutularla halktan yardım toplanmasına başlandı. Para yardımları yanında malzeme olarak ilk yardımı Kuseyrizade Sabit Efendi, 25 kutu ipek tohumu bağışlayarak yaptı. Cemiyet, bundan sonra amaçlarını birer birer gerçekleştirmek için çalışmaya başladı. İlk olarak Temmuz 1932'de bir sağlık hizmeti planlandı. Bu hizmet fakirlerin ücretsiz muayene edilmesine yönelikti. 18 Temmuz 1932 Pazartesi günü başlayan bu uygulama için Ulucami bitişiğindeki Nakşibendi tekkesinde hususi bir oda tahsis edildi. Bu hizmete katılacak doktorlar ve muayene saatleri tesbit edilerek halka ilan edildi. Program şu şekildeydi:

Günler	Saat	Muayene Edecek Doktor
Pazartesi	2	Dr. Vahid Bey
Salı	2	Dr. Mithat Bey
Çarşamba	8	Dr. Ali Gandor Bey
Perşembe	2	Dr. Abdurrahman Melek
Cuma	8	Dr. Sıtkı Bey

Bu uygulama yaz boyunca devam etti ve başvuran 444 hastanın tedavisi yapıldı.

Cemiyete iki kanaldan sürekli para geliyordu:

• **Yardım Sandıkları:** Bu sandıklar görevliler tarafından haftada iki defa çarşıda dolaştırılıyor, herkes bu sandığa para atıyordu. Bunun asgari miktarı adam başına bir kuruştu.

• **Çarşı ile ilgisi olmayan kişilerden toplanan aylık tahsisat:** Bu da ayda bir toplanıyordu. Böylece cemiyet şehrin her kesiminden yardım toplamış, konuyla ilgilenmiş herkes de yardım yapma fırsatına kavuşmuş oluyordu.

Cemiyet bu arada diğer çalışmaları da elden bırakmıyordu. "Vakıf Mezarlığı" adı verilen arsanın cemiyet adına tescili sağlandı ve üzerine bir dükkan yaptırıldı. Bu dükkan bir işyeri ve okul görevi yapacak, burası bir demircilik atölyesi halinde donatılarak halk bu sanata teşvik edilmek suretiyle sanatın yayılması sağlanacaktı. Dükkanın malzemeleri getirildi ve donatıldı. Cemiyet Kasım 1932 sonlarında yıllık kongresini yaptı. Bu toplantıya yüzden fazla üye katıldı. Nakib Camiinde yapılan bu kongreye Müftü Hacı Mesut Efendi başkanlık etti. Katib-i Umumi Dr. Abdurrahman Melek bir konuşma yaparak cemiyetin doğuşunu, çabaları ve yapılan çalışmaları ve başarılan işleri anlattı. Okuduğu rapora

Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye'nin çalışmalarının yürütüldüğü Nakıb Camii.

göre; bir yıl zarfında 96.366 kuruş gelir sağlanmış ve bunun 33.839 kuruşu harcanmıştı. Bu toplantıda yeni yönetim kurulu seçildi ve bir hafta sonraki yönetim kurulu toplantısında başkanlığa Kuseyrizade Reşit Ağa ve Dr. Abdurrahman Melek de Umumi Katipliğe yeniden seçildiler. Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye'nin 16 Mart Cuma günü Nakib Camii'nde senelik kongresi ve idare heyeti seçimi yapıldı. Kongrede Cemiyetin Umumi Katibi Dr. Abdurrahman Melek 1933 yılına ait faaliyet raporunu okudu. Bu arada halkın ilgisizliği yüzünden önceki yıllar kadar çalışma yapılamadığını söyledi. Raporunda, fakir öğrencilere elbise yardımı, mahalle mekteplerinde fakir talebeye elbise, ihtiyaç sahibi fakirlere verilen para, fakir cenazelerinin kaldırılması, hastalara ilaç parası, demircilik sanatının geliştirilmesi için yapılan toplam masrafın 14.311 lira olduğunu bildirdi. Kongrede seçime gidildi ve seçim sonucunda yeni idare heyetine şu isimler seçildi: Aselcizade Hacı İsmet Efendi, Şeyhzade Abdullah Efendi (Abdullah Şehoğlu), Kuseyrizade Hacı Reşit Ağa, Kuseyrizade Sabit Ağa, Hattatzade Hacı Mehmet Efendi, Cemalizade Fuat Efendi, Mıstıkzade Osman Efendi, Melekzade Şükrü Efendi (Dr. Abdurrahman Melek'in kardeşi), Bereketzade Bekir Ağa, Necip Abdulvahap Ağa, Mısırlızade Ali Efendi, Beyzade Ömer Efendi. Murakabe Heyetine (Denetleme Kurulu) şu üyeler seçildi: Türkmenzade Abdulgani Ağa, Hocazade Mehmet Saffet Efendi, Yahyazade Nafi Bey, Müftü Hacı Mesut Efendi, Belediye Reisi Süreyya Halef.

Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye'nin bilinen son faaliyeti Haziran 1934'te başlayan verem mücadelesi çalışmasıdır. Dr. Abdurrahman Melek'in de dahil olduğu Cemiyet üyesi genç doktorlar, eczacılar ve diğer aydınlar Antakya'da bir "Verem Mücadele Teşkilatı" kurmak, bir dispanser inşa etmek için faaliyete geçtiler. "Antakya Cemiyet-i Hayriye-i İslamiyesi Verem Mücadele Teşkilatı" adıyla harekete geçen bu grup bu iş için hazırlığa başladı. Bunun için yardım gerekliydi. Ama ortada ne para, ne de yardım vardı. Nihayet güçlü bir yardım sesi yükseldi. Tomazade Galip ve Şükrü Ağalar inşası düşünü-

Cemiyet'te hastalara bakan doktorlardan Kuseyrizade Dr. Anmet Mithat Bey (solda) ve Dr. Sıdkı Osman Bey

len verem dispanserinde çalışmak üzere 1.000 işçiyi, veremle mücadele heyetinin emrine verdiklerini bildirdiler.

Cemiyet'in Veremle Mücadele Heyeti, 20 Temmuz 1934 Cuma günü Nakib Camiinde Müftü başkanlığında toplandı. Mutasarrıf İbrahim Edhem el Mümin'in de katıldığı toplantıda şu kararlar alındı:

1. Verem Mücadele Heyeti, Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye'nin bir şubesi olarak çalışacak, fakat mezhep ve din ayrımı gözetmeksizin bütün İskenderun Sancağı'na hizmet verecektir.

2. Bu amaçla hizmet verecek bir sanatoryum hastanesi tesis edilecektir.

Bu toplantıdan sonra çalışmaların nereye kadar ilerlediği ve nerede kalındığını tesbit etmek mümkün olmamıştır. Çalışmaların maddi sıkıntılar, ilgisizlik, kişi ve grup çekişmeleri yüzünden durduğu ve Cemiyet'in çalışmaz hale geldiği bilinmektedir. 1934 yılında Yeni Camii'de meydana gelen şapka hadisesinin yarattığı gerginlik ve kırgınlık ortamının cemiyet üyelerinin çalışmasını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Cemiyeti oluşturan grubun yapısı Fransızların gayesine uygun düşmediğinden cemiyetin dağılmasını sağlayacak ortamı yaratmış oldukları, en azından Türkler üzerindeki siyasi baskının dozunu arttırdıkları da dikkate alınmalıdır.

Verem Savaş Dispanserinin inşası için 1.000 işçiyi cemiyet'in emrine veren Tomazade Galip (solda) ve Şükrü Ağalar.

G. 1936 MONTREAUX SÖZLEŞMESİ SONRASI SERTLEŞEN HATAY SİYASETİ

Yukarıdaki gelişmelerden de anlaşılacağı gibi başta Atatürk olmak üzere, Türk devlet adamları 1918-1936 döneminde, önce Millî Mücadele şartları, daha sonra karşılaşılan iç ve dış sorunların halledilmesi gibi son derece hayatî konularla uğraşmak zorunda kaldıklarından geleceğe yönelik bazı faaliyetler yürütmekle beraber, Hatay sorununu ön palana çıkarmamışlardır. Hatta Fransa ile mevcut problemlere yenisini eklememek için, Fransa'nın Sancak'taki bazı uygulamalarına çok sert tepki göstermemiş, Suriye ve Lübnan'a gönderdiği Başkonsoloslarına görevlerinin çerçevesinde olmasına rağmen Sancak'ı ziyaret etmemeleri için talimat dahi vermiştir.

Atatürk, sorunu ön plana çıkarmak için iç ve dış sorunların halledilmesini ve Avrupa'da siyasal konjonktürün elverişli duruma gelmesini beklemiştir. Nitekim Avrupa'da siyasi konjonktürün elverişli duruma geldiğini gören Atatürk, Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vermeye hazırlandığı bir dönemde Hatay sorununu iç ve dış kamuoyunda planlı bir şekilde gündeme getirmeye başlamıştır. Atatürk Sancak sorununu kesin bir çözüme bağlamak zamanının geldiğine daha Paris'te Fransa Suriye görüşmeleri yapılırken karar vermiştir. Ancak Montreux Boğazlar Konferansı'nın sonuçlanmasını beklemeyi uygun görmüştür. Nitekim 20 Temmuz 1936'da Montreux Sözleşmesi'nin imza günü Türkiye'ye dönen Afet İnan Hanıma "şimdi Antakya, İskenderun, yani Sancak meselemiz var" demiştir.

Bu sırada Fransa'da "Halk Cephesi" olarak girdikleri seçimleri kazanan sol partiler Leon Blum liderliğinde bir hükümet kurmuşlardır. Yeni Fransız hükümeti Avrupa buhranlarının aldığı istikamet karşısında Suriye ve Lübnan ile ilişkilerini yeniden düzenlemek ihtiyacı hissetmiştir. Bu amaçla 9 Eylül 1936'da Paris'te, Fransa ile Suriye arasında bir anlaşma yapılmıştır. Yirmi beş yıllık süre için yapılan bu anlaşmaya göre, Suriye 3 yıl sonra bağımsızlığına

1930'ların ikinci yarısında Hatay halkı, düzenlenen mitinglerde Hatay'ın kurtuluşu mücadelesinden vazgeçmeyeceğini gösterir.

kavuşacaktı. Suriye'ye bağımsızlık veren ve Suriye ile Fransa arasında ittifak kuran 1936 anlaşmasında İskenderun Sancağı hakkında açık hiçbir hüküm bulunmuyordu. Yani Fransa Suriye'den çekilirken anlaşmanın 3. maddesi ile Sancak üzerindeki hak ve yükümlülüklerini de yeni Suriye hükümetine devrediyordu. Bunun anlamı Sancak bölgesinin ileride Suriye'ye kalması ve bölge Türklerinin de Suriye içinde azınlık durumuna düşmesi demekti. Zaten Fransa ile anlaşmayı yapan Suriye heyetinin Şam'a dönüşte İstanbul'da verdikleri demeçte, Sancak bölgesi Türklerinden azınlık olarak söz etmeleri Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. Türk basınında, Suriye'ye verilen bağımsızlık hakkı memnuniyetle dile getirilirken, Sancak Bölgesi'nin Anadolu kadar eski bir Türk yurdu olduğu, bu sebeple Sancak Türklerinin bir azınlık olarak Suriye'ye bırakılmayacağı vurgulanıyordu. Ayrıca konunun bir "ekalliyet" davası olmadığı, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a istiklal vermeyi uygun gördüğü, aynı şartları fazlasıyla taşıyan İskenderun Sancağı'na da istiklal vermesi gerektiği belirtiliyordu. Bu gelişmeler üzerine harekete geçen Türkiye, Hatay davasına resmen el atmış ve sorun 1936 Sonbaharından itibaren Türkiye'nin ön önemli davası haline gelmiştir.

Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vererek İskenderun Sancağı üzerindeki yükümlülüklerini yeni Suriye hükümetine devretmesi üzerine Türkiye harekete geçmiştir. Türkiye, Hatay sorununa toprak isteyerek değil, Suriye'ye tanındığı gibi, Sancak bölgesi için de bağımsızlık isteyerek işe başlamıştır. Fransa'nın Avrupa konjonktörü içinde sıkışık durumda olduğunu bilen Türkiye meseleyi Fransa ile halletmeyi tercih etmiştir. Bu arada Suriye'ye cephe almaktan özenle kaçınmış, Suriye'nin bağımsızlığını hararetle desteklemiştir. Diğer taraftan Hatay meselesini organize bir şekilde Türk kamuoyuna mal ederek millî bir dava haline getirmiştir. Konuya böyle bir strateji ile yaklaşan Türkiye, Fransa'nın Suriye ile yaptığı antlaşma hakkında bilgi verdiği Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 26 Eylül 1936 tarihli toplantısında, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, yaptığı konuşmada Sancak sorununun çözümü konusunda Fransa'ya ikili görüşme teklif etmiştir. Ancak Fransız temsilci buna verdiği cevapta, mandater devlet olarak Fransa'nın Suriye üzerindeki bütün

11 Ocak 1937 Mitinginde 60.000 Türk sokaktaydı.

hak ve yükümlülüklerini yeni Suriye hükümetine devrettiği, bu sebeple Fransa ile Türkiye arasında bu konuda yapılacak görüşmelere Suriye hükümetinin de katılması gerektiğini bildirmiştir. Türk ve Fransız temsilcileri tarafından Milletler Cemiyeti'nde yapılan bu konuşmalardan sonra, Türk hükümeti bir nota ile Sancak bölgesi ile ilgili isteklerini resmen Fransa'ya bildirmiştir. Paris Büyükelçisi Suat Davaz tarafından Fransa Dışişleri Bakanı Delbas'a verilen notada, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a tanımaya karar verdiği bağımsızlığın, halkının çoğunluğu Türk olan Sancağa da tanınması isteniliyor, bunun 1921 ve 1926 Türk-Fransız Antlaşmalarının tabii bir sonucu olduğu belirtiliyordu.

"... Hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun - Antakya ve havalisinin mukadderatı üzerinde ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz."

1. Atatürk'ün 1 Kasım 1936'da Yaptığı TBMM Açılış Konuşması

Fransa'nın notaya cevabını beklemeyen Atatürk, 1 Kasım 1936'da TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada şu sözlerle Türkiye'nin Sancak meselesine verdiği önemi ve kararlılığını ortaya koymuştur:

> *"Bu sırada Milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca mesele, hakiki sahibi Öz Türk olan İskenderun-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerine ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz. Daima kendisiyle dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakiki sevenler, alakamızın şiddetini ve samimiyetini anlarlar ve tabii görürler..."*

Atatürk'ün bu konuşmasının Sancak bölgesinde geniş tesirleri olmuştur. Konuşmanın etkisini, Milli Emniyet Hizmetleri'nin raporlarındaki şu cümleler gayet iyi açıklamaktadır:

> *" ... Atatürk'ün senelik nutkunun Sancak'ı alakadar eden parçasıyla, fotoğrafı kartpostal şeklinde tanzim edilerek 5.000 adet basılmış ve dağıtılmıştır. Birçokları bu kartpostalları büyüterek altın yaldızlı çerçevelerle evlerine asmışlardır. Beyanat Sancak mukadderatının Türkler lehine halledileceğine dair şüphesi olanları yola getirmiş ve Türkleri birleştirmiştir. Sancak Türkleri kurtuluşun muhakkak olduğuna sarsılmaz bir iman ile inanmış bulunuyorlar."*

Fransa Suriyelilerle anlaşırken Türkiye'nin Sancak konusunda bu kadar hassas davranarak sert tepki göstereceğini beklememişti. Ancak Türkiye'nin hassasiyeti ve kararlılığını anlamıştı. Bu anlayış içinde Türkiye'nin 9 Ekim 1936 tarihli notasına 10 Kasım 1936 tarihinde cevap veren Fransa, İskenderun Sancağı'na bağımsızlık vermenin Suriye'yi parçalamak demek olacağını ve mandater devlet olarak buna yetkisi bulunmadığını sadece Sancak'ın özerkliğinin korunup geliştirilebileceğini bildirmiştir. Bundan sonra Türkiye ile Fransa arasında karşılıklı notalardan da bir sonuç alınamamıştır. Fakat Suriyelilerle anlaşırken Türkiye'nin Sancak konusunda böyle bir tepkisini beklemeyen Fransa, zor durumda kalmıştır. Zira Avrupa'da gerginleşen durum karşısında Türkiye'yi karşısına almaktan çekinen Fransa, meseleyi Milletler Cemiyeti'ne götürerek Türkiye ile uzlaşma yollarını aramayı tercih etmiştir. Bunun üzerine Türkiye, Sancak meselesini Fransa ile ikili olarak çözmek istemesine rağmen, bu sırada bölgede cereyan eden olayları da dikkate alarak Fransa'nın teklifini kabul etmiştir.

Bu gelişmelerden sonra bir taraftan Türkiye ile Fransa arasında diplomatik görüşmeler devam ederken, diğer taraftan soruna Milletler Cemiyeti çerçevesinde çözüm aranmaya başlanmıştır. Çözüm arayışları devam ederken Sancak'ta olaylar çıkmış ve Türk kamuoyu olaylara tepki göstermeye başlamıştır.

Habib-i Neccar Olayı

9 Eylül 1936 Fransız-Suriye Anlaşmasının ardından yapılması öngörülen Suriye Devleti için mebus seçimi sırasında Antakya'da gerginlik had safhaya ulaşmış ve para ile oy satın alındığı dedikoduları ortamı daha da sıkıntılı hale getirmiştir.

30 Kasım 1936 günü yapılan Mebus seçimlerinin ardından Antakya'da seçime katılmayan ve gençlerden oluşan kalabalık bir grup Çınarlı Kahve'de toplanırlar. Burada Sancak'ın Suriye'ye bırakılmayacağını anlatan nutuklar söylenir. Cemiyet-i Akvam'a telgraf çekilerek Sancak'ı Suriye'ye bağlama teşebbüslerini protesto ederler. Toplantı bitince halk gruplar halinde evlerine gitmek için köprüden geçerler.

Köprü girişindeki karakolun balkonunda Fransız Delege Durieux, Kaymakam Eyüp Bey, Sancak Jandarma Kumandanı Şam'lı Münir Bey ve Sancak Emniyet Müdürü Serkomser Karabet olayları izlemektedir.

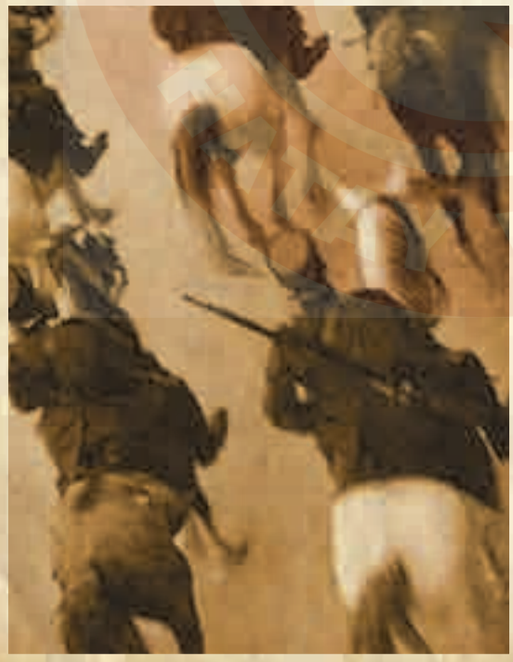

Jandarma komutanı Türklerin dağılması için emir verir. Bu esnada Türkleri kışkırtıcı sözler sarfetmesi üzerine Kemal Kuseyri (Atay) adlı genç kalabalıktan öne çıkıp Jandarma Komutanı Münir Bey'in üzerine atılır. Bu genç, jandarmalar tarafından yakalanarak karakola alınır. Bu olayla halk galeyana gelir ve karakola hücum ederek zorla genci karakoldan çıkarır. İçlerinde Türklerinde bulunduğu jandarmalar gruba ateş etmez. (O dönem Antakya ve havalisinden bazı Türkler Fransa Ordusuna lejyoner asker olarak alınmıştır). Bunun üzerine Kumandan kışladan ek kuvvet ister. O sırada olay yerine gelen Abdulgani Türkmen ve arkadaşları halkı yatıştırır ve halk dağılır.

Bu olaydan sonra, ertesi gün gençlerden öfkesini alamayan bir grup Habib-i Neccar Cami önünde toplanıp gösteri yapmaya ve slogan atmaya başlar. 1 Aralık 1936 günü cereyan eden olayda durum giderek tehlikeli hale gelir. Olay yerine gelen atlı askerler ve üç zırhlı otomobil kalabalığa dağılmalarını emreder. Kalabalık dağılmaz ve protestolara devam eder. Olayı gören Masalisis-i Hassa Subayı kalabalığa dağılmaları için 15 dakika süre verdiğini aksi takdirde askerlerin kalabalığa müdahale edeceğini söyler. 15 dakikalık süre dolunca da askerlere hücum emri verir. Kalabalık tarafından bir tabanca sesi duyulunca zırhlı otomobillerden birinden mitralyöz ile havaya uyarı ateşi açılır. Yeniden tabanca ile ateş edilmesi üzerine mitralyöz halka yöneltilir ve bu defa aşağıya doğru ateş açılır. Bu ateş sonucunda BEKİR TANKUT ve MUSTAFA SEVGİ adlı iki genç şehit olur. Birkaç kişi de yaralanır. Bundan sonra süvariler kalabalığı zor kullanarak dağıtır ve olaylar saat 11'de sona erer. Bu olaydan sonra gerilimin daha da artmaması için Antakya'da sıkıyönetim ilan edilir.

Şehitlerin fotoğrafları çekilmiş, halkta sokaklara dağılmıştı. Cenevre Ulusal Kurultayı Genel Kurulu'nda Hatay sorunu görüşülürken bu fotoğraflar önemli rol oynamıştır.

Başlangıcı 30 Kasım'a uzanan olaylarda, 1 Aralık günü Habib-i Neccar Camii önünde toplanan kalabalığı dağıtmak isteyen zırhlı araçlı ve atlı güvenlik görevlileri iki kişinin ölümüne sebep olmuşlardı. (Şehit olan iki Hatayl'nın üzeri örtülmüş halleri fotoğrafın sol altında görülmektedir.)

Dörtyol'da Toplanma

1936 yılı Kasım ayından itibaren (Atatürk'ün 1 Kasım 1936'da Meclisteki meşhur Hatay nutku sözlerinden hemen sonraki dönemde) o dönem Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Dörtyol, Türk aydınların çok önemli toplanma merkezi ve Antakya ve İskenderun'daki olayları Türkiye'ye nakletme merkezi olmuştur.

Tayfur Sökmen, Dr. Abdurrahman Melek, Abdulgani Türkmen, Samih Azmi Ezer, Selim Çelenk ve arkadaşları sık sık Dörtyol'da toplanıp Türkiye ile beraber bir hareket planlarını belirlemiştir.

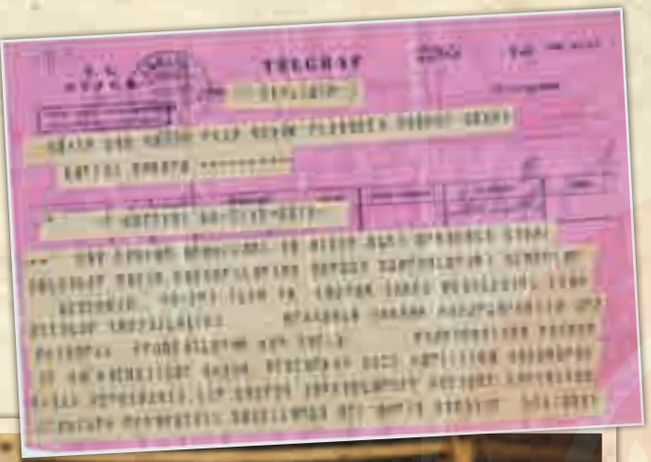
TELGRAF

Bu dönemde Tayfur Sökmen, Dörtyol'da sürekli olarak Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri H. Rıza Soyak'la gizli telgraflarla haberleşmiştir.

2. Seçime Gidilen Süreçte Hatay

Fransa mandater devlet sıfatıyla Suriye, Lübnan ve Sancağın kontrolünü ele geçirdikten sonra, çeşitli unsurlar arasındaki çekişmeleri kendi menfaatleri için kullanma yoluna giderek hâkimiyetini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Suriye'de Arap milliyetçiliğini savunan Vatani Partisi'ni Türkler aleyhine teşvik etmişlerdir. Bu tahriklere kapılan Vatani Partisi, Sancak bölgesi dahil bütün Suriye'nin tamamen Araplardan oluştuğunu, Arap olmayanların bu ülkede hiçbir haklarının bulunmadığını, Suriye'nin kuzeyi ve Sancak'ta yaşayan Türklerin Türkçe konuşmak hakkını tanımadıklarını, İskenderun Sancağı'nın 1921 Antlaşması ile tanınan statüsünü de ilga edeceklerini söyleyerek Türklere baskı yapmaya başlamıştır. Fakat Vatani Partisi tarafından savunulan "Vahdet-i Arabiye" cereyanının giderek Fransızlara karşı bir bağımsızlık hareketine dönüşmesi üzerine Fransız yönetimi politikalarını gözden geçirerek yeni pozisyonlar almaya başlamıştır. Bu politika değişikliği çerçevesinde bir taraftan Arapları frenlemeye çalışırken, diğer taraftan da İskenderun Sancağı'ndaki Türkleri Vatani Partisine karşı desteklemeye başlamıştır.

Fransa 1936 yılının başlarından itibaren Antakya'da Yeni Gün Gazetesi'nin çıkmasına destek vermiş, Sancak Türklerinin, hatta Türkiye'nin millî bayramlarını dahi kutlamalarına izin vermiştir. Vatani Partisi'ne karşı Türk unsurunu kullanma yoluna giden Fransız Manda yönetimi Türklere yol gösteren çalışmalar yapmıştır. Bu çerçevede hazırladıkları İskenderun Sancağı'ndaki özerk yöneti-

1930'lu yıllarda Antakya'dan bir görüntü. Asi Nehri üzerindeki tarihi Roma Köprüsü'nün arkasında, daha sonra meclis binası olarak kullanılacak olan Gündüz Sineması görülüyor.

min Fransız mandası altında aynen devam etmesi ve Suriye'ye dâhil edilmemesini isteyen mazbataları Sancak havalisindeki Türk ileri gelenlerine imzalatmışlardır. Ancak çok geçmeden Sancak'taki Türk varlığının Türkiye'ye karşı gösterdiği derin bağlılık Fransız mandater yöneticileri telaşa düşürmüştür. Politikalarını yeniden değiştirerek Türkler üzerinde de baskılarını artırmaya başlamışlardır.

Bu gelişmeler karşısında Fransa nezdinde diplomatik atağa geçen Türkiye, diğer taraftan Türkiye ve Hatay'da bir takım hazırlıklara başlamıştır. Atatürk konu ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Tayfur Sökmen ile yaptığı görüşmede, o tarihten itibaren olaya resmen el koyduğunu ve Antakya-İskenderun havalisine "Hatay" adını verdiğini söyleyerek teşkilatlanma konusunda talimat vermiştir. Bunun üzerine İstanbul'da bulunan "İskenderun-Antakya ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"nin hem de Antakya'daki şubesinin ismi "Hatay Egemenlik Cemiyeti" olarak değiştirilmiş, Mersin, Dörtyol, Hassa ve Kilis'te şubeleri açılmıştır. Atatürk'ün emri ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Cemiyetin genel başkanı, Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer genel sekreteri olmuştur. Ayrıca Hatay bölgesi ile ilişkilerin rahatlıkla kurulabilmesi için Dörtyol şubesi faaliyet merkezi olarak tespit edilmiş, cemiyetin fahri genel başkanı olarak Tayfur Sökmen de Türkiye ile Hatay arasındaki ilişkileri düzenlemekle görevlendirilmiştir.

Hatay meselesinin Türk kamuoyuna mal olmaya başladığı böyle bir ortamda, diplomatik girişimlere paralel olarak, Hatay Türkleri ile de ilişkiler yoğunlaşmıştır. Bu ilişki ve görüşmelerde Hataylı Türk liderlere Türkiye'den işaret almadıkça hiçbir teşebbüse geçmemeleri tembih edilmiştir. Bu sırada Türkiye'nin Hatay konusunda resmi talebi bağımsızlık olmasına rağmen, gerek Hatay Türklerinin, gerekse TBMM'deki bazı milletvekillerinin doğrudan doğruya Hatay'ın Türkiye'ye ilhak edilmesinden yana oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim 21 Mart 1936 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na Hatay'dan gönderilen gizli bir raporda; buradaki Türklerin kalplerinde dolaşan tek emelin "Türkiye'ye ilhak" olduğu belirtilmekte, ancak Türkiye'nin bu konudaki amaç ve kararı bilinmediği için organize bir hareketin ortaya çıkmadığı kaydedilmekte ve Türkiye'den bir işaret almaları halinde ilhak için harekete geçecekleri vurgulanmaktadır.

Türk devlet adamlarının ve milletvekillerinin yaptıkları konuşma ve beyanatlardan Türkiye'nin Hatay konusunda kararlılığını sezen Hatay Türkleri harekete geçmiştir. Bu maksatla Antakya-İskenderun ve Havalisi Halkı İdare Heyeti adına 30 Ekim 1936 tarihinde Atatürk'e ve Başbakan İnönü'ye müracaatta bulunmuşlardır. Müracaatlarında, "Hataylıları Anavatana ilhaktan başka herhangi bir şekl-i idare ne tatmin eder, ne de millî varlığımızı korur" diyerek gerçek amaçlarını ortaya koymuşlardır. Türkler, Fransa-Suriye bağımsızlık anlaşması gereği Hatay'da 14 Kasım 1936'da başlayan seçimlere Türkiye'den verilen talimatla büyük oran da katıl-

mamışlardır. Bunun üzerine Fransız yönetimi Türk halkını zorla sandık başına götürmek amacıyla baskılar uygulamaya başlamıştır. Jandarmalar mahalle ve köylerde dayak ve başka yöntemlerle halkı sandık başına getirmeye çalışmış, silah araması bahanesi ile birçok evi basmıştır. Türk lider ve vatanperverlerden birçoğu hapsedilmiş, Antakya'da çıkmakta olan Yeni Gün Gazetesi kapatılmıştır. Bazı Türk ileri gelenleri de sınır dışı edilmiş, bir kısmı da kaçmak zorunda bırakılmıştır. Ayrıca oy kullanmayanların üç yıl hapis cezasına çarptırılacağı ilan edilmiştir. Bu baskı ve tehditler üzerine tepki gösteren halk iki günlük yiyeceğini alarak evine kapanmıştır. Dolayısıyla şehirde hemen her yer tamamen kapalıdır. Fransızlar seçimlerle doğrudan ilgilenmekte ve halk üzerinde etkili olabileceklere karşı bir takım tedbirler almaktadırlar. Halk temsilcisi olan yedi kişiden Avukat Vedi Münir, Samih Azmi ve Mustafa Rasim'i Humus'a sürmüştür. Dr. Abdurrahman Melek İskenderun'dan geri çevrilmiştir. Türk tebaasından İskenderun'a giden Celal'i (Selçuk) tevkif etmişlerdir. Yeni Gün başmuharriri Şükrü Balcı tevkif edilmesi ihtimaline karşı Türkiye'ye gelmiştir. Antakya belediye meclisi üyesi dört Türk vazifeden istifa etmiştir. Hülasa Fransızlar, seçimlere tesir yapacak olanları ne huduttan içeri sokmuşlar, ne de oradakileri serbest bırakmışlardır.

Bütün bu baskı ve tehditlere rağmen Hatay seçimlerine yukarıda da belirttiğimiz gibi katılım çok azdır. Antakya'daki 2.000 kadar Ortodoks Rum, Türklerle beraber olarak seçime katılmamıştır. Alevilerin bir kısmı Türklerle diğer bir kısmı da Araplarla birlikte hareket etmektedir. Bir kısım alevi ise adaylıklarını koydukları halde kabul edilmediği için seçime katılmamıştır. Ermeniler Taşnakların tehdidinden korkarak, Reyhaniye'deki Çerkezler ise Türklerden ayrılmayacaklarını söyleyerek seçime katılmamıştır. Bu gelişmeler üzerine Fransızlar, iş birlikçilerinin seçime katılmalarını ve aday olmalarını sağlamıştır. Antakya'dan, Türkiye aleyhtarı bir tavır sergileyen Kuseyrizade Mustafa ve Belediye Reisi Hacı Ethem Fransızlarca aday gösterilmiştir.

Bu arada bir kısım mülkî erkân Fransızların seçim baskılarına dayanamayarak istifa etmiştir. Hacılar Nahiyesi Müdürü Akif seçimleri yapması için Fransızların baskı yapması üzerine istifa etmiştir. Ordu Nahiyesi Müdürü de istifa etmişse de istifası kabul edilmemiştir. Kırıkhan Kaymakamı Fransızlara seçim yapamayacağını bildirerek senelik izne ayrılmıştır. Yerine Kürtçü ve Türk düşmanı olan Sulh Hâkimi Sadık Mardinî vekil olarak tayin edilmiştir. Yine Türk olan Kırıkhan Jandarma Subayı Cemil'e de izin verilmiştir. Fransızlar Sancaktaki Türklerin faaliyetlerinden şüphelenmektedirler. Bir mukavemet teşkilatının oluşturulduğu şeklindeki rivayetler onları rahatsız etmektedir. Bu haberlerin doğru olup olmadığını Halep istihbarat bürosu

tahkike başlamıştır. İstihbarat bürosunun üzerinde durduğu asıl husus bu teşkilatın Türkiye tarafından desteklenip desteklenmediğidir.

Seçimler sırasında gerek Suriye hükümeti gerekse Vatani Partisi mensupları birtakım zorbalıklara ve hilelere başvurmuşlardır. Zorla herkesi seçime iştirak ettirmiş olmalarına ve hükümet memurları otomobillerle köy köy dolaşıp zorla adam toplamalarına rağmen saat 8°°'da başlayan oy atma işlemi saat 9°°'da bitmiştir. Hükümet halkı korkutmak için oy atmaya gitmeyenlerden Elli Suriye lirası para cezası alınacağını, bir haftadan bir aya kadar da hapis cezası verileceği yolunda tehditlerde bulunmuş, oy pusulaları üzerinde oynamıştır.

Türklerin seçim sırasındaki sükûneti, vekârları herkesin takdirini kazanmıştır. Sancak delegesi Durrieux bir sohbet sırasında Türklerin seçim sırasında gösterdiği vekâr ve sükûnetten fevkalade mütehassıs olduğunu söyleyerek daha önce Humus'a sürülen Türklerin dönüşüne müsaade edeceğini söylemiştir. Şaşkın ve perişan bir durumda olan Durrieux sürgünden dönenler için nümayiş yapılarak sükûnetin bozulmamasını da rica etmiştir. Seçimlerde %98 oranında katılımın olmadığını gören Ziraat Veziri

1930'lu yıllarda Antakya sokaklarından bir görüntü. Sağdaki bina bugün Protestan Kilisesi olarak kullanılan Lübnan Bankası.

Kuseyri Mustafa Ağa, halk temsilcisi Abdülgani'ye müracaatla henüz saylav seçilmediği için kendisinin saylavlıktan vazgeçebileceğini söylemiştir.

Seçimlerden sonra da bir kısım muhalif Türkler ve gayri Türklerin boş durmadıklarını ve menfi propagandalarına devam ettiklerini görüyoruz. Halkın en nazik olduğu din konusunu istismar ederek İskenderun halkını Türkiye aleyhine çevirmeye çalışmaktadırlar. Suriyeliler bir taraftan bu ve benzeri Türkiye ve Türklük aleyhtarı propagandalarını sürdürürken, diğer taraftan da seçimlere katılmayan Türk köylerini çeşitli usûllerle cezalandırma yoluna gitmişlerdir. İskenderun Sancağı'nı Suriye'nin bir parçası olarak telakki edenlerin amacına hizmet eden bu seçimleri ve yapılan baskıları protesto etmek isteyen Türkler seçimler sonunda 2 Aralık 1936 tarihinde Antakya'da bir gösteri düzenlemişlerdir. Gösteriler sırasında Fransız askerleri halka ateş açmış iki kişi ölmüş, 16 kişi de yaralanmıştır. Sonuçta Antakya'da sıkıyönetim ilan edilerek halk sert ve kötü muameleye tabii tutulmuş, 35 Türk hapse atılmıştır.

Fransa gerek Türkiye, gerekse Milletler Cemiyeti nezdindeki diplomatik çabalarına paralel olarak Sancaktaki çıkarlarını korumak amacıyla bölgede faaliyetlerini de artırmıştır. Fransızlar Suriye'yi mandalarından çıkardıkları halde eğitim ve teknik yardımlarını sürdürmektedirler. Fransızlar bu gergin ortamda Türklere gözdağı vermekte ve Antakya'yı bırakmaya niyetli olmadıklarını çeşitli usûllerle Türklere anlatmaya çalışmaktadırlar. Halkın moralini bozmak ve her hangi bir tehlike zuhurunda halkı örgütleyebilecek, çete teşkil edecek adam bırakmamak gayesiyle ileri gelen Türk ağaları birer bahane ile tevkif edilmiştir. Tevkif etmekte güçlük çektikleri çok tanınmış ileri gelen, eşraftan olanları ise tehdit, şantaj yolu ile yıldırmaya çalışmaktadırlar. Nitekim Collet bunlardan Abdülgani Türkmen'i nezdine çağırarak tehdit etmiş ve ona şunları söylemiştir: "Kuseyir mıntıkasında çete teşkilatı yapmaya çalışıyorsunuz. Bunun cezasının ne olduğunu bilmeniz icap eder. Burada Türklük iddiasında bulunanlar Anadolu'ya defolup gittiler. Fransa buraları kimseye terk edemez. Memlekette çıkacak her hangi bir hadiseden sizi mesul edeceğiz".

Seçimler sırasında ve sonrasında Türklere yapılan muameleler ve Hatay'da meydana gelen olaylar Türk kamuoyunda tepki ile karşılanmıştır. Beyrut Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin, Aralık 1936'da olayları yerinde incelemek üzere görevlendirilir. Erkin, yaptığı incelemeler sırasında görüştüğü Fransız delegesi Durrieux'nun, Sancak olaylarının

Dörtyol'dan yönlendirildiğini, hareketin başında da Tayfur Sökmen'in bulunduğunu söylediğini belirtmektedir. Sancakta başta Türkler olmak üzere diğer cemaat temsilcileri ile de görüşen Erkin, hazırladığı raporu Ankara'ya göndermiştir. Erkin, bu sırada Hatay'da Türklerin kendisine gösterdiği coşkulu tezahüratı, onların Türkiye'yi özleyişleri olarak yorumlamaktadır. Feridun Cemal Erkin'e göre raporun Ankara'da okunmasından sonra, Atatürk "... Biz şimdiye kadar Sancakta genişletilmiş özerkliğe doğru gidiyorduk. Bundan sonra Feridun'un belirttiği gibi özerkliğe değil, düpedüz ilhaka gideceğiz" demiştir.

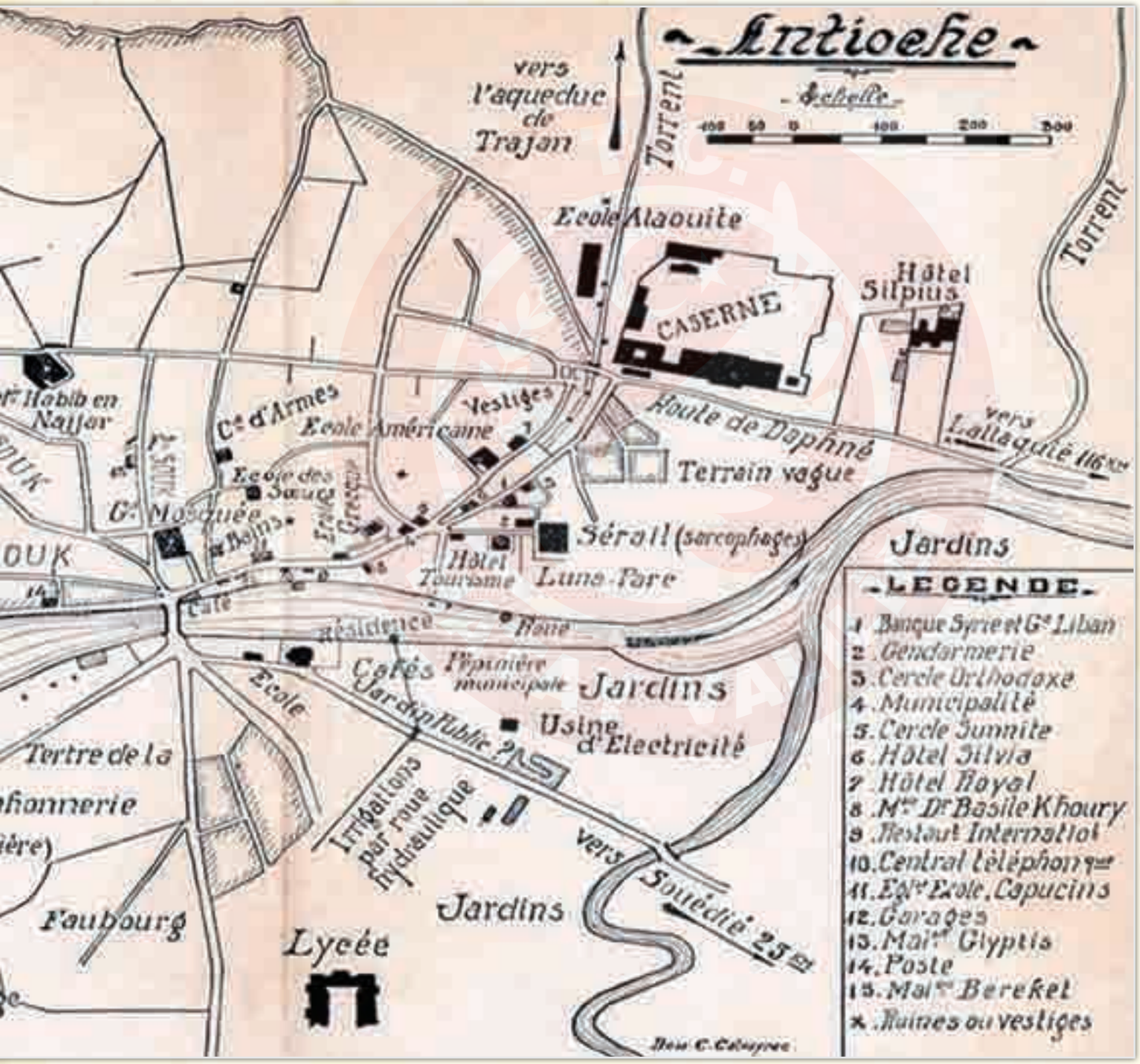

Antakya'nın 1930'lu yıllarını gösteren bir şehir planı.

HATAY Adı Nereden Geliyor?

Osmanlı döneminde "İskenderun Sancağı" olarak adlandırılan bölge, 1856 Islahat Fermanı'ndan sonra "Mutasarrıflığa" dönüştürülmekle birlikte gerek Türk ve gerekse uluslararası belgelerde "İskenderun Sancağı" ya da kısaca "Sancak" olarak geçmektedir. "İskenderun Sancağı" veya kısaca "Sancak" isminin değiştirilip Hatay adının verilmesi Atatürk sayesinde olmuştur. Bu topraklara "HATAY" adı Atatürk tarafından 1936 yılında verilmiştir.

"Hatay" kelimesinin alt yapısı Atatürk'ün direktifi ile dönemin Siirt Saylavı (Mebusu) İsmail Müştak Mayakon'un yazdığı, 10 Ekim 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinin başmakalesi aracılığıyla olmuştur. Türkiye ve Dünya ilk kez bu makalede "HATAY" kelimesini görmüştür. (Aslında bu makaleyi yazan da Atatürk'tür). Bu makaleyi takiben aynı konuda yine İsmail Müştak Mayakon tarafından Atatürk'ün direktifi ile ikinci makale kaleme alınmıştır.

Tarih literatüründe "HATAY" kelimesi ilk kez "TARİHTEN BİR YAPRAK- BİR TÜRK CAMİASININ ADI" isimli makalede Atatürk'ün işaretiyle, Siirt Mebusu Müştak Mayakon tarafından yazıya dökülmüştür. Bu makalenin tam metni şu şekildedir:

TARİHTEN BİR YAPRAK - BİR TÜRK CAMİASININ ADI

Tarihin inkar ve itiraz kabul etmez hakikatlerindendir ki Antakya-İskenderun ve havalisinde bugün oturmakta olan Türkler oraların en aşağı kırk asırlık sahip ve sakinleridir. Şu iman dolu intizar günlerinde bu tarihi hakikati hatırlamak ne kadar zevkse hatırlamak ta o kadar vazifedir.

Türk vatanının, hürriyet ve istiklaline kavuştuğu sıralar da idi: Büyük ve kutsal kurtarıcı Adana'yı şereflendirmişti. Orada kendisine sevinç ve cünbüşle şükran ve minnetlerini sunan bahtiyar alaylar arasında bir matem kafilesi vardı. Bu kafile Antakya ve İskenderun'dan gelen heyetti. Vatanlarının elemini bir kor gibi yüreklerinde taşıyan bu kafilenin başında siyahlara bürünmüş Türk kızları bulunuyordu. Esaretin, mahrumiyet ve mahkumiyetin yanan ve yakan feryadı asıl bu Türk kızlarının seslerinde titriyordu. Atatürk'e yurtlarının feryadını hıçkırmış ulu halaskara dert dökmüştü.

ATATÜRK, bunlara daha o vakit yukarıdaki hakikati ifade buyurdu ve kırk asırlık bir Türk mevcudiyetinin çocukları olduklarını yalnız kendilerine değil, bütün dünyaya anlattı. Atatürk'ün gür sesiyle daha o zaman ifade ettiği bu tarihi hakikat şimdi zincirlerini kırarak kırk asırlık bir Türk camiasını mahkum bir kalabalık halinden hakim bir varlık şekline getirmek üzere bulunuyor. İşte bu mülahazadır (düşünce) ki, bizi Türk tarihinin yaprakları içinde basit bir araştırma yapmağa sevk etti ve biz orada ırkdaşlarımızın ismini derhal bulduk:

Bugün 12 sahife

Cumhuriyet

ALGOPAN

Tarihten bir yaprak

Bir Türk camiasının ach

Dünya para vaziyeli

İngiliz lirası mütemadiyen düşüyor

Sancak Türklerinin mukadderatı için

Türkiye, Fransız hükûmetine bir nota verdi

Iskenderun ve Antakya Türkleri imha mı edilmek isteniyor?

Japonya Çinle anlaşmak istiyor

Devletler hitaraf kalmazlarsa

Rusya Ispanyaya harb gemisi mi gönderecek?

Balkan Tıb Kongresi bugün işini bitiriyor

Artvin hallonun Atatürke şikranları

" HATAY TÜRKLERİ "

Tarih bilenlerin hatıralarını tazelemiş, bilmeyenlere de bir hakikat öğretmiş olmak için hemen söyleyelim ki, Antakya, İskenderun ve havalisinin sahibi olan bu Türkler, Orta Asya ve Altaylardan kalkarak ilk önce Asya'ya ve ondan sonra bütün yeryüzüne yayılıp genişleyen Türklerin bir parçasıdır. Bunların bir kısmı Çin'in şimaline (kuzeyine) gidip orada yerleşmişlerdir. Çin'in şimalindeki memleketler tarih kitaplarında hala (HATAY) diye zikr olunmaktadır. Bu Hatay Türkleri bütün Anadolu'ya yayıldıkları gibi Antakya-İskenderun havalisinde yaşayan Türkler, o Hatay Türklerinin çoçuklarıdır. Bu Türk çocukları tarihin seyri içinde örselenegelmiş olmakla beraber cedlerinin (atalarının) asaletini mukaddes bir emanet gibi ve kıskanç bir itina ile bugüne kadar muhafaza etmişlerdir. Yine tarihin şahadetiyle sabittir ki, bunların Anadolu'da ilk merkezleri Kızılırmak havzasındaki "HATTUSAS" denilen yerdi.

Hatay, Hata, Ata, Eti: Bunlar aynı şey, aynı kökten gelen ve hepsi aynı mana ifade eden Türk kelimeleridir. Bu kelimeleri filoloji yolu ile tahlile lüzum görmüyoruz, çünkü bunların manasını bilmeyen tek Türk yoktur. Hürriyet ve istiklaline kavuşması muhakkak ve kavuşma günü yakın olan o ırkdaşların hangi tarih yolu ile ve nereden geldikleri bu suretle malum olunca artık kendilerine tarihi isim vermekten ve müstakil varlıklarında bu şerefli isimle yeni hayata karışmalarını temenni etmekten daha tabii bir şey olamaz.

Bu büyük ad: 'HATAY'dır.

Evet Antakya, İskenderun ve havalisinin coğrafya ismi Hatay'dır. Burada yaşayan Türkler, Türk Atalarının mümessili olan (HATA) lar, ATA'lardır. Büyük bir varlığı, yüksek bir sahipliği, daima hür yaşamış bir efendiliği hiçbir kelime (ATA) sözünden daha doğru ve daha canlı ifade edemez. Antakya ve İskenderun havalisi Türkleri en aşağı kırk asırlık, dört bin senelik cedlerinden tevasür ettikleri şerefli ancak bu (HATAY) kelimesini güçlü omzuna tevdi ederek müstakbel nesillere isal edebilir.

Bu isimde Türklüğün cevheri, tılsımı, bükülmez kolunun ve dönmez yüzünün ifadesi vardır. Tarihin şahadetlerinden de kuvvet alan bir lojikle söylüyoruz: Antakya, İskenderun ve havalisine, orada yaşayan Türklere, elbette ve elbette tesessüs edecek (kurulacak) olan müstakil Türk varlığına layık olan isimler şunlardır:

HATAY "O havalinin adı"

HATALAR "Hatay Devletinde yaşayan Türklerin adı"

HATAY DEVLETİ "Hatay'da tessüs edecek Türk varlığının adı".

Yazan: Siirt Saylavı (Mebusu) İsmail Müştak Mayakon, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1936, Başmakale

Bu makalenin Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmasından 12 gün sonra, 22 Ekim 1936 günü, Cumhuriyet Gazetesininde yine Siirt Mebusu İsmail Müştak Mayakon Hatay isminin kökeni hakkında ikinci bir başmakale yazmıştır. Bu makale aynen şu şekildedir.

HATA-HATAY
ve
Oronte - Uratube

Bundan evvel gene bu sütunlarda çıkan bir yazımızda: "Antakya ve İskenderun Havalisi (Hatay), buranın sahip ve sakinleri de (Hata)lardır" demiştik. Tarihe dayanarak vasıl olduğumuz bu hakikat bazı kişiler tarafından şüphe ve tereddüdle karşılanmış olabilir. Ancak bu tereddüdün saiki (sebebi) ne olursa olsun, bu şüphe ister bir cehaletten, isterse gafil veya muğfil bir siyasetten ileri gelsin tarihin sinesinde yaşayan hakikati ne silmeye, ne de unutturmaya kafi sebep olamaz.

Bundan on üç yıl evvel bazı şaşkın kafalar bu hakikati unutmuş gibi görünerek o havali Türklerinin asliyetini inkar etmek derecesinde bir gaflete düştükleri sırada idi ki Atatürk, karanlıklar içinde bir şimşek gibi parıldayan derin tarihi bilgisi ile şu aydınlatıcı sözleri söylemişti.

"Atakya ve İskenderun en aşağı kırk asırlık, dört bin yıllık Türk Yurdudur."

Tarihin derinliklerinden gelen bu ses karşısında bazı kimseler "Sakın bunda bir yanlışlık olmasın" demek isteyen bir hayret ve tereddütle bakmışlardı. Halbuki düşünülse ne terddütle sendelemeye, ne de şaşırıp duraklamaya mahal yoktur: Çünkü Atatürk'ün ortaya attığı hakikat müspet ve muhakkak manası ile tarihi bir hakikat idi.

Bundan evvelki yazımızda da söylediğimiz gibi, en aşağı dört bin yıllık bir Türk varlığını sinesinde taşıyan Antakya-İskenderun ve havalisi, topraklarının maddiyetinden insanlarının maneviyetine kadar bütün hüviyeti ile som bir Türk yurdudur. Orta Asyadan kalkarak büyük göç yolları ile bu havaliye gelen "Hata"lar oraya nasıl cedlerinin isimleri ile gelip yerleştilerse o yerlere anayutları olan "Hatay"ın ismini de öyle vermişlerdi: bundan daha tabi daha lojik bir hareket olamazdı.

Bu hakikati tarihin yapraklarında okuduğumuz kadar tarihi realitelerin kuvvetli delilleri olan eski ve yeni haritalarda görebiliriz. İşte karşımızda iki harita ki, birbirinden en az dört bin kilometre uzakta bulunan iki ülkeyi gösteriyor: Bunlardan biri Altay-Pamir arasında ve Tanrı Dağlarının şimal eteklerinde bir Türk ülkesinin, diğeri Antakya-İskenderun ve havalisinin haritasıdır. İlk Harita General Persy Sykes'in 1921 tarihinde yazdığı "Orta

Asya'nın Vahaları ve Çölleri" adlı kitaptan kopya edilmiştir.

General P. Saykes, 1914'te siyasi bir vazife ile ve kendisi gibi bir arkeoloji meraklısı olan kızkardeşi ile birlikte Orta Asya'ya gitmiş, bir müddet Türkistan'da Kaşgar kasabasını karargah intizah edip oradan muhtelif istikametlerde tetkik seyahatleri yapmış, aynı tarihlerde İngiltere hesabına ilmi tetkikler icrasına memur edilen ve başlarında İngiliz alimlerinden Aurel Stein'in bulunduğu diğer bir heyete iltihak ederek Pamir'e kadar bütün Altay vadisini gezmiş, nihayet Londra'ya avdetinde bu eseri neşretmiştir.

Bu tafsilat eserin kıymet ve mevsukiyeti hakkında bir fikir vermeye kafidir sanırız. General P. Sykes'in kitabına ilişik haritada "Tien Şan" diye yazılan Tanrı Dağları'nın şimalinde "Işık Göl", onunda şimalinde "Ala Göl" vardır. Gözlerimizi haritada biraz daha yukarıya kaldırırsak, sularını Çin'in garbşimalindeki (kuzey-batısındaki) "Hatay" mıntıkasından alarak garbe doğru aktıktan sonra Ala Göl'e dökülen "İLİ" ırmağını görürüz. Bu ırmağa muhtelif membalardan birkaç çay daha iltihak eder ki, bunlardan biri Ala Dağlar'dan gelen "ASİ" çayıdır.

Bu kısa etüd ikinci harita üzerinde yapacağımız tetkikten sonra daha büyük bir ehemmiyet kesbedecektir. Bu ikinci haritaya bakınca Antakya'nın şimalşarkında (kuzeydoğusunda) "AK GÖL"ü görürüz. Bu gölden çıkan bir kolla birleştikten sonra Antakya şehrinden geçtikten sonra cenubigarbi (güneydoğu) istikametinde Akdeniz'e dökülen nehrin adı da "ASİ" nehridir.

Ne şayanı dikkattir ki bu Asi nehrinin membalarından birinin cenub (güney) ucunda bir mamure ismi görüyoruz: "HETYE"

Bu Altay'lardaki "Asi" çayının kavuştuğu "İli" ırmağının membaındaki "HATAY" dan farklı bir şey değildir. Burada da orada da "ASİ" çayı, burada da orada da, Hatay, Hetye.

Şimdi fikirlerde bir istifham işareti: bir ukde belirdiğini hisseder gibi oluyoruz: Oradaki "Asi" çayına buradan gitmiş tanımadığımız bir millet mi isim koymuştur ? Yoksa buradaki Asi çayının adını Altaylardan gelen Türkler mi vermiştir ?

Bu sualin cevabı çok kesin ve çok basittir. Elbetteki buradan mefruz bir kavim Altay-Pamir şarkına (doğusuna) gidip orada tesadüf ettiği bir suya, bir çaya, bir nehre isim vermemiştir. Böyle bir şey mevzuu bahsolamaz: bunda ne lojik bir hakikat vardır ne de istorik bir mana...

Yazan: Siirt Saylavı (Mebusu) İsmail Müştak Mayakon, Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ekim 1936, Başmakale

Bugün 12 sahife

Cumhuriyet

ALGOPAN

HATA - HATAY
VE
Orontes - Uratabe

Ankarada yapılan askeri tatbikatta

Efgan Harbiye Nazırı Mareşal Mahmud Han hazır bulundu

General Franko Madridin şartsız teslimini istiyor

Türk - İngiliz dostluğuna dair mühim bir yazı

3. Hatay Meselesi'nin Milletler Cemiyeti'nde Görüşülmesi ve Atatürk'ün Güneye Seyahati

Bu arada Fransa'nın Hatay meselesini Milletler Cemiyeti'ne götürme çabalarını Türkiye'nin de kabul etmesi üzerine, Milletler Cemiyeti Konseyi 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında meseleyi görüşmüştür. Türk Heyeti, Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Hasan Rıza Soyak, Numan Menemencioğlu, Necmettin Sadak'tan oluşmaktadır. Heyette müşavir olarak Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer ile Dr. Abdurrahman Melek de bulunmaktadır.

Fransa heyeti, manda yasasına göre Suriye topraklarının bölünemeyeceğini, Suriye'nin bağımsızlığının Sancak idari yapısına zarar vermeyeceğini, manda statüsünde değişiklik için Milletler Cemiyeti Konseyi kararının gerekli olduğunu, değişiklik muhatabının Fransa değil Milletler Cemiyeti sayılması gerektiğini, Konsey'in konu için bir raportör atayabileceğini ve sonra da kararlar alabileceğini savunmuştur. Görüldüğü üzere Fransa, meselede muhatap olarak kalıp da Türkiye veya Suriye'yi küstürmek istememektedir.

Konsey, uyuşmazlığın çözümü için İsveç temsilcisi Sandler'in raportör olarak atanmasına karar verir. 16 Aralık 1936'da Sandler, Milletler Cemiyeti Konseyi'ne ön bir rapor sunar ve bu ön rapor aynı gün Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilir. Rapora göre; Sancak Meselesi, Milletler Cemiyeti Meclisi'nin Ocak 1937'de yapılan toplantısında yeniden ele alınmalı, bu zaman zarfında taraflar raportörle temas halinde görüşmeye devam etmeli, Sancak bölgesine üç kişilik bir gözlemci heyeti gönderilmeli, bu rapor meselenin özü üzerine verilmiş bir karar sayılmalıdır.

Sandler ön raporuna uygun olarak Hollanda, Norveç ve İsviçre'li üç kişilik "Gözlemci Heyeti" kurulu 22 Aralık 1936 tarihinde Sancağa gönderilir. Aynı günlerde 21-22 Aralık 1936'da Tevfik Rüştü Aras da Paris'i ziyaret ederek görüşmeler yapar. Bu görüşmelerde Türkiye; Hatay'ın tamamen bağımsız bir devlet olmasını, Suriye ve Lübnan ile beraber bir konfederasyon teşkil etmesini, bu konfederasyonun dış ilişkiler, gümrük ve para birliği konularında yetkili olmasını teklif etmiştir. Ancak teklif Fransa tarafından kabul edilmemiştir. Fransa, 18 Ocak 1937'de yaptığı teklifte Türk görüşüne biraz daha yaklaşmıştır. Buna göre Suriye bağımsızlığına kavuşunca, Hatay'ın da "ayrı bir varlık" olması kabul edilecektir. Ancak bu sefer de Türkiye, bağımsızlık sayılamayacağı için teklifi kabul etmemiştir.

Tüm bu görüşme trafiği içinde Atatürk'ün fiili bir manevrası Fransızlara, Türkiye'nin bu meselenin çözümündeki kararlılığını ve gerektiğinde her şeyi göze alabilecek bir pozisyonda olduğunu göstermiştir. Hatay meselesi için çok yoğun çaba harcayan Atatürk, çözüm konusunda ilerleme sağlayamayınca Meclis'teki müzakerelerin sonucunu ve hükümetin kararlarını da değerlendirerek, şahsi meselem dediği Hatay Meselesi'ni çözmek için 5 Ocak 1937 gecesi saat 03.00'te trenle güneye doğru yola çıktı. Yola çıktığında güney bölgesindeki komutanlara birliklerini güney sınırına doğru kaydırmalarını emretti. Bu arada Atatürk, Başbakan'ı, Dışişleri ve İçişleri Bakanını ve Mareşal Fevzi Çakmak'ı kendisiyle buluşmak üzere Eskişehir'e çağırttı. 6 Ocak günü Başbakan İsmet İnönü, Mareşal Fevzi Çakmak, İçişleri ve Dışişleri Bakanları ile yapılan ve Hatay Meselesi'nin son durumunun değerlendirildiği toplantı 4 saat sürdü. Toplantı'da Ataürk'e İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının yakın olduğu bildirildi. Hatay konusunda askeri bir harekat seçeneğinin mahzurlu olacağı konusunda görüş bildirildi. Bu açıklamalar üzerine Atatürk güneye seyahatinden vazgeçerek, Eskişehir'den ayrılıp Afyon'a uğradıktan sonra yoluna devam ederek Ulukışla'ya geldi.

Atatürk'ün bu manevrası Fransa'da büyük tedirginlik ve endişe yarattı. Bu olaylar üzerine aynı gün Paris'te gerçekleşen Suat Davaz ve Fransız mevkidaşı Viénot görüşmesinden sonra Fransızlar tutum değiştirdi ve bundan sonra Atatürk Niğde üzerinden Ankara'ya döndü.

Atatürk'ün güneye yaptığı bu seyahat bazı devlet yetkililerinde ve hükümette "harbe giriyoruz" endişesi yaratmıştır. Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak bu endişeleri kendisine aktardığında Atatürk şu cevabı vermiştir: "İstesek bile Fransızlar bizimle harbe giremeyecektir. Çünkü kendi anavatanları tehlikelerle sarılıdır ve bu yüz-

den Sancak (Hatay) için deniz aşırı bir harbi göze alamayacaklardır." Atatürk, konuşmanın devamında, güney yolculuğunu Hatay'daki Türk çoğunluğunun anlaşmalarla kabul edilmiş haklarını koruma konusunda ne kadar hassas ve azimli olduğumuzu ve sürüncemede kalmasına tahammülümüzün olmadığını göstermek için yaptığını, bunu özellikle duyulacak ve etki yaratacak şekilde gerçekleştirdiğini, böylece işi sıkı tutmayan hükümeti de ikaz ettiğini, bu hareketle ülkeyi harbe sokmak bir yana, aksine bu ihtimalden kurtardığını söyler.

Hasan Rıza Soyak, Fransızların tutumunda ısrar etmesi ihtimalini hatırlattığında ise Atatürk şunları söyler:

"Hatay benim şahsi meselemdir!"

"Bilirsin ki çocuk, 1921 senesindeki anlaşmayı (Ankara Anlaşması) yapanların başında ben vardım. O zaman Mösyö Franklin Boullion ile bu konuda çok şeyler konuşmuştuk. Onları şimdiki Fransız idarecileri öğrenmemiş veya unutmuş olsalar bile ben asla unutmadım ve unutmam. Bu itibarla defalarca, Fransız Sefiri Mösyo Ponsot'ya da açıkça söylediğim gibi, dava benim şahsi davamdır ve icap ederse yine şahsen halletmem gerekir.

Binaenaleyh şayet böyle bir zaruret karşısında kalırsak tutacağım yolu da kararlaştırmış bulunuyorum. Böyle bir durumda derhal Devlet Reisliğinden hatta ve hatta mebusluktan istifa edeceğim. Serbest bir Türk vatandaşı olarak, bu işte çalışan arkadaşlarla beraber Hatay topraklarına gireceğim. Bildiğin gibi bunun her zaman ve çok emin yolları vardır. Oradaki mücahitlerle ve anavatandan kaçıp bize katılacağından şüphe etmediğim kuvvetlerle meseleyi yerinde ve içten halletmeye çalışacağım. İsterse Türkiye Hükümeti beni ve arkadaşlarımı asi ilan eder ve hakkımızda takibat yapar."

1937 yılı Ocak ayı boyunca meseleye Milletler Cemiyeti çerçevesinde çözüm arayışları devam etmiştir. Aralık ayı sonunda Hatay'a gelen Milletler Cemiyeti Gözlemciler Heyeti çalışmalarına vakit kaybetmeden başlar. Bu heyet, Hatay halkının kimi istediğini belirleyecek olan seçim ortamını sağlayacak ve seçim öncesi seçmen listelerinin hazırlanmasını kontrol edecektir. Kısacası bu heyetin fikirleri ve raporları bir anlamda Hatay halkının kaderini belirleyecektir. Hatay halkı artık esaretin bitmesi için gün saymaktadır. Bu seçim onlar için hayati önem taşımaktadır. Bu heyete Antakya'nın Atatürk'ün deyimiyle "Kırk asırlık türk yurdu" olduğunun gösterilmesi gerekmektedir.

11 Ocak 1937 günü gözlemci heyetinin gözleri önünde 60.000 Türk'ün katıldığı muazzam bir miting ve yürüyüş yapılır.

Bu muazzam yürüyüşe ilişkin Tarık Mümtaz'ın yazdığı şu etkileyici yazı, yürüyüşün ertesi günü, Halep'te "Vahdet" Gazetesinde, İstanbul'da "Cumhuriyet" Gazetesinde yayımlanmıştır.

ASLAN SÜRÜLERİ ŞEHRE İNDİLER

Göz açtırmayan bir yağmurla karışık sulu sepken bir kar fırtınasının altında billurdan bir kubbe gibi buğulanan sisli ve gamlı Antakya'ya, Salı günü aslan sürüleri indi. Tam on bin dişi aslan, yeleleri kabaran tam elli bin aslanın önüne düştü. Bağrını fırtınaya, gözünü tipiye vererek Milletler Cemiyeti'nin kulağına tam beş saat "Hak" diye haykırdı, "Hürriyet" diye bağırdı. Birbirine kenetlenen atmış bin aslanın sayhası, Asi'yi can evinden yaraladı. Vatan ırmağı alabildiğine coşup şahlandı. Fakat bütün mülagata ırmakların suları çekilip, yatakları çorak bir çöl kaldı. Sürü baştan başa güzeldi, sesi tatlıydı, feryadı gönüllere dokunuyordu.

Bağırlarında en yüksek insan kalplerini, omuzlarının üzerlerinde en mükemmel insan kafalarını taşıyan bitaraf müşahitler heyeti azaları da bu dokunaklı sese gönül verdiler. Başları buzlu pencerelerden fedakar kutup yolcularını yade getiren mahşere sarktı. Mahşer yaralıydı. Altmış bin aslanın sesi müthiş bir hıçkırık olmuştu. Müşahitler, sürüye bir doktor gibi sokuldular. Kulaklarını sürünün kalbine koyup oradaki gizli acıyı dinlediler. Bu sürü, mekteplerinden tarihi koyulan, duvarlarından coğrafyası indirilen, kitaplarından gönül bağladığı azizlerinin resimleri koparılan kırk yerinden yaralı o mazlum sürü idi. Mahşerden nişan veren bu muazzam halk deryasının büyük varlığını şüpheli göstermek için 11 Kanunisani 1937 Pazartesi günü yapılan derme çatma ve şuradan buradan devşirme bir nümayişe, yirmi dört saat içinde altmış bin kişilik bir aslan sürüsü ile gümrah bir cevap veren Antakya Türkleri, bu medeni nümayişleriyle büyük milletlerin nadir şahit oldukları büyük ana baba günlerinden birini yaşatmış oluyorlardı.

Raşid ve ileri milletlere yakışacak bir sürat ve tam bir intizam, yüksek bir teşkilat ruhu ile yapılan ve azami bir muvaffakiyetle sevk ve idare edilen bu tarihi nümayiş, müşahitler heyetinin sandıklarını doldurup taşıran binlerce mazbata, on binlerce istatistik ve yüzbinlerce rakamın mahiyetini mehenge vurmak imkanını yaratmakla beraber, Sancak edebiyatı ile meşgul olan dünya matbuatını loş bir sembolizmden, billur gibi berrak bir realizme sevketmek itibari ile alabildiğine ve bütün cephelerden meşkurdur.

11 Ocak 1937 günü, Hatay Meselesinin bir an evvel çözümü için kararlılığını bir kez daha gösteren 60.000 Türk, Hatay sokaklarında muazzam bir miting gerçekleştirir.

Hatay Konusunda Atatürk - İnönü Ayrılığı

Atatürk, Hatay meselesinin bir an evvel çözümü için 5 Ocak 1937 günü hükümetin başında bulunan İsmet İnönü tarafından diplomatik çözüm için ikna edilmiş ve kendisinden bir süre istenmişti. Fakat Atatürk Hatay'ı bir an evvel almak istiyor ve hükümete acele edilmesi konusunda sürekli ısrar ediyordu. Hatta bu ısrarını gazeteler üzerinden de sürdürüyordu. Kurun Gazetesi'nde gazeteci Asım Us'a Hatay meselesinin çabuk çözümü için Hükümet'i eleştiren 5 adet makale yazdırmıştı. O günleri Can Dündar, Sarı Zeybek kitabında bize şu şekilde aktarıyor:

"Kurun gazetesinde 25 Ocak 1937 günü ilginç bir makale yayımlandı. Makale Asım Us imzalıydı. Konusu ise Hatay sorunuydu. Makalede şunlar yazıyordu:

'Başbakan İsmet İnönü 15 gün evvel Hatay sorunu üzerinde konuşurken '15 gün bekleyiniz' demişti. Türkiye Cumhuriyeti devletine ve onun hükümetine hitap ediyoruz: 16. gündeyiz. Vaziyet nedir? Bizi, Türk milletini yeniden aydınlatınız.'

Aslında her gün rastlanabilecek, sıradan bir eleştiri yazısıydı. Ama işin aslını bilenlerde şok etkisi yaptı. Çünkü 'Asım Us,' Kurun gazetesinin başyazarıydı, ama zaman zaman Atatürk'ün bu isim altında gazeteye yazılar yazdığı da biliniyordu. İşte bu kez de hükümeti eleştiren yazılar yazan bu kalemin gerçek sahibi, Mustafa Kemal Atatürk'tü.

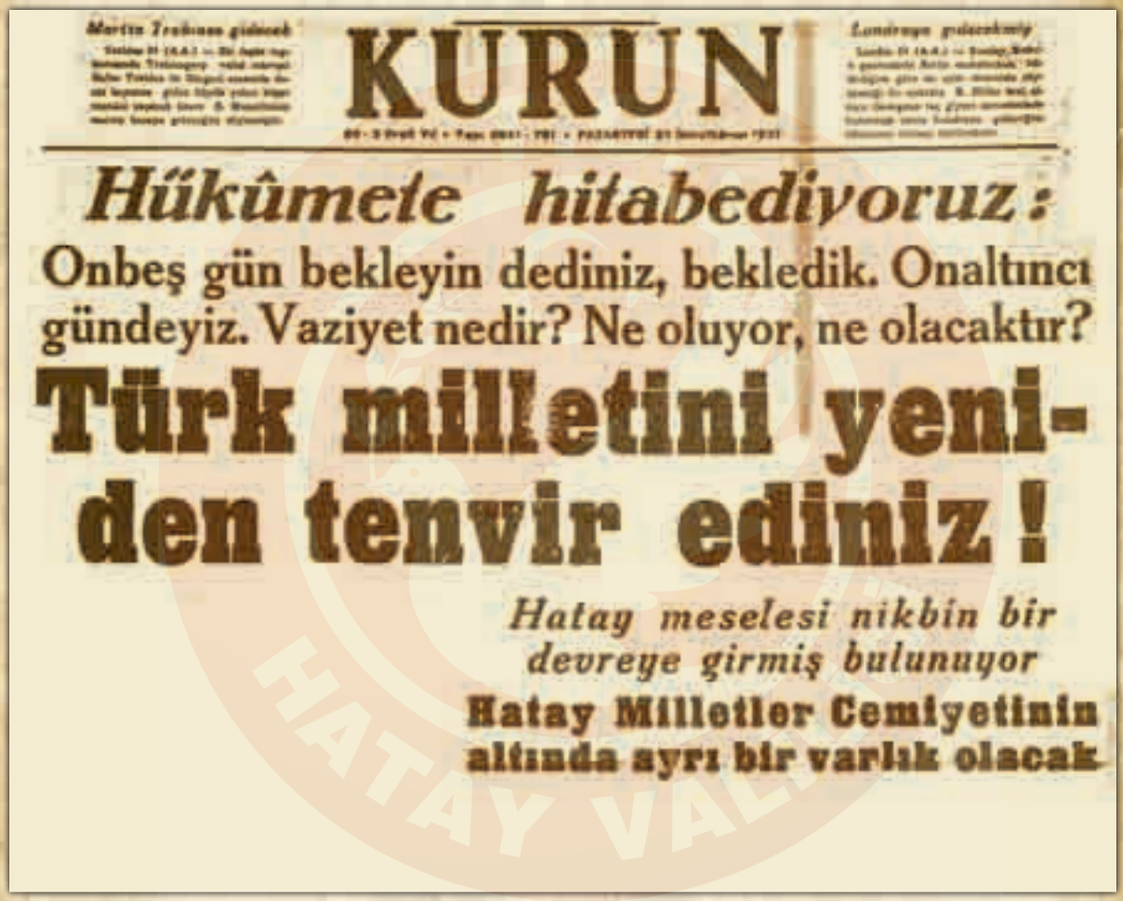

Martin Trabzon gidecek

KURUN

Londraya gidecekmiş

Hűkûmete hitabediyoruz:

Onbeş gün bekleyin dediniz, bekledik. Onaltıncı gündeyiz. Vaziyet nedir? Ne oluyor, ne olacaktır?

Türk milletini yeniden tenvir ediniz!

Hatay meselesi nikbin bir devreye girmiş bulunuyor

Hatay Milletler Cemiyetinin altında ayrı bir varlık olacak

25 Ocak 1937 tarihinde Kurun Gazetesi'nde Asım Uz imzasıyla yazılan ancak bizzat Atatürk tarafından kaleme alındığı bilinen, Hatay meselesinin bir an evvel çözümü konusunda hükümeti ve Başbakan İnönü'yü eleştiren yazının başlığı.

Gazetede Hatay üzerine peş peşe tam 5 makale yayımlandı. Bu gazetelerde özetle şunlar yazıyordu:

22 Ocak 1937

"...Acaba Fransız devlet adamlarının bu işi böyle çıkmaza sokmaktan maksatları ne olabilir? ...Biz artık Fransız devlet adamlarına hitap etmeye gerek görmüyoruz. Bundan sonra Fransızların kendi menfaatleri namına dostları ve müttefikleri olan devletlerin, gerçeği yakından görerek durumun gereğine göre hareket etmelerini istiyoruz!"

23 Ocak 1937

"...Fransa bugün kendisine pek mutemayil bir dostunu daha kaybetmek üzeredir!"

24 Ocak 1937

"...Dostlarımızın kendilerine düşen vazifeyi yapmaları pek lüzumlu olduğu inancındayız.

Biz dostluğa layık ve lazım olduğu kadar hürmette, hak ve menfaatlere azami riayette kusur etmiyoruz. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'ne eski Osmanlı İmparatorluğu'nun uzantısı gözü ile bakılarak ona karşı yozlaşmış bir politika izlendiği ve hala bu sevdada yaşayan diplomatların siyasette hakim olduklarını görürsek bunun yalnız isabetsiz değil, aynı zamanda tehlikeli bir meslek olduğunu söylemekten de kendimizi alamayız."

25 Ocak 1937

"Başbakan İsmet İnönü, onbeş gün evvel Hatay sorunu üzerinde konuşurken şöyle demişti: 'Onbeş gün bekleyiniz...' Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve onun hükümetine hitap ediyoruz: Onaltıncı gündeyiz. Vaziyet nedir? Bizi, Türk Milletini yeniden aydınlatınız!"

27 Ocak 1937

"...Türkiye Cumhuriyeti çok haklı olduğu Hatay davasını ortaya atarken bunun bütün sonuçlarını düşünmemiş olduğunu kim iddia edebilir? Dava Uluslararası olmuştur. Davasında haklı olan Türkiye'dir. Artık, dinlenilecek sözün kimin ağzından çıktığına çok dikkat etmelidir. Türk'ün sözü Türk'ün haklı ve yerinde sözü Türk'ün kendisidir. Ona uymamak, onu tanımamak, onu hiçe saymak, buna cesaret gösterenlerin düşünmedikleri akıbetle karşılaşacaklarına asla şüphe etmemelidir."

Atatürk tarafından yazılan bu yazılar değerlendirildiğinde, Atatürk yerine göre Devlet Başkanı olarak düşmanlardan, yerine göre vatandaş olarak hükümetten hesap sormuştur.

Hatay konusunda Cumhurbaşkanı Atatürk ile Başbakan İnönü'nün farklı düşündükleri çoktandır biliniyor ve konuşuluyordu. Hatay'da Fransız yönetiminden şikayetler arttıkça, Atatürk, Köşk'te sabırsızlanıyor ve askeri müdahale planları yapıyordu. İnönü ise daha soğukkanlı bir yaklaşımla diplomatik yolları zorlayarak sonuç alma yanlısıydı.

Hatay Meselesi konusunda Atatürk ve İsmet İnönü arasındaki bu fikir ayrılığı giderek derinleşti ve sonunda 18 Eylül 1937'de Atatürk ve İsmet İnönü'nün yolları ayrıldı. Başbakan İsmet İnönü 45 gün izin alarak Başbakanlık'tan ayrıldı. Yerine Celal Bayar vekaleten atandı.

ransız gazetelerinin neşriyatı

KURUN

İtalya davamıza sempa

Zavallı Fransa!

ugün kendisine pek mütemayil bir dostunu daha kaybetmek üzeredir

Fransız Hariciyesinin yeşil masalarında oturanlar

Paris'te Kedorseğ

Vekiller Heyeti toplantısı

SANCAKTA petrol bulundu

KURUN

Türkiye ve Fransa Eden'in Tavassutunu Rica E

Türkiye Cümhuriyeti

Şeref ve haysiyetini, hak ve menfaatini korumanın yolunu bilir

Hem isabetsiz, hem de tehlikeli bir meslektir

Hal çaresine doğru...

Dün Cenevre'de İngiliz Hariciye Nazırının bulunduğu Bir Hususi Toplantı Daha Yapıldı

Mesele gittikçe karışıyor diyorlar

KURUN

Bugünkü sayımız 18 SAYFA

Hatay'a Müjde!

Dün Cenevrede tam bir anlaşmaya varıldı

Dil meselesi

Atatürk'e

bir şükran!

NİHAYET ZAFER!

Dışbakanı Vekili izahat verdi

Düşmanı kazandık

4. Sandler Raporu ve Bağımsızlığın Onaylanması

Ocak 1937 ortalarında Türkiye Hariciye Vekili (Dışişleri Bakanı) Tevfik Rüştü Aras, yukarıda bahsettiğimiz olağanüstü gelişmelerinde desteğini arkasına alarak yeni tekliflerle Paris'e gider. Bu görüşmeler sonunda, Fransa, 18 Ocak 1937'de Sancak'ı "entité distincté" (ayrı varlık) olarak kabul edeceğini Türk Hükümeti'ne bildirir. Bunu takiben Türkiye ile Fransa, 21 Ocak 1937'den itibaren Milletler Cemiyeti toplantıları sırasında İngiliz Dışişleri Bakanı'nın teşebbüsleri ile ikili görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu görüşmeler 23 Ocak 1937'ye kadar devam etmiş ve sonunda Türkiye ile Fransa bir prensip anlaşmasına varabilmişlerdi. Türkiye ile Fransa arasında prensip anlaşmasına varılan 23 Ocak 1937 günkü toplantıda, İngiltere Dışişleri Bakanı Antony Eden da hazır bulunmuştu. 1936 Montreaux Boğazlar sözleşmesi ve hemen sonrasında İngiltere Kralı VIII. Edward'ın Türkiye'ye yaptığı ziyaret ile güçlenen Türk-İngiliz dostluğu, Hatay sorununun bu önemli aşamasında, Fransa ve Türkiye arasında bir uzlaşmaya varılmasında önemli derecede etkili olmuştur. Bu prensipler, 27 Ocak 1937'de "Sandler Raporu" olarak Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından onaylanmıştır. Başka bir ifadeyle, Milletler Cemiyeti Konseyi 27 Ocak 1937 toplantısında İskenderun Sancağı'na bağımsızlık verilmesini 52 devletin imzası ve oy birliği ile kabul etmiştir.

Sancak Statü ve Anayasası'nı belirleyen bu rapora göre;

1. Sancak (Hatay), iç işlerinde tam bağımsızlığa sahip "ayrı bir varlık" olacaktır.

2. Dışişleri vekaleten Suriye (yani Suriye adına mandater Fransa) tarafından yürütülecek, ancak Suriye, Milletler Cemiyeti'nin izni olmadan Sancak'ın bağımsızlığına zarar verici kararlar alamayacaktır.

3. Resmi dil Türkçe olacak, ikinci dil için Milletler Cemiyeti karar verecektir.

4. Sancak Statü ve Anyasasına uyulmasını denetlemek üzere sancak'a Fransız uyruklu bir delege atanacaktır.

5. Sancak'ın ordusu olmayacak, yalnızca yerel bir polis örgütü olacaktır.

6. Türkiye ve Fransa aralarında yapacakları anlaşma ile Sancak'ın toprak bütünlüğünü güvence altına alacaklardır.

7. Sancak Statü ve Anayasası Milletler Cemiyeti Meclisi'nin onayıyla yürürlüğe girecektir.

Üzerinde anlaşmaya varılan bu esaslar, Sancağın tam bağımsızlığa kavuşturulmasını isteyen Türkiye ile bunun Milletler Cemiyeti'nin Suriye için kabul ettiği Manda yasasına aykırı düşeceğini savunan Fransa arasında bir uzlaşma idi. Türkiye'ye göre, bu geçici bir çözüm olup, Suriye'nin bağımsızlığına kavuşmasına paralel olarak Sancak'ın da tam bağımsızlığa kavuşmasını sağlayabilecekti. Bu esaslar aynı zamanda Manda yasasına aykırı düşmediği için Milletler Cemiyeti Konseyi'nce de onaylanmıştır. TBMM'de Cumhurbaşkanı Atatürk ve İnönü Hükümeti'ne Hatay konusunda elde edilen başarıdan dolayı teşekkür etme kararı almıştır. Diğer taraftan kararın Milletler Cemiyeti Konseyi'nde onaylanması üzerine Türkiye ve Hatay'da mitingler yapılması için 28 Ocak 1937'de İçişleri Bakanlığı tarafından bütün vilayetlere ve müfettişliklere talimat gönderilmiştir. Bu talimatta, 31 Ocak 1937'de yurdun her tarafında Hatay için başarı mitingleri yapılması istenmekte, mitinglerin CHP, Halkevleri ve belediyeler tarafından tertip edilerek resmî bir mahiyet verilmemesi istenmektedir. Mitinglerde Suriye'deki aleyhteki gösterilere cevap verilmemesi, miting sonunda Atatürk'e, İnönü'ye Dışişleri Bakanına, CHP'ne, Hatay Egemenlik Cemiyeti'ne teşekkür telgrafları çekilmesi de istenilmektedir. Aynı günde Hatay'da da miting yapılması için Dörtyol ve Kilis Kaymakamlıkları vasıtası ile Hatay'a talimat verilmiştir. Bu talimatta da, Araplar ile bir çatışma olmayacağına kanaat getirildikten ve Fransız temsilcisinin izni alındıktan sonra miting yapılması istenilmektedir. Verilen talimatlara paralel olarak bütün Türkiye ve Hatay'da mitingler planlı ve kontrollü bir şekilde yapılmıştır. Mitinglerin sonunda yukarıda belirtilen talimat doğrultusunda, Atatürk'e, İnönü'ye, Dış İşleri Bakanına, CHP'ne, Hatay Egemenlik Cemiyeti'ne, ülkenin dört bir yanında Hatay davasında gösterdikleri başarıdan

1937 yılı başlarında hem Hatay'da hem de yurdun pek çok yerinde Hatay mitingleri yapılmıştı.

dolayı tebrik telgrafları çekilmiştir. Görüldüğü gibi Hatay davasının birinci safhasının Milletler Cemiyeti çerçevesinde başarıyla halledilmesi Türk kamuoyunda büyük sevinç yaratmıştır. Devlet mitingler yoluyla Türk kamuoyunu kontrollü bir şekilde yönlendirerek olayı bütün halka mal etmiştir.

Sandler Raporu çerçevesinde Milletler Cemiyeti Konseyi 20 Şubat 1937'de tekrar toplanarak Sancak Statü ve Anayasası'nı hazırlamak üzere beş kişilik bir uzmanlar komitesi kurulmasını kararlaştırmıştır. Uzmanlar komitesi Sandler Raporu'nun esasları çerçevesinde 15 Mayıs 1937'de Sancağın Statüsü, Anayasa ve sınırlarını kapsayan bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor 29 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti Konseyi'nde kabul edilerek Sancağın "ayrı bir varlık" olduğu hukuken kabul edilmiştir. Uzmanlar komitesi bu çalışmaları yaparken Türkiye ile Fransa arasında da görüşmeler devam etmiştir. Sonuçta iki ülke arasında aynı gün Sancağın toprak bütünlüğünü ve Türkiye-Suriye sınırlarını teminat altına alan bir antlaşma imzalanmıştır.

Milletler Cemiyeti Konseyi'nde kabul edilen Sancağın sınırları Statüsü ve Anayasasına göre, sınırlar, o günkü yönetim çevresine göre tanımlanmıştır. Türk heyetinin Suriye içinde bulunan ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı Bayır, Bucak ve

Hazine nahiyelerinin de Hatay'a katılması için çaba göstermesine rağmen, bu bölgeler dışarıda bırakılmıştır. Türkçe'nin yanında Arapça da resmi dil olarak kabul edilmiştir. Anayasaya göre, yasama gücü çeşitli topluluklara göre hazırlanacak iki dereceli bir seçim yolu ile 40 milletvekilinden oluşacak bir meclis tarafından kullanılacaktı. Seçim sonucu ne olursa olsun, en az 8 Türk, 6 Alevi, 2 Arap, 2 Ermeni ve 1 Ortodoks milletvekili seçilecekti. Meclis bir Cumhurbaşkanı seçecek, o da başbakanı atayacaktı. Kurulacak hükümet 5 üyeden oluşacak, yargı bağımsız olacaktı.

Statü ve Anayasasının 29 Kasım 1937 günü yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Daha önce de belirtildiği gibi, 1920'den itibaren bölgenin demografik dengesi Fransız yönetimi tarafından Türkler aleyhine bozulmuştu. Bununla beraber Türklerin oranı göreceli bir çoğunluk teşkil etmektedir. Statüde açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, Fransa'nın Suriye'deki mandater yönetime son verip bağımsızlık tanıması durumunda Sancağın da tam bağımsızlığa kavuşması gerekecekti. Fakat Milletler Cemiyeti Konseyi'nde kabul edilen Statü ve Anayasa ile Türk - Fransız Anlaşması Sancak meselesini tamamen halledememiştir. Çünkü Sancağın Statü ve Anayasası'nın yürürlüğe girmesi seçimlerin yapılmasına bağlıydı. Türkiye Hatay'da yeni rejimin derhal uygulanmasını istediği halde, Suriye'deki Arapların protesto ve isyan hareketleri, Sancak'taki Fransız idaresinin diğer unsurları Türklere karşı kışkırtan davranışları ve Fransa'nın Türkiye'ye karşı takındığı olumsuz tavırları 1937 yılı boyunca bir takım güçlüklerin ortaya çıkmasına sebep olmuş, Türk-Fransız ilişkileri tekrar gerginleşmiştir. Bu olumsuz gelişmelere rağmen, 1937 tarihli Türk-Fransız Anlaşması ile Sancak meselesinde önemli bir aşama kaydedilmiştir.

Hatay, bugün olduğu gibi 1930'larda da birçok milletten ve dinden insanın birarada yaşayabildiği bir hoşgörü şehriydi.

H. 1937 SONRASI DÖNEM

Suriye'de iktidarda bulunan Vatani Partisi, ülkenin bağımsızlığa kavuşması için Fransa'ya karşı yürüttüğü mücadele ile kamuoyunun sempatisini kazanmıştı. Ancak iktidara geldikten sonra, hem kendi mevkilerinin hem de Suriye-Fransa Bağımsızlık Anlaşması'nın yürürlüğe girişinin tehlikeye düşebileceği endişesiyle politikalarını değiştirmişler, kamuoylarını Hatay davasına ve Türk düşmanlığına yöneltmişlerdi. Daha Hatay meselesinin Paris ve Cenevre'de görüşülmeye başladığı sıralarda Türkiye aleyhinde propagandalara girişmişler, Hatay'ın Milletler Cemiyeti çerçevesinde sınırları, Statü ve Anayasanın, şekillenmeye başlamasına paralel olarak "Sancak Müdafaası" adı altında muhtelif merkezlerde milis kuvvetleri oluşturmaya başlamışlardı. İskenderun Limanı'nı kaybetmemek için bütün dikkatlerini Hatay üzerine yoğunlaştırmışlar ve Türkler üzerinde baskıyı artırmışlardı.

29 Mayıs 1937'de Hatay'ın Statü ve Anayasası'nın Milletler Cemiyeti Konseyi'nde kabul edilmesi üzerine, Suriye Meclisi 3 Haziran 1937 tarihinde bir bildiri yayınlayarak Sancağı Suriye topraklarının bir parçası saydığını, yapılan anlaşma ve belirlenen statüyü tanımadığını açıkladı. Ayrıca Hatay'ın Statü ve Anayasası'nın 29 Kasım 1937'de yürürlüğe gireceği sırada da Suriye Meclisi ve basını, Suriye bayrağının Hatay'dan indirilmesini protesto ederek, Milletler Cemiyeti, Türkiye ve Fransa'yı şiddetle tenkit etmiş, Hatay'ın Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olduğu tekrar vurgulanmıştı.

Bu olaylar ve tepkiler karşısında Fransız yöneticileri, Fransız-Suriye, anlaşması gereği terk etmeleri gereken mandater idareyi uzatmak için Suriyelilerin faaliyetlerini müsamaha ile karşılamışlar, teşvik ve tahrik etmişlerdir. Hatta Fransa, öteden beri takip ettiği, unsurlar arası ayrılığı ve düşmanlığı daha fazla körükleyerek durumunu sağlamlaştırma yoluna gitmiştir. Fransa, Milletler Cemiyeti çerçevesinde yapılan görüşmelerde Sancak bölgesi için önce "ayrı bir varlık" gibi bir deyim kullanarak Türkiye'nin görüşüne yaklaşmış, sonuçta da teorik olarak Hatay'ın bağımsız bir devlet olmasını kabul etmiştir. Bununla birlikte ikiyüzlü politikalarına devam ederek Türkiye'ye yönelik bölücü hareketleri kışkırtma yoluna gitmiştir.

Fransa'nın bu politikasına karşı 7 Nisan 1937 Mısır ile Dostluk Anlaşması imzalayan Türkiye, 8 Temmuz 1937'de Afganistan, Irak ve İran ile Sadabat Paktı'nı kurarak bölgeden gelebilecek bölücü hareketleri önleme yoluna gitmiştir. Diğer taraftan Fransa, Sancak meselesinin Milletler Cemiyeti'ne intikalinden sonra, Hatay'da her vasıtaya başvurarak Alevileri Türkler aleyhinde bir cephe halinde teşkilatlandırmaya ve tahriklere başlamıştır. Türk ve Alevilerin bu tahriklere kapılmaması üzerine, yerli muhafız askerleri ile birleşen Suriyeli Vatani Milisleri Alevilere saldırmış iki taraftan ölen ve yaralananlar olmuştur. Antakya Halkevini basmışlar, hükümet konağında bir Türk gencini öldürmüşlerdir.

Olaylarda ölen bir Türk gencinin cenazesi taşınırken.

Sancak meclis seçimlerini düzenlemek üzere 1937 yazında Milletler Cemiyeti Konseyi'nce Hatay'a gönderilen seçim komisyonu Türkiye'ye danışmadan Fransız mandater makamları ile işbirliği içinde bir seçim yönetmeliği hazırlamıştır. Hatay'daki Türkler aleyhinde hükümler bulunan bu yönetmeliğe karşı çıkan Türkiye; 15 Aralık 1937 tarihinde Milletler Cemiyeti'ne başvurarak seçim yönetmeliğinin düzeltilmesini istemiştir. Fransa'nın yeni rejimi ilan etmemesi üzerine Atatürk 1 Aralık 1937'de verdiği demeçte durumu protesto etmiştir. Fransız hükümetinin bu tavrı Türk-Fransız ilişkilerini yeniden gerginleştirmiştir. Türkiye; Fransa'ya verdiği notalarla durumu protesto etmiş ve 1930 tarihli Türk Fransız Dostluk Anlaşması'nı feshettiğini bildirmiştir. Bu gergin ortamda 14 Aralık 1937'de Atatürk'ün başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu Güney sınırlarında alınacak askerî tedbirlerle ilgili bir kararnameyi kabul ederek hazırlıklara başlamıştır.

Tam bu gelişmeler ortasında Suriye Başbakanı Cemil Mardam, Ankara'ya gelmiş ve 21 Aralık 1937'de Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Bu görüşmede Atatürk, Suriyelilerle olan dostluğundan bahsetmiş, Hatay konusunda ise şunları söylemiş ve kesin bir şekilde kararlılığını ortaya koymuştur. :

> *"Bu mesele benim için bir namus meselesidir. Biz orayı muharebe ile kaybetmedik. Bize verin demiyorum. İhtiyacımız yoktur. Bu meseleyi halledeceğiz. Bu namus meselesidir. Bunun için en büyük tehlikeyi bile göze aldım."*

Bu sıralarda Avrupa'da gelişen olayların yarattığı uluslararası konjonktürü iyi tartan Atatürk, rahat bir diplomasi yürütmeye başlamıştır. Türkiye, diplomatik yoldan Hatay konusunda aldığı mesafeye paralel olarak, Sancak Türkleri ile de ilişkilerini geliştirmiş, Hatay'ın içişlerine yönelik bir takım faaliyetler yürütmüştür. Bu faaliyetlerle Türkler teşkilatlandırılmış, diğer unsurlar da Türkler lehine kazanılma yoluna gidilerek, seçimlerde gerekli çoğunluk elde edilmeye çalışılmıştır. Antakya'da kurulan Halk Partisi ve Halkevleri zamanla diğer kazalarda da şubeler açarak halkı kazanma yolunda çok faydalı çalışmalar yapmıştır. Öncelikle Fransız Mandaterliği altında gerek kişisel, gerek mandater memurların bir takım oyunları ile Türkler arasında ortaya çıkan bölünme ve iç çekişmeler ortadan kaldırılmış, Türklerin birlikte hareket etmeleri sağlanmıştır.

Hatay'ın içinde yürütülen bu tür faaliyetlere paralel olarak Türkiye'de de birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda iç ve dış kamuoyunu Hatay konusunda aydınlatmaya öncelik verilmiştir. Bu amaçla daha önce değinildiği gibi bütün yurtta "Millî Hatay Mitingleri" yapılmış, 10 Şubat 1937 tarihinde bütün gazetelere tebligat gönderilerek, gazetelerin özel bir sütun açarak millî dava olan Hatay konusunda kamuoyunu aydınlatmaları millî dava elde edilinceye kadar gazetelerin parti ve hükümetle işbirliğine devam etmeleri istenilmiştir.

Hatay davasının iç kamuoyuna kontrollü bir şekilde mal edilmesi amacı ile yapılan faaliyetlerin yanı sıra dış kamuoyuna yönelik olarak Türkiye'de ilk dış radyo yayını 8 Ocak 1937 tarihinde Hatay meselesi üzerine yapılmaya başlanmıştır. Türkiye propaganda amaçlı çalışmalara paralel olarak, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin Sancak Statü ve Anayasası'nı hazırlamaya başladığı günlerde, gelecekte Hatay'da uygulanacak kanunları Ankara'da hazırlamaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye gerek seçimlerde çoğunluğu sağlamak, gerekse kurulacak Hatay devletinde görevlendirmek amacıyla başta memurlar olmak üzere Türkiye'de yaşayan Hatay doğumluları 1938 yılı başından itibaren Hatay'a göndermiştir.

Türkiye, Hatay için yürüttüğü diplomatik faaliyetlere paralel olarak, ülke içinde ve Hatay'da yaptığı çalışmalar ile Hatay'da Türklerin seçimleri kazanarak ileride Türkiye'ye ilhak edilmesinin zeminini hazırlanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Hatay davasına sahip çıkarak bu konuda kararlı bir politika izlemesi Hatay sınırları dışında da itibarını bir hayli yükseltmiştir. Fakat gerek Hatay'ı gerekse Anavatanı uluslararası konjonktürde zor durumda bırakabilecek herhangi bir davranış içine girmemiştir.

1938 yılı başından itibaren Avrupa'da uluslararası ilişkiler giderek gerginleşmeye, özellikle Almanya ve İtalya'nın barışı tehdit eden tutumları belirginleşmeye başlamıştır. Berlin-Roma mihverinin Avrupa'da ağırlığını gittikçe hissettirmesi, anti revizyonist devletlerin Türkiye'ye olan ihtiyacını

da artırmıştır. Bu gergin durum karşısında Fransa, Ortadoğu'nun en güçlü devleti olan Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek ihtiyacını duymuştur. Dolayısıyla Avrupa'da savaş tehlikesinin yaklaşması Sancak konusunda yapılan görüşmelerde Fransa'yı Türk haklarını teslime mecbur bırakmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin itirazını dikkate alan Milletler Cemiyeti Konseyi de 31 Ocak 1938'de seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar vermiş ve Seçim Komitesi 7 Mart 1938'de gerekli düzenlemeleri tamamlamıştır.

İstanbul'da Hatay için yapılan mitingde ateşli bir konuşma yapan İffet Hanım.

Bu olumlu hava içinde Hatay'da 1938 Nisan'ında başlaması gereken seçimler 3 Mayıs 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu'nun gözetimi altında başlamıştır. Ancak Fransız memurlarının yanı sıra tarafsız davranması gereken Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu'nun da Türkler aleyhine bazı uygulamalara girişmesi üzerine Türk-Fransız ilişkileri tekrar gerginleşmiştir. Özellikle tarafsız olması gereken Milletler Cemiyeti tarafından kurulan seçim komisyonu çeşitli yapay adlandırmalarla Türkleri bölerek sayılarını az gösterme gayreti içine girmiştir. Seçim bürolarını Türklerin güçlükle oy kullanabilecekleri yerlerde kurarak seçimlere katılmalarını engellemeye çalışmıştır. Bu tarz davranışlara ve Hatay'da yapılan birinci derece seçimlerde meydana gelen olaylara Türkiye'nin tepkisi bir hayli sert olmuştur.

1. Atatürk'ün Mersin ve Adana Ziyaretleri

Yukarıda sayılan sebeplerle 1938 yılı bahar aylarında iyiden iyiye gerginleşen ilişkiler ve aynı dönemde Türkiye'nin elini zayıflatmak adına yayıldığı tahmin edilen, Atatürk'ün çok hasta olduğu, felç geçirdiği haberleri, Hatay Meselesi için daima "Hatay benim şahsi meselemdir" diyen Atatürk'ü bir kez daha harekete geçirmişti. Hem hakkındaki hastalık söylentilerini bertaraf etmek hem de seçim sırasındaki yanlış tutumları nedeniyle Fransızlar'a gözdağı vermek için güneye doğru, Hatay'ın çok yakınına, Adana ve Mersin'e bir geziye çıkmaya karar verdi. 19 Mayıs 1938 günü Ankara'da Gençlik ve Spor Bayramı törenlerini izledikten hemen sonra saat 17.00'de trenle Ankara'dan Mersin'e doğru yola çıktı. Bu yolculuğa çıkarken Mareşal üniformasını da yanına almıştı. Adana ve Mersin'de askeri birlikleri denetleyecek, bu şekilde hem tüm dünyaya hasta olmadığını gösterecek hem de Fransızlara bir devletin başkomutanı olarak gözdağı verecekti.

Atatürk 20 Mayıs 1938 günü saat 13'te Mersin'e geldi. Burada muhteşem bir kalabalık tarafından karşılandı. İstasyonda askeri birliklerin geçişini uzun bir süre ayakta izledi. Doktorları kendisine yataktan kalkmayı kesin olarak yasakladıkları halde, bu tören sırasında uzun süre ayakta durup askerleri selamlaması sağlığını olumsuz yönde etkilemişti. Atatürk, 23 Mayıs'a kadar Mersin'de kaldı. Hatay ile ilgili olarak yabancı ülkelerin elçileri ile yapılan temaslar sürekli kendisine iletiliyordu. Ulu Önder Hatay Meselesi çözülünceye kadar Ankara'ya dönmeyeceğini ifade ediyordu. Meydana gelen olayları Ankara'dan kendisine telefonla bildiren Başbakan Celal Bayar'a şu sözleri söyledi:

> *"Ecnebi sefirlerine deyiniz ki, Atatürk Mersin'dedir ve Hatay Meselesi çözüme kavuşturuluncaya kadar Mersin'de kalacaktır."*

Atatürk kararlıydı, şahsi meselem dediği Hatay meselesini kısa sürede çözmek için hayatını tehlikeye atmıştı. Bu tehlikeli duruma rağmen Atatürk 24 Mayıs'ta Adana'ya geçerek topçu birliklerini denetledi. Bu gezi sırasında çok sayıda fotoğraf çektirilmiş ve bunlar kısa zamanda halkın moralini yükseltmek ve Fransızlara gözdağı vermek için Hatay'a ulaştırılmıştı. Bu sırada 30.000 Türk askeri Maraş ve Antep yönünden Hatay sınırına kaydırılmıştı. Bu hamle ile de Atatürk Fransızlara kararlılığını bir kez daha göstermiş ve bir kez daha onlara gözdağı vermiştir. Tüm bu gelişmeler çok kısa süre içinde Fransa üzerinde caydırıcı etkiler yaratmıştı.

Can Dündar, Atatürk'ün son dönemlerini anlattığı Sarı Zeybek adlı kitabında bu seyahati şöyle anlatmaktadır:

"Atatürk yaşadığını, hala 'Hatay Meselesi' peşinde olduğunu kanıtlamak istiyordu. Bunun için Atatürk üç ay boyuna sırtüstü yatıp dinlenmesi konusunda çok sıkı uyarılmış olmasına rağmen trenle Mayıs sıcağında Mersin'e gitmiş. Trenden iner inmez bir askeri geçit töreni istemiş ve 40 dakika süren bu töreni ayakta izlemiştir. Silah arkadaşı Kılıç Ali'nin anlattığına göre ıstırapla ayakta durabiliyor, ayakta durabilmek için çok çaba gösteriyor, kimse hissetmeden kendisine dayanması ısrarını da Atatürk kabul etmiyordu. Askeri geçit töreninden sonra Mersin'de biraz gezmiş, konağına döndüğünde adeta bitap düşmüştür. Yine Kılıç Ali'nin anlattığına göre; Atatürk bir süre Mersin'de kaldıktan sonra Adana'ya geçmiş, yine bir askeri geçit töreni yapılmış. Bu tören 1 saat 20 dakika sürmüş ve bu töreni yine Atatürk ayakta izlemiştir. Bu gezinin ardından Atatürk ile ilgili yabancı basındaki hastalık haberleri kesildi. Kısa bir süre sonra da İngilizler ve Fransızlar Hatay konusunda tüm koşulları kabul ettiklerini bildirdiler. Atatürk'ün beklediği ve istediği sonuç alınmıştı, ama bu Atatürk'ün sağlığına büyük darbe vurmuş, adeta Hatay için canını ortaya koymuş ve ölümünü de hızlandırmıştı."

Atatürk, hastalığına rağmen, Mersin ve Adana'da yapılan askeri geçit törenlerini saatlerce ayakta izlemişti. (24 Mayıs 1938)

2. Dr. Abdurrahman Melek'in Hatay Valiliğine Atanması

Bir taraftan Türkiye'nin sert ve kararlı davranışı, diğer taraftan Almanya'nın Avusturya'yı işgali ve Çekoslovakya'yı parçalaması sonucu Avrupa'da giderek tehlikeli bir vaziyet alan konjonktürü dikkate alan Fransa, yeniden tavır değiştirmek zorunda kalmıştır. Sonuçta Fransa seçimleri 6 gün durdurmuş ve Hatay'daki temsilcisi Garreau'yu azlederek yerine Binbaşı Collet'i seçimler süresince temsilci olarak görevlendirmiştir. 6 Haziran 1938'de de Abdurrahman Melek'i Hatay Valiliğine atamıştır.

Abdurrahman Melek'in Fransızların teklifini kabul etmesi, başta Tayfur Sökmen olmak üzere Hatay Türklerinin ileri gelenleri tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Ancak Hatay'daki Türk Başkonsolosun, "Abdurrahman Melek, vazifeyi benim emrimle kabul etti" demesinden sonra Türkler durumu kabullenmişlerdir.

Abdurrahman Melek kendisine parti içinden yapılan muhalefeti şöyle aktarmaktadır:

Vali olarak işe başlamam, bizim parti muhitinde, nasılsa Dörtyol'da Erginlik Cemiyeti'nin verdiği şüphe ve telkin ile, birtakım tenkitlere mucip (sebep) oldu; o derece ki, parti ve Dörtyol "Doktor, kimseye sormaksızın, yalnız kendi reyi ile Fransızların hizmetini kabul etmiştir" yollu propagandalara kadar gitti. Ankara'dan Hatay Bürosu Reisi sıfatıyla Numan Menemencioğlu'ndan gelen imalı ve manidar telgraf dahi propagandacıları ıskat edememişti (susturamamıştı). Nihayet "Valiyi tanıyacaksınız" mealinde sarih (açık) emirler karşısında susmak mecburiyetinde kaldılar. Üç gün süren bu karışıklığa maalesef birkaç kişinin şahsi ihtirasları sebebiyet vermişti. Partideki genç elemanları fırsat düştükçe memuriyetlere tayin etmem de ayrıca dedikodular yarattı. Yeni belediye reisi, yeni maliye müdürü gibi kıymetli Türk gençlerinin resmi vazifeler alması, partide ve Dörtyol'da "Vali partinin kıymetli uzuvlarını memuriyetlere almakla partiyi inhilal ettirmek (dağıtmak) istiyor tarzında şikayetlere mucip (neden) oldu. Ankara'dan "Valiyi takviye etmelisiniz" mealinde cevap gelince susmuşlardır."

Dr. Abdurrahman Melek

Daha 18 yaşında iken Hatay'da Türk Ocağını kurarak Hatay mücadelesine başlayan Abdurrahman Melek, devrin şartlarına göre oldukça iyi eğitim almış, Şam'da başladığı tıp öğrenimini İstanbul'da tamamlamış, üç dil öğrenmiş, Viyana ve Paris'te bulunmuştur. Münevver kimliğiyle Hatay mücadelesinin fikri alt yapısını hazırlayanların başında gelen Melek, dönemin gazetelerinde yazdığı yazıları ile de bu mücadeleye fikren yön vermiştir. Dörtyol ve Hatay Erginlik Cemiyeti Başkanlığı, Hatay Halk Partisi Başkanlığı, Hatay Valiliği ve Hatay Devleti Başbakanlığı yapan Dr. Melek, VI., VII., VIII., Dönem Gaziantep, IX. Dönem Hatay Milletvekili olarak TBMM'de yer almıştır.

(SURET) 6-6-38
payas

Tebliğatınızın vekilin emriyle olduğunu biliyoruz. Yalnız, hadisat[illegible]değil ddata nazlı takip ediyor. Doktor Abdurrahman'ın partiye haber vermeden kabul etmiş olması araziden bir iştir. Başkonsolos, hükümetinizin hiç bir suya muvafakat etmiş olmadığını sanırım bilmiyorsunuzdur. Ve bildiremezsiniz. Şu kadar ki, doktorun bize rağmen geldiği neticeyi vermeğe muvaffak olmak gayesine muhalifiz.

Bilhassa Türkler arasında ihtilaf tevlid edebilir. Bu ahvalleri zati dilleriniz tamamen takdir buyuracaklarına eminim. Doktor Abdurrahman'a karşı muhterem bir vaziyet almak hükümet kuvvet ve talimatıdır. Bu talimata aykırı hareket, umum nezdinde itibarımızı müteakip[illegible]kadar bariz dir.

Esas itibariyle tamamen muvafık olduğumuz fikirlerinizin tatbikat sahasında tecelliyi çok ihtiyaç ve hayırlı mülk gayeye muvafık olarak vukuu geleceğine emniyet kuvvetiniz. Böyle teşebbüsleri yürütmekte büyük devletin bir icabıdır. Bu noktai nazarlarımla mutabakatınızı öğrenmekle bahtiyar olacağım.

Sevgilerimi sunarı.

Menemencioğlu

Numan Menemencioğlu'nun Abdurrahman Melek'in valiliği karşısında kendisine iletilen mesajlara cevaben yazdığı yazı.

Dr. Abdurrahman Melek

Abdurrahman Melek'in hoşgörü ve çoğulculuğa dayanan bağımsızlık anlayışı onun bölgede farklı millet ve cemaatlerin hepsinin güvenini kazanmasına sebep olmuştur. Kabul etmek gerekir ki Abdurrahman Melek'in bu uzlaşmacı tavrı Hatay'ın kurtuluşunda anahtar bir rol oynamıştır.

Dr. Melek, göreve başlamasının hemen ardından yayımladığı beyannamede bu görevi neden kabul ettiğini ve görevini hangi temel ilkelere bağlı kalarak yürüteceğini de şöyle açıklamıştır:

Cenevre'de Türkiye ve Fransa hükümetiyle Milletler Cemiyeti'nin kabul etmiş olduğu Sancak Statüsü ve Anayasası çevreleri dahilindeki prensiplerimizden hiçbirini feda etmemek, bilakis, bunların tatbikat sahasında da tahakkukuna çalışmak ve müşkül anlarda memlekete hizmet etmek maksadıyla, valiliği kabul ve deruhte ettim (üzerime aldım) ve bugünden itibaren işe başladım.

Vazifemde bila tefriki cins ve mezhep bütün vatandaşlarımın bana yardımcı olmalarını dilerim. Mandater hükümetin mümessilleri kumandan Collet ve arkadaşlarıyla beraber çalışacağım. Bu mesai birliğinin temin edeceği muvaffakiyetlerle maddi semerelerin gerek

memleketimizin hali hazırdaki müessif vaziyeti, gerekse yakın atide gelecek olan saadeti için pek hayırlı olacağı şüphesizdir. Ekseriyet unsurlarıyla diğer unsurların diğerlerine karşı müşterek vatan hissiyle meşbu (dolu) olarak kardeşçe yaşamaları bence matlup ve memleketin sükünu refahı ve tekamülü (gelişimi) yegane gayem olduğundan her ferdin ve her cemaatin haklarından emin ve müsterih olmaları icap eder. Yeni idaremizde vatandaşların seyyanen (eşit olarak) hukukunu ve hürriyetlerini siyanet edebilmek (koruyabilmek) için prensibimiz yalnız bitaraflık ve adalet esasları olacaktır.

Dr. Abdurrahman Melek, göreve başladıktan hemen sonra Hatay'da Türkiye lehine önemli değişiklikler yaparak tablonun lehimize gelişmesinde önemli bir adım atmıştır. En kritik görevlere Hatay Davası'nın önemli iki kişisini Fransızların muhalefetine rağmen atamıştır. Antakya Kaymakamlığına Süreyya Halef'i, Antakya Belediye Başkanlığına da avukat-yazar Vedi Münir Karabay'ı getirir. Her ikisi de 7 Haziran'da göreve başlar. Ayrıca Karamurt, Süveydiye ve Aktepe Nahiye Müdürlerini değiştirir. Sancak'taki en yetkili Fransız kişi olan Binbaşı Collet ile çok iyi bir işbirliği kurar. Bunun yanı sıra Türklerden bir kuvvet toplayıp emniyet ve asayiş amacı ile kullanır. Bu önemli işler çok kısa bir sürede başarılmıştır.

Hatay yönetiminde yapılan değişikliklere paralel olarak 9 Haziran 1938'de seçimler tekrar başlatılmasına rağmen, burada bulunan Seçim Komisyonundan kaynaklanan sorunlar nedeniyle sonuçlar Türkler aleyhine gelişmeye devam etmiştir. Bu durum karşısında Türkiye, seçimlerin ertelenerek durumun Türkler lehine düzeltilmesi için harekete geçmiştir. Türkiye bu amaca ulaşmak için Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu'nun Hatay'ı terk etmesi ve sorunu Türkiye ile Fransa'nın birlikte çözmesini istemektedir. Bu fikri Fransa'nın da kabul etmesi üzerine, Türk ve Fransız Hükümetleri Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu'nun çalışmalarını durdurmasını birlikte istemişler ve komisyon 29 Haziran 1938'de Hatay'dan ayrılmıştır.

Süreyya Halefoğlu

Vedi Münir Karabay

3. Türk - Fransız Askeri Heyetleri Arasındaki Görüşmeler

Hatay Meselesi'nin en kritik günlerinde, Orgeneral Asım Gündüz başkanlığındaki Türk Askeri Heyeti 12 Haziran 1938 günü Antakya'ya gelmiştir. Fransız Askeri Heyeti ile ilgili görüşmeler burada yapılacaktır. Türk Askeri Heyeti, dönemin Antakya Belediye Başkanı Halefzade Süreyya Bey'in Antakya Lisesi'nin karşısındaki evinde misafir edilmiş, görüşmeler de Antakya Lisesi'nde yapılmıştır. Görüşmelerde Türk Heyetinde Cevat Açıkalın, Orgeneral Asım Gündüz, Kurmay Albay Fevzi Mengüç, Kurmay Yüzbaşı Nurettin Alpkartal görev almışlardır. Fransız Heyeti'nin başkanlığını da Fransız General Huntzinger yapmıştır.

"... Ordumuzun Hatay'a girişini sağlayacak anlaşmayı imzalamadan dönmeyeceksin!"

Yapılan bu görüşmelerde Türk tarafı bakımından asıl hedef Türk Ordusu'nun Hatay'a girmesini sağlayacak bir anlaşmanın imzalanmasıdır. Bu hedef bizzat Atatürk tarafından, Orgeneral Asım Gündüz'e emredilmiştir. Atatürk, Asım Gündüz Paşa'ya, "Fransızlarla Ordumuzun Hatay'a girişini sağlayacak anlaşmayı imzalamadan dönmeyeceksin" diye kesin emir vermiştir.

22 gün 22 gece gibi çok uzun bir görüşme maratonu ve müzakereler sonunda, Türk ve Fransız Heyetleri, yedi bölüm halinde hazırlanan bir metin ve otuz iki maddelik ek protokol üzerinde ortak bir anlaşmaya varabilmiştir.

3 Temmuz 1938'de tamamlanan görüşmelerin sonucunda kabul edilen 32 maddelik protokolü kapsayan bir anlaşma ile Sancak'ın toprak bütünlüğü, siyasi statüsü ve asayişinin temini için 6.000 kişilik bir kuvvetin sağlanması kararlaştırıldı. Türk Dışişleri Bakanı ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi arasında 4 Temmuz 1938'de "Türk-Fransız Dostluk Anlaşması" imzalandı. Buna göre, taraflardan biri saldırıya uğrarsa, diğer taraf saldırgana yardımda bulunmayacaktı. Taraflar, Hatay'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan 1937 anlaşmasından dolayı kendilerine düşen yükümlülüklerin yerine getirilmesini gerektiren durumlarda, birbirlerine gerekli kolaylıkları göstermek için istişarede bulunacaklardı.

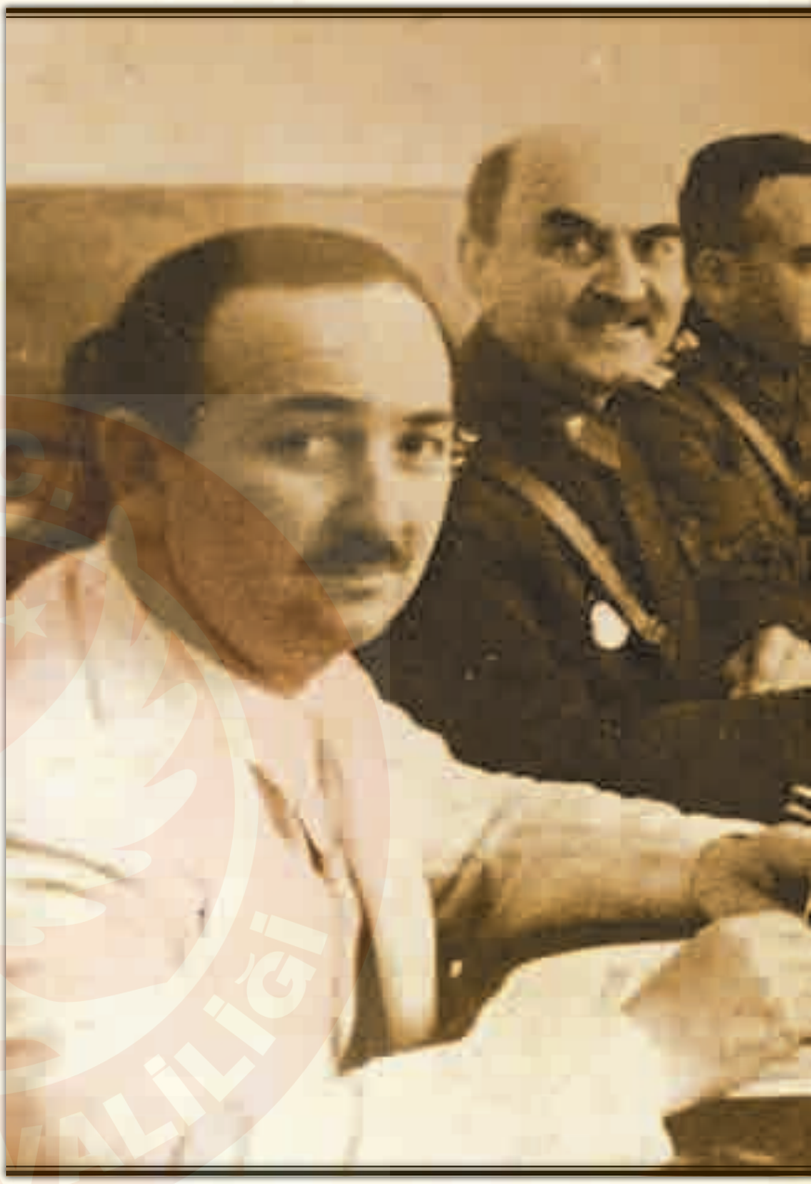

Üstte: *12 Haziran - 3 Temmuz 1938 tarihleri arasında 22 gün süren Türk - Fransız Askeri Heyet görüşmelerinden bir görüntü.*

Yanda: *Görüşmelerin yapıldığı masa, belgeler ve anlaşma metninin yazıldığı daktilo bugün hala Antakya Lisesi'nin bir odasında olduğu gibi korunmaktadır.*

ATAYOLU

Son yaluşma

Orgeneral Asım Gündüzün Başkanlığında Bir Türk Askeri Heyeti Bu Gün Şehrimizi Şereflendiriyor.

Atatürk Hatayı Kurtardı

Heyet Resmi Törenle Karşılanacak

Halkımızın bu vesile ile de vahşiyane muhalefet etmesi bahis olacak kadar acınacak olan bir hareketin

Son dakika

İntihabat Bugün Komitesi Londrada Toplandı

Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Asım Gündüz'ün Antakya'ya gelişi burada benzersiz bir kalabalığa ve coşkuya neden olmuştu. Hatay halkı kendileri için kurtuluşun artık yakın olduğunu görebiliyorlardı. O gün, meydanda toplanan binlerce kişi, bu coşkuyla tüm dünyaya bir kez daha "Kurtuluş!" diye haykırıyordu.

Görüşmeler için Antakya'ya gelen Orgeneral Asım Gündüz'ü Payas Garı'nda ilk karşılayan Vali Abdurrahman Melek'tir. Melek'in arkasında Fransız General Monnet ile Albay Collet de görülmektedir. Fevkalade Murahhas Cevad Açıkalın da karşılayanlar arasındadır.

Ortak bildiri ile de 29 Mayıs 1937'de kabul edilmiş olan İskenderun Sancağı Statüsü ve Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile Hatay'da Türklerin üstünlüğü Fransa tarafından kabul edilmiş, ancak sorunun Türkiye için sadece toprak sorunu olmadığı da kabul edilmişti. Böylece, bir taraftan Fransa Türk kuvvetlerinin Hatay'a girmesini kabul ederken, diğer taraftan da Hatay'ın Türkiye'ye ilhak edilmesini (katılmasını) önlemeyi kendisine hedef seçmişti.

Bu Anlaşma'nın birinci ve ikinci maddesine göre; Sancak'a bir Albay komutasında girecek Türk kuvvetleri 2.500 kişiden fazla olmayacak, bu kuvvetlerin hududu bir taraftan Payas diğer taraftan Hassa'dan geçecekti. Üçüncü maddesine göre; Hatay'a giren kuvvetler önce İskenderun-Belen ve Kırıkhan'a ve bir kısmı da Antakya'ya yerleşecekti. Dördüncü maddesine göre; Mevcut Fransız kuvvetleri, gereğinde 2.500 kişiye kadar arttırılabilecekti. (O tarihte Sancak'ta bulunan 3.Piyade Taburu, yerli milis ve süvarilerle bir bataryadan ibaret Fransız kuvvetlerinin genel toplamı 2.170 kişi idi.) Beşinci maddesine göre; Türk kuvvetleri, gerektiğinde Sancak'ta dirlik ve düzenin korunmasına yardım edebilecekti. Askeri anlaşma ve ekli protokole göre, Sancak'ın (Hatay'ın) toprak bütünlüğü, siyasi statüsü ve sükun ve asayişi 6.000 kişilik bir kuvvet tarafından sağlanacak; bu kuvvetlerin 1.000'i Sancak'tan (Hatay'dan) geri kalan kısmı yarı yarıya Türk ve Fransız kuvvetlerinden oluşacaktı. Sancak'ın iç ve dış güvenliğinin sağlanması için Türk ve Fransız kuvvetleri iş birliği yapacaktı.

Türk-Fransız Askeri ve Siyasi Anlaşmalarının imzalanmasından sonra iki hükümet, Hatay'da seçimlerin Türk- Fransız otoritelerinin ortak denetiminde tamamlanması ve işbirliği konularında anlaşmışlardır. Bunun üzerine Türkiye, seçim işlerini Fransız Yüksek Komiseri'nin Hatay'daki temsilcisi Albay Collet ile birlikte yürütmek üzere Cevat Açıkalın'ı "Fevkalâde Murahhas" olarak Hatay'a tayin etmiştir.

Atatürk anlaşma haberini alınca Fransa ile hemen temasa geçilmesini ve Türk kuvvetlerinin ertesi gün Sancağa girmesini emretmiştir. Türk öncü birlikleri 4 Temmuz'da, esas birlikler ise 5 Temmuz 1938'de Kurmay Albay Şükrü Kanadlı komutasında Payas ve Hassa üzerinden Hatay'a girer.

TAN

Hatay Işinde Tam Anlaşma Oldu

On Binlerce Köylü Şehirlere
Indi. Türk Askerini Bekliyor

Sulak Milletler Cemiyeti Komisyonu Reisinin
Bazı Alevîlerden Rüşvet Aldığı Bildiriliyor

Bugün Deniz Bayramıdır

Yaptığı Büyük Tesir Etmeyince Büyücü Kadını Dava Ettiler

ULUS

Hatay askeri anlaşmasının esasları

Türkiye de 2.500 kişilik bir inzibat kuveti gönderebilecek

HABER

Hatay Mehmetçiğe kavuştu

Kıtamız hareket hazırlığını bitirdi

Askeri heyetimizden Albay Fevzi, ordu mümessili olarak, Antakyada kaldı

Askerlerimiz bugün hududu geçmiş olacaklar

Başvekil Atatürk tarafından kabul edildi

Harp Japonyayı kısaden mahvediyor

***Solda**, Türk Askeri Heyetinden Orgeneral Asım Gündüz (ortada), Kurmay Albay Fevzi Mengüç (solda) ve Kurmay Yüzbaşı Nurettin Alpkartal (sağda) görülüyor.*
***Sağda,** Türkiye'nin Fevkalade Murahhası Cevad Açıkalın, Orgeneral Asım Gündüz ve Albay Fevzi Mengüç görülüyor.*

Türk Ordusu Hatay'da...

4. Türk Ordusu'nun Hatay'a Girişi

Yukarıda da belirtildiği gibi, Fransa Avrupa da giderek tehlikeli bir hale gelen konjonktürü de dikkate alarak Hatay konusunda uyuşmazlığa son vermek amacıyla Türkiye ile ikili görüşmelere razı olmuştur. Günlerce süren müzakerelerden sonra 3 Temmuz 1938 tarihinde Türk-Fransız Askeri Antlaşması imzalanabilmiştir. Atatürk; Anlaşma haberini alır almaz, Fransa ile acele temas edilmesini ve Türk kuvvetlerinin ertesi günü Hatay'a girmesini emretmiştir. Sonuçta Türk öncü birlikleri 4 Temmuz'da, esas birlikler de 5 Temmuz 1938'de Kurmay Albay Şükrü Kanadlı komutasında Payas ve Hassa üzerinden Hatay topraklarına girmiştir. Türk Ordusunun Hatay'a girişi, Hatay Türkleri tarafından büyük törenler ve sevinç gözyaşlarıyla karşılanmış, bozulan moralleri düzelmiştir. Hatta Türk Ordusu, Türk olmayan unsurlar tarafından da tezahüratla karşılanmıştır.

Türk Ordusu, 5 Temmuz 1938'de Hatay topraklarına iki ayrı koldan girer.

Kırmızıyla gösterilen 1. Kol, Albay Şükrü Kanadlı Komutasındaki 48. Takviyeli Dağ Alayı'dır ve 5 Temmuz'da Hassa'dan Hatay'a girerek Kırıkhan ve Reyhaniye üzerinden 7 Temmuz'da Antakya'ya ulaşır.

Yeşille gösterilen 2. Kol, Binbaşı Süleyman Dinçsoy Komutasındaki 1. Taburudur. Bu kol Hatay topraklarına Payas'tan girer ve İskenderun ve Beylan (Belen) üzerinden Antakya'ya ulaşır.

5

KURUN

Bugün 12 sayfa

Sayısı heryerde 100 para

Askerimiz Hatayda

Konuş yerlerini seçecek ilk müfrezelerimiz Dün akşam Hataya girdiler

Hariciye vekâletinde yapılan merasim

Dr. Aras ve Ponso dostane sözler söylediler

Dostluk muahedesi ve diğer vesikalar imza edildi

Artık sevinebiliriz

Resmî tebliğ

Günlerin yorumu:

Silâhsızları himaye

Albay Şükrü Kanadlı Aktepe'den Hatay topraklarına girerken
48. Takviyeli Dağ Alayı'nın şanlı sancağı Aktepe'de dalgalanmaya başlamıştır.

Albay Şükrü Kanadlı Hatay topraklarına ayak bastığında ilk söz olarak anayurdun Hataylılara selamını iletir:

"Atatürk'ün, ordunun, anayurdun Hataylılara selamını getiriyorum."

Çarşamba 6 SEPTEMBER

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Bugün 5 incide

Alay Kumandanı hududu geçtikten sonra dedi ki:

«Atatürk'ün, ordunun, anayurdun»
«Hataylılara selâmını getiriyorum!»

Türk-Fransız dostluğu

Hariciye Vekilimizin ve Fransız Büyük Elçisinin beyanatları

İki devlet adamı da imzalanan vesikalardan memnuniyetle bahsediyorlar

İmzalanan vesika

Doktor Aras'ın Ajans Ekonomik e Financiye'yi dün verdiği beyanat

Fransız Büyük Elçisi R. Ponsot'nun „Ulus"a dün verdiği beyanat

Yeni bir dostluk devresinin başlangıcı

On yedi sene evvel başlanmış bir eser

Türk-Fransız askeri işbirliği

Albay Kole örfi idareyi kaldırdı

Tuhar kumandanı alay kumandanına tekmil haberini verdi:

"HAZIRIM KOMUTANIM!"

Fransız kumandanı Türk kumandanına cevab verdi:

«Yol açıktır!»

Türk kumandanı kahraman askerlerimize emir verdi:

«-GİR!»

Erkekler bayramlık, kadınlar gelinlik elbiselerini giymişlerdi..

Askerlerimiz girerken, sevinç göz yaşı döken Hataylılar

Atatürk'ün ordumuzun ve anayurdun selâmları

Arem Komutanında

Londra'da yapılan Kredi anlaşmaları kabul edildi

Bu sırada Binbaşı Süleyman Dinçsoy komutasındaki birlikler de Payas'tan Hatay'a girmiştir. Binbaşı Dinçsoy'u burada, Hatay'a girdiği ilk anda Vali Abdurrahman Melek karşılar.

Dinçsoy ilerlemeye devam eder.

Bir sonraki hedef İskenderun'dur...

Binbaşı Süleyman Dinçsoy, İskenderun'a

Hatay Kurtuldu

YAŞA, VAROL ATATÜRK

yazılı büyük bir tak altından geçerek girer.

5 Temmuz tarihli TAN Gazetesi ise askerlerin yanındaki bir muhabirinin ağzından şunları yazmaktadır:

"... Mehmetçiklerin yanında İskenderun'a geldim. Güneş doğmak üzere... Kadın erkek, çoluk çocuk onbinlerce kişi sokaklarda askerlerimizi alkışlıyor, kucaklıyor ve öpüyor.

İskenderun, tarihinin en harikulade saatlerini yaşıyor..."

TAN

HATAYA GİRDİK

Askerlerimiz iskenderunda

İskenderun 4 (Hususi surette gönderdiğimiz arkadaşımızdan - saboha karşı) - Mehmetçiklerin yanında İskenderuna geldim. Güneş doğmak üzere.. Kadın erkek, çoluk çocuk on binlerce kişi sokaklarda askerlerimizi alkışlıyor, kucaklıyor ve öpüyor. İskenderun, tarihinin en harikulâde saatlerini yaşıyor. Kadromuz 698 kişidir.

Yine gece yarısını beş dakika geçe Hassa noktasından Albay Kurmay Şükrünün idaresinde 1800 [illegible] girdi.

Hataya ilk giren Türk Subay ve erlerinin isimleri şunlardır:

Binbaşı Süleyman Dinçsoy, 11 inci bölük komutanı yüzbaşı Celâl Dora, yüzbaşı Emin Alpan, üsteğmen Muzaffer Bingör, teğmen Rıdvan Erbakan, asteğmen Salim Özgür, Zeki ve ilk mangadan Zekeriya çavuş, Hasan onbaşı, Ahmet onbaşı er Ferhat, er Muharrem. TANGÜNER

Dün Türk-Fransız Dostluk Muahedesi imzalandı

İmza Merasimi Çok Samimi Bir Hava İçinde Cereyan Etti

Rüştü Aras ve Fransız Elçisi Ponsot Güzel Nutuklar Teati Ettiler

RESMİ TEBLİĞ

Türk-Fransız Dostluk Muahedesi, Müşterek Beyanname ve Mezhut Protokolün Tam Metinleri

Eski ve Yeni Ölçüler

Avam Kamarasında Türkiye'ye Açılan Kredi Görüşüldü

Halk Pazarları Nerede Geçiriyor?

Her yaştan, her miletten, her dinden Hataylı'nın coşkusu ve gözyaşı Hatay topraklarının her karışında kahraman Mehmetçiği adım adım takip eder...

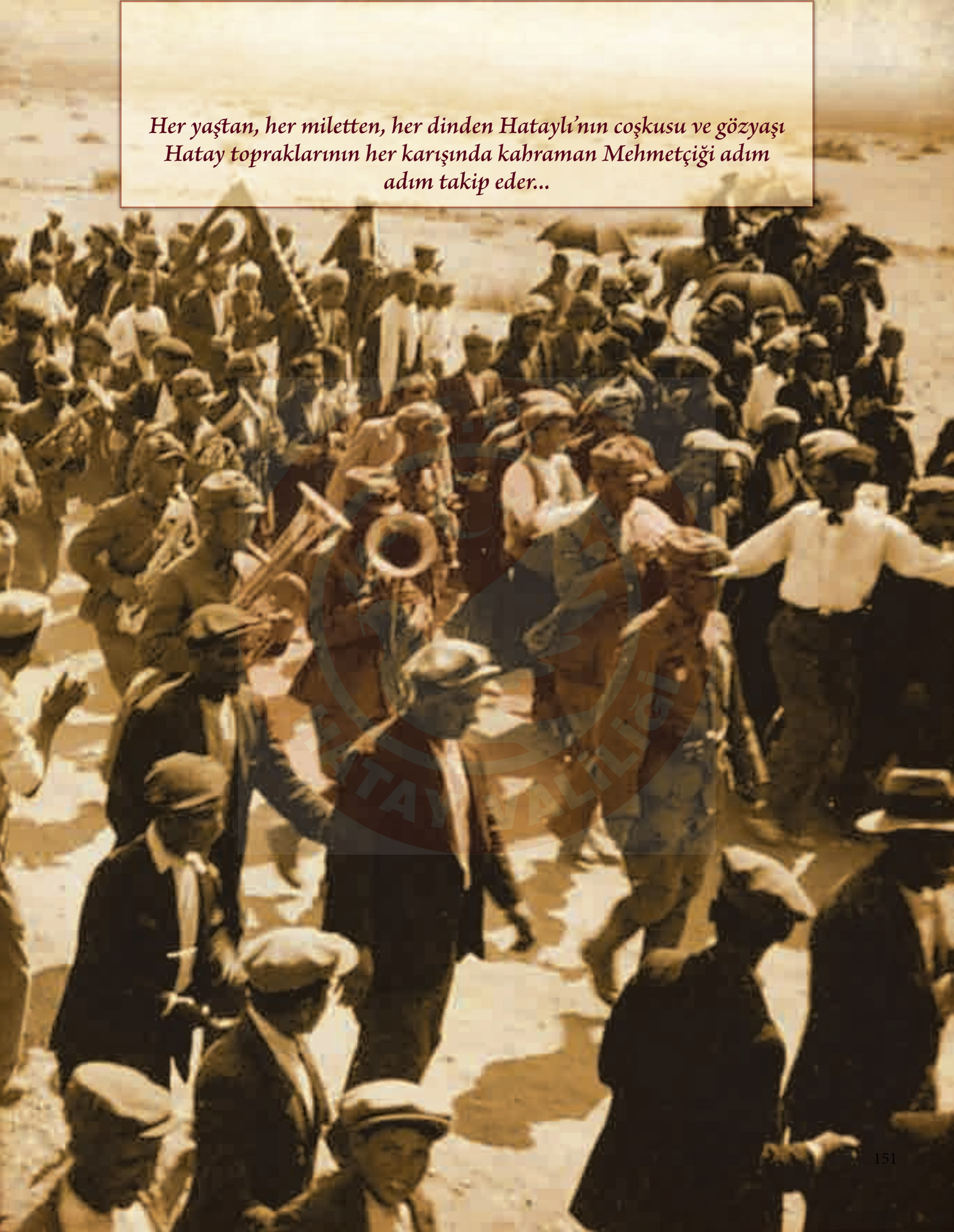

YENİGÜN

Antakya 6 TEMMUZ 1938 Çarşamba — VII. 10 Sayı 1912

HATAY BAYRAM YAPIYOR

Büyük Kurtarıcı Ulu önder, Binyaşa !..

Kahraman Askerlerimizin Aktepe ve Iskenderuna Girişleri Tarihte Misli Görülmemiş Coşkun Tezahüratla Karşılandı

Bütün Şehirler, Köyler, YollarBayraklarla Donatıldı Halk Gece ve Gündüz Hiç Durmadan Atatürkü ve Askerlerimizi Alkışlıyor.

Antakya — Hınıv yolu

Hatayı kurtaran sana binlerce minnet ve şükran Ulu Atamız!

Bugün 16 sahife

AKŞAM

Küçük ilânlar

Hatay, Türk askerlerine kavuştu

Müfrezelerimiz dün gece, kahraman Türk kıtaatı da bugün Hataya girdiler

Askeri heyetimiz Hataydan Antakyaya döndü

Hatayda sevinç

Albay Şükrü Kanadlının kumanda ettiği askerler İskenderuna vasıl oldu, halk askerimizi büyük tezahüratla karşıladı

Türk - Fransız dostluk muahedesi ile vesikalar dün Ankarada imzalandı

Muahede, müşterek beyanname ve aptlara aid protokolun metinlerini neşrediyoruz

Türklerin Fransada ve Fransızların Türkiyedeki vaziyetlerini tesbit etmek için bir ikamet mukavelesi yakında müzakere edilecektir

Sıcaklar şiddetini artırıyor, termometre 34 dereceye çıktı

Sıcaktan bayılanlar olmuştur. Bunlardan biri düşerken başından yaralanmıştır

Vekiller Heyeti

Hafta içinde Reisicumhur başkanlığında toplanacak

Kanunlar

Bir kısmı dünden itibaren meriyete konuldu

Operâtör

Çarşamba
6
Temmuz

KURUN

Bugün 12 sayfa
Sayısı heryerde
100 para

Atatürk, Hatayı da kurtardın. varol!

Kıtaatımız dün sabah iki koldan Hataya girdi

İngilterede bir parlâmento hâdisesi

İskenderunda muazzam geçit resmi yapıldı

Sancakları, askerleri öpen, atların önüne yatan Hataylılar

Mehmetçiklere şerbet ve ayran ikram ettiler

Ağır cezada bir hâdise

Karısını ve kayınpederini öldüren garson

Şahitlerden birini tokatladı

Her ana ve babayı alâkadar eden bir mesele

Günlerin peşinden:

Yahudilerin Mesihi

Türk birliklerinin şanı, şerefi, her şeyi olan Alay Sancakları Hataylılara anayurdun bağımsızlık onurunu taşıyıp getirmiştir. Sancak, yol boyunca halktan büyük ilgi görmüş; ona dokunmak, hayali kurulan bağımsızlığın elle tutulur hali olmuştur.

... ve Antakya ...

5 Temmuz 1938 Salı sabahı saat 05:00'dan itibaren iki koldan Hatay'a giren Türk birlikleri iki günlük coşkulu yürüyüşlerinin ardından 7 Temmuz sabahı 08:50'den itibaren Antakya'ya girerler. Albay Şükrü Kanadlı, Hassa-Aktepe-Kırıkhan istikametinden, Binbaşı Süleyman Dinçsoy ise Payas-İskenderun-Belen istikametinden Antakya'ya ulaşır. Geçtikleri her yerde çok büyük sevinç gösterileriyle karşılanan birlikler 7 Temmuz günü Antakya sokaklarında muazzam bir geçit töreni yapacaklardır.

Albay Şükrü Kanadlı Antakya'ya girerken.

HABER

Dikkat

8 Temmuz 1938 Çarşamba

Kırıkhan, Reyhaniye ve İskenderunda hararetle karşılandıktan sonra, bugün

Askerimiz Antakyada

Hataylılar, Ulu Şef Atatürk'e şükranlarını bildirdiler

Bu akşam Antakyada

Komutanlarımız şerefine ziyafet

Ağabey Şükrü hududa girerken Hataylılara hitap etti:

Size Atatürkün ve ana yurdun selâmlarını getirdim!

Beyaz, kırmızısız kalamaz!

Hataylı bir genç, kesilen yüzlerce kurbanın husule getirdiği kan yollarına inek mendilini daldırdı

Fransız - İtalyan hududunda hâdise

İtalyanlar Fransız seyyahlarına ateş açtılar

Farkında olmadan İtalyan hududunu geçen iki Fransız genci derhal vuruldu

Yazısı 4 üncü sayfada

Başvekil

Dün

Bir tramvay arabasına yıldırım düştü

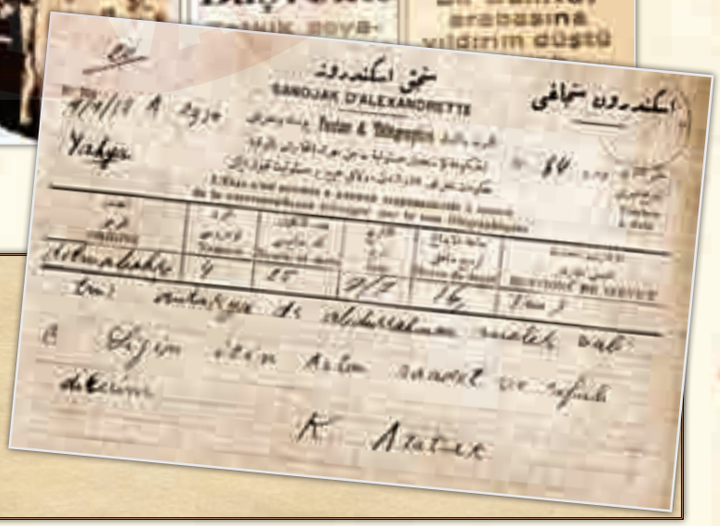

7 Temmuz'da Türk birliklerinin Antakya'ya ulaşması üzerine bir telgrafla Atatürk'e Hatay halkının şükranlarını ileten Abdurrahman Melek aynı gün, cevap olarak yandaki telgrafı almıştır.

Atatürk, "Sizin için artan saadet ve refah dilerim." demektedir.

7 Temmuz'da Antakya sokaklarında düzenlenen resmi geçit Şeref Tribünü'nden de izlenmiştir. Geçit törenini izleyenler arasında (soldan sağa doğru) Albay Şükrü Kanadlı, Fransız Albay Collet, Kurmay Albay Feyzi Mengüç, Vali Abdurrahman Melek ve Fevkalade Murahhas Cevad Açıkalın bulunmaktadır.

İki günlük yürüyüşün ardından Antakya'ya ulaşan Türk birlikleri, vatanın bir parçası bildikleri Hatay topraklarında hiçbir yorgunluk belirtisi göstermeden dimdik ve gururla geçit yaparlar.

Resmi geçide Hatay halkı da katılır. O gün en güzel kıyafetlerini giyinen kadını erkeği, genci yaşlısı, her millet ve dinden pek çok Hataylı çiçeklerle süsledikleri arabalarla birlikte askerin arkasından yürümektedir.

Daha sonra Hatay Meclisi'nin ilk toplantılarının da yapılacağı ve Asım Gündüz'ün onuruna Gündüz Sineması adı verilen Ampir (Empire) Sineması'nın çatısında ve balkonlarında toplanan yüzlerce Hataylı, ellerinde Türk bayraklarıyla Askerin Antakya'ya girişini kutlamaktadır.

"Türk varlığını temsil eden askerin yokluğunda karalara bürünmüş Türk kadınları...

... askerin Hatay'a girişiyle karanlıklardan çıkmış, bembeyaz giysileriyle aydınlık bir geleceği adım atmıştır."

5. Fransız Teğmen Chabot'un Ölümü ve 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları

Yukarıda anlatılan gelişmeler ile Temmuz 1938 başlarında Türk Ordusunun Hatay'a girmesi sonrası Hatay meselesi konusunda önemli bir yol katedilmiş bulunuyordu. Meselenin nispeten çözüme kavuşuyor oluşu Türkler ve Fransızlar arasındaki ilişkilerin de yumuşamasına neden olmuştu. Bu yumuşamanın Hatay özelindeki görüntüsü, 30 Ağustos 1938'de Zafer Bayramı, Hatay'da büyük bir coşkuyla kutlanırken törenlere Fransız yetkililer ile Fransız askerlerinin de katılmasıydı.

Ancak, bundan önce yaşanan bir olay, gelinen durum ne olursa olsun Hatay'da Türkler ve Fransızlar arasındaki gerilimin sona ermediğini ve Fransız askerleri Hatay'dan çekilene kadar da sona ermeyeceğinin göstergesidir.

Ağustos 1938 sonlarında Chabot isimli bir Fransız Subayı ile Emin Özçelik adlı Türk Astsubayı arasında yaşanan tartışmada Fransız subay yaralanır ve Türk Astsubay tutuklanır. Olayı duyan Kurmay Albay Şükrü Kanadlı, Üsteğmen Yahya Gürpınar ile beraber hastaneye yaralı subayı ziyarete gider. Orada Fransız komutan Kolonel Collet'de bulunmaktadır. Doktorlar yaralıya kan verilmesi gerektiğini söylerler. Albay Şükrü Kanadlı hemen kolunu sıyırarak doktora uzatır "Çok rica ederim, kanımdan istediğiniz kadar alınız ve bu subayı kurtarınız" der. Fakat maalesef Fransız Subayı hayatını kaybeder.

Olayın sonunda Colonel Collet ve Şükrü Kanadlı olayı detaylıca müzakere ederek olayın daha büyük boyutlara ulaşmasını engellerler. Fransız Subay için Antakya'da büyük bir cenaze töreni yapılır. Cenazeye Türk askerleri ve Türk halkı büyük bir katılım göstererek Fransızların acılarını paylaşır. Bu büyük dayanışma ve özveri ile bu olay farklı boyutlara yayılmadan önlenmiş olur. Bu olaydan sonra Hükümet Teğmen Chabot'un ailesine 50.000 TL tazminat ödemiştir. Bu olaydan sonra Astsubay Emin Özçelik Hatay'dan uzaklaştırılmış, VII. Tümen Askeri Mahkemesinde yargılanarak 4 Eylül 1938 günü 20 ay hapse ve rütbesinin geri alınması cezasına çarptırılmıştır.

Fransız Teğmen Chabot'un cenaze töreni.

30 Ağustos 1938 Zafer Bayramı törenleri. (Sağdan, sırasıyla) Büyükelçi Cevat Açıkalın, Fransız Albay Collet, T.C. İskenderun Konsolosu Fethi Denli, Sancak Valisi Dr. Abdurrahman Melek, Abdülgani Türkmen.

30 Ağustos 1938'de Zafer Bayramı kutlama törenlerinde İstiklal Marşı ile başlandı. Musalla mevkiinde tribünde davetliler arasında Dr. Abdurrahman Melek, Cevat Açıkalın, Fethi Denli, Abdulgani Türkmen yer almışlardı. Türkiye Cumhuriyeti Askeri Kuvvetler Mümessili ve Takviyeli Dağ Alayı Kumandanı Kurmay Albay Şükrü Kanadlı at üzerinde sahadaki Fransız ve Türk askerlerini teftiş ederken Türk askeri bandosu İstiklal Marşı'nı çalıyordu. Bu bayram Hatay'da Türk egemenliğinin en belirgin işaretiydi.

Albay Şükrü Kanadlı ile Albay Collet

30 Ağustos 1938'de Zafer Bayramı Törenleri'nde 48. Takviyeli Dağ Alayı Sancağı, halkın önünde gururla taşınırken.

II - SANCAK'TA SEÇİMLERİN YAPILMASI

Türk-Fransız Askerî ve Siyasî Antlaşmalarının 1938 yılı Temmuz ayında imzalanmasından sonra, iki hükümet, Hatay'da seçimlerin Türk-Fransız otoritelerinin ortak denetiminde tamamlanması ve işbirliğine devam edilmesi konularında anlaşmışlardır. Bunun üzerine Türkiye, seçim işlerini Fransız Yüksek Komiseri'nin Hatay'daki temsilcisi Albay Collet ile birlikte yürütmek üzere Cevat Açıkalın'ı fevkalade murahhas olarak Hatay'a tayin etmiştir.

Cevat Açıkalın Hatay'a giderek 15 Temmuz 1938'de Fransız temsilci ile resmî temaslara başlamıştır. Bu temaslarda seçimlerin düzenli bir şekilde yürütülebilmesi ve daha önce Türkler aleyhinde yapılan bazı uygulamaların ortadan kaldırılması için bir takım kararlar alınmış ve uygulamaya geçilmiştir. Seçimlerde görevli özel mahkeme de 2 Türk, 1 Fransız hâkim görevlendirilmiş, daha önce oluşturulan müracaat komiteleri ihtiyaç kalmadığı gerekçesi ile lağvedilmiş, yeni seçim büroları açılmıştır.

1938 yılında gerçekleştirilen seçimlere ait seçmen kartları.
Kartlar, Hatay Milli Mücadele kahramanlarından Hoca Mustafa Kılboz'a ve Edip Gali'ye ait.

Seçimler sonucunda belirlenen milletvekilleri, Meclis'in 2 Eylül'deki ilk toplantısına giderken Hatay'da büyük bir coşku vardı.

Yeni oluşturulan Seçim Komisyonu, bir bildiri yayınlayarak 22 Temmuz 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu'nun bıraktığı yerden seçimlere devam edileceğini açıklamıştır. Böylece 22 Temmuz'da başlayan seçim işlerinde Anayasa gereği 20 yaşını doldurmuş Hataylı erkekler birinci derece seçmen olarak istedikleri cemaat listelerine kendilerini yazdırmaya başlamışlardır. Bu işlemlerin tamamlanmasından sonra 20 Ağustos 1938 tarihinde Antakya, İskenderun ve Kırıkhan kazalarında ikinci derece seçmenler tarafından milletvekillerinin seçileceği ilan edilmiştir. Bu sebeple Türk Milletvekillerinin kimlerden oluşacağı konusunda çalışmalara başlanmıştır.

Hatay'da seçimlerin tamamlanmasından sonra, meclisin açılması ve devletin kuruluşu için hazırlıklar hızla tamamlanmıştır. Bu arada Cevat Açıkalın'ın daveti üzerine 25 Ağustos 1938'de Tayfur Sökmen Hatay'a gelmiş, Halk Partisi ve halk tarafından törenlerle karşılanmış Fransız temsilci Collet ile de samimi bir havada görüşme yapmıştır. Tayfur Sökmen'in ittifakla devlet başkanlığına seçilmesi için gerekli çalışmalar yapılmış, Meclis Başkanı ve yardımcılarının kimlerden olacağı, encümenlerin Türkler çoğunluk olacak şekilde teşkili, meclisin açılışında söylenecek nutuklar, fark gözetilmeksizin milletvekillerine ödenecek maaşlar dahi önceden tespit edilme yoluna gidilmiştir. Ayrıca daha meclis toplanmadan kurulacak hükümetin tamamen Türk Bakanlardan oluşmasına, açılış konuşmasını da Meclis Başkanı seçilecek olan Abdülgani Türkmen'in yapmasına karar verilmiştir.

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra, nihayet 2 Eylül 1938'de Hatay Meclisi açılmıştır. Sancak Statüsüne göre resmî dil Türkçe ve Arapça olduğu halde bütün milletvekilleri Türkçe yemin etmişlerdir. Tayfur Sökmen devlet başkanlığına, Halk Partisi Başkanı Abdülgani Türkmen Meclis Başkanlığı'na

seçilmiştir. Tayfur Sökmen'de Abdurrahman Melek'i hükümeti kurmakla görevlendirmiştir.

Bu seçimlerde Türk adayların toplam sayısı 22 olduğu için seçim yapılmaksızın hepsi seçilmiş sayılmıştır. Seçim sonuçlarına göre, Antakya'da 14 Türk, 7 Alevi, 2 Arap, 2 Ermeni, 1 Ortodoks-Rum, Kırıkhan'da 5 Türk, 2 Ermeni olmak üzere 40 milletvekili seçilmiştir. Bu sonuçlara göre, Türkiye'nin kararlı ve planlı bir şekilde olaya yaklaşması neticesinde arzu edilen sonuç alınmış, Hatay Meclisi'nde Türkler salt çoğunluğu elde etmişlerdir. Seçimler sonucu Hatay Meclisine giren milletvekilleri şunlardır:

Antakya: Abdülgani Türkmen, Mehmet Sait Tüleyli, Dr. Vedii Bilgin, Hasan Ali Davud, Samih Azmi (Ezer), Süleyman Tuhani, Suphi Bereket, Mehmet Kösediyap, Vedii Münir Karabay, Zeynelabidin Cilli, Dr. İbrahim İnal, Selim Mahmut, A. Hikmet Celal (Erbayır), Salih Güzel, İzzet Zekeriya (Güçlü), İsa Kazancıyan, Bekir Sıtkı Kunt, Agop Davidyan, Ali Mısırlı, Dr. Basil Huri, Nuri Aydın (Konuralp), Hacı Razzuk (Baksanuslu), Mehmet Adalı, Mustafa Fansa (Hacıpaşalı), Mehmet Kamil (Karsulu),

Kırıkhan: Seydi Oğuz, Abdurrahman Mursal, Arif Hikmet Süral, Abdullah Mursal, Bahri Bahadırlı, Haçadur Karabacakyan, Cevat Abalı.

İskenderun: Bostan Mercan, Ahmet Celal Abdülhamit, Abbas Ülkü, Marsel Balit, Hamdi Selçuk, Mihran Keşişyan, Davut Şeyh Mehmet, Kamil Zireyk.

Seçilen Milletvekilleri içinde en yaşlı üye Mehmet Adalı idi. Üyelerin meslek dağılımı incelendiğinde meclisin, bir eski devlet reisi ve bir eski bakan, doktor, eczacı, bürokrat, hakim, avukat, öğretmen, tüccar, esnaf ve çiftçilerden oluştuğu görülmektedir.

Tayfur Sökmen'e Cumhurbaşkanlığı görevinin tebliğ edildiği ve bir süre Cumhurbaşkanlığı Makamı olarak da kullanılan Turizm Oteli. (Bugün Özel Ata Lisesi tarafından okul olarak kullanılmaktadır.)

III - HATAY DEVLET BAŞKANLIĞI

A- HATAY ANAYASASI

Hükümet kurulup güvenoyu aldıktan sonra meclis encümenlerine seçimler yapılmış ve Anayasa hakkında müzakerelere başlanmıştır. Milletler Cemiyeti Mütehassıslar Komitesi tarafından hazırlanan Anayasada bazı değişiklikler yapılmıştır.

Anayasanın "Esas Hükümler" bölümünün 1. Maddesinde Hatay Devleti şöyle tarif edilmektedir: Hatay, dâhili işlerinde tam bir istiklâli haiz "Türk ekseriyetine müstenit ve Cumhuriyet rejimi ile idare olunan" ayrı ve müstakil bir varlık teşkil eden bir devlettir. Aynı bölümün 2. Maddesinde de "Hatay Devleti'nin merkezi Antakya'dır." hükmü bulunmaktadır.

Hatay Anayasası "5 Fasıl"dan oluşmuştur. Birinci Fasıl "Esas Hükümler" üç madde, İkinci Fasıl "Teşrii Kuvvet" sekiz madde, Üçüncü Fasıl "İcra Kuvveti" yedi madde, Dördüncü Fasıl "Adlî Kuvvet" üç madde, Beşinci Fasıl "Müteferrik Hükümler" dört madde olmak üzere toplam 25 maddelik bir anayasadır.

Anayasa da kanun yapma yetkisi (4. madde) "Teşrii Kuvvet, Hatay halkı namına Millet Meclisi tarafından kullanılır" hükmü ile Millet Meclisi'ne verilmiştir. Milletvekili seçilerek meclise giren milletvekillerinin yemin metni de 8. Maddede şöyle tarif edilmiştir.:

"Vatan ve milletin saadet ve selâmetine ve milletin bilâkaydüşart hakimiyetine mugayir bir gaye takip etmeyeceğime ve Cumhuriyet esaslarına sadakatten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm."

Anayasada, milletvekillerinin meclis içinde ve dışında söz ve düşüncelerini açıklamalarından dolayı sorumlu olmadıkları, bundan dolayı sorgulanmaları veya muhakeme edilmeleri Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Cinayet suçu müstesnadır (9. Madde).

Yürütme "Hatay halkı namına Hatay Devlet reisi ile bir icra meclisi tarafından kullanılır." (12. Madde). Anayasada Devlet başkanı "Millet meclisi tarafından beş sene müddetle intihap olunur" hükmü (13. Madde) yer almaktadır.

Devlet Başkanının, seçildikten sonra meclis huzurunda yapacağı yemin metni de aynı maddede şöyledir:

"Devlet Reisi sıfatıyla müstakil Hatay Devleti'nin kanunlarına, Cumhuriyet esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Hatay vatandaşlarının saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle mesai sarf edeceğime ve Hatay halkının emniyetine teveccüh edecek her tehlikeyi kemal-i şiddetle men, Hatay'ın şan ve şerefini vikaye ve i'lâya ve deruhde ettiğim vazifenin icabına nefsimi hasretmekten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm."

Hatay Devleti Bayrağı olarak kullanılan bu bayrak da "Hatay" ismi gibi Mustafa Kemal Atatürk'ten kalan bir mirastır. Hatay'ın anavatanın ayrılmaz bir parçası olduğunun en önemli simgelerinden biri olan bu bayrak Atatürk tarafından bizzat çizilmiş ve Hatay Devleti'nin bayrağı olarak belirlenmiştir.

B- HATAY DEVLETİ BAYRAĞI ve MİLLÎ MARŞI

Devletin adı ve bayrağının şeklinin tespiti için Suphi Bereket bir teklif vermiştir. Teklif çeşitli tartışmalara sebep olmuş ve görüşmeler uzamıştır. İskenderun Milletvekili Hamdi Selçuk bu meselenin sonraki celseye kalmasını teklif etmiştir. Tartışmalar sonunda "devletin adının Hatay Devleti olması" teklifi saat 11.45'te oy birliği ile kabul edilmiştir. Bundan sonra Suphi Bereket bayrağın da tespit edilmesini teklif etmişse de bu teklif de uzun tartışmalara sebep olmuştur. Tartışmaların sonunda bayrak meselesinin incelenmesi için bir komisyon kurulmasına ve başka bir celsede görüşülmesine karar verilmiştir.

Aradan sonra tekrar 12.05'te toplanan celsede bayrak komisyonuna şu milletvekilleri seçilmiştir: Bekir Sıtkı Kunt, Dr. İbrahim İnal, Abdullah Mursal,

Milletvekilleri, 6 Eylül 1938 günü henüz yeni kabul edilmiş Hatay Bayrağı Meclis'in önünde göndere çekilirken görülüyor.

Dr. Vedi Bilgin, Mihran Keşişyan, İsa Kazancıyan, Hasan Davud, Mustafa Fansa, Dr. Basil, Marsel Balit, Ahmet Celalettin Tümkaya. 6 Eylül 1938 Salı saat 10.00'da açılan üçüncü celsede Hatay Devleti'nin bayrağının tespiti için hazırlanan layiha vaktin geç olduğu gerekçesiyle öğleden sonraki celseye bırakıldı. Aynı gün öğleden sonra saat 16.00'da açılan dördüncü celsede Vedi Bilgin tarafından Hatay Bayrak Kanunu projesi okunarak oya sunulmuş ve proje bütünüyle Meclis tarafından alkışlar arasında kabul edilmiştir.

Bundan sonra Hatay bayrağı milletvekilleri ve dinleyenlerin heyecanlı tezahüratları ve top sesleri arasında Meclis binasına asılmıştır.

Hatay Bayrağı Meclis Binasında dalgalanıyor.

Bu hadiseden sonra Abbas ülkü ve Cevat Abalı tarafından "Şekli ve ebadı yüksek meclisçe kabul edilen Hatay Devleti Bayrağının Hatay'ın her tarafında ve aynı saatte ve merasim-i mahsus ile asılması için hükümetçe icap eden tedbirlerin alınmasını teklif ederiz." şeklinde bir teklif verilmiştir.

Bu teklif Başbakan ve bazı milletvekilleri tarafından itirazla karşılaşmıştır. İtirazlar, bayrak talimatnamesi ve şeklinin tam olarak tespit edilmediği ve kargaşaya sebep olabileceği noktasındadır. Suphi Bereket, Hamdi Selçuk, Abbas Ülkü, Abdurrahman Mursal ve Vedi Bilgin bayrağın hemen telefon emriyle bütün Hatay'da asılmasında ısrar etmektedirler.

Sonunda Vedi Bilgin'in, telefon emriyle kaza ve nahiye merkezlerinde bayrakların asılmasının uygun olacağı, talimatnamenin bilahare gönderilebileceği şeklindeki teklifi milletvekillerinin "muvafiktır" şeklindeki tasviplerinden sonra uygun bulunmuştur.

7 Eylül 1938 günü yapılan meclis çalışmaları sırasında Milletvekili Suphi Bereket söz alarak millî marş konusunda şunları söylemiştir: "Bugün devlet reisimiz, hükümet reisimiz, meclis reisimiz ve bayrağımız mevcuttur. Her hükümetin bir millî marşı var. Türk Millî Marşı'nın Hatay Hükümeti'nin Millî Marşı olarak kabulünü teklif ederim." Bu teklif milletvekillerinin alkışları arasında kabul edildi.

Bayrak ve millî marş meselesi Hatay anayasasında yer almamaktadır. Sonra bir kanunla düzenlenmiştir.

C-HATAY DEVLETİ'NİN RESMÎ BAYRAMLARI

18 Mayıs 1939 tarihli celsede Dahiliye Encümeninden gelen "Hatay Resmî Bayramları" hakkındaki mazbata görüşülerek kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti resmî bayramlarına ilave olarak Türk Ordusunun Hatay'a girdiği 5 Temmuz tarihi "Kurtuluş Günü", Hatay Millet Meclisi'nin açıldığı 2 Eylül günü de "Kurtuluş Bayramı" olarak kabul edilmiştir.

D- HATAY DEVLET BAŞKANININ SEÇİLMESİ

Seçimler öncesi Hatay ile ilgili olarak görevlendirilen Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, ilgililerle Dörtyol'da bir toplantı yapmıştır. Toplantıya Cevat Açıkalın, Tayfur Sökmen, Fethi Denli, Abdurrahman Melek katılmıştır. Bu arada daha önce gelişen bazı olaylar sebebi ile Abdurrahman Melek ile Tayfur Sökmen'in arası açılmıştı. Bu toplantı sırasında bu kişilerin arasındaki gerginlik de giderilmiştir. Ayrıca görüşmeler sırasında Hatay'da Milletvekili seçilecek ve hükümette görev alacak kişiler konusunda da uzun uzun görüşmeler yapılarak bazı kişiler üzerinde mutabık kalınmıştır.

Meclis açılıp yemin töreni yapıldıktan sonra devlet başkanının kim olacağı gündeme geldi. Devlet başkanlığına tek aday Tayfur Sökmen'di.

Devlet Başkanlığına tek aday niçin Tayfur Sökmendi? Zira Tayfur Sökmen Hatay'ın Fransızlar tarafından işgalinden başlayarak arkadaşlarıyla birlikte silahlı mücadelelere katılmış bir kimsedir. 1921 tarihli Ankara İtilafnâmesiyle birlikte muhtariyet kazanan Hatay'ın kurtuluşunu ve ana vatana katılmasını kendisine dava edinmiş bir insandır. Bu meseleleri daha iyi takip edebilmesi için de Atatürk tarafından bağımsız Antalya milletvekili seçilmesi temin edilmiştir. Aynı zamanda Hatay'ın bağımsızlığı için çalışan Erginlik Cemiyeti'nin de genel başkanıdır. Yani Tayfur Sökmen'in devlet başkanlığı meselesi daha önce kararlaştırılmıştı. Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer yanındakilerle birlikte Hatay'da yapılacak milletvekili seçimlerini görüşmek üzere Dörtyol'a gelmişlerdi. Kimlerin milletvekili olacağı vs. gibi konular görüşülürken Konsolos Fethi Denli "Cumhurbaşkanı kim olacak?"diye sormuş, Şükrü Sökmensüer'de "Cumhurbaşkanı adayı Atatürk tarafından tespit edilmiştir. Bunun üzerinde görüşmeyelim ve durmayalım, Atatürk'ün adayı Sökmen Bey'dir" demiştir.

Daha önceden belli olan aday için Hatay Meclisi'nde seçim yapılmıştır. Mecliste bulunan milletvekillerinin oy birliği ile Hatay Devlet Başkanlığı'na Tayfur Sökmen seçilmiştir. Devlet başkanının seçilmesi mecliste sevinç gösterilerine sebep olmuş ve netice dakikalarca süren alkışlarla kutlanmıştır.

Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen

Meclisteki devlet başkanlığı seçimi sırasında Tayfur Sökmen Turizm Oteli'nde bekliyordu. Sonucu bildirmek üzere Vedi Bilgin başkanlığında beş kişilik bir heyet otele gönderildi. Heyet, devlet başkanı seçildiğini Tayfur Sökmen'e tebliğ etti. Heyet başkanı Vedi Bilgin burada bir konuşma yaparak Meclisin kendilerini ittifakla devlet reisliğine seçtiğini, kurtuluş için bugüne kadar sarf etmiş olduğu çabaların, faaliyetlerin ve hizmetin meclis tarafından bilindiğini, takdir edildiğini ifade etmiştir. Tayfur Sökmen, devlet başkanı seçilmesinden dolayı meclise teşekkürlerini ve selamlarını iletmek üzere Dr. Vedi Bilgin'i görevlendirdi.

Hatay Millet Meclisi 3 Eylül 1938 Cumartesi günü Gündüz Sineması'nda saat 10.00'da toplanmıştı. Vedi Bilgin mecliste "devlet reisi meclise davet edilmek üzere dünkü tebliğ heyetinin gitmesini teklif ediyorum" diyerek bir önerge vermiştir. Bu teklif kabul edilerek heyet devlet başkanını davet etmek üzere gönderilmiştir. Oturuma 10 dakika ara verilerek devlet başkanının meclise gelmesi beklenmiştir. Bir müddet sonra heyet devlet başkanı ile birlikte meclise dönmüştür. Devlet başkanının meclise girmesiyle birlikte milletvekilleri ayağa kalkarak alkışlarla coşkulu bir şekilde karşılamışlardır. Tayfur Sökmen bu coşkun karşılamadan sonra kendisine ayrılan yere oturmuştur. Milletvekillerinden Vedi Münir Karabay yemin merasimi yapılması için bir teklif vermiştir. Teklif kabul edilerek yemin merasimi için devlet başkanı kürsüye davet edilmiştir. Milletvekillerinin alkışları arasında kürsüye gelen Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen şöyle yemin etmiştir:

"Devlet Reisi sıfatıyla Müstakil Hatay Devleti'nin kanunlarına ve cumhuriyet esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Hataylı vatandaşların saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle mesai sarf edeceğime ve Hatay halkının emniyetine teveccüh edecek her türlü tehlikeyi kemal-i şiddetle men'e ve Hatay'ın şan ve şerefini vikaye ve i'lâya ve deruhde ettiğim vazifenin icabına nefsimi sarf etmekten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veriyorum."

Tayfur Sökmen yeminini bu şekilde tamamladıktan sonra devlet başkanı sıfatıyla meclisteki ilk konuşmasını da yapmıştır. Milletvekillerine hitaben yaptığı konuşma şöyledir:

"Fiilen ve hukuken müstakil ve medenî milletler arasına katışan Hatay Devleti ilk reisliğine beni intihap buyurmak suretiyle hakkımda göstermiş olduğunuz muhabbet ve itimada bilhassa candan şükran ve teşekkürümü sunarım. Bu kıymetli itimat ve muhabbetinize layık olmaya maddî ve manevî bütün mevcudiyetimle çalışacağımı yüksek huzurlarınızda temin ederim. Bu vesile ile Hatay'ı bugünkü şerefli ve parlak istiklâle kavuşturan büyük Türk Milletine ve Cumhuriyet Hükümetine, Hatay Devleti'nin bağlılık, minnet ve şükranlarını huzurunuzda tekrar etmeyi kendim için ebedî bir şeref kaynağı ve mukaddes bir vazife bilirim. Ve Hatay istiklalinin yardımcısı ve Türk milletinin dostu olan Fransa Cumhuriyeti'ne samimi muhabbet duygularımı ve teşekkürlerimizi hissiyata ilâveten ifade etmekten derin bir zevk duyarım. Hatay'ın sayın siz saylavlarına Hatay'a yalnız ve ancak refah ve saadet vaad eden ağır, şerefli ve o kadar da mesuliyetli vazifelerinde parlak muvaffakiyetler dilerim."

Konuşmasını yaptıktan sonra meclisteki locada kendisine ayrılan yere geçerek oturmuştur. Tayfur Sökmen aynı gün Atatürk'e bir telgraf çekmiştir. Telgraf metni şöyledir:

"Ekselans Kemal Atatürk, Türkiye Cumhurbaşkanı. Hatay Millet Meclisi tarafından bugün Hatay Reisliği'ne seçildiğimi ve bu vazifeye başladığımı yüksek huzurunuza arz etmekle şereflenirim. Türkiye'nin Ulu Önderi tarafından gösterilen yüksek alaka ve yardım sayesinde istiklaline kavuşmuş olan Hatay'ın, Ulu Şef Atatürk'e ve B.M.M.'ne karşı beslediği minnet, şükran ve bağlılık hislerini bu vesileyle de arz etmekle son derece bahtiyarım. Vazifemin

Hatay Devlet Başkanlığı Forsu.

ifası sırasında yüksek alaka ve irşatlarınızın esirgenmemesi dileğiyle candan bağlılığımı ve sonsuz saygılarımı arz ederim.

Tayfur Sökmen."

Tayfur Sökmen'in bağlılık ve teşekkür telgrafına Atatürk'ün 4 Eylül 1938 tarihli cevabî telgrafı ise şöyledir:

"Bay Tayfur Sökmen, Hatay Reisi. Hatay Millet Meclisi tarafından Hatay Reisliği'ne seçildiğinizi bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Bu kıymetli diyarın en yüksek makam ve vazifesini ihraz ve deruhte etmiş olmanızdan dolayı sizi tebrik ederken, inkişafını daima alaka ve muhabbetle takip edeceğim. Hatay'daki faaliyetinizde muvaffakiyetinizi temenni eyler ve Hatay'ın yeni idare altında pek çok saadet ve refahlar görmesini yürekten temenni ederim.

Kemal Atatürk."

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Antalya bağımsız milletvekili Tayfur Sökmen'in Hatay Devlet Başkanı seçilmesinden sonra bir kararname çıkartmıştır. 14 Eylül 1938 tarihli kararname ile Tayfur Sökmen'in icabında Türk vatandaşlığı hakkı mahfuz kalmak şartıyla, Türkiye'ye dönebilmesi garanti altına alınmıştır. Devlet Başkanlığının hizmetlerini yürütmek üzere bazı görevliler atanmıştır. 1. Teşrin (Ekim) 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmî Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "devlet riyaseti" görevlilerinin maaş ve görevleri belirlenmiştir. Buna göre 90 lira maaşlı 1 kalem-i mahsus müdürü (Özel Kalem Müdürü), 70 lira maaşlı 1 Tercüman ve başkatip ve 60'ar lira maaşlı 3 katip bulunmaktadır. Hatay Devlet Başkanının yaveri olarak hizmet etmek isteyen emekli yüzbaşı Yahya Zihni İnsel'in tayini, Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar kurulu tarafından 24 Aralık 1938 tarihinde onaylanmıştır.

Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen (sağ alt başta) milletvekilleri ile birlikte.

IV - HATAY MİLLET MECLİSİ ve TEŞKİLAT YAPISI

A. TEŞKİLAT YAPISI

Yeni kurulan Hatay Devleti Millet Meclisi'nde cemaatler Milletler Cemiyeti'nce hazırlanan seçim mevzuatı gereği belli oranlarda temsil edilmiştir. İşleyiş hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisi örnek alınmıştır.

Antakya'da Millet Meclisi'nin toplanması için tek ve en uygun bina olan Gündüz Sineması'nın sahibi ile görüşülerek bu binanın Meclisin ilk toplantıları için tahsis edilmesi sağlandı. Hatay Millet Meclisi ilk toplantısını 2 Eylül 1938 günü bu binada yaptı. Daha sonraki toplantılarını (3, 6 ve 7 Eylül 1938) yine bu binada yaptıktan sonra tatile girdi. Bu arada Hükümet Konağı'nda bazı tadilat yapıldı. Böylece Meclis yeni bir binaya kavuşmuş oldu. Hatay Millet Meclisi bu binada 1 Kasım 1938 tarihinden kapanıncaya kadar faaliyet gösterdi.

Hatay Resmi Gazete idaresinin İskenderun'dan Antakya'ya nakli üzerine gazetenin müdürlüğüne geçici olarak Abdullah Salimio tayin edilmişti. Bunun görevine 1 Kasım 1938'den itibaren son verilmiştir. Bundan sonra görevi Matbuat Müdürü Şükrü Balcı ifa edecektir. Daha sonra Resmî Gazeteyi yayınlama görevi Matbuat Müdürlüğü'nden alınarak Adalet Bakanlığı'na devredilmiştir. Bakanlık bu işi bünyesindeki memurlarla icra edecektir.

26 Ekim 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da Millet Meclisi görevlilerinin maaş ve görevleri belirlenmiştir. Buna göre 100 lira maaşlı 1 Umumi Katip, 80 lira maaşlı 1 İdare Müdürü, 70'er lira maaşlı 3 zabıt katibi, 60 lira maaşlı 1 zabıt katibi, 70'er lira maaşlı 3 encümen katibi, 50 lira maaşlı 1 encümen katibi, 60 lira maaşlı 1 evrak muhasebe ve maaş katibi, 60 lira maaşlı 1 katip ve 70 lira maaşlı 1 tercüman kadrosu bulunmaktadır.

Fransızlar tarafından Suriye hudutlarının Hataylılara kapatılması üzerine Hatay'ın Türkiye kanunlarına göre idaresine fırsat doğmuş oldu. Adliye Encümeninde kabul edilen beş maddelik bir kanunla Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının Hatay kanunları olması kabul edildi. Kanun 45 numara ile 23 Şubat 1939 tarihinde kabul edilmiş ve 11 Mart 1939 tarihli 64 sayılı Resmi Gazete'de "Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının Hatay kanunu olarak kabulüne dair kanun" adı ile yayınlanmıştır. Bakanlar kurulu kendisine verilen yetkiye dayanarak kanunun uygulanması için Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden iki mütehassıs istemiştir. Bu istek kabul edilmiş ve Türkiye'den fahri olarak iki uzman gönderilmiştir. Bunlar Maliye bakanlığı müfettişlerinden Cemal Eyüboğlu ve Ferit Melen'dir. Hatay Bakanlar Kurulu 23 Şubat 1939 tarihli toplantısında gönderilen bu uzmanların derhal işe başlatılmaları kararını vermiştir.

Daha önceleri sinema olarak (Gündüz Sineması) kullanılan Hatay Meclis Binası.

Bu kanunun kabulünden sonra 103 numaralı karar ile Hatay Meclis İç Tüzüğü, Türkiye Büyük Millet Meclisi örnek alınarak yapılmıştır. Meclis 14 Kasım 1938 günü konuyu görüşmeye başlamış ve 17 Kasım 1938 günü oylanarak kabul edilmiştir. İç Tüzük kabul edilinceye kadar TBMM İç Tüzüğü örneğine göre işlem yapılmıştır.

Hatay Devleti Millet Meclisi İç Tüzüğü 36 sayfa, 23 kısım ve 176 maddeden oluşmaktadır. Milletler Cemiyeti'nin kabul ettiği statüye göre Hatay Meclisi'nde Türkçeden sonra ikinci dil Arapçadır. Bu durumda Mecliste Türkçe ve Arapça kullanılacak, meclis zabıtları ve kanunlar iki dilde yazılarak yayınlanacaktır. Ancak Meclis kapanıncaya kadar Türkçe yazılıp, Türkçe konuşulmuştur. Mecliste görevli kâtipler Osmanlıcayı daha iyi bildiklerinden yazılarını eski harflerle yazıp bilahare çoğaltarak milletvekillerine dağıtmışlardır.

Meclis idare kadrosu şu makam ve kişilerden oluşmaktadır. Meclis Başkanı (maaşı 400 lira), iki kişi Başkan Vekili (maaşı 300 lira), bir kişi Genel Sekreter (Ahlat Kaymakamı Mazlum Bey, maaşı 100 lira), bir kişi idare amiri (Şemsettinzade Fevzi Bey, maaşı 80 lira) ve sekiz kişilik katip (ikisinin maaşı 80'er lira, ikisinin maaşı 60'ar lira ve dördünün maaşı da 70'er liradır) kadrosundan oluşuyordu. Milletvekilleri 100'er lira, başbakan 400 lira, bakanlar 300'er lira ve devlet başkanı da 1.000 lira maaş alacaktı. Meclis encümenlerine yapılan seçimler sonucu encümenler teşekkül ettirildi. Encümenler ve encümenlere seçilen milletvekilleri şunlardır:

1-Dahiliye Encümeni: Subhi Bereket, Vedi Karabay, Bahri Bahadırlı, Abdullah Mursaloğlu, Mihran Keşişyan, Ahmet Celal Tümkaya, Hacı Razzuk, Hamdi Selçuk, Samih Azmi Ezer.

2-Adliye Encümeni: Bekir Kunt, Hamdi Selçuk, Mehmet Adalı, Mehmet Kâmil, Hacı Mustafa Fansa, Vedi Karabay, Mehmet Sait Tüleyli.

3-Sıhhiye ve Kültür Encümeni: Doktor Vedi Bilgin, Doktor İbrahim İnal, Hikmet Celal, Arif Hikmet (Süral), Doktor Basil, Süleyman Tuhani, Zeynelabidin Cilli, Nuri Aydın Konuralp, Abbas Ülkü.

4-Maliye, İktisat ve Gümrük Encümeni: Doktor Vedii Bilgin, Subhi Bereket, Bekir Kunt, Hamdi Selçuk, Abdullah Mursaloğlu, Marsel Balit, Şeyh Hasan Davut, İsa Kazancıyan, Doktor Basil, Selim Mahmut, Ali Mısırlı.

5-Nafıa ve Ziraat Encümeni: Seydi Oğuz, Bostan Mercan, Samih Azmi Ezer, İzzet Zekeriya, Abdurrahman Mursaloğlu, Cevat Abalı, Agop Davidyan, Kamil Zireyk, Mehmet Kösediyap, Ali Mısırlı.

Hatay Millet Meclisi encümen heyetleri, 3 Kasım 1938 tarihli toplantıda da kendi aralarında başkan, mazbata muharriri ve kâtiplerini seçerek meclise bildirmişlerdir. Meclis başkanının genel kurulda okuduğu encümen görevlileri şunlardır:

Adliye Encümeni: Reis Hamdi Selçuk, Mazbata Muharriri: Bekir Sıtkı Kunt, Kâtip: Seydi Oğuz.

Dahiliye Encümeni: Reis Bahri Bahadırlı, Mazbata Muharriri: Vedi Münir Karabay, Kâtip: Mihran Keşişyan

Maliye ve İktisat Encümeni: Reis Doktor Basil, Mazbata Muharriri : Hamdi Selçuk, Kâtip : Marsel Balit.

Nafıa ve Ziraat Encümeni: Reis Abdurrahman Mursal, Mazbata Muharriri : Cevad Abalı, Kâtip : Seydi Oğuz

Kültür ve Sıhhat Encümeni: Reis Doktor İbrahim İnal, Mazbata Muharriri: Arif Hikmet Süral, Kâtip Hikmet Celal Erbayır.

B. HATAY MİLLET MECLİSİ'NİN TOPLANMASI

Yukarıda da bahsedildiği gibi Cevat Açıkalın'ın daveti üzerine 25 Ağustos 1938'de Tayfur Sökmen Hatay'a gelmiş, Halk Partisi ve halk tarafından törenlerle karşılanmış, Fransız temsilci Collet ile de samimi bir havada görüşme yapılmıştı.

Tayfur Sökmen'in ittifakla devlet başkanlığına seçilmesi için gerekli çalışmalar yapılmış, Meclis Başkanı ve yardımcılarının kimlerden olacağı, encümenlerin Türklerin çoğunluk olacak şekilde teşkili, meclisin açılışında söylenecek nutuklar, fark gözetilmeksizin milletvekillerine ödenecek maaşlar dahi önceden tespit edilme yoluna gidilmişti. Ayrıca daha meclis toplanmadan kurulacak hükümetin tamamen Türk Bakanlardan oluşmasına, açılış konuşmasını da Meclis Başkanı seçilecek olan Abdülgani Türkmen'in yapmasına karar verilmişti.

Bu ön hazırlıklardan ve Hatay'da seçimlerin tamamlanmasından sonra, meclisin açılması ve devletin kuruluşu için hazırlıklar da hızla tamamlanmıştır. Seçimler sonucu milletvekili olan 40 kişi Antakya'da toplandılar. Milletvekillerinin bir araya gelmesinden sonra Hatay Millet Meclisi 2 Eylül 1938 tarihinde Antakya'da meclis çalışmaları için tahsis edilen Gündüz Sineması'nda toplanmıştır.

Her cemaat kendisine ayrılan kontenjana göre milletvekili seçmiştir. Buna göre 22 Türk, 18 kişi de diğer cemaatlerden olmak üzere 40 kişi milletvekili seçilmiştir. Mazbatalarını alan milletvekilleri meclisin açılmasını bekliyorlardı.

Bu anı İskenderun'dan milletvekili seçilen Hamdi Selçuk şöyle anlatmaktadır:

> *"Bütün milletvekilleri daha evvel Antakya Belediye salonunda toplandık. Meclis ilk toplantısını köprübaşındaki Gündüz Sineması'nda yaptı. Meclise giderken bir tabur Türk askeri ve bir tabur müstemleke askeri milletvekillerini bando ile selamladılar. Sinemanın locaları ve halka ayrılan bir kısmı ve bütün sokaklar hınca hınç insanla dolu idi."*

Saat dokuzda milletvekilleri ve davetliler Gündüz Sineması'na gelmeye başladılar. Mebuslardan ilk gelenler Hacı Mustafa Fansa ile Hacı Razzuk oldu. Bunlardan biraz sonra da Kırıkhan Mebusu Cevat Abalıoğlu geldi.

Saat 10:00'a yaklaşınca bütün gözler kapıya dikildi. Bu sırada başta parti başkanı Abdülgani Türkmen olduğu halde bütün mebuslar toplu halde geldiler ve salonda yerlerini aldılar. Bunun hemen ardından dışarıda bir alkış tufanı koptu. Alkışlar arasında bandonun çaldığı İstiklal Marşı duyuldu. Bunu Fransız Milli Marşı Marseyez takip etti. Her iki marş da ayakta dinlendi. Marşın bitiminde Türkiye Cumhuriyeti Fevkalade Murahhası Cevat Açıkalın, Askeri temsilci Kurmay Albay Şükrü Kanadlı, Dr. Abdurrahman Melek ve Fransız temsilci Collet salona geldiler. Cevat Açıkalın devlet mümessillerine ayrılan yerde ve ortada yerini aldı. Albay Kanadlı ve askerî mümessil muavini Yarbay, Cevat Açıkalın'ın sağ tarafında, Binbaşı Collet ve kumandan Kansel sol tarafında yer aldılar.

Hatay Millet Meclisi böyle kalabalık ve coşkulu bir şekilde açıldıktan sonra hemen çalışmalarına başladı. Hemen hemen her mecliste olduğu gibi burada da en yaşlı üyenin geçici başkan olması geleneğine uyularak Antakya Milletvekili Mehmet Adalı geçici başkan olarak yerini aldı. Celse tam saat 10'da başladı. Geçici başkanla birlikte geçici kâtip olarak da en genç üyelerden Hamdi Selçuk ve Hikmet Erbayır seçildiler. Usulden olmadığı halde dinleyiciler ve halk da tezahürat yapıyordu.

Hamdi Selçuk'un yazdığına göre tezahürat ve alkışlar arasında kürsüye çıkan Mehmet Adalı meclis açılış konuşmasını şu cümlelerle yaptı:

" Yaşlı olmak çoğu zaman arzu edilir ve sevimli bir yaş değildir. İnsanı etrafındakiler fazla görmeye başlarlar, veyahut insana öyle bir his hakim olur. Fakat bazen yaşlı olmanın öyle bir mazhariyeti olur ki bu mazhariyetin verdiği saadet hiçbir mutlulukla kıyaslanamaz. İşte ben bugün bu öz Türk yurdunda kurulmakta olan devletin ilk meclis toplantısına bu yaşımdan dolayı reislik etmek şerefini kazandım. Beni bu yaşa erdirdiği ve bu şerefe mazhar kıldığı için yüce tanrıya şükrederek Hatay Millet Meclisi'ni açıyorum."

2 Eylül 1938'de Hatay Millet Meclisi coşkulu törenlerle açıldı. Fotoğrafta, Meclisin bu ilk toplantısına gelen Cevat Açıkalın, Binbaşı Collet (önde), Dr. Abdurrahman Melek, hemen solunda daha sonra Paris Büyükelçisi olan oğlu Faik Melek ve Albay Şükrü Kanadlı (arkada) görülüyor.

Hatay Millet Meclisi'nin ilk toplantısı öncesi milletvekilleri birarada görülüyor.

Hamdi Selçuk'un bu anlatımına karşılık Mehmet Tekin tarafından hazırlanan "Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları" isimli eserde ise bu husus şöyle anlatılmaktadır:

> *"Geçici başkan hasta olduğu için nutkunun Doktor Vedii Bey tarafından okunmasını teklif etti. Bu teklifin kabul edilmesi üzerine açılış nutku Doktor Vedii Bilgin tarafından okundu."*

Burada anlatılana göre geçici başkanın nutku şöyledir:

> *"Sayın Mebuslar, Yaş reisi olarak Hatay'ın ilk meclisinde ilk celsesini açmakla bahtiyarlığım sonsuzdur. Milletlerin mukadderatını kendilerinin idare etmeleri siyasi adaletin bulabildiği yegâne gayedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun onu teşkil eden milletler muvakkat de olsa temin ettiği şartlı kayıtlı idarelerin bugün tam bir istiklal şekline inkılâp edeceğine kanaatim vardır. Biz Hataylılara nasip olan bu saadeti başkalarında da görmek en halis emelimdir. Büyük Türk Milleti ve Ulu Şefimiz Atatürk'ün ilham ve iradeleriyle kurtarılan istiklalimizi tebrik ederken, büyük Türk Milleti'ne ve Ulu Şefimize sonsuz bağlılığımızı tekrar etmeyi şerefli ve millî bir vazife bilirim. Ruznamede Meclis Reisinin intihabı vardır. Reisi intihap buyurunuz."*

Bu konuşmadan sonra Meclis başkanlığı seçimine geçilmiş ve Hatay Halk Partisi Başkanı Abdülgani Türkmen oy birliği ile Hatay'ın ilk seçilmiş meclis başkanı oldu. Bu seçim yedi pare top atışı ile halka duyuruldu. Mehmet Adalı yerini yeni başkana bıraktı. Abdülgani Türkmen durumun icabına göre resmî ifadelerle 12 dakikalık bir konuşma yaptı. Uzun ve manidar olan bu konuşmanın bazı bölümleri şöyledir:

"Hür ve müstakil Hatay Devleti'nin Millet Meclisi'nin bugün bu içtima ile medenî milletler camiasına yeni bir uzuv olarak fiilen ve hukuken iltihak ettiğini bütün cihana buradan ilan etmekle son derece bahtiyarım."

Hatay Meclisi Başkanı
Abdülgani Türkmen

"Sayın Hatay Mebusları, Millî coğrafyamızda şimdi Hatay diye anılan bu havali Büyük Türk Milleti ve onun şerefli tarihinin ayrılık bilmeyen ve dünya bir araya gelse ayrılmayacak olan kutsal bir yurdudur. Bu diyar ve bu güzel ülkenin asil ve cesur halkı asırlar ve asırlarca millî camianın tarihî ve siyasî mukadderatının asıllı ve esaslı bir rüknü olmuş ve öyle de kalmıştır. Cihan Harbi'nin sonuna kadar istila felaketinden masun kalmış anavatanın bir parçası da bu yerlerdi. Vatan ve milletin selamet ve istiklalinin teminine taalluk eden bir zaruret, buranın esas karakterini Türk ve müstakil olmak şartıyla idaresinde değişiklik ve bir ayrılık icap ettirmişti. Bu kısmî ayrılış gönüllerdeki ve ideallerdeki birliği hiçbir an ayırmadı ve bağlılığı asla eksiltmedi. Bu memleket çocuklarının ümitle, emniyetle dolu kalbi on dokuz sene hürriyet ve istiklal ile çarptı. Arkadaşlar, Bütün cihanın pekiyi bildiği bir hakikati şükran ve minnetle tekrar etmek isterim ki, Türk Milleti bizim hürriyet ve istiklalimizi korumak ve kurtarmak için hiçbir fedakârlıktan çekinmedi. Nihayet malûm mukarrerata ve anlaşmalara dayanan bu mesut netice hasıl oldu ve mesut neticenin en müessir amili Ulu Şefin daha ilk günlerden beri izhar ve ifade buyurdukları irade ve kararlarıdır. Bu büyük millî şefimize derin ve engin şükran ve bağlılığımızı cihan huzurunda bu kürsüden bir kere daha arz ederim... Arkadaşlar! Hür ve müstakil Hatay Devleti'nin Millet Meclisi'nin bugün bu içtima ile medenî milletler camiasına yeni bir uzuv olarak fiilen ve hukuken iltihak ettiğini bütün cihana buradan ilan etmekle son derece bahtiyarım. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Türk Milletine, Cumhuriyet Hükümetine ve istiklâlimizi kurtaran, kuran ve koruyan ulu şef Atatürk'e milletimizin ve meclisimizin derin şükranlarını ve sarsılmaz bağlılıklarını sunmak hepimiz için şerefli bir ödevdir. Arkadaşlar! Bütün emellerimizin, ideallerimizin ve mesaimizin tek hedefi, Hatay halkının refah ve saadetidir. Kendilerinin bin bir fedakârlık bahasına kazandıkları istiklâllerini kutlar, can ve gönülden hepisine saadetler ve Hatay Millet Meclisi'ne muvaffakıyetler dilerim."

Bu konuşmadan sonra meclis başkan vekillikleri için seçim yapılmıştır. Birinci başkan vekilliğine Vedii Münir Karabay, ikinci başkan vekilliğine Zeynelabidin Çilli ittifakla seçilmiştir. Meclis divan kâtibi olarak da Bekir Sıtkı Kunt ve Dr. Vedii Bilgin seçilmiştir.

Bu işlemlerden sonra İskenderun Milletvekili Hamdi Selçuk ateşli ve duygusal bir konuşma yaparak meclisi hareketlendirmiştir. Konuşmasının son cümleleri şöyledir:

"Bizi Hatay'ın ızdıraplı günlerinden kurtararak Devletimizi kurmakta olduğumuz son ayların en geniş huzur ve sükûnunu temin eden Şanlı Türk Ordusuna bu kürsüden sonsuz minnet ve şükranlar sunarım."

Hamdi Selçuk'tan sonra sırasıyla cemaatleri adına İsa Kazancıyan (Ermeni Cemaati), Abbas Ülkü, Rum Ortodoks Cemaati adına Dr. Basil Huri, Alevi Cemaati adına da Zeynelabidin Cilli birer konuşma yapmıştır.

Konuşmalardan sonra yemin merasimi yapılmıştır. İlk yemini Subhi Bereket, son yemini de Hikmet Süral yapmıştır.

Meclisin açılış toplantısında coşkulu konuşmalar yapan ve yemin eden milletvekilleri.

Hatay Meclisi, ilk 4 toplantısını Gündüz Sineması'nda yaptıktan sonra toplantılarını bugün Valilik Binası olarak kullanılan bu binada gerçekleştirmiştir.

C. YASAMA FAALİYETLERİ

Meclis 7 Eylül 1938 tarihinde tekrar toplanarak, hükümete geçici kanun çıkarma yetkisi vermiş ve hükümet icraatlarına başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti de yeni kurulan Hatay Devleti'nin acil ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için hemen 50.000 TL. ödenek göndermiştir.

Hükümetin güvenoyu almasından sonra meclis çalışmaları sırasında usul tartışmaları çıkmıştır. Milletvekillerinden Hamdi Selçuk bu tartışmayı başlatmıştır. Gerekçesini de Hatay Anayasası'na dayandırmaktadır. İddiasına göre Hatay Anayasası'nda başbakan ve bakanlar, milletvekilleri arasından değil, dışarıdan atanmaktadır. Dolayısıyla mecliste konuşabilmeleri için meclis tarafından davet edilmeleri gerekir. Mecliste konuşma yetkisi Hamdi Selçuk'a göre "muayyen zamanda devlet reisi ve her zaman mebuslar söz söyleyebilirler."

Bu konu Milletvekili Hamdi Selçuk, Başbakan ve Adalet Bakanı arasında uzun tartışmalara sebep olmuştur. Başbakan,

> *"Dünyanın her parlamentosunda hükümet, meclisin müzakerelerine iştirak etmek hakkını haizdir. Eğer hükümet söz söylemek hakkını yalnız istizah zamanına hasrederseniz, itiraf ederim ki: Hükümetin birçok nokta-i nazarlarına vâkıf olamazsınız. Hükümet sıra beklemeksizin müzakerelere iştirak edebilir. Bu da riyasetten alacağı müsaade ile olur. Yalnız istizaha kalırsa dünyanın her tarafında müteamil usul hilâfına hareket edilmiş olur. Bu meclis yanlış kararlar alarak hatalara düşmüş olur."*

Bu tartışmaya Adalet Bakanı da şu sözlerle katılmıştır:

> *"Vekillerin mecliste söz söyleyişi müzakereye iştirak değildir. Reyleri olmadığından fikirleri istişaridir. Bay Hamdi Selçuk'un bahsettiği Amerika'da vekillerin mesuliyeti yoktur. Halbuki burada vekiller mesuldür. Vekillere söz hakkı vermemek Başvekilin dediği gibi atiyen icabatı iyice münakaşa edilmeyen hatalı karar çıkarmak ihtimali doğurur. İcrası size bırakılan mukarrerat üzerine fikrimizi almamak hukuk prensiplerine muhaliftir. Sıra beklemeksizin Hükümetin Yüksek Riyasetin mezuniyeti ile söz söylemek hakkı vardır. Kendilerine mesuliyet tevcih ettiğiniz vekillerinizi söz söylemekten men ederseniz onları müşkül*

bir vaziyette bırakmış olursunuz. Yakından alâkadar olması lâzımdır."

Hamdi Selçuk ve hükümet üyeleri arasındaki bu tartışmaya Vedi Münir Karabay müdahale etmiştir:

"Bugün şu nazariyeden, şu kanundan bahsetmektense, Dâhilî Nizam(nameyi yaparken) bu cihetleri nazarı itibara alarak tespit ederiz. Münakaşanın uzatılma(sına lüzum) yoktur. Başvekil ve vekillerin salâhiyetinden bahsetmek zamanı değildir. Müzakere (edeceğimiz) işler vakit idâasına (vakti boş geçirmek) mütehammil değildir. Dâhilî Nizamnameyi hazırlıyoruz."

Böylece tartışmalara son verilerek diğer konulara geçilmiştir.

Hatay Millet Meclisi'nin açılış toplantısı (2 Eylül 1938).

1. Hatay Millet Meclisi'nin Açılışından Tatile Girdiği Kasım Ayı'na Kadar Yapılan Toplantılar:

7 Eylül 1938 günü yapılan meclis toplantılarında milletvekilleri bazı konularda tekliflerde bulunmuştur. Bu tekliflerden bazıları şunlardır:

Dr. Basil, Marsel Balit ve arkadaşları "af" hakkında bir takrir vermişlerdir. Tartışmalardan sonra takririn hükümete havalesine karar verilmiştir.

Arif Hikmet Süral ve Nuri Aydın tarafından "Kırıkhan'da lüzumu kadar orta mektep açılması" hakkında verilen teklif ile Abbas Ülkü, Bostan Mercan, Marsel Balit, Mihran Keşişyan tarafından "İskenderun'da bir orta mektep açılması" hakkında verilen teklifler Maarif Encümenine havale edilmiştir.

Hudut meseleleri, aşar ve asayiş konularında teklifler verilmiştir. Nuri Aydın, Arif Hikmet Süral tarafından "nüfus sayımı" hakkında verilen teklif Dâhiliye Encümeni'ne havale edilmiştir.

Vedii Bilgin tarafından "Hatay davasının banisi ve memleketimizin büyük mücahidi merhum Ahmet Ağa Türkmen'in kabrinin Hatay'a nakli" için verdiği teklif ittifakla kabul edilmiştir.

Arif Hikmet Süral ve Nuri Aydın tarafından "Hatay kurtuluş mücadelesinde şehit olan yavrularımızın mukaddes ruhlarını ta'ziz için bir Şehitler Abidesi yapılması" teklif edilmiştir.

Abdurrahman Mursal ve Haçadur Karabacakyan tarafından "yeni Hatay pulları çıkarılması ve kullanılması" hakkındaki teklifleri tartışılmıştır. Başbakan bu teklife "beynelmilel posta ittihadına girmedikçe hiçbir devlet kendi namına posta pulu çıkaramaz. Posta ittihazına dahil olur olmaz Hatay namına posta pulları hemen çıkacaktır. Şimdilik mümkün olan tedbir mevcut pullara Hatay Devleti namına sürşarj (üzerine bir sayı veya kelime basma işi) yapılmasıdır" şeklinde bir cevap vermiştir.

Tartışılan konulardan biri de "para" meselesidir:

Vedi Bilgin "memleketin para meselesi çok mühimdir. Memleketimizde Suriye parasından (ziyade)külliyetli miktarda Türk parası vardır. Suriye parası yerine Türk parasının tespitini icra riyasetinden rica ederim." diyerek bir teklif sunmuştur. Teklif ittifakla kabul edilmiştir.

Nuri Aydın ve Arif Hikmet Süral tarafından "geniş mikyasta bir spor gençlik teşkilatının yapılması" teklifleri Maarif Encümeni'ne havale edilmiştir.

Arif Hikmet Süral, Nuri Aydın ve Mehmed Sait Tüleyli tarafından verilen "vergi borçlarının kökten affıyla banka borçlarının fahiş faizinin alınmaması" teklifi Maliye Encümeni'ne havale edilmiştir.

Arif Hikmet Süral ve Nuri Aydın tarafından "şapkanın milli serpuş olarak kanunen kabulü" hakkında verilen teklif Adliye Encümeni'ne havale edilmiştir. Ancak bu teklifle ilgili olarak Vedii Bilgin söz alarak,

> *"Biraz evvel şapka hakkında bir karar okundu. Arkadaşlar! Bilirsiniz ki biz hiçbir kimsenin ne vicdanına ne akidesine ne de kisvesine karışırız. Fırkamızın takip ettiği yol budur. Zaten halkın kısm-ı âzamı şapka giyiyor. Kendince bunu bir kanuna tespit etmek icap etmez. Çünkü içimizde sarık saranlar vardır. Bunları rencide etmek doğru değildir. Binaenaleyh, bu babdaki teklifin ortadan kaldırılmasını rica ederim."*

diyerek itirazda bulunmuştur. Bu itiraz milletvekillerince "muvafıktır" diye doğru bulunmuştur.

Bu konuların tartışılmasından sonra Vedii Münir Karabay "adlî, malî, idarî teşkilat kanunlarını ve bütçeyi hazırlamak üzere hükümete vakit ve fırsat, Teşrinisanide toplanmak şartıyla meclisin muvakkaten (tatil edilmesi)" teklifinde bulunmuştur. Teklif milletvekillerince kabul edilerek Kasım ayında toplanmak üzere meclis çalışmalarına son verilmiştir.

İlk devre meclis çalışmalarında Meclis başkan vekillikleri ve katipliklere seçimler yapıldıktan sonra ilk konuşmacı olarak Milletvekili Hamdi Selçuk konuşmak üzere kürsüye çıkmıştır. Hamdi Selçuk aynı zamanda son konuşmayı da yapan milletvekilidir.

Hatay Millet Meclisi birinci devre ilk toplantı celselerinde söz alanlar şunlardır:

Hamdi Selçuk 31 defa, Ermeni cemaati milletvekillerinden İsa Kazanciyan 1 defa, Abbas Ülkü 8

Hatay Devleti pulları.

defa, Dr. Basil Huri 5 defa, Zeynelabidin Cilli 1 defa, Vedii Bilgin 12 defa, Subhi Bereket 21 defa, Vedii Münir Karabay 9 defa, Dr. İbrahim İnal 3 defa, Nuri Aydın 2 defa, Bahri Bahadırlı 2 defa, Abdullah Mursal 1 defa, Abdurrahman Mursal 1 defa, Başbakan 10 defa, Adliye Vekili Cemil Yurtman 3 defa, Devlet Başkanı Tayfur Sökmen mutat konuşmaların dışında 1 defa konuşma yapmıştır.

2. Kasım Ayı'ndan 29 Haziran 1939 Tarihli Son Toplantıya Kadar Yapılan Çalışmalar:

Bu dönemde ilk konuşmayı Devlet Başkanı Tayfur Sökmen yapmıştır. Sökmen'in bu konuşması Hatay Devleti Tarihi ve hükümetin çalışmaları bakımından önemlidir. Sökmen sözlerine,

Hatay Millet Meclisi toplantı halinde.

"2 Eylülde teşekkül eden Hatay Devleti geçirdiği bu iki ay zarfında neler yapmış ve daha neler yapacak? Bunu huzurunuzda izah etmeyi faydalı gördüğüm için birkaç dakikanızı işgal edeceğim."

diyerek başlamıştır. Devlet Başkanının konuşmasında söyledikleri aynı zamanda hükümetin 2 Eylül'den Kasım'a kadar yaptığı icraatların da bir muhasebesidir. Bir başka ifade ile devletin teşkilatlanma dönemi ve kurulan bakanlıkların yaptıkları işlerden dolayı bir bakıma meclise hesap verilmesidir.

Konuşmanın başında ayrıntılara girmeden genel bir değerlendirme yapan Sökmen acil yapılması gerekenleri yaparak sınırların ve iç güvenliğin sağlanması için jandarma teşkilatı ve adliye teşkilatı için yapılanları izah etmiştir. Konuşmasının devamında,

"Halk, yapılan adilâne hareket ile bir aile kaynaşması haline gelmiştir. Bu millet kürsüsünden tekrar herkese söyleyebilirim ki, cins, mezhep, ırk, milliyet farkı gözetmeden ağa, bey, sınıf, zümre ayırmadan bilâistisna herkesi adalet muvacehesinde müsavi görmek devletimizin esas umdelerinden birisidir.

Teşvike, iğfal ve ığvaata kapılmayarak kemal-i sükûn ve huzurla herkesin işi ve gücüyle meşgul olmasını sayın halkımıza tavsiye ederim. Dün ve bugün şu beyanatın en küçük aksini gören vatandaşlara hakkını aramak için devlet evi ve devlet kapıları açıktır. Haklı müracaatları dinlenecek, hakları ihkak edilecektir."

sözleri ile yeni kurulan devletin temel felsefesini, devlet anlayışını da ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen sırasıyla devletin malî, adlî, maarif, sıhhiye, nafia, tarım–hayvancılık durumu hakkında açıklamalarda bulunarak aynı zamanda iki aylık süre içinde bakanlıkların yaptıkları icraatları da anlatmıştır.

Meclis Başkanı da yaptığı konuşmada, iki aylık zaman içinde Meclisin, Hatay hükümetine verdiği kanun yapma yetkisine dayanarak geçici kanunlar çıkardığını belirtmiştir. Hükümetin tasdik edilmek üzere Meclis Başkanlığı'na gönderdiği kanunların isimlerini genel kurulda okutmuştur.

Bu konuşmalardan ve elimizde bulunan "Resmi Gazete"lerden ve Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtlarından hareketle Hatay Devleti teşkilatını ve hükümetin icraatlarını ortaya koyabiliriz.

Hatay Millet Meclisi üyelerinin bir bölümü, Meclis Başkanı Abdülgani Türkmen (alt sıra sağdan 2.), Başbakan Abdurrahman Melek (alt sıra soldan 4.), Fevkalade Murahhas Cevat Açıkalın (alt sıra sağdan 5.), Albay Şükrü Kanadlı (alt sıra sağdan 4.) ve bakanlar ile birlikte.

D. 29 EKİM CUMHURİYET BAYRAMI ve ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNÜN HATAY MİLLET MECLİSİ'NDEKİ YANKILARI

Hatay Millet Meclisi 3 Kasım 1938 tarihli toplantısına müzakerelerden önce Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Atatürk'ten gelen bir telgrafı okuyarak başlamıştı. Telgraf şöyledir:

Albay Şükrü Kanadlı 29 Ekim 1938'de Hatay'da Atatürk Anıtı'na çelenk bırakırken.

Bay Abdülgani Türkmen

Hatay Millet Meclisi Reisi

ANTAKYA

Tebrik telgrafınızda izhar ettiğiniz hissiyattan pek mütehassıs olarak teşekkür eder, size ve Hatay halkına selam ve muhabbetlerimi sunarım.

Kemal Atatürk

VI. Kız İlkokulu tarafından hazırlanan Cumhuriyet Takı'na 1923'ten başlayarak her yıl için bir kat eklenmiş ve buralara genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kazanımları yıl yıl yazılmıştır. (Sağdaki küçük fotoğraf, fotoğrafın sol altında görülebilen küçük, sarışın çocuk olan Halef Halefoğlu'ndan alınmıştır.)

Cumhuriyet Bayramı kutlamalarından bir hafta sonra Atatürk'ün ölüm haberi gelmiştir. 10 Kasım 1938 tarihinde saat 15.00'te toplanan Hatay Millet Meclisi'nde Başkan Abdülgani Türkmen yoklama yapmıştır. Ancak Atatürk'ün ölümü münasebetiyle celseyi 14 Kasım'da toplanmak üzere ertelemiştir.

Meclis 14 Kasım 1938 tarihinde toplanmış ve çalışmalarına başlamıştır. Birçok milletvekili bu hadise üzerine konuşmak üzere Meclis Başkanı'ndan söz istemiştir. Başkan Abdülgani Türkmen celseyi açarak ilk sözü devlet başkanı Tayfur Sökmen'e vermiştir.

Tayfur Sökmen kürsüye gelerek Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti devletini nasıl kurduğunu, ne sıkıntılar içerisinde bugünlere gelindiğini anlattıktan sonra sözü Hatay Devleti'ne getirerek şöyle devam etmiştir:

"Muhterem arkadaşlar! Bugün çatısı altında bulunduğumuz şu müstakil Hatay Devleti'nin Atatürk'ün büyük dehasıyla nasıl kurulduğunu büyük ölünün aziz hatırasına izafeten burada tekrar ediyorum. Türk diyarının ufkunu saran mütareke ve istilanın korkunç ve kara bulutlarını dağıtmak için Anadolu'ya ayak basan büyük halaskâr yer yer millî kurtuluş hareketlerini ihya ve tanzime başlarken; o zaman Antakya İskenderun havalisi namıyla anılan Hatay'da da mücadele hareketleri başlamış bulunuyordu. Anayurdun kurtuluş hareketleriyle işbirliği yapan ve bir program dahilinde çalışmak üzere Gazi Anteb'e gitmiş olan Hataylılar Gazi Anteb'in Sam Köyü'nden 1336 senesi Nisanında Rumeli ve Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine çektikleri bir telgrafa Atatürk, o zaman Antep nokta kumandanı bulunan Recep Bey'in -ki halen Askeri Temyiz Mahkemesi âzâsıdır- vasıtasıyla verdikleri cevapta, Hatay'ın Misak-ı Millî'ye dahil bulunduğunu, azami fedakarlık yapılmasını ve Maraş'ta yeni teşkil edilen İkinci Kolordu ile münasebet tesis edilmesi lüzumunu bildirmek suretiyle Hatay'ın kurtuluş temelini atmıştı. 1921 Ankara İtilafnamesiyle tevsik ve tahkim edilmiş bulunan bu temel, 1339 senesi Mart'ında Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Adana'ya vukubulan tarihi seyahatlerinde kendilerine yapılan istikbal merasiminde siyah tüllere bürünerek Antakya-İskenderun Birliği namına kurtuluş dileyen ve yalvaran Hataylı bir kıza: "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalamaz" hitabesiyle Hatay istiklâli en sağlam ve en büyük teminatı almış ve artık kurtuluş bir zaman meselesi olmuştu. Bu arada birçok siyasi hadiselere sahne olan Hatay vaziyetinin tahammülsüz bir hal aldığını gören büyük halaskâr, Büyük Millet Meclisi'nin 1936 senesi açılış nutkunda: "Gece gündüz Türk Milletini işgal eden Hatay işinin bir büyük millî dâvâ olduğunu" tebarüz ettirmek suretiyle bu zamanın da gelmiş olduğunu işaret buyurarak dâvânın kat'i surette halline karar vermişti.

Aziz arkadaşlar!

Bize bu istiklâli bahşeden ve bu mesut günleri yaşatan Halaskâr Atatürk'ün büyük ruhu ve aziz hatırası önünde hürmetle eğilerek sonsuz minnet ve tazimlerimi Anavatana saadet ve refah temennilerimle arz eder, Büyük Atatürk'ün gaybubet-i elîmesiyle yanan necib Türk Milletine ve bütün Şark alemine en samimi taziyelerimi sunarken, büyük dahinin silah ve mesai arkadaşı ve Türk milletinin ondan sonra sevdiği ve itimat ettiği Lozan Kahramanı Sayın General İsmet İnönü'nün Cumhurriyasetine intihabını bu kürsüden de kemal-i memnuniyetle selâmlar ve tebriklerimi arz ederim."

Tayfur Sökmen'den sonra bazı milletvekilleri sırasıyla kürsüye çıkarak konuşmalarını yapmıştır. Meselenin Hatay Meclisi Milletvekillerini nasıl etkilediğini göstermesi bakımından konuşmalarının can alıcı noktalarını aktarmayı uygun buluyorum. Konuşma yapan milletvekilleri ve söyledikleri sözler sırasıyla şöyledir:

Vedi Karabay'ın konuşması:

"Arkadaşlar, Atatürk öldü; dediler. Eğer ölüm gelmesi yokluğu ve fenâyı ifade ediyorsa inanmayınız. Atatürk ölmedi, Ata ölmez... Ata; her faninin yaşadığı ve her yaşayanın maddî varlığına bir fenâ beklediği bu toprağın yüzünden tarihin üstüne çıktı. Harp, siyaset, ibda, idareler ve insanlık sahalarında bin bir mucize yaratmış olan insanlığın bu büyük harikası büyük milletinin üstünde kanat geren ölümü boğmuştu; azminin salâbetiyle tarihin seyrini değiştirmiş, iradesinin kuvvetiyle kaderin seyrini durdurmuş, dehasıyle yepyeni bir devlet kurmuş, yeni bir varlık icad etmiş; yeni ve azametli bir tarih yaratmıştı. Yirminci medeniyet asrının başını döndürecek mucizeler yapan, mucizeleriyle, eserleriyle ebedileşen Ata ölür mü?.. Ata ölmez. Her yaşayana bir fenâ mukadder olan bu toprağın üstünde vazifesini bitiren Ata tarihin üstüne intikal etti. On sekiz milyon göz yaşlarıyla onun aziz cesedini, kurduğu yeni Türkiye'nin aziz bir bucağında koruduğu aziz toprağın kucağına yatırmadan evvel on milyonluk Türkiye yüz yirmi milyon Türk, insanlığın faziletini takdis eden milyarlarca insan ona yüreklerimizde tunçtan türbeler yaptık. İnsanlık yaşadıkça, varlıkta his ve hayat kaldıkça Ata bizim, Ata evlâtlarımızın, Ata ahfâdımızın ve bütün insanların ve her şeyin üstünde ebediyyen yaşayacaktır. Atamızın aramızdan ayrılmasındaki acı hudutları derinliği hissedilemeyecek kadar büyüktür. Fakat tarihte en büyük acılar ve musibetler karşısında daima dimdik durarak, kendini koruyarak ruhî metanetini ve salâbetini göstermiş olan büyük milletimin bu faciayı da büyük bir tahammülle karşılayacağına eminim."

Hamdi Selçuk'un konuşması:

"Aziz arkadaşlar; En büyük insanı, en büyük Türk'ü, en büyük mürşidi, en büyük kurtarıcıyı, en aziz ve en mesut babamızı kaybettik. O günden beri üç yüz bin Hataylı bu aziz babaya ve en büyük kurtarıcıya gözleri kanayarak ve kalbi parçalanarak ağlıyoruz. Hudutsuz bir acımız ve sonsuz bir ıstırabımız var. İçimiz Anayurttakilerden daha fazla yanıyor. Ve onun başımızdan çok erken ve birdenbire ayrılmasının boşluğunu daha çok duyuyoruz. Onun en son eserinin saadetlerini henüz tatmağa başlamıştık. Bu saadete ebedî bir zehir ve hicran karıştı. Arkadaşlar; başı gökler kadar yüksek olan bu insan bize en yakındı. Son iki senesinin başlıca faaliyet mevzuu Hatay ve en çok düşündüğü biz Hataylılar olmuştuk. Herhangi bir ülkeden bin kat daha aziz varlığına musallat olan hastalığın ızdırabı altında bile bizim halâsımızla meşgul olmuştu. En korkunç bir karanlığın enginleri içinde bocaladığımız günlerde bizi kurtarmak azminin kudretiyle hasta halinde ta Mersin'e, yanı başımıza kadar gelerek ufkumuzu çevirdiği ulu dehasının ışığıyla o karanlık günlerimizi bir bahar sabahı gibi aydınlatmıştı. Öksüz idik. O bize baba oldu. Bizi karanlıktan ışığa ve esaretten hürriyete o kavuşturdu. 'Hatay'ı kurtarmadan ölürsem gözüm açık gider' demişti. Hangi ahval ve şerait içinde olursa olsun, dediğini mutlaka yapan bu en büyük kurtarıcı; kurtardığı Hatay'ın aylarca devam eden kurtuluş bayramını gördü. Arkadaşlar; O, Hatay diye bir vatan ve Hataylı diye yeniden bir millet yarattı. Kendilerini din ve mezhep farklarından dolayı yekdiğerinden ayrı gören bu yurdun sakinlerini birbirine kaynaştırarak bir millet yapan O'dur. Yarattığı bin bir eser içinde çok müstesna (bir) yer alan Hatay eserinin en parlak cephesi işte budur. Tarihte toprak fethetmiş ve devlet kurmuş birçok kahramanlar sayılabilir. Fakat dört ay içinde duyguda bir, emelde bir, gayede bir, sevinçte ve kederde bir; bir millet yaratan görülmemiştir. Bu, yalnız ve yalnız Atatürk'e nasip olmuştur. Yarım seneyi bulmayan bir mazi içinde bütün vasıflarını cami'ahenkli bir millet manzarası arz edişimiz; onun bize nefhettiği aziz ve kutsi ruhun eseridir."

10 Kasım 1938 günü Atatürk'ün ölüm haberini alan Antakya Lisesi öğrencileri beyaz yakalarını çıkartarak siyah önlükleriyle milli mateme katılmışlardır. Fotoğrafın ortalarında, bir öğrenci, elinde Atatürk büstüyle görülmektedir.

Cevat Abalı'nın konuşması:

"Sayın arkadaşlar; Hepimizin malûmu olduğu üzere, Ankara Radyosundan aldığımız meş'um bir haber beynimizde bir bomba gibi patladı. İnsanlığın yaratılışından zamanımıza kadar başı yere eğilmeyen Türklüğün başı o gün önüne düşüyor. Gözleri yere dikiliyor, boğazları hıçkırıktan pek haklı olarak yırtılıyordu. Bugün asil ve necip Türk milleti büyük yaratıcısını, ulu halâskârını kaybediyordu. Atamız öldü mü? Hayır, O ölmemiştir. Yurdumuzu barış kaidelerinin bütün incelikleriyle idare eden Atatürk, milletini zafer çelenkleriyle süsleyerek Türklüğün asırlardan asırlara intikal eden şerefli ve yüksek kıymetlerini iade etti. Asil çehresinin ve yüce dehasının ışığı altında yalnız Türkiye hudutları dahilinde değil, cihan Türklerinin ve dünyanın masum ve mazlum milletlerinin de rehberi olarak yüzünü güldürmüş, istiklâl ve refah yolunu göstermiş, aynı zamanda dünya sulhunun temelini kurarak kâinatın sempatisini kazanmıştır. Atatürk Türkiye'yi yeniden yaptı. Enkaz içinden koskoca bir varlık, yepyeni bir Türk varlığı kurdu. Dünyayı hayretler içerisinde bırakan bu yaratıcılık onun ulvi şahsiyetinde tecelli eden orijinal vasıflarla karakterindeki emniyet ve süratten ileri geliyordu. O olmasaydı ne modern Türkiye ve ne de bugünkü Türkiye'nin malik olduğu beynelmilel kıymeti artardı. Belki Hatay da bugünkü refah ve saadetine kavuşamazdı. Atatürk, milletinin hakiki ihtiyaçlarını gayet iyi tanıyan ve memleketin sarsılmaz ve yıkılmaz temellerini atan tek bir şahsiyet idi. O, kılıç, fikir ve idare adamıydı. Her mânâsıyla büyük bir adamdı. O ölmedi. Ve ölmeyecektir de. Maddî varlığı aramızdan kaybolabilir. Fakat manevî varlığı ebediyete kadar, kıyamete kadar bizimle yaşayacaktır. Netice, Ulu Şefin ağzından çizilen yolu iman ve şevk ile takip etmeğe söz veren Türk Milleti ile Hatay Türklüğünün de aynı yolun yolcusu olacağına şüphem yoktur. Her Türk kalbinin nefesi, her ailenin babası olan Atatürk şimdi bir ölüm çukurunda değil, her biri bir şahika olan Türklerin kalbindedir."

Nuri Aydın'ın konuşması:

"Aziz arkadaşlar; Dört gündür Hatay'ı taşıyla, toprağıyla kasıp kavuran acı bir haber hakkında radyolarda birçok şeyler işittik. Büyük ölünün mezâyâsını yalnız Türklerin değil, bütün medeniyet aleminin ağzından dinledik. Söylenen bütün sözler yeni Türkiye'nin kurulmasından Atatürk dediğimiz müstesna adamın bu güne kadar yapmış olduğu işlerin büyüklüğünden bahseder. Ata, zabit çıkar çıkmaz ilk askerliğini Şam'da yapmıştır. O günden Türk Milletinin kıvrandığı acı hali sezmiş, bunun için çareler düşünmüş, bir takım fikir cereyanları yaratmış ve Türk Milletinin esasını kurmağa başlamıştır. Şam'da bazı münevver zabitlerle birleşerek İttihat Terakki'ye esas olan cemiyeti teşkil eylemiş, bundan sonra vazifesi Selaniğe nakledildikten sonra ve orada Selanik'te İttihat ve Terakki'nin temellerini kurmuş ve sonra istibdatla mücadelesi hepimizce malûmdur ki, Hareket Ordusu İstanbul üzerine yürürken Ata bu ordunun erkân-ı harbiye reisi bulunuyordu. Nerede vatan için bir fedakârlık lâzım ise onu başta görürüz. Trablusgarp'ta Türklüğün şerefinin tehlikeye düşmüş olduğunu görünce bâdiye bedevileriyle birleşerek müstevlilerle dövüşmüş, düşman Çanakkale'de müttefik kumandanların bile akıllarının kesmediği bir yerden ihraç ameliyesi yaptığını görünce onun karşısında yine o büyük insanı görmüştür. Cenup cephesinde vaziyet bozulmağa başlar, Yıldırım Ordusu Kumandanı unvanıyla Türk milletini kurtarmağa çalışır. Harb-i Umumi bittikten sonra kara bulutlar etrafı sarmağa başladığında nankör saltanat ve onun vezirleri ve bazı menfaatlerini saltanatın menfaatini korumakta gören alimler bile vatana hıyanet ederlerken hayatını Türklüğün yükselmesine vakfetmiş olan ve o karanlık günlerde diğer nankörlerin yaptığı gibi değil,

bir melanet yuvası olan Darül-hilâfe'yi terk ederek Anadolu'ya milletin başına geçerek her türlü teşkilatı itmam ederek ve düşmanla pençeleşerek bu mazlum Türk devletini kurtardıktan sonra bunu asırlarca yaşatacak hayat şartlarını koymuştur. Harb-i Umumi hepinizin bildiği fena bir takım şartlarla neticelenmişti. Galipler mağlûplara hakk-ı hayat vermemişlerdi. Ata, cihana sulh ve selâmet vermek için yakın devletlere ellerini uzattı. Balkan ve Şark Antantı gibi büyük ittifaklar yaparak cihan sulhunu idameye gayret etti. Ata yirmi senelik hayatı içinde her neye el koyduysa onu yaptı, her neyi istediyse onu kopardı. Onun kuvveti realiteye uygun ve zamanını bulduğunda işe başlamayı bildiğinden muvaffak olduğunu görenlere artık öyle bir kanaat gelmişti ki Ata, her neye el atarsa onu yapacağını bildikleri için bütün devletler ne isterse onu verirlerdi. O, bir buçuk milyar insanın içinde müstesna yaratılmış bu büyük adam Türk için değil, dünya için bir ziya'dır. Ata ölmemiş, onun hatırasını kalbimize, bütün benliğimize sindirerek, mefkûresini kafamızda, enerjisini varlığımızda taşıyarak onun yollarında yürüyerek ve ondan aldığımız ilhamla, onun bir timsali olarak yaşayacaktır."

Atatürk ile ilgili son konuşmayı Agop Davidyan yapmıştır. Davidyan'ın kısa konuşması şöyledir:

"Aziz arkadaşlar; Atatürk'ün ölümü hepimizde çok acı, çok derin bir yara açtı. İnsanlığı seven, sulhu seven ve hakikaten Şarkın bir Atası olan Büyük Şefin ufulünden duyduğum teessürü huzurunuzda ifade ederken, bütün Hataylıların onun gösterdiği nurlu yolda devam edip gideceğini burada tekrarlamayı vazife biliyorum."

Atatürk'ün cenaze merasimine katılmak için Hatay Devlet Başkanı Tafur Sökmen Fevkalade Murahhas Cevat Açıkalın'a müracaat etmiştir. Tayfur Sökmen müracaatında "Halaskar merhum ve mağfur Atatürk'e son vazife-i ihtiramımı ifa etmek ve aynı zamanda Reisicumhur Sayın General İsmet İnönü'nün huzurlarına bizzat tebrik ederek ellerini öpmek üzere Ankara'ya gitmek arzusundayım" demektedir.

Yukarıdaki müracaattan olumlu cevap aldığı anlaşılan Tayfur Sökmen gerekli planları yapmıştır. Ancak bu hazırlıklardan haberi olmayan bir milletvekili Hatay Millet Meclisi'nin 17 Kasım 1938 tarihli toplantısında bir takriri vermiştir. Kırıkhan Milletvekili Bahri Bahadırlı takririnde "Yüksek Riyasete. Ölümü bütün Hatay'ı derin bir ye'se gark eden, Hatay'ın Büyük Şefe son bir vazife-i şükranı olmak üzere bütün mebusların cenaze merasimine iştirak etmesini teklif ederim." demektedir. Bunun üzerine söz alan Vedi Karabay, devlet başkanının on beş gün sonra hem İnönü'nün Cumhurbaşkanlığını tebrik, hem de Atatürk'ün cenaze merasimine katılmak üzere bazı milletvekillerini tespit ettiğini ve bunu meclise arz etmek üzere kendisini görevlendirdiğini söylemiştir. Arkasından da Ankara'ya gidecek milletvekillerinin isimlerini okumuştur. Bu listede ismi olan milletvekilleri şunlardır: Vedi Karabay, Bahri bahadırlı, Cevat Abalı, Hamdi Selçuk, Nuri Aydın, Seydi Oğuz, Hikmet Erbayır, Agop Davidyan, Zeynelabidin Cilli ve Kamil Zireyk.

Devlet Başkanının bu isteği üzerine bütün milletvekillerinin cenaze merasimine katılmalarının yolu kapanmıştır. Ankara'ya gidecek vekiller 18 Kasım 1938 tarihinde saat 09.00'da İskenderun'da toplanacaktır.

الغازي
بطل الشرق الشهير
مصطفى كمال باشا
يا منعما نظر ابصورة (مصطفى) ... رب (الكمال) ومنقذ الاسلام
ابشر فقد نلت السعادة والصفا ... بجهاده وبلغت كل مرام
هذا الذي شهد الخصوم بفضله ... وكفى علاه شهادة الاخصام

30 Ağustos 1938'de Zafer Bayramı Törenleri'nde, Cezayir asıllı Fransız askerleri Albay Şükrü Kanadlı'yı selamlıyor.

Hatay halkı, Hatay'ın anavatana katılması mücadelesini, başından sonuna dek ve din, mezhep, ırk ayrımı yapmadan büyük bir çoğunlukla desteklemiştir. Ocak 1937'de yapılan büyük miting esnasında çekilen bu fotoğrafın sol alt kısmında görülen pankartta şöyle yazmaktadır: ***"HATAY HEPİMİZİN, DİN, MEZHEP FARKI YOK, KARDEŞLİK VAR"***

İkinci Bölüm

Hatay Hükümetinin Kuruluşu

Hatay Millet Meclisi'nin ilk toplantılarından bir görüntü. Sağda Başbakan A. Melek ve diğer kabine üyeleri görülüyor. (koltuklarda oturanlar)

I - BAŞBAKAN, BAKANLAR KURULUNUN SEÇİLMESİ ve HÜKÜMETİN GÜVENOYU ALMASI

Tayfur Sökmen Hatay Devlet Başkanı seçildikten ve yemin merasiminden sonra Dr. Abdurrahman Melek'i Başbakan olarak atamış, Başbakan Melek de bakanlar kurulunu oluşturmuştur .

Abdurrahman Melek'in oluşturduğu bakanlar kurulu şu kişilerden teşekkül etmektedir:

Adalet Bakanı Avukat Cemil Yurtman,

Maliye, İktisat ve Gümrük Bakanı Cemal Baki,

Kültür ve Sıhhat Bakanı Ahmet Faik Türkmen,

Nafia ve Ziraat Bakanı Kemal Alpar.

Abdurrahman Melek Başbakanlığın dışında İç İşleri, Dış İşleri ve Savunma bakanlıklarını da üstlenmişti.

6 Eylül 1938 Salı günü saat 10.00'da mecliste üçüncü celse açılmıştır. Saat 09.45'ten itibaren milletvekilleri ve Başbakan Abdurrahman Melek meclise gelerek yerlerini almıştır. Devlet başkanı Tayfur Sökmen de locadaki yerini alkışlar arasında alarak meclis çalışmalarına katılmıştır.

Meclis Reisi Abdülgani Türkmen 6 Eylül 1938 Salı günü saat 10.00'da celseyi açarak Başbakan Dr. Abdurrahman Melek'i kürsüye davet etmiştir. Başbakan Melek saat 10.20'de kürsüye çıkarak hükümet programını okumaya başlamıştır.

Başbakan konuşmasında şu hususlara değinerek 15 maddelik Hükümet Programının detaylarını sunmuştur:

"Sayın Mebuslar, Bugün Hatay'ın ilk ve tarihî millî meclisinde huzurlarınıza Hatay'ın ilk Hükümet Reisi sıfatıyla çıkmakla bahtiyarım. Bana bu şerefli vazifeyi emanet eden muhterem Devlet Reisimizin yüksek itimatlarına mahzar olmuş bulunmak benim için büyük bir saadettir. Uzun süren mücadelelerimizden sonra kavuştuğumuz istiklal sayesinde huzur ve refaha erişmek mev'ut olmakla beraber memleketimizin her sahada ve kısa zamanda kalkınabilmesini temin için bana verilen vazifenin ne kadar güç ve mesuliyetli olduğunu takdir buyurursunuz. Canla başla bağlı olduğumuz Ulu Şefimiz Atatürk'ün nur ve iman saçan ilham ve eserleri, Türk'ün ruhunda mevcut olan azim ve fedakârlık bize bütün bu güçlükleri yenmek kudretini bahşedecektir. Ben ve arkadaşlarım bu imanla hareket ettikçe yüksek itimadınıza da güvenebileceğimizi umarım. Programımızın ruhu ve esası Kemalizm rejimi ve bunun bütün icabatı olmakla beraber müsaadenizle bazı kısımlarını tekrar edeceğim."

Bu konuşmadan sonra yapılan oylamada hükümet, 39 oy ile güvenoyu alarak işe başlamıştır. Oylamadan sonra tekrar kürsüye çıkan Başbakan Abdurrahman Melek milletvekillerine teşekkür ettikten sonra programı en geniş anlamıyla ve hızla uygulayacağını ifade ederek kürsüden ayrılmıştır.

Hatay Devleti Başbakanlık Binası (Bugün Belediye binası olarak kullanılmaktadır.)

II - BAŞBAKANLIK

Başbakan Abdurrahman Melek'tir. Abdurrahman Melek başbakanlıkla beraber İçişleri, Dışişleri ve Savunma bakanlıklarını da yürütecektir. Hatay Devleti 1939 yılı Bütçe Kanununa Savunma Bakanlığı için 80.000 lira ödenek konulmuş gözüktüğü halde, Resmi Gazete de yayınlanan devlet teşkilat yapısını gösteren 22 numaralı kanun incelendiğinde, Başbakanın uhdesinde gösterilen Savunma bakanlığı teşkilatı ve personeli ile ilgili bir hükme rastlanmamaktadır. Oysa diğer bütün bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatı ile ilgili az veya çok bilgi bulmak mümkündür. O halde ordu kurmak uzun zaman alacak ve masraflı bir iş olduğundan, savunma bakanlığı teşkilat ve detaylı bütçe yapımı ileri bir tarihe ertelenmiş diye düşünebiliriz. Hatay Devleti'nin dış savunması, şimdilik 5 Temmuz 1938'de Kurmay Albay Şükrü Kanadlı komutasında Hatay topraklarına giren Türk Cumhuriyeti askeri birliklerine bırakılmış diye değerlendirilebilir.

Başbakanlık merkez teşkilatının yapısı ve görevlileri 26 Ekim 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"la belirlenmiştir. Bu kanunda "Başvekalet" görevlilerinin maaş ve unvanları belirlenmiştir. Buna göre 145 lira maaşlı 1 Hukuk Müşaviri, 120 lira maaşlı 1 levazım ve daireler müdürü, 100 lira maaşlı 1 kalem-i mahsus müdürü (Özel kalem), 80 lira maaşlı 3 kalem-i mahsus katibi ve 40 lira maaşlı 1 daktilo memuru bulunmaktadır. Başbakanlık 1939 yılı bütçesi 26.389 lira olarak kabul edilmiş ve Resmi Gazete'de (28 II. Kanun 1939) yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Başbakanlık bütçesine 1939 yılı levazım giderleri için ayrıca 1.600 lira ek bütçe yapılmıştır.

Başbakan Dr. Abdurrahman Melek.

Büyük fotoğraf: *Başbakan Dr. Abdurrahman Melek Başbakanlık binasının önünde makam arabasına binerken görülüyor.*

Küçük fotoğraf: *Hatay Devleti'nin 2 Numaralı resmi makam aracı (Başbakanlık makam aracı), Başbakanlık binası önünde şoförü ile beklerken görülüyor.*

1938 - 1939 yıllarında kullanılmış Hatay Devleti Sancağı. Bugün müzededir.

III - DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

Bu bakanlık, Başbakan Abdurrahman Melek'in uhdesindedir. 33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Hariciye Vekaleti" merkez teşkilatı personelinin maaş ve görevleri belirlenmiştir. Buna göre 200 lira maaşlı 1 müsteşar, 130 lira maaşlı 1 kalem şefi, 90 lira maaşlı 1 tercüman ve 45 lira maaşlı 1 daktilo memuru bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın 1939 yılı bütçe toplamı 6.511 liradır.

Başbakanlık görevinin yanında Dışişleri, İçişleri ve Savunma Bakanlıkları görevlerini de üstlenen Dr. Abdurrahman Melek Meclis binasından çıkarken.

Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen, Başbakan Dr. Abdurrahman Melek, Nafıa ve Ziraat Bakanı Kemal Alpar (en sağda), Kültür ve Sıhhat Bakanı Ahmet Faik Türkmen Bakanlar, diğer Bakanlar ve Milletvekilleri ile birlikte merasimde.

IV - İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

A. MERKEZ TEŞKİLATI

Bu bakanlık da Başbakan Abdurrahman Melek tarafından yürütülmektedir. 33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Dahiliye Vekaleti" merkez teşkilatı personelinin maaş ve görevleri belirlenmiştir. Bu kanuna göre 200 lira maaşlı 1 müsteşar, 110 lira maaşlı 1 şef, 100 lira maaşlı 1 matbuat müdürü, 60'ar lira maaşlı 2 katip ve 45 lira maaşlı 1 daktilo memuru bulunmaktadır. İçişleri Bakanlığı 1939 yılı bütçesi 49.574 lira olarak kabul edilmiş ve Resmi Gazetede (28 II. Kanun 1939) yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 1939 yılı levazım giderleri için ayrıca 1.265 lira ek bütçe yapılmıştır.

Hatay Devleti Antakya merkez olmak üzere bir takım kazalardan teşekkül etmiştir. Antakya devlet merkezi olarak seçilmiştir. Bu bölümde mülkî teşkilat yapısını ve güvenlikle ilgili birimlerin teşkilat yapısını, görevlerini, sorumluluk ve yetkilerini ortaya koymaya çalışacağız.

B. TAŞRA TEŞKİLATI

Meclisteki 2 Mart 1939 tarihli celsede Adliye Encümeninden gelen mazbata üzerinde konuşulmuş, bazı maddeler değiştirilerek kabul edilmiştir. İlçe yönetimlerinde en yüksek mülkî amir kaymakam olarak kabul edilmiştir. Mazbatanın 14. Maddesi kaymakamların görev, yetki ve sorumluluklarını tanzim etmektedir. Bu maddeye göre "Kaymakamlar kazada devletin ve her vekâletin, vekâletlerin idare ve siyasi icra vasıtası olup kazaların umumî idaresinden mesuldürler. Ve bu itibarla kazalarda adlî daireler haricinde bilcümle umurda nezaret ve murakabe ve teftiş hakkını haiz en büyük âmîrdirler. Kaymakamların savcılarla münasebeti bu kanunun 77'inci maddesine tabidirler. Kaymakamlar her bakana karşı ayrı ayrı mesuldürler. Bakanlar kendi vekâletlerine ait işler için re'sen Kaymakamlara emir ve talimat verirler ve icabında re'sen takdir muamelesi yapabilecekleri gibi Dahiliye Vekâleti'nin tensip ve vasıtasıyla kaymakamlar hakkında ihtar cezası da tatbik ederler. Bundan maada, her vekil, kaymakam hakkında İcra Vekilleri Heyeti'ne taltif veya tecziye teklifinde bulunabilir. Kaymakamlar İcra Vekilleri Heyeti kararıyla her zaman vekâlet emrine alınabilecekleri gibi, tekaüde de sevk olunabilirler."

Kanunun 21. Maddesi ise güvenlik kuvvetleri ile mülkî amir kaymakamın ilişkisini düzenlemiştir. Buna göre kaymakam güvenlik güçleri ilişkisi şöyledir: "Hatay Zabıta Kanunu'nun zabıta amirlerine verdiği salâhiyete halel gelmemek şartıyla kaza dahilindeki jandarma ve polis kuvvetleri kaza

idarelerine müteallik işlerde kaymakamların emri altındadır. Hususî nizâmatına tevfikan salâhiyettar mercilerin muvafakatini istihsal etmek şartıyla kaymakamlıklar salâhiyettardırlar."

Kaymakamların yetki ve sorumluluklarını ortaya koyduktan sonra şimdi mülkî idarelerin neler olduğuna bakabiliriz. Hatay Devleti kazalardan oluşan mülkî bir yapıya sahiptir. Bu kazaları teker teker inceleyebiliriz.

1. Antakya Kazası

Antakya Kazası teşkilatı görevlilerinin maaş ve görevleri, 33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"la belirlenmiştir. Bu görevliler şunlardır:

145 lira maaşlı 1 kaymakam, 80 lira maaşlı 1 tahrirat katibi, 60 lira maaşlı 1 tahrirat katibi muavini, 45 lira maaşlı 1 tahrirat katibi muavini dakti-

1930'ların sonlarında Antakya. Ön planda hastane binası görülüyor.

lo memuru, 90 lira maaşlı 1 nüfus memuru, 45 lira maaşlı 1 nüfus memuru katibi, Nahiyelerde de durum şöyledir. Karamurt Nahiyesi'nde 70 lira maaşlı 1 Müdür, 30 lira maaşlı 1 Karamurt Müdürü katibi, Karso Aşağı Kuseyir Nahiyesi'nde 60 lira maaşlı 1 Müdür, Süveydiye Nahiyesi'nde 70 lira maaşlı 1 Müdür, Bityas Nahiyesi'nde 50 lira maaşlı 1 Müdür, Orta Kuseyir Nahiyesi'nde 60 lira maaşlı 1 Müdür, Yukarı Kuseyir Nahiyesi'nde 70 lira maaşlı 1 Müdür, Harbiye Nahiyesi'nde 50 lira maaşlı 1 Müdür.

2. İskenderun Kazası

Hatay Meclisi'nin 8 Aralık 1938 tarihli toplantısında İskenderun'un kazaya çevrilmesi ile ilgili Dahiliye Encümeni'nden gelen bir mazbata görüşmeye açılmış ve kanun ittifakla kabul edilmiştir. 7 Numaralı "İskenderun Kazası Teşkiline Dair Kanun"a göre "Mülga İskenderun sancağı merkezi olan İskenderun Kazası, köyleri ve Arsuz Nahiyesi ile beraber kazaya çevrilmiştir." (madde 1). Kaza merkezi İskenderun'dur (madde 2). Kırıkhan Kazası'na bağlı Beylan nahiyesi hali hazır hudutlarıyla Kırıkhan'dan ayrılarak İskenderun Kazası'na bağlanmıştır (madde 3). Mecliste kabul edilen kanun, Resmi Gazete'nin 7 Ocak 1939 tarihli 50 sayısında "İskenderun Kazası Teşkiline Dair Kanun" adıyla (Kanun No:16-Kabul tarihi 8.12 1938) yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

İskenderun Belediye Meclisi üyelerinden Hayık Balıyand Başbakanlık Hukuk Müşavirliğine, Marsel Balit ise İskenderun Milletvekilliğine seçilmiştir. Bunlardan boşalan meclis üyeliklerine Necmettin Bey ve Aram Haçadoryan tayin edilmiştir.

25 Ocak tarihli 95 numaralı kararname ile Beylan belediyesinin maliyeye olan 6.750 lira, Kırıkhan'ın 23.822 lira 18 kuruş, Soğukoluk'un 10.245 lira 52 kuruş, Nergizlik'in 300 lira ve Atik'in 241 lira 30 kuruşluk borcu 20 senede ödenmek üzere taksite bağlanmıştır.

İskenderun Kazası teşkilatı görevlileri ve maaşları şöyledir: 130 lira maaşlı 1 kaymakam, 60 lira maaşlı 1 tahrirat katibi, 30 lira maaşlı 1 tahrirat katibi muavini, 60 lira maaşlı 1 nüfus memuru, 30 lira maaşlı 1 nüfus memuru katibidir. Arsuz ve Beylan Nahiye Müdürleri de 70'er lira maaşlıdır.

3. Kırıkhan Kazası

Hatay Devleti 33 sayılı resmi gazetesinde yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Dahiliye Vekaleti" Kırıkhan Kazası teşkilatı görevlilerinin maaş ve görevleri belirlenmiştir. Bu görevliler şunlardır: 130 lira maaşlı 1 kaymakam, 60 lira maaşlı 1 tahrirat katibi, 30 lira maaşlı 1 tahrirat katibi muavini, 70 lira maaşlı 1 nüfus memuru, Aktepe Nahiyesi'nde de 70 lira maaşlı 1 müdür bulunmaktadır.

Bağımsızlığın hemen ardından İskenderun'dan bir görünüm.

4. Ordu kazası

8 Aralık 1938 tarihli meclis toplantısında Ordu Nahiyesi'nin Kazaya çevrilmesi ile ilgili Dahiliye Encümeni'nden gelen bir mazbata görüşmeye açılmıştır ve kanun ittifakla kabul edilmiştir. 1 Numaralı "Ordu Nahiyesi'nin Kazaya Tahviline Dair Muvakkat Kanun"a göre Ordu Nahiyesi hali hazır hududuna göre kazaya çevrilmiştir (madde 1). Keseb Nahiyesi hali hazır hududu ile Ordu kazasına bağlanmıştır (madde 2).

Mecliste görüşülerek kabul edilen kanun 7 Ocak 1939 tarihli Resmi Gazetede (Kanun no: 18 Kabul Tarihi: 8.12.1938) yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ordu kazası bölgesinde bulunan Bezge Köyü, 13 numaralı "Ordu Kazası Dahilinde Bezge Namıyle Bir Nahiye Teşkili Hakkında Muvakkat Kanun" ile nahiyeye çevrilmiştir (madde 1). Yeni kurulan Bezge Nahiye'sine, Tumama, Çakı, Karaköse, Karacurun, Sürütme, Sungur, Kerez, Kefere, Refail Maa Göveççi, Çandır, Düsturiye, Eğerci, Yeniceköy, Şakşak, Kırkbuçuk köyleri Ordu'dan ayrılarak bağlanmıştır (madde 1).

Resmi Gazete'nin 37. sayısında yayınlanan 15 numaralı kararname ile yeni teşkil olunan Ordu kazası kaymakamlığına vekaleten Lütfü Kılıç tayin edilmiştir. Daha sonra Lütfü Kılıç, 1.3.1939 gün ve 1675/22 sayılı Dahiliye Vekâleti teklifinin Bakanlar Kurulunca kabul edilmesi üzerine 147 numaralı karar ile asaleten Reyhaniye kaymakamlığına atanmıştır.

Bezge Nahiyesi, 17 numaralı "Ordu Kazası dahilinde Bezge namı ile bir nahiye teşkili hakkında kanun" un 8 Aralık 1938 tarihinde kabul edilmesi ve 7 Ocak 1939 tarihli Resmi Gazete'nin 50. sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmesiyle kurulmuştur.

Hükümet 25 Ocak tarihli 95 numaralı kararname ile Ordu belediyesinin maliyeye olan 2.307 lira 27 kuruş olan borcu 20 senede ödenmek üzere taksite bağlamıştır.

22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da, Ordu kazası teşkilatı görevlilerinin maaş ve görevleri belirlenmiştir. Bu görevliler şunlardır: 110 lira maaşlı 1 kaymakam, 50 lira maaşlı 1 tahrirat katibi, 50 lira maaşlı 1 nüfus memuru, Kesab Nahiyesi'nde 50 lira maaşlı 1 müdür, Bezge Nahiyesi'nde 60 lira maaşlı 1 müdür ve 30 lira maaşlı 1 Bezge müdürü katibidir.

5. Reyhaniye Kazası

Hatay Meclisi'nin 8 Aralık 1938 tarihli meclis toplantısında Reyhaniye Nahiyesi'nin Kazaya çevrilmesi ile ilgili Dahiliye Encümeni'nden gelen bir mazbata görüşmeye açılmış ve kanun ittifakla kabul edilmiştir. 18 Numaralı "Reyhaniye Nahiyesi'nin Kazaya Kalbi Hakkında Muvakkat Kanun"a göre Kırıkhan Kazası'na tâbi Reyhaniye Nahiyesi kazaya çevrilmiştir (madde 1). Bağlı cetvelde isimleri yazılı köyler Reyhaniye Kazasına raptedilmiştir (madde 2). Ekli cetvelde bu kazaya bağlanan köy sayısı 95'dir.

Reyhaniye kaymakamlığına vekaleten eski nahiye müdürü Hüsamettin 70 lira maaşla tayin edilmiştir. Hüsamettin Ersözlü 1.3.1939 gün ve 1675/22 sayılı Dahiliye Vekaleti teklifinin Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmesi üzerine 147 numaralı karar ile asaleten Reyhaniye kaymakamlığına atanmıştır.

33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"la Reyhaniye Kazası teşkilatı görevlilerinin maaş ve görevleri belirlenmiştir. Bu görevliler şunlardır:

110 lira maaşlı 1 kaymakam, 40 lira maaşlı 1 tahrirat katibi ve 40 lira maaşlı 1 nüfus memurudur. Yeni kurulan Reyhaniye Kaza Meclisi idare üyeliklerine Reşit Çirkin, Mehmet Genç, Abdullah Küçük Akpınar, Mamo Durmuş, Mahmut Bahadırlı, İlyas Otman, Hüseyin Otman tayin edilmiştir. 19 Numaralı "Reyhaniye Nahiyesi'nin Kazaya Kalbi Hakkında Kanun" 7 Ocak 1939 tarihli Resmi Gazete'nin 50. sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

6 Nisan 1939 tarihli celsede Reyhaniye kazasına bağlı olarak Hamam'da nahiye kurulmasına dair kanun kabul edilmiştir. Reyhaniye merkez kazasına bağlı olan bazı köyler Hamam Nahiyesi'ne bağlanmıştır. Bu köyler şunlardır: Hamam Şarki, Yeniköy, Tilyat, Yuğurma, Keferkale, Cüdeyde, Keli, Kırcaoğlu, Cıncıklı, Yeni Yapan, Şarki Ayrancı, Kötüköy, Kastal Kabaliye, Zobu Hüyük, Akpınar.

1930'ların sonlarında Antakya'ya Cebrail Tepesi'nden bakış.

C. İÇ GÜVENLİK TEŞKİLATI: ZABITA UMUM KUMANDANLIĞI

Hatay Devleti'nin kuruluşundan sonra 22.11.1938 tarihinde kabul edilen bir kanunla İnzibat Umum Kumandanlığı ve buna bağlı olarak Emniyet Müdürlüğü kurulmasına dair bir kanun çıkarılmıştır. Kanunun 1. Maddesinde "bütün polis, jandarma ve diğer muhafaza kuvvetlerinin mercii olmak üzere bir inzibat umum kumandanlığı ve buna bağlı olarak bir emniyet müdürlüğü" kurulduğu yazılıdır.

Hatay İnzibat Umum Kumandanlığına vekaleten Hatay vatandaşı Yarbay Kemal Kılıç Çöte tayin edilmiştir. Zabıta Umum Kumandanlığı 2.Şube müdürlüğüne 26 numaralı kararname ile Hatay vatandaşı Binbaşı İsmail Metin tayin edilmiştir.

Bu kanun 29 Aralık 1938 tarihli toplantıda gündeme gelmiş ve bazı maddeleri tartışma konusu olmuştur. Bunun üzerine kanun Dahiliye encümenine iade edilmiştir. 2 Ocak 1939 tarihli toplantıda kanun gündemin birinci maddesi olarak yeniden ele alınmış ve 28 numaralı kanun olarak Hatay Devleti Resmi Gazetesi'nin 28 Ocak 1939 Cumartesi tarihli 56. sayısında yayınlanarak kanunlaşmıştır. Kanun 33 maddeden oluşan geniş bir kanundur. Kanunun birinci maddesi Hatay zabıtasının tarifini ve genel görevlerini düzenlemiştir. Kanunun birinci maddesi şöyledir: "Emniyet ve jandarmadan müteşekkil olan Hatay Zabıtası, Hatay Devleti'nin umumi emniyet ve asayişini korur. Şahsın tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini, halkın ırz, can, malını muhafaza ve âmmenin istirahatını temin eder, yardım isteyenlere yardım, muhtaç çocuk, alîl ve âcizlere muavenet eder, kanun, nizamname ve talimatname hükümlerinin kendilerine verdiği vazifeleri yapar." "Belediye zabıtası işleri Hatay Zabıta Umum Kumandanlığı'nca lüzum görülen yerlerde polis veya buna ilave edilecek hususi teşekküllere

Hatay Devleti'nde iç güvenliği polis ve jandarma kuvvetlerinden oluşan Zabıta Umum Kumandanlığı sağlıyordu.

gördürülür. (madde 3)" "Hatay Zabıtası hiçbir suretle kendi vazifesinden başka bir işte kullanılamaz. (madde 4)"

Resmi Gazetenin 14 Ocak 1939 tarihli 52. sayısında ve devamı 18 Ocak 1939 tarihli 53. sayısında yayınlanan 77 numaralı "Hatay Zabıta Kıyafet Kararnamesi" ile emniyet ve jandarmanın kıyafetleri düzenlenmiştir. 31 maddeli kıyafet kararnamesi polis ve jandarmanın kıyafetinin nasıl olacağı, şekli ve kullanılma yerlerini teker teker açıklamıştır. 13. Madde jandarma ve polisin "Günlük Kıyafet"ini tanzim etmektedir. Buna göre günlük kıyafet şapka, ceket ve pantolondan oluşmaktadır. 16. Madde şapkayı ve teferruatını belirlemektedir. 28. Madde ayakkabı ve çeşitlerini belirlemiştir. 31. Madde "rütbe alametleri"ni tarif etmektedir.

Bu arada Türkiye'den "Hatay Devlet ve Zabıta Teşkilatı için" bir milyon liranın verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla bir milyon lira 23.12.1938 tarihinde örtülü ödeneğe ilave edilmiştir. Bu para 1939 yılı içinde Hatay Devleti'ne aktarılmıştır. Ayrıca Hatay Zabıta Umum Kumandanlığı'nın, Türkiye'den Jandarma için elbise temini isteği değerlendirilmiş ve isteğin karşılanması kabul edilmiştir. İşlerin uzamaması için ihale yolu yerine pazarlık usulü ile istenenlerin temini Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığınca 30.1.1939 tarihinde uygun görülerek Jandarma Genel Komutanlığı'na bildirilmiştir. Jandarma için lazım gelen elbise ihtiyacını karşılamak üzere 30.000 liranın da verilmesi uygun bulunmuştur.

Hatay Bakanlar Kurulu 28 Haziran 1939 tarihli gazetede yayınlanan "Emlak-i Milliyeye Ait Antakya'da ve İskenderun'daki İki Binanın Türk Ordusuna Terk ve Teberruuna Dair Kanun" ile Antakya'da nehir kenarındaki bir binayı ve İskenderun'da deniz kenarındaki bir binayı, "Hatay Halkının Türk Ordusu'na Karşı Duyduğu Minnet ve Şükranın Bir Nişanesi Olmak Üzere Ordu Evi Olarak" vermiştir.

Yine Hatay Bakanlar Kurulu, aynı tarihli gazetede yayınlanan 27 numaralı Karar ile boş bulunan Zabıta Umum Kumandanlığı hekimliğine binbaşı maaşına eşit olacak maaş ile İskenderun Hükümet Tabibi Dr. Süreyya Balkır tayin edilmiştir.

Millet Meclisi'nde 29.12.1938 tarihinde kabul edilen 31 numaralı 90 maddelik "Hatay Zabıta Teşkilatı Kanunu" Hatay güvenlik teşkilatını tanzim etmektedir. Kanun memleketin genel emniyet ve asayiş işlerinden Başbakanı sorumlu tutmaktadır. Başbakan bu mesuliyeti "Zabıta Komutanlığı" aracılığı ile yerine getirir (madde 1). Zabıta Umum Komutanı başbakanın seçerek ataması ve devlet başkanının onaylaması ile tayin edilir (Madde 2). Komutan başbakana bağlı olarak vazifesini ifa eder (Madde 3).

Zabıta Umum Komutanlığı Hatay Emniyet Müdürlüğü ve Hatay Jandarma Alay Komutanlığı olarak iki kısımdır. Bu her iki teşkilat doğrudan Zabıta Umum Komutanlığına bağlı olup "Hatay Zabıtası" olarak adlandırılır. Hatay zabıtası silahlı ve silahsız olmak üzere iki kısımdır. Komutanlığın Teşkilatı şöyledir:

1. Emniyet Teşkilatı:

Kanunda "polis, belediye sınırları içinde idari, adli ve siyasi vazifeleri gören uzun silah ve tabanca ile müsellah bir inzibat kuvveti" olarak tarif edilmektedir.

a) Kuruluş:

Antakya'da Hatay Emniyet Müdürlüğü, İskenderun'da Emniyet Amirliği, Kırıkhan'da Emniyet Amirliği, Reyhaniye'de Emniyet Komiserliği, Ordu'da Emniyet Komiserliği bulunmaktadır. Bunların dışında ayrıca icap eden yerlerde emniyet komiserliği açılabilir. Hatay Emniyet Müdürü aynı zamanda hükümet merkezinin de emniyet müdürüdür. Diğer emniyet amirlik ve komiserlikleri her hususta Hatay Emniyet Müdürlüğü'ne bağlıdır.

Hatay Emniyet Müdürlüğü 4 şubeden meydana gelmektedir. Birinci şube siyasi ve teknik işlerden sorumludur. İkinci şube emniyet, asayiş, idarî, adlî işler ile gümrük ve orman konuları ile ilgilidir. Üçüncü şube teşkilat, personel işleri, hesap işleri, silah, teçhizat, melbusat, vesait-i nakliye, talim-terbiye meselelerinden sorumludur. Son olarak dördüncü şube de pasaport, yabancılar, deniz ve turist işlerine bakar. Diğer emniyet amirlik ve komiserliklerinde de idarî, siyasî ve adlî işlere bakan kısımlar bulunmaktadır.

b) Meslek Dereceleri

Emniyet teşkilatındaki meslek dereceleri emniyet müdürü, amiri, baş komiser, komiser, komiser muavini ve polisten ibarettir. Poliste terfide esas, liyakat ve kıdem sırasına göredir. Her rütbede bilfiil üç sene çalışmak esastır. Terfi sırası gelenlerden sicili uygun olanlar Hatay Emniyet Müdürlüğü'nün inhası, Zabıta Umum Kumandanlığı'nın ve Başbakanın tasdiki ile bir üst rütbeye terfi ederler. Emniyet amir ve müdürlerinin terfileri ise Zabıta Umum Kumandanlığı'nın inhası, Başbakan ve Devlet Başkanı'nın onayı ile yapılır.

Tayin ve nakillerde ise durum şöyledir. Emniyet müdürleri ve muadili memurlar Hatay Zabıta Umum Kumandanlığı'nın inhası, Başbakanın ve Devlet Başkanı'nın tasdiki ile yapılır. Emniyet amirleri ve komiserler ile muadillerinin tayin ve nakilleri ise Zabıta Umum Kumandanı'nın inhası ve Başbakanın onayı ile olur. Polis memurlarının tayinleri ve nakilleri Zabıta Umum Kumandanı'nın onayı ile olur. Emniyet teşkilatından ayrılış istifa, ihraç, kadro dışı memuriyetlere nakil, emekli veya ölüm sebepleri ile olur. Bu meslekte 22 yıl bilfiil çalışanlar 25 yıl çalışmış gibi emekliliğe hak kazanırlar. Emniyet teşkilatında fiilen çalışanlar da emekli yaş sınırı 60, bilfiil zabıta görevi yapmayanlarda ise 65 yaştır. Ancak ihtisaslarından istifade edilmesi düşünülenlerin çalışma süresi Hatay Emniyet Müdürü'nün inhası, Zabıta Umum Kumandanı'nın uygun görmesi ve Bakanlar Kurulu'nun onayı ile 5 yıl daha uzatılabilir. Devlet hizmetinde 30 sene fiilen hizmet etmiş olan emniyet mensupları aldıkları son maaşın bir senelik tutarı kadar emekli ikramiyesi alabilirler.

Hatay Emniyet Müdürlüğü'ne 2 Aralık 1938'den itibaren İbrahim Akıncı, Emniyet Müdür Muavinliğine de Ziya Oral tayin edilmiştir. Hatay Güvenlik teşkilatı birinci maddede belirtildiği gibi Emniyet ve Jandarma teşkilatlarından oluşmaktadır. 31 sayılı Hatay Zabıta kanununa ek kanun ekinde bulunan cetvele göre Polis teşkilatı sınıf ve miktarları şu şekildedir. 3. sınıf Emniyet müdürü 1 adet (maaşı 126 Türk lirası), 4. sınıf Emniyet müdürü 1 adet (maaşı 99 Türk lirası), 2. sınıf Emniyet müdürü 6 adet, üniformalı baş komiser 4 adet, üniformalı komiser 6 adet, üniformalı komiser muavini 12 adet, sivil komiser 4 adet, sivil komiser muavini 9 adet, polis 157 adet, 1. sınıf muamele memuru 13 adet, 2. sınıf muamele memuru 52 adet olmak üzere toplam 265 kişi mevcuttur. Üniformalı ve üniformasız Komiser muavinlerinin maaşı 61 lira, Sivil ve üniformalı polis 52 lira, 7. sınıf muamele memuru 79 lira, 2. sınıf muamele memuru 68 lira, 3.s ınıf muamele memuru 61 lira, 4. sınıf muamele memuru 52 liradır. 78 numaralı kararnamede muamelat memurlarının görevleri tespit edilmiştir. Buna göre "Hatay Emniyet teşkilatında fiili polis işlerinin dışında kalan yazı, hesap, levazım gibi büro işleri, muamelat memurları tarafından ifa olunur. (1. madde)". Muamelat memuru olabilmek için Hatay vatandaşı olmak (Madde 6/A), lise veya ortaokul mezunu olmak (madde 6/B), 20 yaşından aşağı ve 35 yaşından yukarı olmamak (madde 6/C), sarhoşluk, kumarbazlık ve diğer fena hallerle tanınmış olmamak (6/Ç) ve süfli işlerle iştigal etmiş olmamak (6/D) gibi şartlar konulmuştur. Muamelat memurları polis hak ve salahiyetini haiz değildirler (madde 4). Bu memurlar silahsız olup, tespit edilecek elbise ve üniforma giyerler ve derecelerine mahsus işaretleri taşırlar (madde 5).

c) Çarşı ve Mahalle Bekçileri

Bakanlar Kurulu 8 Nisan 1939 tarihinde toplanarak 154 numaralı "Çarşı ve Mahallat Bekçileri Hakkında Nizamname"yi kabul etmiştir. Kanunda şehir ve kasabalarda çarşı ve mahallelerde bekçi istihdamı mecburidir. Antakya ve İskenderun'da istihdam edilecek bekçilerin ücretleri 20 lira olup, ücretleri bina vergilerine yapılacak zam ve maliyenin verdiği tahsisattan toplanan paradan ödenecektir. Bu ücretler Nisan 1939'dan geçerlidir. Bekçilere bu ödenekten bir defa olmak üzere elbise, ayakkabı ve kaput verilecektir. Antakya bekçi kadrosu 26 bekçi, bir bekçi başı, İskenderun kadrosu ise 12 bekçi ve 1 bekçi başından ibarettir. Bekçiler, mahallin emniyet amiri tarafından inha edilir ve mahallin en büyük mülkî amiri tarafından tasdik olunarak istihdam edilirler. Bekçiler bulundukları yerin zabıta amirinin nezaretinde olup, zabıtaî ve adlî görevlerinde ona yardımcıdırlar. Bekçiler bu vazifeleri yaparken polisin sahip olduğu hukuk ve yetkiye sahiptir. Bekçiler, görev başında yapacakları yolsuz ve kanunsuz

Antakya, Asi Nehri kıyısı.

işlerinden dolayı yetkili amirler tarafından ihtar, tevbih ve maaş kesme cezaları ile cezalandırılırlar. Bu iki şehrin dışında Kırıkhan, Reyhaniye ve Ordu kazalarında istihdam edilecek bekçilerin miktarı ve ücretlerinin tutarı ile ödeme şekli en yüksek mülkî amirin başkanlığında toplanacak olan emniyet amir ve komiseri, belediye reisi ve mal müdüründen müteşekkil bir komisyon tarafından tespit edilir.

2. Jandarma Teşkilatı:

a) Kuruluş

Jandarma, toplu kıta halinde veya karakollara taksim edilmiş olarak vazife gören kısa, uzun silah ve ayrıca ateşli ağır silahlarla mücehhez bir inzibat kuvvetidir. Zabıta Umum Kumandanlığı'na bağlı Hatay'da bir Jandarma Alay Komutanlığı ve buna bağlı yeteri kadar jandarma subayı, muamele memurları ve jandarma eratı bulunur. Jandarma Alay Komutanının vazifesi; lüzum gördüğü hususlarda Umum Komutana tekliflerde bulunmak, Umum Komutanın vereceği bütün emir ve direktifler doğrultusunda hareket etmek, jandarmanın meslekî eğitim, hizmet ve muamelelerini tanzim etmekle mükelleftir.

b) Meslek Dereceleri ve Rütbe Bekleme Süreleri

Jandarma teşkilatındaki meslek dereceleri ve rütbe bekleme süreleri şöyledir:

i - Subaylar

Generaller; Tümgeneral ve tuğgeneral (3 sene);

Üst Subaylar; Albay (3-6 sene), yarbay (3-5 sene) ve binbaşı (4-7 sene);

Ast subaylar; Önyüzbaşı(6-10 sene), yüzbaşı (6-10 sene), üsteğmen (3-5 sene), teğmen (3 sene) ve asteğmendir (6 ay). Jandarma subaylarından belirtilen sürelerde görev yapanlar ve sicili uygun olanlar Zabıta Umum Kumandanı'nın hazırladığı terfi defterlerine göre Başbakanın ve Devlet başkanının onayı ile terfi ederler.

ii - Erat

Başgedikli, gedikli baş çavuş, gedikli üst çavuş, onbaşı, er (1. sınıf), er (namzet- 2. sınıf). Jandarma mesleğine girebilmek için 20 yaşını bitirmiş, 30 ya-

şını geçmemiş olmak, Hataylı olmak ve 1.60 cm'den kısa olmamak gerekir. Türkçe okuryazar veya konuşur olmak, siyasî cemiyetlere üye olmamak da şartlar arasındadır.

Tayin ve nakillerde ise durum şöyledir. Albay, yarbay, binbaşı ve muadilleri memurlar Hatay Zabıta Umum Kumandanlığı'nın inhası, Başbakanın ve Devlet Başkanının tasdiki ile yapılır. Yüzbaşı ve daha küçük rütbeli subaylar ile muadillerinin tayin ve nakilleri ise Zabıta Umum Kumandanı'nın inhası ve Başbakanın onayı ile olur. Gedikli erbaşlar Zabıta Umum Kumandanı'nın onayı ile tayin ve nakil olunur, jandarma erleri ve onbaşıları ise nakil olunurlar. Jandarma teşkilatından ayrılabilmek için şartlar şöyledir: Subay ve maaşça muadili olan memurlar 15 sene fiili hizmet ettikten sonra istifa, meslekten ihraç veya tart, emekli veya ölüm yolu ile ayrılırlar. Jandarma mesleğinde bilfiil 25 sene hizmet edenler 28 sene hizmet etmiş gibi emekliliğe hak kazanırlar. Bu teşkilatta fiili kadroda bulunanların mecburî emeklilik yaşları şöyledir: Tümgeneral ve tuğgeneraller 60, Albaylar 58, yarbaylar 55, binbaşılar 52, yüzbaşılar 46, üsteğmen, teğmen ve asteğmenler 41 yaşında emekli olurlar. Bu görevlilerin dışındaki memurlar için yaş sınırı 65'dir. Bu yaşı doldurunlar mecburen emekli edilirler. Ancak ihtisaslarından istifade edilmesi düşünülenlerin çalışma süresi Hatay Jandarma Alay Komutanı'nın inhası, Zabıta Umum Kumandanı'nın uygun görmesi ve Bakanlar Kurulunun ve Devlet Başkanının onayı ile 5 yıl daha uzatılabilir. Devlet hizmetinde 30 sene fiilen hizmet etmiş olan jandarma subayları ve maaşça muadilleri memurlar aldıkları son maaşın bir senelik tutarı kadar emekli ikramiyesi alabilirler. Vefatlarında ise bu hak kanunî varislerine geçer. Jandarma eratından 22 yıl fiilen çalışanlar 25 yıl hizmet etmiş gibi emekli hakkı kazanırlar. Emekli olduklarında kendilerine 500 lira mükâfat verilir. Jandarma teşkilatında fiili kadroda bulunan erat için mecburî emekli yaş sınırı ise şöyledir: Erler 43, onbaşılar 44, gedikli çavuş, üstçavuş ve baş çavuşlar 45, başgedikliler 50 yaşında mecburen emekli edilirler. Ancak ihtisaslarından istifade edilmesi düşünülenlerin çalışma süresi Zabıta Umum Kumandanı'nın onayı ile 5 yıl daha uzatılabilir.

Jandarma teşkilatında silahlı subay 71, silahlı erat 1.229 olmak üzere toplam 1.300 kişi vardır. Ayrıca silahsız memur 4, silahsız müstahdem 171 kişi olmak üzere toplam 175 kişi de silahsız görevli bulunmaktadır. Jandarma teşkilatında görevli subay ve muadili memurların maaşları Türk lirası olarak şöyledir. Tuğgeneral 226 lira, albay ve 1. sınıf memur 193 lira, yarbay ve 2. sınıf memur 159 lira, binbaşı ve 3. sınıf memur 126 lira, ön yüzbaşı ve 4. sınıf memur 99 lira, yüzbaşı ve 5. sınıf memur 85 lira, üsteğmen ve 6. sınıf memur 79 lira, teğmen ve 7. sınıf memur 68 lira, asteğmen ve 8. sınıf memur 61 lira maaş almaktadır. Diğer rütbeli jandarmaların maaş durumları da şöyledir: Jandarma namzedi temditsiz (uzatmasız) 25 lira, jandarma eri temditsiz 30 lira almaktadır. Dört defa görevi uzatma hakkı vardır. Her uzatmada maaşı 3'er lira artmaktadır. Onbaşı temditsiz 33 lira almaktadır. Aynı şekilde görevini dört defa uzatabilir. Her uzatmada maaşı 3'er lira artmaktadır. Çavuşun maaşı temditsiz 35 liradır. Bu da görevini dört defa uzatabilir ve her defasında maaşı 4'er lira artar. Gedikli çavuşun maaşı temditsiz 36 lira olup dört defa görevini uzatabilir ve maaşı birinci temdit de 7 lira artarak 43 lira olur. Bundan sonraki uzatmalarda 4'er lira artmaktadır. Gedikli üstçavuşun birinci uzatmasında maaşı 51 lira, ikincide 54, üçüncüde 58 ve dördüncüde 62 liradır. Gedikli başçavuşun 1. uzatmada maaşı 58 lira olup her temdit de 4'er lira artmaktadır. Başgediklinin maaşı 66 lira, ikinci uzatmada 70, üçüncüde 74 ve dördüncüde 77 liradır. Jandarma kadrosuna 22 Kasım 1938 tarihli bir kanunla "Devlet Riyaseti maiyetinde istihdam edilmek üzere bir binbaşılık ilave edilmiştir. Kanun 1.12.1938'den itibaren geçerlidir". Bu kadroya 16 Ekim 1938 tarihinde yayınlanan 21 numaralı Kararname ile Zihni İnsel tayin edilmiştir. 20 Numaralı kararname ile Antakya Jandarma Tabur Komutanlığına Binbaşı Mucip Sözen 2 Aralık 1938 tarihi itibariyle tayin edilmiştir. Hatay Jandarma teşkilatına 11 Şubat 1939 tarihi itibariyle bazı atamalar yapılmıştır. Resmi Gazetede yayınlanan 23 numaralı kararnameye göre Binbaşı Niyazi Kipmen ile Binbaşı Ömer Savucu Zabıta Umum Komutanlığı mülhaklığına ve Binbaşı Fevzi Alpogan'da Reyhaniye Jandarma Tabur Komutanlığı'na tayin olunmuştur. "Dahiliye

kadrosuna yeniden (52) jandarma ilavesine dair kanun" (15 numaralı), 7 Ocak 1939 tarihinde Resmi Gazete'nin 50. sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun 1.maddesinde "dahiliye vekaleti kadrosuna yeniden 52 jandarma ilave edilmiştir", 3. maddesinde de "işbu kanunun icrasına icra vekilleri memurdur" denilmektedir. Bu kadroların dışında 22 Kasım 1938 tarihli Başbakanlıktan gönderilen bir kanun layihası ile "Devlet Riyaseti maiyetinde istihdam edilmek üzere jandarma kadrosuna bir binbaşılık ilave edilmesi" teklif edilmiştir. Bu teklif kanunlaşarak 1 Aralık 1938 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir. Yine 20 Mart 1939 tarihli celsede hudutlardaki muhafaza hizmetleri için Zabıta Umum Kumandanlığı kadrosuna 180 kişilik kadro tahsis edilmiştir.

Jandarma teşkilatında cezalar şöyledir. Katıksız hapis, oda hapsi, göz hapsi, sıra harici hizmet, izinsizlik, maaş kesme, şiddetli tevbih ve tevbihtir. Katıksız hapis süreleri 3, 5, 7 ve 14 gündür. Asteğmen, teğmen ve üsteğmen yalnız erata ceza verebilir. Yüzbaşıdan itibaren bütün amirler astlarına yukarıdaki cezaları verebilirler. Generaller albaylara, albaylar yarbaylara ancak tevbih cezası verebilirler.

1930'ların sonlarında Antakya'nın görünümü. Ön planda hastane binası, sol tarafında ise askeri kışla binası görülmekte.

D. TÜRKİYE'YE GEÇİŞ

17 Mart 1939 Cuma tarihli 68 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 122 numaralı kararname ile Hatay vatandaşlarının üzerlerinde bulunan kimlik belgelerini bulundukları yerin emniyet veya zabıta amirlerine işaret ettirmek ve hudut makamlarına göstermek suretiyle Türkiye'ye serbestçe geçebilecekleri kabul edilmiştir.

E. HUKUK MÜŞAVİRLİĞİ

Hatay Devleti kayıtlarına göre, Zabıta Umum Komutanı Hukuk Müşaviri ve Zabıta Mahkemesi Savcısı bir kişi olup her birinin maaşı 239 liradır. 1. sınıf muamele memuru 2 kişi olup maaşları 118 lira, 2. sınıf muamele memuru iki kişi olup maaşları 101 lira ve 3. sınıf muamele memuru 1 kişi olup maaşı 91 liradır.

Hatay Devleti kurulduğunda Meclis Binası olarak hizmet veren Gündüz Sineması.

F. BASINLA İLİŞKİLER

Hükümet 1 Aralık 1938 tarihinde yaptığı toplantıda Elhaliç Gazetesi'nin yaptığı bazı yayınların muhtevasını tartışmıştır. Bakanlar Kurulu gazetenin 1.12.1938 tarihli 410. sayısındaki başmakalede "hükümetin millet malını israf ettiği" şeklindeki yayınını kamuoyunu tahrik mahiyetinde görerek 3 ay süre ile kapatmaya karar vermiştir. Bakanlar Kurulu 29 Nisan 1939'da toplanarak 183 numaralı kararname ile "öteden beri Hatay Devleti aleyhine neşriyat yapan" gazete ve dergilerin Hatay'a sokulmamalarına karar vermiştir. Hatay Devleti aleyhine yayın yapan gazete ve dergiler ile yayınlandıkları yerler şunlardır:

Mısır'da yayın yapan gazete ve dergiler: "Arev" (Ermenice), "Elcedide" (Arapça), "Elhaber" (Arapça), "Elfeth" (Arapça), "Elmukattam" (Arapça), "Arti Hoyastani" (Ermenice), "Dürüstü't Diyane" (dergi- Fransızca), "Hosoper" (Kahire- Ermenice), "Kitabü'l feraiz"(Dergi-Türkçe), "Mekatib-i Abdullaha" (dergi).

Suriye'de çıkan gazete ve dergiler: "Elmecmuatü'l ağani" (dergi- Halep- Arapça), "Sadua" (dergi- Halep- Arapça), "Elnehda" (Halep-Arapça), "Aztak" (Beyrut- Ermenice), "Hakikat" (Beyrut), "Havvar" (Şam- Türkçe- Arapça- Fransızca), "Vakit" (Halep-Türkçe- Arapça).

Bunların dışında "Mücadele" (Paris-Türkçe-Arapça), "Müdafaa-i İslam" (Yunanistan-Gümülcine- Türkçe), "Norer" (Yunanistan- Atina- Ermenice), "Elhadis" (Beyrut- Arapça) ve "Zartunk" (Beyrut-Ermenice) gazeteleri yasaklananlar arasındadır.

G. DEVLET DAİRELERİNDE MESAİ SAATLERİ

17 Nisan 1939 günü toplanan Bakanlar Kurulu "yaz mevsiminin gelmesi dolayısıyla bütün devlet dairelerinde mesai saatinin 1.5.1939'dan itibaren 07 ile 13.00 saatleri arasında olmasını kararlaştırmıştır.

H. İSTİHBARAT AMİRLİĞİ

Hatay istihbarat teşkilatını yapmak üzere Cemil Ülgen görevlendirilmiştir. Hatay'a komşu ülkelerden yapılacak kaçakçılık vs. ile uğraşmak üzere "istihbarat yuvaları" kurulmuştur. Bu yuvalar Antakya istihbarat merkezine bağlı olarak çalışacaklardır. Kurulacak dört yuvadan biri İskenderun'da, ikisi Suriye'de ve biri de Lazkiye'de faaliyette bulunacaktır. Bunların dışında yuvalara bağlı olarak dokuz yerli ajanlık daha kurulacaktır. Gümrük muhafaza memurlarından Medet Lobut ile Hüseyin Yüksel Antakya İstihbarat Merkezi Müdürü Cemil Ülgen'in emrine 10.6.1939 tarihi itibari ile verilmiştir.

Antakya, Asi Nehri kıyısı.

T.C.
HATAY VALİLİĞİ

V - MALİYE, İKTİSAT ve GÜMRÜK BAKANLIĞI

A. BAKANLIK MERKEZ VE TAŞRA TEŞKİLATI

Hatay Devleti'nin Ağustos 1938 sonuna kadar tahsilatı 581.000 liradır. Önceki yıl tahsilatı ise 434.000 liradır. Dolayısıyla bir önceki seneye nazaran 147.000 liralık bir artış söz konusudur. Sökmen burada "bu meblağı hiçbir tazyik etmeden tahsil etmiş bulunuyoruz" diyerek devletin halkla ilişkilerini ortaya koymuştur. Bu sürede yeni devletin kadrolarının kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Sökmen bunu şöyle açıklamaktadır: "İki ay gibi pek kısa bir zamanda mali sahada oldukça mühim işler başarmış bulunuyoruz. Bunlardan birisi, dar bir vilâyet kadrosu tahsisatıyla bir devlet kadrosunu yapmış bulunmak, diğeri de maliye kadrosunu daha genç ve bilgili elemanlarla teçhiz etmiş bulunmak, eski memurların hukukunu da memurin kanunu ve mali teşkilat kanunlarıyla taht-ı temine almak."

Maliye Bakanlığı merkez teşkilatı yapısını belirleyen "Maliye Vekaleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Muvakkat Kanun. No: 16" çıkarılarak uygulamaya konulmuştur. Kanunun 1. Maddesine göre merkez teşkilatı bir müsteşar ile şu dairelerden meydana gelmektedir: 1- Kalem-i Mahsus Müdürlüğü, 2- Teftiş Heyeti, 3- Hukuk Müşavirliği, 4- Maliye Umum Müdürlüğü, 5- Zat İşleri Şefliği, 6- Levazım memurluğu.

1. Müsteşar

Kanunun 2. Maddesinde müsteşarın bakanın yardımcısı olduğu yazılıdır. Ayrıca "Vekilin kendisine ayıracağı işleri vekil namına ve vekilin vereceği direktifler dairesinde idare etmekle mükelleftir" hükmü vardır. 13 Aralık 1938 tarihinde müsteşar Celal Akyürek'tir.

2. Özel Kalem Müdürlüğü

3. Maddede Özel Kalem Müdürünün görev ve yetkileri açıklanmıştır. Buna göre "Hususi kalem müdürlüğü vekilin resmi ve hususi muharebelerini şifre ve protokol işlerini idare etmek, istediği işleri alakadar dairelerle temas ederek hazırlamak. Millet meclisindeki mesaiyi takip, matbuat ile münasebetleri tanzim, neşriyatı tetkik ve bunları taalluk ettiği dairelere tevdi eylemek ve bu işlerin neticelerini vekile bildirmek ve Maliye Vekâleti'nin çıkaracağı mecmuaların tertip, tabı ve neşrine müteallik muameleleri ifa etmek vazifesiyle mükelleftir. Vekalet evrak hazinesi hususi kalem müdürlüğüne bağlıdır."

3. Teftiş Heyeti

4. Maddede de teftiş heyetinin görev ve yetkileri açıklanmıştır. Teftiş heyeti Maliye Bakanı namına teftiş görev ve yetkisine sahiptir. Genel, özel ve bağlı kuruluş bütçeleriyle idare olunan devlet daireleri maliye müfettişlerinin mutlak surette teftişi-

ne tabidir. Bu kurumların para, para hükmündeki evrakı ile ambar ve depolarında bulunan ayniyatı ve bunlara ait defter, evrak ile gizlide olsa bütün evrakı teftişe tabidir. İmtiyazlı şirketler ile sermayesinde devlet ortaklığı bulunan kurumlar yetkili makamların isteği ve maliye bakanlığının izni ile teftiş edilebilir. Bütün dernekler ve bilhassa devletten yardım görenler de mali açıdan maliye müfettişlerince teftiş edilirler. Teftiş neticesinde gizli veya açık zimmet tespit edilirse ve işlemlerinde mühim suistimal yapanlar işten el çektirilirler. Ancak işten el çektirilmesi gerekenler Milli Emniyete mensup ise amirlerinin izin ve yazılı emirlerinin alınması gerekir.

4. Hukuk Müşavirliği

Bakanlık Hukuk müşavirliğinin görevleri de 5. Maddede açıklanmıştır. Buna göre müşavirliğin görevi "merkez ve kazalarda Maliye Vekaleti'ne ve muvazene-i umumiyeye dahil dairelere ait bütün dava işlerini her derecede takip ve bunların icra muamelelerini neticelendirmek." tir. Bakanlığa yapılacak her türlü tebligatı (mahkeme, noter, icra dairelerinden gelen) kabul ve cevaplarını hazırlamak, bakanlık dairelerinden ve diğer bakanlıklardan gelecek mukavelename, proje vesair işlerle ilgili hukuki mütalaa hazırlamakla mükelleftir.

5. Maliye Umum Müdürlüğü

Bakanlık merkez teşkilatında yer alan önemli bir genel müdürlük de "Maliye Umum Müdürlüğü"dür. Kanunun 6. Maddesinde görevleri uzun uzun açıklanmıştır.

Görevleri arasında genel bütçeyi kanununu ve gerekçesini hazırlamak, bütçe tahsisat kayıtlarını tutmak, tahsisat taleplerini incelemek, masrafların kontrolünü yapmak, bütçe dengesini sağlayacak tedbirleri araştırmak gibi önemli hususlar vardır. Ayrıca devlet hesaplarının kayıtlarını tutmak, devletin gelir bütçesini ve gerekçesini hazırlamak, kanunların uygulanması sırasında ortaya çıkacak sorulara cevap vermek, hazine muamelelerini yapmak, personel maaşlarının kayıtlarının tutulması ve ödenmesi, devlet hizmeti için yapılmış binaların bakımı, onarımı, millî emlâka ait arazilerin tespit ve tapuya kayıtları gibi görevlerde bu genel müdürlüğün sorumluluğundadır.

6. Zat (Personel) İşleri Şefliği

Kanunun 8. Maddesinde "Zat İşleri Şefliği"nin görevleri açıklanmıştır. Maliye, İktisat ve Gümrük vekaletleri ile Tapu müdürlüğüne ait bütün memurların sicillerini tutmak, tayin, nakil, terfi ve ceza muamelelerini takip etmek görevleri arasındadır. Bunların dışında diğer bakanlıklara ait memurların da sicillerini tutmak ve buna bağlı olarak maaş bordrolarını kontrol etmek, emeklilik ve yetim maaşlarını tanzim ve kontrol etmek de görevleri arasındadır.

7. Levazım Memurluğu

Kanunun 9. Maddesinde de "levazım memurluğu"nun görevleri açıklanmıştır. Kıymetli ve kıymetsiz matbu evrakı hazırlayarak ilgili yerlere sevk etmek, kırtasiye ve büro malzemelerinin yerinde kullanılmasını sağlamak, bakanlık teşkilatının demirbaş ve mefruşatını temin ederek kaydını tutmak bu dairenin görevidir.

8. Taşra Teşkilatı

Maliye Bakanlığı'nın taşra teşkilatında ise şu görevliler bulunmaktadır (Madde: 10). Kazalarda bir "mal müdürü", "varidat" (görevleri 11. Maddede açıklanmıştır.) ve "tahsilat" (görevleri 12. Maddede açıklanmıştır.) servisleri ile lüzumlu yerlerde "milli emlak memuru" (görevleri 16. Maddede açıklanmıştır.) bulunur.

Mal müdürü, "kaza maliye teşkilatının amiri olup, muamelatın kanuni hükümler dairesinde cereyan etmesini temin etmek ve emri altında bulunan memurlardan kanuna muhalif hareketleri görülenler hakkında takibatta bulunmak ve keyfiyetten umum müdürlüğü haberdar etmek ve her akşam kasayı saymakla mükelleftir." (Madde 10) Kanunun 13. Maddesinde "rüsumat servisi"nin, 14. Maddede "muhasebe servisi'nin, 15. Maddede "Merkez Mal Müdürü"nün görev ve yetkileri açıklanmıştır.

"Maliye Bakanlığı teşkilat ve vazifeleri muvakkat kanununun" 20 maddesinde bahsedilen 1 numaralı cetvel şöyledir: Müsteşarlar (maaş 200 lira), Birinci sınıf umum müdür (maaş 175 lira), ikinci sınıf umum müdür(maaş 160 lira), Üçüncü sınıf umum müdür ve birinci sınıf müfettiş (maaş 145

İskenderun'un denizden görünümü.

lira), 3. sınıf müfettiş, 1. sınıf müdür, 1. sınıf merkez mal müdürü, 1. sınıf tapu müdürü (maaşları 120'şer lira) olarak tespit edilmiştir. Ayrıca teşkilatta görevli bütün memurların derece ve maaşları ayrı ayrı gösterilmiştir.

Aynı kanunun 21. Maddesinde bahsedilen 2 numaralı cetvelde de Maliye bakanlığı merkez ve taşra teşkilatı görevlileri gösterilmiştir. Buna göre merkez teşkilatında müsteşar, hususi kalem müdürlüğü, teftiş heyeti, hukuk müşavirliği, bütçe kontrol şubesi, zat işleri şubesi, levazım ve kıymetli evrak şubesi, umum müdürlüğü, muhasebe şubesi, varidat şubesi, tapu ve milli emlak şubesi, evrak şubesi bulunmaktadır. Taşra teşkilatında ise "kaza teşkilatı merkez müdürlüğü" ne bağlı memurlar gösterilmiştir. Burada da merkez mal müdürü, muhasebe şubesi, varidat şubesi, rüsumat şubesi, tahsilat şubesi bulunmaktadır. Ayrıca 2 numaralı cetvelde bu şablona uygun olarak İskenderun, Kırıkhan, Ordu kazaları mal müdürlüklerinde görevli kadrolar gösterilmiştir. Yine cetvelde "tapu müdürlüğü kadrosu" da gösterilmiştir. Burada da ayrı ayrı Antakya, İskenderun, Kırıkhan ve Ordu tapu memurlukları kadroları gösterilmiştir. 26 I. Teşrin 1938 tarihli ve 33 sayılı resmi gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanunda "Maliye Vekâleti" kadrosunda ve maaşlarında ufak tefek değişiklikler yapılmakla beraber şablon aynıdır.

5 Haziran 1939 tarihli celsede "Maliye Vekaleti Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun" ile Maliye Bakanlığı teşkilatı yeniden tanzim edilmiştir. Merkez teşkilatı müsteşar, hususi kalem, umumi murakıplık, Umumi Muhasiplik, Defterdarlık dairelerinden oluşur. Gümrük Umum Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Umum Müdürlükleri de bu bakanlığın bünyesindedir. Bu Umum Müdürlüklerin özel kanunları vardır. (Madde: 1). Merkez ve taşrada görevli amirler şunlardır. Merkezde Müsteşar bakanın yardımcısı olup, bakanın kendisine ayıracağı işleri bakan namına ve bakanın vereceği direktifler dairesinde idare etmekle mükelleftir (Madde: 2). Yine merkez teşkilatında yer alan Defterdar, merkez ve kazalar maliye teşkilatının amiri olup muamelatın kanun hükümlerine göre cereyanını temin eylemek ve merkez ve mülhak kazalardan sorulacak suallere cevap vermek, kanuna muhalif hareketi görülenler hakkında takibatta bulunmak vazifesiyle mükelleftir (Madde: 7). Taşrada ise Mal Müdürü kaza maliye teşkilatının amiri olup, muamelatın kanun hükümleri dairesinde cereyan eylemesini temin etmek ve emri altında bulunan memurlardan kanuna muhalif hareketleri görülenler hakkında takibatta bulunmak vazifesiyle mükelleftir (Madde: 15).

Bu kanuna göre Maliye Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı şu birimlerden oluşmaktadır:

MALİYE VEKÂLETİ TEŞKİLÂTI KANUNUNA DAİR CETVEL / NUMRO: 1

A) MERKEZ TEŞKİLÂTI

Memuriyet	Adedi	Maaşı	Ücreti	İzahat
Müsteşar	1	200	-	-
Hususi Kalem Müdürü	1	75	-	-
Hususi Kalem Kâtibi	2	60	-	-
Umumî Murakıp	1	165	-	-
Kâtip	1	60	-	-
Umumî Muhasip	1	165	-	-
Muhasebe Memuru	1	84	-	-
Muhasebe Kâtibi	1	52	-	-

B) DEFTERDARLIK

Memuriyet	Adedi	Maaşı	Ücreti	İzahat
Defterdar	1	165	-	-
Defterdar Muavini	1	126	-	-
Tahsilât Kontrolörü	1	98	-	-
Varidat Kontrolörü		98	-	-
Muhasebe Kontrolörü	1	98	-	-
Evrak Memuru	1	94	-	-
Daktilo	2	-	40	(ücret)
Kâtip	1	52	-	-
Muhasebe Müdürü	1	108	-	-
Muhasebe Memuru	2	60	-	-
Muamelât Memuru	1	98	-	-
Muhasebe Memuru	1	84	-	-
Muhasebe Kâtibi	1	40	-	-
Veznedar	1	75	-	-
Veznedar Muavini	1	40	-	-
Tahsilât Müdürü	1	98	-	-
Muhasebe Memuru	2	60	-	-
Muamelât Memuru	1	98	-	-
Muhasebe Memuru	1	84	-	-
Muhasebe Kâtibi	1	40	-	-
Veznedar	1	75	-	-
Veznedar Muavini	1	40	-	-
Tahsilât Müdürü	1	98	-	-
Tahsilât Memuru	1	75	-	-

Memuriyet	Adedi	Maaşı	Ücreti	İzahat
Tahsilât Kâtibi	3	60	-	-
Tahsilât Kâtibi	3	52	-	-
Tahsildarlar	12	-	40	-
Varidat Müdürü	1	108	-	-
Varidat Kâtibi	2	75	-	-
Varidat Memuru	2	98	-	-
Varidat Memuru	2	84	-	-
Varidat Memur Muavini	3	52	-	-
Varidat Memur Muavini	2	75	-	-
Tebliğ Memuru	1	-	40	-
B Tebliğ Memuru	2	-	40	Lüzum görülecek yerde kullanılmak üzere
Muhafaza memuru	2	-	40	-
Yekün	2	-	30	-

C-TAŞRA

İskenderun:

Memuriyet	Adedi	Maaşı	Ücreti	İzahat
Mal Müdürü	1	108	-	-
Muhasebe Memuru	1	60	-	-
Muhasebe Kâtibi	1	40	-	-
Veznedar	1	60	-	
Tahsilât Memuru	1	84	-	-
Tahsilât Kâtibi	2	52	-	-
Tahsilât Kâtibi	1	40	-	-
Tahsildar	5	-	40	-
Tahsilât Memuru	1	84	-	-
Tahsilât Kâtibi	2	52	-	-
Tahsilât Kâtibi	1	40	-	-
Tahsildar	5	-	40	-
Varidat Memuru	1	98	-	-
Varidat Memur Muavini	2	60	-	-
Tebliğ Memuru	1	-	40	-

Kırıkhan:

Memuriyet	Adedi	Maaşı	Ücreti	İzahat
Mal Müdürü	1	84	-	-
Muhasebe Kâtibi	1	40	-	-
Veznedar	1	52	-	-
Varidat Memuru	1	60	-	-
Varidat Memur Muavini	2	52	-	-
Tahsilât Memuru	1	60	-	-
Tahsilât Kâtibi	1	40	-	-
Tahsildarlar	4	-	40	-

Ordu:

Memuriyet	Adedi	Maaşı	Ücreti	İzahat
Mal Müdürü	1	84	-	-
Muhasebe Kâtibi	1	40	-	-
Veznedar	1	40	-	-
Varidat Memuru	1	60	-	-
Varidat Memur Muavini	2	52	-	-
Tahsilât Memuru	1	60	-	-
Tahsilât Kâtibi	1	40	-	-
Tahsildarlar	4	-	40	-

Reyhaniye:

Memuriyet	Adedi	Maaşı	Ücreti	İzahat
Mal Müdürü	1	84	-	-
Muhasebe Kâtibi	1	40	-	-
Veznedar	1	40	-	-
Varidat Memuru	1	60	-	-
Varidat Memur Muavini	1	52	-	-
Tahsilât Memuru	1	60	-	-
Tahsilât Kâtibi	1	40	-	-
Tahsildarlar	1	-	40	-
Şoför	1	-	40	-
Odacı	10	-	20	-
Hazine Avukatı	-	-	145	-

B. GÜMRÜK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Cenevre Anlaşması gereği Hatay gümrükleri Hatay Devleti'ne devredilmiştir. Gümrük teşkilatının işleyişini tanzim etmek üzere 17 numaralı "Hatay Gümrük Teşkilatı hakkında muvakkat kanun" çıkarılmıştır. Kanun 24 I. Teşrin 1938 Pazartesi tarihli 32 numaralı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Kanuna göre Hatay Gümrük İdaresi Maliye Bakanlığı'na bağlı müstakil "Müdüriyet-i Umumiye" şeklinde idare edilecektir. Kanuna bağlı "I Numaralı Cetvel"de teşkilatın birimleri ve maaşları gösterilmiştir.

Buna göre teşkilatın başında Genel Müdür seviyesinde 200 lira maaşlı bir görevli bulunmaktadır. Bunun dışında 160 lira maaşlı bir merkez müdürü, 70 lira maaşlı bir katip, 60 lira maaşlı bir katip ve daktilograf bulunmaktadır. Gümrük teşkilatında Muhasebe bölümünde 110 lira maaşlı Başmuhasip, 100 lira maaşlı 1, 70 lira maaşlı 1, 50 lira maaşlı 1 muhasip ve 80 lira maaşlı veznedar; Tetkik Servisinde 100 lira maaşlı 1 tetkik şefi, 80 lira maaşlı 1 tetkik memuru, 70 lira maaşlı 2 tetkik memuru; Manifesto Servisinde 100 lira maaşlı 1 ve 50 lira maaşlı 1 manifesto memuru; Ambar servisinde 80 lira maaşlı 1 ambar memuru, 70 lira maaşlı Kolipostal memuru, 80 lira maaşlı Teslim memuru; Muayene teşkilatında 80 lira maaşlı 1 muayene memuru, 70 lira maaşlı bir rüsum memuru; Muhafaza Teşkilatında ise 100 lira maaşlı 1 baş muhafız, 80 lira maaşlı 1 merkez memuru, 70 lira maaşlı 6 süvari kolcusu, 60 lira maaşlı 5 bisikletli kolcu, 50 lira maaşlı 7 kolcu bulunmaktadır. Taşrada Arsuz, Süveydiye ve Aktepe teşkilatlarında 70 lira maaşlı birer merkez memuru ve 50 lira maaşlı 3'er kolcu kadrosu bulunmaktadır.

Hatay Hükümeti 31. 10 1938 tarihinde kabul ettiği geçici 31 numaralı kanun ile eski İskenderun Sancağı gümrük memurlarından görevini terk etmeyerek Hatay Devleti'nde de vazifelerine devam eden memurların bütün haklarını garanti altına almıştır. Aldıkları eski maaşlarını müktesep hakları olarak kabul etmiştir.

İskenderun Limanı

Hükümet Hatay Gümrüğü Genel Müdürlüğüne 16 I. Kanun 1938 tarihli Resmi gazetenin 48. sayısında yayınlanan 46 numaralı kararname ile İhsan Çardaklı'yı tayin etmiştir. Bakanlık Gümrük Müfettişliği'nde açık bulunan kadroya 15 Mart 1939 Çarşamba tarihli Resmi Gazete'nin 66. Sayısında yayınlanan ve 6 Mart 1939'dan geçerli olacak 24 numaralı kararname ile Suphi Okay tayin edilmiştir. Müfettişin maaşı 175 lira olup, yevmiyesi ise 617 kuruştur. Müfettiş Suphi Bey aynı zamanda Genel müdürlük vazifesini de ifa edecektir. Buradan anlaşıldığına göre İhsan Çardaklı genel müdürlükten alınmış ve kadro boş olduğu için de müfettiş Suphi Okay genel müdürlüğü de deruhte etmektedir.

1 Mart 1939'dan geçerli olmak üzere teşkilat bünyesindeki muhafaza teşkilatı bütçesine 15.564 lira 20 kuruş ilave ödenek konmuştur.

Gümrük teşkilatı kurulduktan sonra gündeme "Hatay Gümrük Bayrağı" ile ilgili kanun teklifi girmiştir. Gümrük bayrağı ile ilgili Dahiliye Encümeni'nin teklifi 8 Aralık 1938 tarihli toplantıda okunarak tartışmaya açılmıştır. "Hatay Gümrük Bayrağı Hakkında Muvakkat kanun 20" ismiyle tartışılan kanunun 2. Maddesinde bayrağın şekli "Bu bayrağın şekli, etrafı beyaz çerçeve ile mahdud, Hatay bayrağının aynıdır." diye tarif edilmektedir. Bu da tartışma konusu olmuştur. Milletvekillerinden bazıları Türkiye gümrük bayrağının aynısı olmasını teklif etmiştir. Meclisin 5 Ocak 1939 tarihli toplantısında kanuna son şekli verilmiştir. Kanun 5 Ocak 1939 tarihinde ve neşri tarihinden geçerli olmak üzere kabul edilmiştir.

11 Şubat 1939 Cumartesi yayınlanan 30 numaralı kanun şöyledir:

"Madde 1) Hatay gümrüğüne mahsus olmak üzere numunede görüldüğü veçhile ayrı bir bayrak kabul edilmiştir.

Madde 2) Hatay Gümrük bayrağı Hatay bayrağının aynıdır. Ancak bu bayrak kenarlarını iç içe muvazi bir şekilde çevreleyen birincisi bayrağın zemini renginde kırmızı, diğeri yeşil renkte iki çerçeveyi ihtiva eder.

Madde 3) İşbu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4) İşbu kanunun icrasına Maliye, İktisat ve Gümrük Vekili memurdur."

HATAY VALİLİĞİ

İskenderun'dan bir görüntü.

İskenderun Garı

C. DEVLET BÜTÇESİ:

1939 mali yılı bütçe gelirleri toplamı 1.260.000 lira olarak tespit edilmiştir. Bu bütçede Maliye, İktisat ve Gümrükler Bakanlığı giderleri toplamı ise 187.300 liradır. Bütçede Millet Meclisi giderleri 103.236 lira, Hatay Devlet Başkanlığı giderleri ise 40.522 lira olarak tespit edilmiştir. Başbakanlık giderleri için 26.389 lira, Hariciye giderleri için 6.511 lira, Dahiliye giderleri için 49.574 lira ve Milli Müdafaa giderleri için 80.000 lira olmak üzere toplam 162.474 lira ayrılmıştır. 1939 yılı bütçe kanunun 6. Maddesi emekli sandığı kuruluncaya kadar bütçe harici "tekaüt sandığı" adı ile bir sandığın kurularak memurlardan kesilenler ile hükümet yardımlarının bu sandıkta toplanması kararlaştırılmıştır.

1939 yılı bütçesine 21 Mart 1939 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan kanun ile ilave bütçe verilmiştir. Bundan Başbakanlığa levazım giderleri için 1.600 lira, İçişleri Bakanlığı levazım giderleri için 1.265 lira, Adalet Bakanlığı merkez memurları için 6.750 lira, hapishaneler için 4.483 lira, Maliye Bakanlığı levazım giderleri için 5.000 lira, borçlar faslı için 5.000 lira, Mili Eğitim merkez memurları giderleri için 400 lira, lise ve orta okullar öğretmen ücretleri için 660 lira, İlkokullar öğretmen ücretleri için 17.730 lira, levazım giderleri için 5050 lira, müze tanzimi için 9.400 lira, Sağlık Bakanlığı bakanlık memurları için 428 lira, bağlı kuruluş memurları için 3.128 lira, Hatay Devlet Hastanesi için 4.800 lira, levazım giderleri için 9.244 lira, Hatay Devlet Hastanesi levazım giderleri için 7.400 lira, Bayındırlık Bakanlığı levazım giderleri için 2.600 lira, yol muhafazası için 7.000 lira, köprü ve yol tamir ve inşaatı için 41.980 lira, asfalt inşaatı için 1.890 lira, turistik yollar için 29.890 lira, binaların tamiri için (Hatay Devlet Hastanesi) 10.000 lira, su bataklık ve liman için 5.000 lira, binaların tamiri (Antakya posta ve telgraf binası) için 25.000 lira, Ziraat Bakanlığı Ziraat Şubesi için 1.284 lira, Orman Şubesi için 6.292 lira, Baytar Şubesi için 856 lira, levazım giderleri için 1.700 lira, Posta Telgraf Müdürlüğü malzeme giderleri için 4.000 lira, servis levazım giderleri için 625 lira, posta nakliyatı için 325 lira olmak üzere toplam 220.000 liralık ek bütçe yapılmıştır. 1939 yılı Hatay Devleti bütçesine ikinci defa olarak ilave yapılmasına dair 58 numaralı kanun 13.4.1939'da

kabul edilmiştir. Kanuna göre Milli Savunma Bakanlığı masrafları için 200.000 lira ilave edilmiştir.

Suriye gümrük teşkilatının kurulmasından hiç memnun olmamıştır. Arkasından da sınırlarda gümrükler ihdas ederek Hataylıları zor durumda bırakma yolunu seçmiştir. Buna mukabil Hatay Devleti de sınırlarda gümrük teşkilatı kurmuşsa da mallardan gümrük vergisi almamaktadır. Tayfur Sökmen'in açıklamalarına göre gümrük almayacaklardır. Maliye Bakanlığı yeni vergi koymadığı gibi 1937 sonuna kadar olan vergi borçlarını da affetmeyi düşünmektedir. Hükümet 1939 mali yılı bütçe kanununu 11.1.1939 tarihi itibari ile kabul ederek Resmi Gazete'de yayınlamıştır. Bu kanunla daha önce affetmeyi planladığı 1937 yılı sonuna kadar tahsil edilemeyen vergi kalemlerini kanunun 5. Maddesinde 9 ayrı başlık altında belirlemiş ve affettiğini ilan etmiştir.

Suriye'nin Hatay'dan gelen mallara gümrük vergisi koyması üzerine haklı olarak Hatay Devleti de Suriye mallarına bir takım gümrük tedbirleri koymuş, ancak gümrük vergisi koymamıştır. Buna rağmen alınan gümrük tedbirleri Hatay'daki tüccarı endişeye sevk etmiş ve ileride Suriye'den getirilecek mallardan gümrük vergisi alınacağı düşüncesiyle aşırı miktarda, ihtiyaç dışı mal almasına ve elindeki sermayeyi bu işlere yatırmasına sebep olmuştur. Hükümet, bu gelişmelerin Hatay'da malî ve iktisadî sıkıntılara sebep olacağını hesap ederek gümrük resminin %40'a indirilmesine dair bir kanun hazırlamıştır. "Hariçten Hatay'a giren mallardan alınmakta olan gümrük resminin %40 indirilmesine dair

İskenderun'da İş Bankası binası.

kanun." 22 Kasım 1938 tarihli meclis toplantısında kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. Kanunun maddeleri şöyledir: "Madde 1- Hariçten Hatay'a giren mallardan alınmakta olan gümrük resmi %40 indirilmiştir. Madde 2- Bu indirme, buğday, un ve bulgura şâmil değildir."

31.10.1938 tarihinden geçerli olmak üzere 30 numaralı muvakkat kanun 3 Aralık 1938 tarihinde 38 numaralı resmi gazetede yayınlanmıştır. Kanuna göre "Türkiye'den Hatay'a ithal edilecek bilumum emvalden gümrük resmi alınmayacaktır." 19 Aralık 1938'de yapılan meclis toplantısında "Hatay ile Suriye ve Lübnan arasında Gümrük ihdasına dair Kanun" tartışılmış ve kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla dışarıdan getirilen gümrük mallarına uygulanacak %40'lık gümrük vergisi indirimi Suriye ve Lübnan'dan getirilecek mallara uygulanmayacaktır. 26 Ocak 1939 tarihli 38 numaralı kanun 11 Mart 1939 Cumartesi tarihli 64 sayılı Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı tarihli Resmi gazete de yayınlanan 37 numaralı "Gümrük Tarifesinde Tezyit ve Tenkis için İcra Vekilleri Heyetine Salahiyet Verildiğine Dair Kanun" ile de hükümete gümrük tarifelerini değiştirme yetkisi verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Gümrük tarife kanunu aynen 19 Nisan 1939 tarihinden itibaren Hatay'da da uygulanacaktır.

13 Mart 1939 tarihli celsede Türk Parasının Hatay resmi parası olarak kullanılmasına dair kanun görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Kanun 15 Mart 1939 tarihli resmi gazetenin 66. sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun metni şöyledir:

"Madde 1- Türk Parası Hatay'ın resmi parasıdır.

Madde 2- İşbu kanunun neşri tarihine kadar Suriye parası üzerinden tarh ve tahakkuk ettirilmiş olup ta henüz tahsil edilmemiş bulunan bilumum vergi, resim, harç ve para cezaları bu kanunun neşri tarihinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca kabul edilmiş kur üzerinden Türk parasına tahvil edilir ve Türk parası olarak tahsil edilir.

Madde 3- Umumi ve hususi bütçelerin varidat muhammenatı ve masraf cetvellerindeki rakamlar (2). maddedeki esas dahilinde Türk parasına tahvil olunur.

Madde 4- Suriye parası üzerinden tediye edilmekte olan maaş, ücret, tahsisat, tazminat, tayinat, yem bedeli ve bu mahiyetteki bilcümle istihkakların aynen Türk parası olarak tediyesine devam olunur.

Madde 5- Umumi ve hususi bütçelere ait veznelerde halen mevcut Suriye parası resmi kur üzerinden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Hatay'daki şubesine devredilir.

Madde 6- İşbu kanuna muhalif bilcümle ahkâm mülgadır."

Yine Türk parası ile ilgili olarak 23 Şubat 1939 günü Devlet Başkanı Tayfur Sökmen'in başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu Maliye Bakanlığı'nın teklifi üzerine şu kararı almıştır. 102 numaralı karara göre "Türk parasını korumak maksadı ile yolcu beraberindeki 25 liraya kadar olan miktar hariç Hatay hudutları dışına para çıkarılması yasak edilmiştir."

D. ZİRAAT BANKASI:

108 numaralı kararname ile 3202 sayılı T.C. Ziraat Bankası Kanununun bazı maddeleri 1 Mart 1939'dan geçerli olmak üzere Hatay Devleti'nin yapısına uygun hale getirilmiş ve bankanın şube ve kadroları tespit edilmiştir. İktisat Vekaleti'nin teklifi üzerine 8 Mart 1939'da toplanan Bakanlar Kurulu aşağıda gösterilen Ziraat bankası ilk teşkilat kadrosunu onaylamıştır. Hatay Ziraat Bankası kadrosu şöyledir: Bankanın 145 lira maaşlı bir genel müdürü bulunmaktadır. Bunun dışında Antakya Merkez Şubesi'nde Şube müdürü (maaşı 90 lira), Muhasebeci (maaşı 70 lira), Veznedar (maaşı 60 lira), Katip (maaşı 50 lira), Tahsildar (maaşı 40 lira), Odacı (maaşı 20 lira) bulunmaktadır. İskenderun Şubesi'nde Şube müdürü (maaşı 90 lira), Muhasebeci (maaşı 60 lira), Veznedar (maaşı 50 lira), Odacı (maaşı 20 lira) gibi personel bulunmaktadır. Kırıkhan Şubesinde Ajans memuru (maaşı 70 lira), Ajans Muavini (maaşı 60 lira), Tahsildar (maaşı 40 lira), Odacı (maaşı 20 lira) çalışmaktadır. Tayfur Sökmen başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu 113 numaralı kararname ile "Devlet Veznedarlığı"nın Antakya ve Kırıkhan Ziraat Bankası tarafından uygulanmasına karar vermiştir.

Antakya Adliyesi binası (sağda). Bugün otel olarak kullanılmaktadır.

VI - ADLİYE (ADALET) BAKANLIĞI

A. ADLİYE TEŞKİLATI

Adalet Bakanlığı tanzim edilirken iki temel esas göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar "a- Mahkemelerde adaletin süratle temin ve tevzi. b- Mahkemelerin namuslu ve ehliyetli hakimler elinde bulunması olarak tespit edilmiştir. Mahkemeler Teşkilat Kanunu a-"Fasıl-I, Teşkilat" 8 maddeden, b-"Fasıl-II, Yüksek Mahkeme"10 maddeden ve c-"Muvakkat Maddeler" 11 maddeden oluşmaktadır. Adaletin kısa sürede temini için Bakanlar Kurulu yeni bir "Mahkemeler Teşkili Kanunu" çıkarmıştır. Hatay Meclisi'nin 12 Aralık 1938 tarihli toplantısında "Mehakim Teşkilatına Dair Muvakkat Kanun" okunarak maddeleri meclise arz edilmiştir. Arkasından Vedi Bilgin Adliye Encümeni "Esbab-ı Mucibe" mazbatasını okumuştur. Tartışmalar ve bazı mütalaalardan sonra kanun Adliye Encümeni'nden gelen şekliyle kabul edilmiştir. Adalet Bakanının da görüşü encümenin görüşleri doğrultusundadır. 19 Aralık 1938 tarihli ve 22 numaralı kanunda 1-"ağır ceza", 2-"yüksek mahkeme", 3-"sulh mahkemeleri" ve bulundukları yerin ismi ile anılan 4-"asliye mahkeme"leri bulunmaktadır (Madde. 1). 33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" merkez teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 200 lira maaşlı 1 müsteşar, 100 lira maaşlı 1 Kalem-i Mahsus Müdürü, 80 lira maaşlı 1 Kalem-i Mahsus Müdürü Katibi, 60 lira maaşlı 1 Kalem-i Mahsus Müdürü Katibi ve 50 lira maaşlı 1 daktilo memurudur.

Hatay Devleti Adliye sisteminin merkez ve taşrada teşkilatlanmasını açıklayalım.

1. Yüksek (Temyiz) Mahkeme

Temyiz yetkisi olan bir yüksek mahkeme teşkil edilmiştir. Başına da tecrübeli hakimler tayin edilmiştir. Yüksek Mahkeme biri hukuk, diğeri ceza olmak üzere iki daireden meydana gelir (Madde. 9). Daha önceki adliye teşkilatını tanzim eden ve kaldırılan 159 numaralı kararnamede cinayet davaları yüksek mahkemeye yüklenmişti. Yeni kanunla yüksek mahkemenin yükünü azaltarak daha sağlıklı çalışmasını temin için bu görev "Ağır Ceza Mahkemelerine" devredilmiştir (Madde. 1). Yüksek mahkemenin bir başkanı ve her dairenin iki üyesi bulunmaktadır. Mahkeme nezdinde bir başsavcı, lüzumu kadar üye muavini ve başsavcı muavini bulunmaktadır. Her iki mahkemeye de "Yüksek Mahkeme Başkanı" başkanlık eder. Üyelerden birinin mazereti olunca muavinlerden biri, iki üyenin mazeretleri olursa ikinci üyelere diğer daire üyelerinden biri alınır. Başsavcının mazereti veya yokluğu halinde muavini, muavinler birden fazla ise en kıdemlisi; yoksa Yüksek Mahkeme Başkanının tensip edeceği üye muavinlerinden biri Başsavcıya vekalet eder (Madde. 10). Yüksek Mahkemenin Hukuk Dairesi usulüne uygun olarak hukuk mahkemelerinden, ceza dairesi usulüne uygun olarak ceza mahkemelerinden kabil-i temyiz olmak üzere çıkan bütün kararları son derecede tetkik eder. Vazife ve salahiyeti, "Mahkeme Usuller ve Sulh Hakimleri Kanunları"yla muayyendir (Madde: 11) Yüksek Mahkeme Genel Kurulu mahkeme başkanının başkanlığında hukuk ve ceza daire üyelerinin katılımıyla toplanır. Genel kurul kararları yarıdan bir fazla çoğunlukla verilir. Genel kurul önce mahkemelerden verilen ısrar kararlarını tetkik eder. Sonra dairelerin kararları arasında tezat ve zıtlığı halletmeye ve içtihadın bir-

Hatay Yüksek Mahkemesi Azası Hikmet Çinçin Bey

leştirilmesine karar verir (Madde. 12). Genel Kurul toplantılarına Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlık eder. Başkanın mazeret veya yokluğunda en kıdemli mahkeme üyesi başkanlık eder (Madde. 13).

Kanunun "Geçici maddeler"inden 22. Madde yeni yapılan kadro dolayısıyla açıkta kalacakların durumunu düzenlemektedir. Buradaki hüküm şöyledir. "açıkta kalacak hakim ve adliye memurlarına bir derece aşağı memuriyet teklif edilebilir. Teklifin adem-i kabulü halinde o hakim ve memur müstafi sayılır." 19 Aralık 1938 tarihli celsede "Mahkemeler Teşkilatı Kanununun" 22., 23. Maddelerinde değişiklik teklifi yapılmıştır. 22. Madde şu şekilde yeniden düzenlenmiştir: "Kadro münasebetiyle açıkta kalacak hakim ve adliye memurlarına, maaşlarını eskisi gibi almak ve kıdem dereceleri mahfuz kalmak üzere vazife teklif olunabilir. Teklifin adem-i kabulü halinde o hakim ve memur müstafi sayılır." Geçici maddelerden 25. Maddede "istinaf teşkilatı"nın kaldırılmasıyla ortaya çıkan durumu açıklamaktadır. 25. Madde şöyledir: "İstinaf teşkilatının ilgası dolayısıyla bu kanunun neşrinden evvel istinaf edilip henüz intac edilmeyen dâvâlar, Temyiz Mahkemesi sıfatında müteşekkil Yüksek Mahkemeye devredilerek Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunlarından temyiz tahkikatı için mevdû' hükümler dairesinde temyizen tetkik edilir. Bu takdirde evvelce istinaf için kefalet ve depozito, temyizen tetkikat yapılması için kâfidir." 33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Yüksek Mahkeme teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 250 lira maaşlı 1 Reis, 175 lira maaşlı 1 Baş Müdde-i Umumi (baş savcı), 175'er lira maaşlı 2 Aza (üye), 100'er lira maaşlı 3 Aza Muavini, 90 lira maaşlı 1 Aza Muavini, 60 lira maaşlı 1 Baş Katip, 50, 45 ve 40 lira maaşlı 1'er Zabıt Katibidir.

2. Ağır Ceza Mahkemeleri

Bir başkan ve iki üyeden teşekkül eder. İcabında üyelere vekâlet etmek üzere bir veya daha çok üye muavini bulundurulabilir (Madde. 4). 33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Ağır Ceza Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiş-

tir: Bu görevliler 130 lira maaşlı 1 Reis, 120 ve 110 lira maaşlı 2 Aza (üye), 80 lira maaşlı 1 Aza Muavini, 70 lira maaşlı 1 Baş Katip, 60 lira maaşlı 1 Baş Katip Muavini, 60'ar lira maaşlı 2 Zabıt katibi ve 35 lira maaşlı 2 Mübaşirden oluşmaktadır.

3. Asliye Mahkemeleri

Bir hakim ile bunun vereceği görevleri yapacak bir veya daha fazla hakim muavini bulundurulur. Lüzumunda ayrı ayrı hukuk ve ceza asliye sulh maddelerini görmek üzere hakim bulundurulabilir. Her asliye ceza mahkemesi nezdinde bir savcı, yeteri kadar muavin ve bir sorgu hakimi (müstantık) bulundurulur. Sorgu hakimi sayısı arttırılabilir (Madde. 5). Savcı veya sorgu hakiminin mazereti veya yokluğu halinde savcı veya sorgu hakimi muavinleri, bunlarda yoksa başkatip vekalet eder (Madde. 6). Başkatibin vekaletine kararı, bağlı olduğu mahkemenin asliye ceza hakimi verir (Madde. 7). Yüksek mahkeme ve diğer mahkemelerde bir baş katiple yeteri kadar zabıt katibi bulundurulur (Madde. 8). Yine mahkemelerde sürati artırmak için "istinaf mahkemeleri" teşkilatı ortadan kaldırılmıştır (Madde. 1). Bununla aynı zamanda bütün kararların temyizi esası da getirilmiştir.

a) Antakya Asliye Mahkemesi

33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Antakya Asliye Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 120 lira maaşlı 1 Hukuk Hakimi, 120 lira maaşlı 1 Ceza Hakimi, 120 lira maaşlı 1 Müddei Umumi, 80 lira maaşlı 1 müddei Umumi muavini, 90 lira maaşlı 1 Müstantık (sorgu hakimi), 60 lira maaşlı 1 İcra Memuru, 45 lira maaşlı 2 Zabıt katibi, 40 lira maaşlı 4 Zabıt Katibi ile 35 lira maaşlı 2 ve 30 lira maaşlı 1 Mübaşirden oluşmaktadır.

b) İskenderun Asliye Mahkemesi

33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" İskenderun Asliye Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 110 lira maaşlı 1 Hakim, 110 lira maaşlı 1 Müddei Umumi, 90 lira

Hatay Devleti Baş Muddei umumisi (Başsavcısı) Cemil Bahadırlıoğlu.

maaşlı 1 Müstantık (sorgu hakimi), 50 lira maaşlı 1 İcra Memuru, 50 lira maaşlı 1 Baş Katip, 50 lira maaşlı 1, 45 lira maaşlı 1, 40 lira maaşlı 1'er Zabıt Katibi ile 35 lira maaşlı 2 Mübaşirden oluşmaktadır.

c) Kırıkhan Asliye Mahkemesi:

33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Kırıkhan Asliye Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 100 lira maaşlı 1 Hakim, 110 lira maaşlı 1 Müddei Umumi, 80 lira maaşlı 1 Müstantık (sorgu hakimi), 60 lira maaşlı 1 Baş Katip, 45 lira maaşlı 2, 40 lira maaşlı 1'er Zabıt Katibi ile 35 lira maaşlı 2 Mübaşirden oluşmaktadır. 21 Kasım 1938 tarihli 44 numaralı Resmi Gazete'de yayınlanan 17 numaralı kararname ile Kırıkhan Müddei Umumiliğine Yüksek Mahkeme üye muavini Rasim Amik 100 lira maaşla tayin edilmiştir.

4. Sulh Mahkemeleri

Beylan, Arsuz, Süveydiye, Ordu ve Reyhaniye kaza ve nahiyelerinde bir "sulh mahkemesi" kurulmuştur. Antakya'da bulunan hukuk hakimliği bünyesinde bir de "Hukuk Hakimi Muavinliği" kurulmasına dair kanun 22 Aralık 1938 tarihinde mecliste kabul edilmiştir. Sulh mahkemelerinin vazife ve salahiyetleri Sulh Hukuk Hakimleri kanununa tabidir (Madde. 2).

a) Ordu Sulh Mahkemesi:

33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Ordu Sulh Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 110 lira maaşlı 1 Sulh Hakimi, 50 lira maaşlı 1 Baş Katip, 40 lira maaşlı 1 Zabıt Katibi ile 30 lira maaşlı 1 Mübaşirden oluşmaktadır. 17.11.1938 tarihinde yayınlanan 22 numaralı kararname ile Ordu Sulh hakimliğine Kırıkhan eski Sulh Hakimi Jan Marin tayin edilmiştir.

b) Süveydiye Sulh Mahkemesi:

33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Süveydiye Sulh Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 100 lira maaşlı 1 Sulh Hakimi, 50 lira maaşlı 1 Baş Katip, 40 lira maaşlı 1 Zabıt Katibi ile 30 lira maaşlı 1 Mübaşirden oluşmaktadır.

c) Reyhaniye Sulh Mahkemesi:

33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Süveydiye Sulh Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 80 lira maaşlı 1 Sulh Hakimi, 45 lira maaşlı 1 Baş Katip, 40 lira maaşlı 1 Zabıt Katibi ile 30 lira maaşlı 1 Mübaşirden oluşmaktadır.

d) Beylan Sulh Mahkemesi:

26 Ekim 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Beylan Sulh Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 80 lira maaşlı 1 Sulh Hakimi, 50 lira maaşlı 1 Baş Katip, 40 lira maaşlı 1 Zabıt Katibi ile 30 lira maaşlı 1 Mübaşirden oluşmaktadır. 24 Numaralı kararname ile yeni kurulan Beylan Sulh Hakimliğine mülga İskenderun Bidayet Mahkemesi aza muavini Hikmet Halil 80 lira maaşla tayin edilmiştir.

e) Arsuz Sulh Mahkemesi:

26 Ekim 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Adliye Vekaleti" Arsuz Sulh Mahkemesi teşkilatı kadrosu şu şekilde belirlenmiştir: Bu görevliler 100 lira maaşlı 1 Sulh Hakimi, 50 lira maaşlı 1 Baş Katip, 40 lira maaşlı 1 Zabıt Katibi ile 30 lira maaşlı 1 Mübaşirden oluşmaktadır. 21 Kasım 1938 tarihli 44 numaralı Resmi Gazete'de yayınlanan 16 numaralı kararname ile Arsuz Sulh Hakimliğine 100 lira maaşla Adliye Vekaleti Özel Kalem Müdürü Nafi Bey tayin edilmiştir.

5. Hapishaneler

Antakya Hapishane müdürü aylık 60 lira, katip aylık 40 lira maaşlıdır. İskenderun memuru aylık 50 lira, Kırıkhan memuru aylık 40 lira maaşlıdır. Gardiyanlar aylık 30 ve aylık 25 lira maaşla çalışan iki gruptur.

1939 mali yılı Adalet Bakanlığı bütçesi toplam 93.801 liradır. Ayrıca 1939 yılı için 4.483 lira Hapishaneler, 6.750 lira da merkez memurları için olmak üzere toplam 11.233 lira ek bütçe yapılmıştır.

B. BAZI ÖNEMLİ KANUNLAR

Hatay Devleti'nin aldığı en önemli kararların başında "Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarının Hatay Kanunu Olarak Kabulüne dair Kanun"u çıkararak uygulamasıdır. Kanun 16 Şubat 1939 günü yapılan toplantıda tartışılmış ve ittifakla kabul edilmiştir. Kanun Hatay Devleti Resmi Gazetesi'nin 64. sayısında 45 numara ve 23 Şubat 1939 kabul tarihi ile yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun maddeleri şöyledir: "Türkiye Cumhuriyeti Kanunları Hatay Kanunları olarak kabul edilmiştir (Madde 1). Bu kanunların mer'iyete vaz' tarihleri ile mahallî icaplara uygun olmayanların tamamen veya kısmen tatbik edilip edilmemesine İcra Meclisi salâhiyettardır. Ta'dil, kanunla olur (Madde 2). Mer'iyete giren her kanun, ona müteallik kanunla ahkâmı ilga eder (Madde 3)." Hatay devleti bu kanunu kabul etmekle Türkiye'nin tecrübelerinden istifade ile kısa sürede devlet teşkilatını şekillendirme de alınacak mesafeyi adeta kısaltmıştır. Hızla idarî, adlî, güvenlik ve eğitim teşkilat yapısını oluşturup ülkenin ve vatandaşların yeni duruma uyum sağlamalarını temin yoluna girmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının Hatay kanunları olarak kabulüne dair kanuna dayalı olarak 1.4.1939'dan geçerli olmak üzere "Türk Ceza Kanunu" " Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu" ve "Ceza Kanununun Mevkii Meriyet Vaz'ına Müteallik Kanun" "İcra ve İflas kanunu" ve "Borç İçin Gayri menkul satışına ve Muvazaaya Dair Kanun" yürürlüğe konulmuştur.

1. Vatandaşlık Kanunu

15 Numaralı "Hatay Vatandaşlığına Dair Muvakkat Kanun" 1 Kasım 1938 tarihinde 36 numaralı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu geçici kanun 7 maddeden oluşan muhtasar bir kanundur. Ancak kanun daha sonraki tarihlerde yeniden gündeme gelmiştir. Nitekim 8 Kasım 1938 tarihli tezkere ile Dahiliye Encümeni'ne havale edilen 35 numaralı "Muvakkat Hatay Vatandaşlık Kanunu", 19 Aralık 1938 tarihli Meclis toplantısında yeniden görüşülmek üzere genel kurula getirilmiştir. Ancak Vatandaşlık Kanunu hakkında Dahiliye Encümeni'nden gelen bir mazbata eksikleri olduğu gerekçesi ile kanun encümene iade edilmiştir. Bu kanun, Hatay Meclisi'nin 22 Aralık 1938 tarihli toplantısının gündem maddelerinden 5.sırada yeniden görüşülmesi talebiyle meclise gelmiştir. Meclis-te aleyhte ve lehte çeşitli görüşler ortaya konularak uzun uzun tartışılmıştır. Tartışmalar neticesinde yapılan bazı değişikliklerle birlikte kanun "Hatay Vatandaşlığına Dair Kanun" adıyla kabul edilmiştir. 23 Numaralı Kanunun kabul tarihi 22 Aralık 1938'dir. Kanun 1 Şubat 1939 tarihli Hatay Devleti Resmi Gazetesi'nin 57. sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun "asli vatandaşlık", "müktesep vatandaşlık" ve "vatandaşlıktan ıskat sebepleri" bölümlerinden oluşmaktadır. Asli vatandaşlık, kanunun ilk iki maddesinde açıklanmıştır. Buna göre "Hataylı baba veya ananın Hatay'da veya Hatay haricinde doğan çocukları Hatay vatandaşıdır (Madde. 1). Kanunun 2. Maddesinde konunun teferruatı üzerinde durulmuştur. Kanunun 2. Maddesi şu şekildedir: "Aşağıdaki çocuklar Hatay vatandaşıdır. a- Hatay'da doğup ta anası babası belli olmayan. b- Hatay'da doğup da anası ve babası veya bunlardan birisi vatansız olan. c- Hatay'da veya ecnebi memlekette evlilik haricinde Hataylı anadan doğan veya Hataylı babadan olan." Kanunun 3. Maddesi "müktesep vatandaşlık" meselesini düzenlemiştir. Buna göre Hatay'da aralıksız beş yıl ikamet ve memleket kanununa göre reşit olan bir ecnebi Hatay vatandaşlığını talep ve icra vekilleri heyeti kararı ile iktisab edebilir. Küçükler babalarına veya dul analarına teban Hatay vatandaşı olurlar. Ancak Hatay için faydalı olacakları anlaşılarak Hatay'a hizmetleri mesbuk olanlar yukarıdaki fıkrada mevzubahis ikamet şartını ifa etmemiş olsalar dahi İcra Vekilleri heyeti kararı ile Hatay vatandaşlığına kabul edilirler. Kanunun üzerinde en çok tartışılan "vatandaşlıktan ıskat sebepleri" bölümüdür. Kanunun 4. Maddesi vatandaşlıktan çıkarılma konusunu düzenlemiştir. Buna göre şu fiilleri işleyenler vatandaşlıktan çıkarılırlar: "a- Müsaade-i mahsusa istihsal etmeksizin ecnebi tabiyetine kendi arzuları ile giren veya ecnebi bir devlet ordusunda bilihtiyar askerî hizmet ifa eden ve herhangi bir devletin askerlikten gayri bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için verilecek emre imtisal etmeyen Hataylılar

İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan çıkarılırlar. b- Gerek kendileri gerekse babaları Hatay'da doğmuş olmadıkları halde herhangi bir suretle Hatay nüfusuna Hataylı olarak kaydedilmiş olup da senelerden beri aileleri ile birlikte Hatay'ı terk ederek başka memleketlere göçmüş, oralarda yerleşerek kendilerine iş ve meslek edinmiş olanlar bu kanunun neşir ve ilanı tarihinden itibaren 3 ay zarfında ikamet ettikleri memleketlerin veya başka bir devletin tabiyetine girmedikleri ve memleketin kanunlarına göre Hatay'a karşı mükellef oldukları vatan vecaibini ifa ettiklerini ispat ve tabiyet muamelelerini tecdid etmedikleri takdirde İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan ıskat edilebilirler. c- Esasen Hataylı olup, Hatay istiklalinin ilan ve tatbiki üzerine Hatay'ı terk ederek Hatay haricinde ikamet etmekte bulunmuş olanlar, bu kanunun neşir ve ilanı tarihinden itibaren 3 ay zarfında memlekete avdet etmedikleri veya hariçte ikametlerinin hüsnü niyet ve meşru bir sebebe müstenit olduğunu ikamet ettikleri memleketteki Hatay mümessili vasıtasıyla Hatay Devleti'ne ispat etmedikleri takdirde İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan ıskat edilebilirler. ç- b ve c fıkralarında zikredilen eşhastan olup da Hatay'ın istiklalini ve şekl-i idaresini tağyire çalıştıkları tahakkuk eden eşhas İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile derhal vatandaşlıktan ıskat edilebilirler. d- b ve c fıkralarındaki müracaat müddeti Irak, Afgan, Mısır ve emsali bilad-ı baide ile deniz aşırı memleketlerde bulunanlar için 6 ay ve Amerika'da bulunanlar için de bir senedir."

2. Hakimler Kanunu

3 Numaralı Hakimler Kanunu 28 I. Teşrin 1938 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu kanuna göre "hakimler iki sınıftır. Birincisi muhakeme icrasına memur hakimlerdir. Müddei umumiler, bunların muavinleri, müstantıklar bu sınıftandır. Adliye müfettişleri, hukuk ve ceza işleri müdürleri bu sınıf dahilinde sayılırlar. İkincisi yüksek mahkeme hakimleridir. Baş Müddei umumi bu sınıftandır. Vekalet müsteşarı bu sınıftan sayılır. (Madde. 1). Hakimlik sınıfına girebilmek için 1- Hatay vatandaşı olmak 2- 21 yaşını bitirmiş bulunmak 3- Başkasına geçer hastalığı, vazifesini gereği gibi yapmaya mani olabilecek vücut veya akılca bir arızası bulunmamak. 4- Mahkemelerden verilen kati bir ilam ile cinayet veya o derecede bir ceza ile veya namus veya haysiyete dokunur bir cürümden veyahut vazife-i memuriyetini suiistimalden dolayı hapis ile mahkum veya suihal ile dile düşmemiş olmak. 5-Beynelmilel bir hukuk fakültesinden veya hukuk mektebinden mezun olmak. 6- Bir mahkeme nezdinde laakal altı ay staj yapmak sureti ile tatbikat görmüş olmak şarttır." (Madde. 2). Kanun 43 esas madde ve 5 geçici maddeden oluşmaktadır. Kanuna ekli "Adliye Hakim ve Memurların Sınıf Derecesini Gösterir (1) Numaralı Cetvel" bulunmaktadır. Hakimler kanunu aradan bir müddet geçtikten sonra 16 Ocak 1939 tarihinde 35 numaralı "Hakimler Kanunu" adı ile yeniden iki madde eksiği ile Resmi Gazete'nin 18 Şubat 1939 Cumartesi tarihli 61. Sayısında yayınlanmıştır. Kanun toplam 46 maddeden oluşmaktadır. Kanun, "Usulü Tahkik ve Muhakeme" "Müşterek Hükümler", "İkinci Bab"da ise "Adliye Memurlarının İntihab ve İnzibati Muameleleri" ve "Muvakkat Maddeler (2 madde)" kısımlarından oluşmaktadır.

3. Avukatlık Kanunu

Önemli kanunlardan biri de 19 Ocak 1939 tarih ve 36 sayılı "Avukatlık Kanunu"dur. Kanun geniş ve teferruatlı olarak tespit edilmiş 20 maddeden oluşmaktadır. Kanunun 1. Maddesinde avukatın tarifi şöyle yapılmıştır. "Bilumum mesail-i hukukiye de eshabı müracaata şifahi ve tahriri rey vermeye istida ve layiha ve her nevi evrak tanzim ve mahkemeler ve hakemler ve bilcümle daire ve meclisler huzurunda eşhası hakikiye ve hükmiyeye ait hukuki bilvekale takip ve dava ve müdafaa etmeyi meslek ittihaz edip evsaf ve şeraiti kanuniyeyi haiz olanlara avukat denir." 2. Maddede avukatlık mesleğini yapabilmek için gerekli 8 madde sayılmıştır. Bunlar "Hataylı olmak, 23 yaşını bitirmiş olmak, milletlerarası kabul edilmiş bir hukuk fakültesinden veya hukuk mektebinden mezun olmak, Hatay'da ikamet etmek" gibi hükümlerdir.

4. Af ve Tecil Kanunu

Hatay Devleti'nin çıkardığı önemli kanunlardan biri de "Af ve Tecil Kanunu"dur. Kanun 11 Ocak 1939 tarihli ve 34 numaralıdır. Kanun devlet kurul-

madan önce işlenen suçların bazılarını affetmiş, bazılarını da tecil etmiştir. Yeni kurulan devletin vatandaşlarıyla barışma, yeni ve temiz bir sayfa açmak olarak değerlendirilebilecek bu kanun anlamı itibariyle önemlidir. Kanunda "Hatay Millet Meclisi'nin teşekkül tarihi olan 2.9.1938 tarihine kadar umumi ve hususi kanun ve kararnamelerde yazılı olan ve mükerrer sirkat fiilleri ile adabı umumiye aleyhine işlenen suçlardan maada bilumum kabahat ve cünha(suç) efalinden maznun veya mahkum olanlar affedilmiştir." (1. Madde) denilmektedir. "Emvali miriyeyi zimmetine geçirmek ve ihtilas etmek cürümlerinden maada bilumum cinayet ve mükerrer sirkatle adabı umumiye aleyhine işlenen suçlardan dolayı mahkum ve maznun olanlar hakkındaki takibat ve cezanın infazı tecil olunmuştur." (2. Madde). diyerek birinci maddede af edilmeyen suçları tecil etmiştir. Üçüncü maddede ise tecil edilen suçları tekrar işleyenlerin kalan cezalarının infaz edileceği hükmü getirilmiştir.

T.C. HATAY VALİLİĞİ

Türk öğrenciler ellerinde Hatay Bayrağı ile.

VII - KÜLTÜR (MAARİF) ve SIHHAT (SAĞLIK) BAKANLIĞI

Bu bakanlığın görevinin eğitim-öğretim işleriyle birlikte sağlık bakanlığının yapacağı görevler olduğu çeşitli kanun maddelerinden anlaşılmaktadır.

Bakanlar Kurulu kararları, kararnameler ve kanunların altında açılan imzalarda Hatay Devleti'nin kuruluşundan Türkiye'ye ilhakına kadar geçen sürede devamlı "Kültür ve Sıhhat Vekili" sıfatı kullanılmıştır. Bu arada birkaç defadan fazla olmamak üzere "Maarif ve Sıhhat Vekili" sıfatı kullanılmıştır.

Birkaç defa böyle zikredilmesinden dolayı sehven "Maarif Vekili" sıfatının kullanıldığı kolayca anlaşılmaktadır. Buradaki "Kültür" kelimesinin de eğitim, öğretim ve kültürel konuları kapsadığı açıktır.

26 Ekim 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Maarif Vekaleti" ve "Sıhhat Vekaleti"nin kadroları ayrı ayrı gösterilmiştir.

Her bakanlık için ayrı ayrı müsteşar kadrosu bulunmaktadır. Kanunlar ve kararnamelerin altında tek "Maarif ve Sıhhat Vekili" Ahmet Faik Türkmen imzası bulunmakla beraber bakanlıklar ayrıdır. Yani iki bakanlık bir bakanın uhdesindedir.

Buna göre her bakanlığı ayrı ayrı inceleyeceğiz.

A. KÜLTÜR (MAARİF) BAKANLIĞI

Hatay Devleti kurulduktan sonra üzerinde durulan konulardan birisi de eğitim ve öğretim meselesidir. Tayfur Sökmen'in verdiği bilgiye göre 1937 yılında köy ilkokulları hariç Hatay ilkokullarında 2.828 öğrenci bulunmaktaydı. Oysa bu rakam 1938 yılında 4.828'e yükselmiştir. Okullarda eğitim ve öğretimin aksamaması için öğretmen kadroları zenginleştirilmiş ve öğretmen sayısı 140 iken 202'ye çıkarılmıştır. Okul sayısında da artış söz konusudur. 1937 yılı içinde okul sayısı bir lise, bir kız ortaokulundan ibaret iken, 1938'de bu sayıya iki lise, altı ortaokul ilave edilmiştir. Bunlar İskenderun, Beylan, Kırıkhan ve Reyhaniye ortaokulları ile Antakya'daki kız ve erkek liseleridir. Ayrıca bu kız ve erkek liselerine bağlı erkek ve kız ortaokulları da vardır. İlkokullar öğretim programında değişiklikler yapılarak grup usulü eğitimden vazgeçilerek, sınıf usulü eğitim kabul edilmiştir. Antakya Lisesi kolej müfredatından lise müfredatına geçirilmiştir. Dolayısıyla Hatay liselerinin de Türkiye'de olduğu gibi 11 yıla indirilmesi, 29 numaralı "Hatay Liselerinin On Bir Seneye İndirilmesine Dair Muvakkat Kanun" ile kabul edilmiştir. Kanunda 1937-1938 ders

yılı sonunda on birinci sınıftan on ikinci sınıfa terfi eden talebelerin de lise mezunu sayılarak diploma almalarına imkan sağlanmıştır. Kurulan "Maarif Cemiyeti" öğrencilere yardım şekillerini bir programa bağlamıştır. Bakan Ahmet Faik Türkmen'in meclisteki açıklamalarına göre "bu cemiyet para temini için piyango düzenlemiş ve başka birçok teşebbüslerde bulunmuştur. Aynı cemiyet bir kitapçıyı kitap temini için İstanbul'a göndermiştir. Yakında bu kitapçının kitapları getireceği bilgisi alınmıştır." Yine Bakanın açıklamasına göre "zaten talebenin %70'inin kitapları mevcuttur. Eksikler giderilecek ve öğrencilerin başka ihtiyaçları da temin edilecektir. Şu ana kadar okulsuz öğrenci kalmamış ve kitap meselesi de bu şekilde halledilmiştir." Bakanın açıklamaları milletvekilleri tarafından tatmin edici bulunmuştur.

1. Bakanlık Merkez Teşkilatı

26 Ekim 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Maarif Vekaleti" teşkilatı şu şekildedir. 200 lira maaşlı 1 müsteşar, 100 lira maaşlı 1 Kalemi Mahsus Müdürü, 80 lira maaşlı 1 Kalemi Mahsus Başkatibi, 60 lira maaşlı 1 Kalemi Mahsus Katibi bulunmaktadır. Yine merkezde 90 lira maaşlı 3 İlk Tedrisat Müfettişi, 70 lira maaşlı 1 Tedrisat, neşriyat, müze ve sergi memuru, 40 lira maaşlı 1 Katip ve 40 lira maaşlı bir daktilo memuru vardır. 4 Kasım 1938 tarihinde yayınlanan 27 numaralı "Maarif Vekaleti Kadro Kanununa Beş Madde İlavesine Dair Muvakkat Kanun" ile 31 Ekim 1938'den geçerli olmak üzere 90 lira maaşlı ilk tedrisat müfettişliği üçten ikiye indirilmiştir. Tasarruf edilen bu kadro, "tedrisat müdürlüğü" olarak Maarif Vekaleti Teşkilat Kanununa dahil edilmiştir.

2. Liseler

Erkek ve Kız liselerinde 80'er lira maaşlı birer müdür, baş muavin, muavin, katip ve ders aletleri muhafızı görev yapmaktadır. Erkek ve Kız Liselerinde 2 Felsefe, 2 Tarih, 1 Türkçe, 1 Coğrafya, 1 Fizik, 1 Kimya, 2 tabiiye, 3 Riyaziye, 1 Cimnastik, 1 Resim, 1 Türkçe öğretmeni çalışmaktadır.

3. Arapça Konuşan Talebeler Kısmı

1 Edebiyat, 1 Tarih-Coğrafya, 1 tabiiye, 1 Fzik-Kimya ve 1 de Türkçe öğretmeni bulunmaktadır.

4. İlkokullar

İlkokullarda toplam 36 öğretmen bulunmaktadır. Maaşları 70 lira ile 35 lira arasında değişmektedir. Rum Mektebi'nde 1 müdür ve 2 Türkçe öğretmeni görev yapmaktadır. Antakya'ya bağlı yerlerde toplam 19, Ordu kazasında 2, İskenderun merkezinde 10, İskenderun'a bağlı yerlerde 1, İskenderun

köylerinde 11, Kırıkhan kazasında 8, Kırıkhan köylerinde 2 ilkokul öğretmeni vazife yapmaktadır.

Meclisin önemli gündem maddelerinden biri de "çocuk terbiyesi gibi güç ve ağır bir yükü üzerlerine alan, memleketin mukadderatını omuzlarında taşıyan öğretmenlerin mesleki ehliyet ve liyakatlerine göre kendilerine layık olduğu hakiki değeri vermek" maksadıyla bir kanun teklifinin verilmesidir. Meclisin 26 Ocak 1939 tarihli toplantısında ilgili encümenden gelen tasarı tartışılarak bazı düzeltmeler yapılmıştır. İlkokul öğretmenlerinin kimler olduğu 1. Maddede şöyle tarif edilmektedir: "Muallim mektebi mezunları ile üç yıl öğretmenlik yapmış lise ve beş yıl öğretmenlik yapmış bröve ve ortaokul mezunları öğretmendirler." Kanun ile lise, ortaokul mezunları ve bröve sahiplerinin iki yıl içinde meslek imtihanına girmeleri mecburiyeti getirilmiştir. (Madde. 2). Meslek dersleri imtihanını veremeyenler yar öğretmenliğe (yardımcılığa) indirilirler (Madde. 3).

Önceki Milli Eğitim bütçesi 121.000 lira iken 1938 yılı bütçesi 139.901 liraya çıkarılmıştır. Dolayısıyla yeni bütçe eskiye göre 18.901 Suriye lirası daha fazladır. Hükümet yetim çocuklarla ilgili yeni

Antakya Lisesi

ANTAK
KIZ LİS

düzenlemeler yapmıştır. Sancak hükümeti zamanında İskenderun Kız Yetimhanesi idaresi ile bir anlaşma yapmıştı. Bu anlaşma 31 Kanunusani 1938'de sona erecektir. Bu anlaşmanın yenilenmemesine karar verilmiştir. Bu yetimhanede bulunan 15 kız çocuk İskenderun Halkevi'ne bağlı Çocuk Esirgeme Kurumu'na devredilecektir. Her çocuk için, devredilen kuruma 107 lira ödenecektir. 30 Mart 1939 tarihli celsede "Maarif Vekaleti Bütçesinde Bazı Tadilat İcrasına Dair Kanun" görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Daha önce Hatay okullarında görevli bazı Fransız öğretmenler bulunmaktaydı. Kültür ve Sıhhat Vekili Ahmet Faik Türkmen'in açıklamalarından anlaşıldığına göre 400 lira, 200 lira gibi yüksek maaş alanlar bulunmaktaydı. Türk öğretmenlerden daha çok maaş alan bu öğretmenlerin durumu rahatsız ediciydi. Nitekim bu ayrıcalığı azaltmak için 80 lira alan Türk öğretmenlere karşılık Fransızlara 100 ve 90 lira gibi maaşlar uygun bulunmuştu. Yeni kanunla 100 lira maaş alan üç, 90 lira maaş alan bir Fransız öğretmen kadrosu iptal edilmiştir. Buradan tasarruf edilen 290 liraya ilavelerle yeni öğretmen kadroları kurulmuştur. Buna göre 120 Lira maaşlı 1 Orta Öğretim Müdürlüğü, 80 Lira maaşlı 1 Edebiyat öğretmenliği, 50 lira ücretle 2 Fransızca öğretmenliği, 75 lira ücretle 1 Fransızca öğretmenliği kadrosu kurulmuştur.

Antakya Kız Lisesi ile İlkokulundan öğrenciler.

Hastane Binası ve Antakya.

B. SIHHAT (SAĞLIK) BAKANLIĞI

26 Ekim 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Sıhhat Vekaleti" kadroları şu şekildedir: 200 lira maşlı 1 müsteşar, 175 lira maaşlı 1 sıtma ve trahom mücadele umum Müdürü, 80 lira maaşlı 1 katip, 80'er lira maaşlı kazalarda birer hükümet tabibi (toplam 5 kişi), 100 lira maaşlı 1 Devlet hastanesi operatörü, 100 lira maaşlı 1 devlet hastanesi röntgen mütehassısı, 100 lira maaşlı 1 Devlet Hastanesi dahiliye mütehassısı, 60 lira maaşlı 1 Devlet Hastanesi Eczacısı, 80 lira maaşlı 1 Devlet Hastanesi katip ve muhasibi, 40 lira maaşlı 1 Devlet Hastanesi hasta bakıcısı bulunmaktadır.

İskenderun Sancağı zamanında seyyar mıntıka tabiplikleri bulunmakta ve adli, hükümet tabipliği ile zührevi hastalıklarla mücadele etmekteydi. Ancak bu seyyar tabipliklerin vazifelerini çok iyi yaptıkları söylenemezdi. Geniş olan görev alanı sınırlandırılmış ve yerlerine "Hükümet Tabipliği" kurulmuştur. Hatay'da sıtma ve trahom hastalıkları yaygın durumdadır. Bu hastalıklarla mücadele için "Mücadele Umum Müdürlüğü"ne bağlı olmak üzere Antakya ve Reyhaniye'de bir mücadele şubesi kurulmuştur. Yine bölgede yaygın olan ve her geçen gün de yayılma istidadı gösteren verem hastalığı ile mücadele yeni devletin gündeminin ön sıralarındadır. Bu maksatla "Verem Mücadele Cemiyeti" kurulmuştur. Bunun dışında mevcut hastanelerin düzeltilmesi ve yenilerinin yapılması planlanmaktadır. Bu meyanda İskenderun'daki hastanenin adı değiştirilerek "Hatay Devlet Hastanesi"ne çevrilmiştir. Hastanenin yatak sayısı 60'dan 100'e çıkarılacaktır. Ayrıca Antakya'da da bir devlet hastanesi kurulması planlanmıştır.

Hatay Devleti kurulduktan sonra bir kısım memurların protesto mahiyetinde görevlerine gelmedikleri görülmüştür. Hükümet bu konuda müsamaha göstermeyerek gerekli işlemi yapmaktadır. Nitekim 25 Ekim 1938 tarihli ve 22.10.1938'den geçerli 14 numaralı kararda bunun bir örneğini görmekteyiz. Kararda "Hatay Devlet Hastanesi'nde sör vazifesini ifa etmekte olan Sör İrene Düran, Elizabet, Mari Gosef, Eonz, Mari Nativite, Viyane, Felisite ve Fransua 22.10.1938 tarihinde vazifelerini terk etmişlerdir. Bu hareketleri istifa olarak kabul edilmiştir." denilmektedir. Hükümet doktor ve diğer sağlık personeli açığını kapatmak için gerekli teşebbüslerde bulunmaktadır. Yeni kurulan kazalardaki hükümet tabipliklerine atamalar yapmaktadır. 1 Kasım 1938'den geçerli olmak üzere Beylan Hükümet Tabipliği'ne aylık 60 lira maaş ile Dr. Corc Saliba tayin edilmiştir. (15 numaralı karar). Yine Devlet Hastanesi hemşireliğine Jülyet Abdülhak ve Vahide Arsuzi 30 lira ücret ile, Janet Andriye ise 25 lira ücret ile hemşire namzetliğine tayin edilmiştir (16 numaralı karar). Hatay Devlet Hastanesi ambar memurluğuna da aylık 50 lira ücret ile Rüştü Gök tayin edilmiştir. (17 numaralı karar) Hatay Devlet Hastanesi katip ve muhasipliğine 1 Kasım 1938'den geçerli olmak üzere aylık 80 lira maaşla Elyas Tambe tayin edilmiştir (20 numaralı karar). Sağlık personeli atamaları devam etmektedir. Bu meyanda 22.10.1938'den geçerli olmak üzere Hatay Devlet Hastanesi hemşireliğine aylık 30 lira maaşla Öjeni Hanna, hemşire namzetliğine de aylık 25 lira maaş ile de İkbal Atakır ve Katbı Fadil Matta tayin edilmiştir. 1.12.1938'den geçerli olmak üzere Antakya Sıtma Mücadele Şubesi tabibi Dr. Cavid Yurtman Antakya Hükümet Tabipliğine, Antakya Hükümet Tabibi Dr. Mesrur Hatay Antakya Belediye Tabipliğine, Reyhaniye Sıtma Mücadele Şubesi tabibi Dr. Cevri Civelek Kırıkhan Hükümet Tabipliğine, Kırıkhan Hükümet Tabibi Dr. Ali Muharrem Civelek Hatay Devlet Hastanesi İç Hastalıkları tabipliğine tayin edilmiştir.

1939 mali yılı Kültür ve Sıhhat Bakanlığı'nın toplam bütçesinde maarif için giderler toplamı 140.030 lira, sıhhat için giderler toplamı 54.240 lira olmak üzere toplam 194.270 lira olarak belirlenmiştir.

Bakanlık bünyesinde bir "Sahil Sıhhiye Teşkilatı" kurulması 5 Aralık 1938 tarihli toplantıda gündeme gelmiştir. Bu teşkilatın bir diğer adı "Karantina Teşkilatı"dır. Aslında bu isimde bir teşkilat eskiden beri Hatay'da mevcuttur. Bakanlığın yapmak istediği atıl vaziyette bulunan bu teşkilatı yeniden canlandırmaktır. Tartışmalardan sonra bakanın izahı yeterli bulunmuştur.

HATAY DEVLETİ

NAFİA VEKÂLETİ

P. T. T. Umum Müdürlüğü

Tevdi N'su 199

...ütlü ve kiymeti mukaddereli mevad ilmühaberi

Mürselünileiyhin Adresi

B. Bay Faruk Öztrak Dahiliye vekili ankara

Nev'i

Kiymeti mukadderesi

Vezni

Te'diyesi maşrut olan meblag: 16

Taçılı

HATAY DEVLETİ

NAFİA VEKÂLETİ

P. T. T. Umum Müdürlüğü

Tevdi N'su 200

...ütlü ve kiymeti mukaddereli mevad ilmühaberi

Mürselünileiyhin Adresi

B. Bay Faruk Öztrak Dahiliye vekili ankara

Nev'i

Kiymeti mukadderesi

Vezni

Te'diyesi maşrut olan meblag:

Hatay Devleti Nafia Vekaleti'ne bağlı bulunan P.T.T. Umum Müdürlüğü vasıtasıyla dönemin T.C. İçişleri Bakanı Faruk Öztrak'a gönderilen kıymetli postalara ait ilmuhaberler.

VIII - NAFİA (BAYINDIRLIK) ve ZİRAAT BAKANLIĞI

Bu bakanlıklar içinde Kültür ve sıhhat bakanlığı için geçerli olan durum aynıdır. Burada da Nafia ve Ziraat vekili Kemal Alpar'ın uhdesinde iki bakanlık bulunmaktadır. Zira yukarıda adı geçen 22 Numaralı kanunda Nafia ve Ziraat bakanlıkları için ayrı ayrı müsteşar kadrosu mevcuttur. Burada da bakanlıklar ayrı ayrı ele alınacaktır.

A. NAFİA (BAYINDIRLIK) BAKANLIĞI

26 1. Teşrin 1938 tarihli ve 33 sayılı resmi gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Nafia Vekaleti" merkez teşkilatında görevliler şunlardır:

1. Merkez Teşkilatı:

a) Vekalet:

200 lira maaşlı 1 müsteşar, 100 lira maaşlı 1 Hususi kalem Müdürü, 80 ve 60 lira maaşlı 2 Hususi kalem katibi.

b) Müfettişlik:

145 lira maaşlı 1 müfettiş.

c) Fen Heyeti:

80 lira maaşlı 1 baş ressam, 70 ve 60 lira maaşlı 2 ressam.

d) İdari İşler Bürosu:

90 lira maaşlı 1 muhasip, 70 lira maaşlı 1 katip, 50 ve 40 lira maaşlı 2 daktilograf.

2. Birinci Şube: Köprüler ve Şoseler Şubesi

a) İskenderun Mıntıka Mühendisliği:

145 lira maaşlı 1 mühendis, 80 lira maaşlı 1 fen memuru.

b) Antakya Mıntıka Mühendisliği:

120 lira maaşlı 1 mühendis, 60 lira maaşlı 1 fen memuru.

c) Kırıkhan Mıntıka Mühendisliği:

120 lira maaşlı 1 mühendis, 60 lira maaşlı 1 fen memuru.

d) Atölye ve Malzeme Servisi:

100 lira maaşlı 1 atölye şefi, 70 lira maaşlı 1 atölye şefi muavini (usta başı), 90 lira maaşlı 1 muhasip ve 50 lira maaşlı 1 mağaza muhasibi.

3. İkinci Şube: İmar Şubesi

120 lira maaşlı 1 mühendis.

4. Üçüncü Şube: Su, Bataklık ve Liman Şubesi

a) Bataklık ve Su:

80 lira maaşlı 1 fen memuru.

b) Liman Reisliği:

100 lira maaşlı 1 liman reisi.

Bu bakanlık daha önce sadece vilayet başmühendisliği seviyesinde bir kurum idi. Sadece köprüler ve şose yolların bakım onarım işleriyle uğraşmakta idi. Bu halden bakanlık şekline çevrilmiştir. Bütçesine de ilave para da konulmamıştır. Böylece bayındırlık bakanlığı görev alanına giren konularda dışarıya ihtiyaç duymadan işlerini yapacak şekilde teşkilatlandırılmıştır. Bundan önceki yönetim zamanında bütçesi kısıldığından ve inşaat mevsimi de geçtiğinden Hatay Devleti kurulduktan sonra çok fazla bir iş yapamamıştır. Buna rağmen bazı önemli işler de yapılmıştır. Antakya'nın sel baskınlarına karşı korunması için gerekli tesislerin yapımına başlanmış ve büyük bir kısmı da tamamlanmıştır. Daha önceki idare zamanında başlanan Arsuz yolunun 17 kilometrelik kısmının 9 kilometresi tamamlanmıştır. 21 kilometrelik İskenderun-Payas yolunun yapımı için bütçeye para konulamamıştır. Ancak kışın yolun kapanmasına sebep olan "Hayıtlı Kule" köprüsünün yapımına başlanmıştır. Kış gelmeden bitirilmesine çalışılmaktadır. Bazı büyük şirketler Hatay'daki maden ve sanayi işleri ile ilgilenmeye başlamış olup görüşmeler devam etmektedir. Ülkedeki kamyon ve otomobil sayısının ihtiyaca göre arttırılması planlanmaktadır.

1930'larda İskenderun sahili

5. Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü

26 Ekim 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Posta Telgraf İdaresi" merkez teşkilatında görevliler şunlardır: 200 lira maaşlı 1 Umum müdür, 80 lira maaşlı 2 redaktör ve zat işleri memuru, 45 lira maaşlı 1 daktilograf, 100 lira maaşlı 1 müfettiş, 80 lira maaşlı 2 posta ve telgraf işleri memuru, 80, 60 ve 40 lira maaşlı toplam 3 merkez müdürü, 70 lira maaşlı 2 baş memur, 50, 45 ve 30 lira maaşlı toplam 3 memur, 45 lira maaşlı 1 Hat Baş Çavuşu, 40 lira maaşlı 2 Hat Baş Çavuşu. 35 lira maaşlı 4 Hat Çavuşu. 40, 35 ve 30 lira maaşlı ikişerden toplam 6 müvezzi memuru. 5 Haziran 1939 tarihli 73 numaralı "Posta, Telgraf, Telefon Umum Müdürlüğü Kadrosuna 4 Memur İlavesine Dair Kanun" ile 30 lira maaşlı bir posta irtibat memuru, 30 lira maaşlı bir telgraf muhabere memuru, 30 lira maaşlı bir posta memuru ve 20 lira maaşlı bir müvezzi ilave edilmiştir.

Bakanlığa bağlı Posta ve Telgraf İdaresi için Umum Müdürlük teşkilatı yapılmıştır. Mevcut teşkilata Ordu, Reyhaniye ve Beylan'da posta merkezleri ilave edilerek hizmete sokulmuştur. Hatay Devleti adına pul basılıncaya kadar eski pullara sürsaj yapılarak kullanılmaya devam edilmektedir. Ayrıca Fransızlar tarafından idare edilen telefon şebekesi devralınmıştır. Uluslararası Posta Birliği'ne girmek için gerekli teşebbüsler yapılmıştır. 5 Haziran 1939 tarihli celsede bu genel müdürlük idaresinin yükünün arttığı belirtilerek yeni kadroların ilavesi gündeme gelmiştir. Hükümetin kadro talebinde "Türkiye'ye çekilen telgraf ücretlerinin ucuzlaması dolayısıyla telgraf haberleşmesi ve posta işlemleri arttığından bu işleri vaktinde görmek üzere kadroya yeniden memur ilavesine ihtiyaç duyulması" gerekçe gösterilmiştir. Kanun teklifi kabul edilerek 5 Haziran 1939 tarihinden itibaren yürürlüğe sokulmuştur. Kanuna göre yeni 30 lira maaşlı bir posta irtibat memuru, bir telgraf muhabere memuru, bir posta dağıtım memuru ve 25 lira maaşlı bir posta dağıtım memuru kadrosu ilave edilmiştir (Madde. 1). Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye ve Hatay arasındaki posta ve telgraf ücretlerine dahili ücret üzerinden tarife uygulamaktadır. Bu durum Hatay Devleti'ni çok memnun etmiş ve aynı uygulamayı 110 sayılı kararname ile onlarda tatbike koymuşlardır. 116 sayılı kararname ile dahili ve harici posta ücretleri tarifesi yayınlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu tarifeye göre ücretler şöyledir: Dahili posta ücretleri tarifesi: Mektup (20 grama kadar) 6 kuruş, kart postallar 3 kuruş, gazete (50 grama kadar) 0,10 para, Resmi taahhütlü mektup6 kuruş, kıymetli mektuplar 0,30 para. Harici posta ücretleri tarifesi: Mektup (20 grama kadar) 12 kuruş 20 para, kart postallar 7 kuruş 20 para, resmi taahhütlü mektup 17 kuruş 20 para, milletlerarası cevap kuponu 16 kuruş, matbuat (beher 50 gramda) 0,30 paradır.

B. ZİRAAT BAKANLIĞI

1. Merkez Teşkilatı:

26 1. Teşrin 1938 tarihli ve 33 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 22 numaralı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun"da "Ziraat Vekaleti" merkez teşkilatında görevliler şunlardır: 200 lira maaşlı 1 müsteşar, 175 lira maaşlı bir umum müdür, 80 lira maaşlı bir muhasip ve 60 lira maaşlı daktilo memuru bulunmaktadır.

2. Ziraat Şubesi:

110 lira maaşlı 1 müdür, mıntıka fen memurlarından biri 80, biri 70 ve ikisi de 60'ar lira maaş almaktadır.

3. Orman Şubesi:

110 lira maaşlı 1 müdür, 80, 70 ve 50 lira maaş alan 3 Orman muhasibi, 40 lira maaşlı 1 kolcubaşı, 35 ve 30 lira alan 2 kolcu bulunmaktadır.

4. Baytar Şubesi:

90 lira maaşlı 1 müdür, 70 lira maaşlı 2 Kaza baytarı, 50 lira ve 40 lira maaşlı 2 sıhhiye memuru bulunmaktadır.

Bütçe darlığı yüzünden ziraat ve hayvancılık işleri için yapılan teşkilat da dar bir kadro ile çalışmaya başlamıştır. Bununla birlikte bilhassa ormanların korunması ve orman kaçakçılığı ile ciddi bir mücadele başlatılmıştır. Hatay'ın 95.000 hektar civarında olan ormanlarının korunması ve kesim işlerinin planlı bir şekilde yürütülmesi için çaba gösterilmektedir. Ziraatın geliştirilmesi için "tohum ıslah istasyonları", meyveciliğin ıslahı ve geliştirilmesi için "aşılı meyve fidanlığı" "ziynet (süs) ağaçları fidanlığı" ve "numune bağı" kurulmuştur. Ağaç, bağ ve ziraat hastalıkları ile mücadele teşkilatı, tavukçuluk, inekçilik, kesim hayvanları ve at neslinin ıslahı ve suni tohumlama gibi konularda gerekli araştırmalara başlanmıştır. Hayvancılık konusunda da çalışmalar devam etmektedir. Daha önce sadece İskenderun'da bir veteriner ve sıhhiye memurundan oluşan teşkilat, Antakya ve Kırıkhan'da birer "mıntıka baytarlı-

Asi Nehri üzerinde kurulu su değirmenlerinden biri.

ğı" açılarak genişletilmiştir. Hükümet 1939 yılı için geniş çapta bayındırlık ve ziraat programı hazırlamıştır.

Bakanlık bu programı uygulayacak teşkilatı kurma çalışmalarına da başlamıştır. Ziraat Bakanlığı, Bakanlık bünyesinde "Ziraat Umum Müdürlüğü" kurulmasına dair bir teklifi meclise göndermiş ve konu ilgili encümene havale edilmiştir. Encümen konuyu inceleyip karara bağlamış ve 22 Aralık 1938 tarihli meclis toplantısında teklifi uygun bulmadıklarını açıklamıştır. Encümen gerekçesinde bakanlıkta bir ziraat müsteşarlığı bulunduğu ve müdürlüğe gerek olmadığını bildirmiştir. 5 Aralık 1938 tarihli toplantıda da bu konu tartışılmaya devam etmiştir. Konu ile ilgili Ziraat Bakanı Kemal Alpar açıklamalarda bulunarak genel kurulu ikna etmeye çalışmıştır. Bakanın açıklamalarına göre Bakanlığın ziraat işleri ile ilgili üç şubesi bulunmaktadır. Bunlar Baytar, Orman ve Ziraat şubeleridir. Orman şubesi, orman işleriyle ilgilenmekte ve orman kesim tarzı ile bunların vergi işlemlerini yürütür. Baytar şubesi, doğrudan doğruya hayvan sağlığı ile meşgul olmaktadır. Ziraat şubesi ise bakanlığa bağlı çiftlikler ve fidanlıkları ve ilave kuruluşlarının işlerini idare etmektedir. Bakanlık, kendisine daha önce verilen yetkiye dayanarak bu şubelerin hepsinin üstünde bir Ziraat umum Müdürlüğü teşkilatı kurmuştu. Bu teşkilatın kanununu çıkarmak üzere meclise bir kanun teklifi sunmuştur. Ancak ilgili komisyon bu teşkilat yapısına karşı çıkmıştır.

1939 yılı içerisinde Resmi Gazetede bazı kararlar yayınlanmıştır. 19.12.1938 günü Başbakan Abdurrahman Melek'in başkanlığında toplanan bakanlar kurulu 60 numaralı kararında orman ürünlerinin fiyatlarını belirlemiştir. 1.1.1939 yılından geçerli olmak üzere orman ürünlerinin bir yıllık fiyatını metre küp, kilo, ton ve tane bakımından tespit etmiştir. Yine aynı kararın 4. Maddesinde de Hatay'a dışarıdan gelecek ticaret hayvanlarından alınacak "otlakiye rüsumu" hayvan cinsine göre ayrı ayrı tespit edilmiştir. Yine Bakanlar Kurulu 1939 yılı av yasağını ilan ederek yabani hayvanların gelişi güzel avlanarak cinslerinin tehlikeye girmesini önlemek istemiştir. Bakanlar kurulunun 62 numaralı kararında hayvan cinsleri ile av yasağı tarihleri ayrı ayrı belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının Hatay kanunları olarak kabulüne dair kanuna dayalı olarak 1.4.1939'dan geçerli olmak üzere "Orman Kanunu" yürürlüğe konulmuştur.

Nafia ve Ziraat Bakanlığı için 1939 mali yılı bütçesinden Nafia için 215.500 lira, Ziraat için 61.980 lira, Posta ve telgraf için 40.860 lira olmak üzere toplam 318.340 lira ayrılmıştır. Hatay kanunlarının kabulüne dair kanuna dayalı olarak 1.4.1939'dan geçerli olmak üzere "Orman Kanunu" yürürlüğe konulmuştur.

HATAY VALİLİĞİ

Jan Khoury (Huri) tarafından el ile çizilen 5 Ocak 1939 tarihli Hatay Devleti Haritası.

Üçüncü Bölüm

Hatay Devleti'nin Türkiye'ye Katılması

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

16 sayfa

Hatay artık vatanımızın parçasıdır

Hatay anlaşması dün Ankara'da, Türk - Fransız müşterek beyannamesi de Paris'te imza edildi

Başvekilimiz dün Mecliste çok mühim bir nutukla beyannameyi izah etti

Türk - Fransız anlaşmasiyle sulh cephesi yeni bir kuvet kazanmıştır

TÜRKİYE FRANSA BİRLEŞMESİ DÜNYA SULHUNUN NEFİNEDİR

Başvekilimizin beyanatı

Hatay, Fransa ve Türkiye

TEBLİĞ

Milli Şef'imiz hükümetimizi tebrik ediyor

Paris'teki imza töreni tafsilâtı

İmza töreninin tafsilâtı

Fransızlar 22 temmuza kadar Hatay'ı tahliye etmiş olacaklar

GÜNÜN HABERLERİ

I - HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI SÜRECİ

Hatay Devleti 10 ay süren teşkilatlanma ve devlet hayatı sürecinde hareketli günler geçirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet teşkilatını örnek alarak teşkilatlanmasını sürdürmüş ve Türkiye tecrübesinden büyük ölçüde istifade etmiştir. Gerek Türkiye gerekse Hatay yöneticileri işin başında Kurulan Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılarak mutlu sona ereceğini biliyordu. Türkiye ile işbirliği halinde yürütülen faaliyetler ve düzenlemelerle Hatay Türkiye'nin bir parçası gibi tanzim edilmişti. Mesele bundan sonra başta Fransa olmak üzere diğer önemli dünya devletlerine bunu kabul ettirmeye kalmıştı. Aslında bağımsız Hatay Devleti'nin kurulmuş olması Türkiye açısından Hatay meselesinin çözülmüş olduğu anlamına geliyordu. Fransa'nın Suriye ile ilişkisini ve Suriye'nin bağımsızlığını vaat eden 1936 tarihli anlaşmayı askıya alması Hatay'ın işini kolaylaştırmıştı. Bu arada dünyada savaş rüzgarları esmeye başlamıştı. Bu gelişmeler Fransa'yı Türkiye ile işbirliği arayışına itecektir. 4 Temmuz 1938'de yapılan "Türkiye İle Fransa Arasında Dostluk Muahedesi" ile bunu hissettirmiş ve Eylül 1938'de de resmen antlaşma teklifi yapmıştır. Türkiye, dünya siyasetini ve Fransa'nın durumunu iyi değerlendirerek zor durumda olan Fransa'ya Hatay meselesini çözmeyi ön şart olarak ileri sürmüştür. Fransa her zaman olduğu gibi Türkiye'nin taleplerini kabul etmemek için bir takım siyasî manevralara başvurmaktan geri durmamıştır. Türkiye karşısında zor durumda olduğunu görerek bu çıkmazdan Avrupalı büyük devletleri araya sokarak kurtulmak istemiştir. Avrupalı devletleri Türkiye'nin üzerine salarak bir çıkış yolu bulmaya çalışmıştır. Bu amaçla Türkiye'yi Suriye'nin petrol bölgelerini almaya çalışmakla suçlamıştır. Tezini kuvvetlendirmek için de Türkiye'yi, batılılarla arası iyi olmayan Almanya'nın isteklerine göre hareket etmekle suçlamıştır. Bu propaganda batılı petrol şirketleri ile Türkiye'yi karşı karşıya getirmeyi amaçlıyordu. Ancak Türk Dışişleri bu propagandaların doğru olmadığını, Türkiye'nin Suriye'nin herhangi bir yerinde gözü olmadığını dünyaya çeşitli yollarla izah etmiştir. Gelişmeler Fransa'yı daha yumuşak davranmaya itmiştir. Türkiye ile bir ittifak karşılığında Hatay topraklarından bir kısmını Türkiye'ye terk etmeye razı olacağını bildirmiştir. Ancak Türkiye Hatay topraklarından bir karış bile Suriye'ye bırakılmasına rıza göstermeyeceğini açıkça bildirmiştir. Bu sırada Almanya'nın 15 Mart'ta Çekoslovakya'yı, İtalya'nın da Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgali bütün dengeleri alt üst etmiş ve bir genel savaşın eşiğine gelinmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye ile İngiltere Arnavutluk'un işgali meselesini görüşmek üzere toplantılar yapmıştır. Fransa bu toplantılara

katılmak istemişse de Türkiye buna razı olmamıştır. Türk-İngiliz ittifakının yapıldığı 12 Mayıs 1939'da ilan edilmiştir. Fransa bu ittifakın üçlü olmasını teklif etmiştir. Türkiye Hatay konusunda Türkiye'nin isteklerini kabul etmek şartıyla buna evet diyeceğini ifade etmiştir. Çaresiz kalan Fransa Türkiye'nin isteklerini kabul etmiştir. Bunun üzerine Türkiye ile Fransa arasında Türk-İngiliz antlaşmasının aynısı 23 Haziran 1939'da Paris'te imzalanmıştır. Aynı tarihte Ankara'da da Hatay'ın Türkiye'ye bırakılmasına dair antlaşma imzalanmıştır. Anlaşmanın imzalanması Hatay'da ve Türkiye'de büyük sevinçle karşılanmıştır. Anlaşma ile Birleşmiş Milletler sınır komisyonunun tespit ettiği sınır, Türkiye -Suriye sınırı kabul edilmiştir. Yine antlaşmaya göre Fransız askerleri Hatay'ı bir ay içinde terk edecek, Hatay vatandaşları istediği devletin vatandaşlığını tercih hakkına sahip olacaktı.

Son Posta

Hatay, şanlı bayrağımız altında!

Türkiye ile Fransa dün ilhak kararını Ankarada imzaladılar

Türk - Fransız yardım anlaşması da Paristo imzalandı

Fransız askeri bir ay içinde Hatayı terkedecek

Fakat ah, Atam da sağ olmalı idi!

Sabık Denizbank erkânı dün tevkif edildiler

TÜRKİYE

AKDENİZ

Zafer bayramları

23 Haziran'da Saracoğlu ile Massigli arasında imzalanan anlaşmayla Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı kesinlik kazanıyordu.

Bu anlaşmanın ana metni ile ekleri incelendiğinde, anlaşmanın, kimilerinin söylediği gibi Hatay'da 99 yıl sonra yeniden bir seçim yapılacağına dair tezinin gerçeği yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Anlaşma hiçbir bir gizli madde içermemektedir.

II - HATAY MECLİSİNİN SON TOPLANTISI ve TÜKİYE'YE KATILMA KARARI

Türkiye ile Fransa arasında "Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Meselesinin Kesinlikle Çözümüne İlişkin Anlaşma" imzalanarak Fransa Hatay üzerindeki hak ve yetkilerini Türkiye'ye devretmeye karar verdi. Böylece Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılması kesinleşmiş oldu. Ancak Hatay Millet Meclisi bütün işlemler bitirilinceye kadar çalışmalarını sürdürdü.

Antlaşmadan sonraki 27 Haziran 1939 tarihli Meclis toplantısında görüşmelere geçmeden önce Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili olarak Türkiye'den gönderilen bazı kutlama telgrafları okunmuştur. Divan Katibi Bekir Sıtkı Kunt'un okuduğu bu telgraflar şunlardır:

"Abdulgani Türkmen

Hatay Millet Meclisi Reisi

Aziz Hatay'ın Ana vatana kavuşması sevinci büyük ve derindir. Bu mes'ud neticeye ulaşmada unutulmaz hizmet hisleri Sayın Hataylıları ve sizi muhabbetle anar, hararetle tebrik ederim."

İsmet İnönü

"Sayın Bay Abdulgani Türkmen

Hatay'ın Anavatana nihayet kavuşması münasebetiyle Hatay Meclisi'nin ve zât-ı âlînizin tahassüsatını bildiren telgrafı memnuniyet ve teşekkürle aldım. Sizi ve bütün Meclis arkadaşlarınızı candan kutlular saygılarımı sunarım."

B. M. M. Reisi Abdülhalûk Renda

"Sayın Abdulgani Türkmen

Meclis Reisi

ANTAKYA

Hatay'ın Anavatana kavuşması münasebetiyle Hatay Millet Meclisi'nde, Hatay Meclisi'nin hakkımda izhar buyurduğu hissiyattan fevkalâde mütehassis oldum. Mukabil tebriklerimin ve selâmlarımın iblağını rica eder gözlerinizden öperim."

Başbakan Doktor Refik Saydam

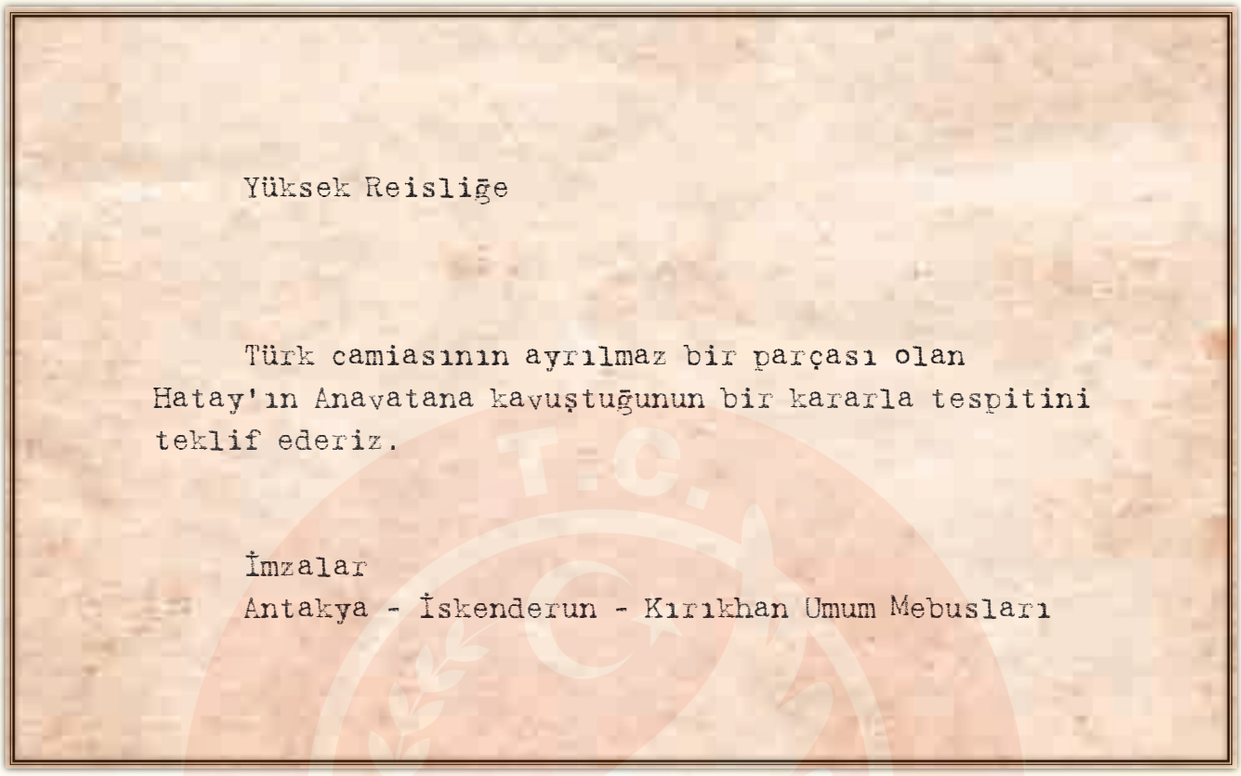

Yüksek Reisliğe

Türk camiasının ayrılmaz bir parçası olan Hatay'ın Anavatana kavuştuğunun bir kararla tespitini teklif ederiz.

İmzalar
Antakya - İskenderun - Kırıkhan Umum Mebusları

Meclisin son oturumunda Bekir Sami Kunt'un okuduğu 38 imzalı takrir.

Telgrafların okunmasından sonra meclis çalışmalarına devam etmiştir. 28 Haziran 1939 tarihinde Hatay Devleti bakanlıkları bütün kurumlarıyla kapatılmıştır. Türkiye Başkonsolosluğu faaliyetlerine son vermiştir. Aynı gün Meclis 29 Haziran saat 16.00'da olağanüstü toplantıya çağrılarak celse kapatılmıştır.

29 Haziran Perşembe günü meclis saat 16.00'da toplanmıştır. Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen, Albay Şükrü Kanadlı ve Başkonsolos Fethi Denli Meclisteki özel yerlerine oturdular. Toplantının başında yoklama yapılarak çoğunluğun tespitinden sonra Meclis Başkanı Abdülgani Türkmen celseyi açmıştır. Katip Bekir Sami Kunt 38 imzalı bir takrir olduğunu söyleyerek okumaya başlamıştır.

Bu tarihi anda milletvekilleri heyecanlı konuşmalar yaparak duygularını dile getirerek anavatana olan sevgi ve saygılarını ifade etmişlerdir. Genç bir devlet halkının yıllarca beklediği bu tarihi anda milletvekillerinin bir kısmı konuşmalar yaparak samimi duygularını ortaya koyarak bu tarihi anı ölümsüzleştirmişlerdir. Önemine binaen Mecliste konuşma yapanların konuşmalarını aynen aktarmayı faydalı buluyorum. Zira bir daha geçen acılı günleri yaşamamak üzere anavatana katılan bir halkın temsilcilerinin duyguları ve düşünceleri elbette önemlidir. Milletvekilleri Meclis Başkanı'ndan söz alarak son konuşmalarını yapmıştır.

Meclisin Türkiye'ye katılma kararı aldığı bu mutlu günde 20 milletvekili konuşma yapmıştır. Konuşmacılardan İsa Kazancıyan ve Dr. Basil Huri irticalen konuştukları için konuşma metinleri bulunmamaktadır. Bu konuşmalar şunlardır:

Samih Azmi Ezer

"Sayın arkadaşlarım!

Bugün bu kürsüden ilk ve son defa söz söylüyorum. Bu intikal devresinin er geç bu mesut netice ile tarihe karışacağını biliyor ve bugünü bekliyordum. Bugün o güneş doğdu bu günleri gördük. Artık ne söyleyebilirim. Mesut ve bahtiyarız arkadaşlar. Bir kâbus gibi geçen yirmi yıl, bugün bir mazi, bir rüya oldu. Kurtuluş güneşi bütün o karanlıkları sildi. Yirmi yıl, bu günün hasretini nasıl çekti arkadaşlar? Bugün ne kadar sevinsek, bayram etsek azdır! Çünkü hasret sona erdi. Bu mesut netice büyük şeflerimizin eseridir. Ebedi kurtulacağımızı daha millî mücadele seneleri içinde, ta o zamanlardan müjdeledi. Atatürk bizi kurtardı. Millî Şef Kahraman İnönü, Ebedi Şefin eserini bugünkü mesud hadise ile neticelendirdi. Atatürk'ün mukaddes ruhu şâd olsun. Kahraman İnönü'ye ve kurtuluşumuzu hazırlayan büyüklerimize bu kürsüden ben de minnet ve şükranımı sunarken bahtiyarlıkların en büyüğünü duyuyorum."

Doktor İbrahim İnal

"Sayın arkadaşlar ve aziz yurttaşlarım!

Yirmi yıl süren ve her günü unutulmaz acı hatıralarla dolu esaretten tamamen kurtularak hasretle ve sarsılmaz imanla bağlı bulunduğumuz Anavatana kavuşmuş olmakla nail olduğumuz bu mesud gün, bu büyük bayram hepimize kutlu olsun. Zalim bir hastalığın pençesinden kurtulmak için hayat ve memat mücadelesinde bulunduğu çok elim anlarda daha Ebedi Şef Atatürk'ün yegâne düşüncesi bizlerin kurtulması idi. Ebedi Şef Atatürk'ün idealini tahakkuk ettiren Millî Şef İsmet İnönü'yü, Refik Saydam Hükümetini ve başta değerli Mareşalimizin bulunduğu Kahraman Ordumuzu onun manevi huzurunda eğilerek tazimle selâmlarım. Millî davanın ilk gününden itibaren her türlü fedakârlığı göze alan büyük milletimizin ve Büyük Millet Meclisi'nin göstermiş olduğu çok yakın alâka ve sempatiye teşekkür etmeği millî bir borç telakki ederim. Ebedi Şef Atatürk'ün ve Millî Şef İsmet İnönü'nün işaret buyurdukları yolda yürüyerek memleketimizin kurtulmasında fevkalâde hizmetleri sebkat etmiş bulunan Hariciye Vekilimiz Şükrü Saracoğlu'nun, Numan Menemencioğlu'nun, Cevad Açıkalın'ın ve Firuz Kesim, Celal Karasapan, Fethi Denli ve arkadaşlarının ve Hatay'a ilk giren şanlı ordumuzun başında bulunan Şükrü Kanatlı ve diğer komutanların adlarını hürmetle anmayı büyük bir borç bilirim. Bu mesud güne kavuşmamızda başta Tayfur Sökmen olduğu halde Anavatanın verdiği emirler dahilinde millî dâvânın tahakkukunda bizlere düşen vazifeyi ifa edebilmiş isek kendimizi bahtiyar insanlardan addederiz.

Arkadaşlar!

Millî varlığımızın ve millî hudutlarımızın müdafaasında büyük milletimizin göz kamaştıracak yeni kahramanlık menkibeleri yazmağa başladığı anda biz Hataylılar eskiden olduğu gibi şimdi de onlarla yan yana, baş başa çalışmak üzere şerefli safa girmiş bulunuyoruz.

Yurtdaşlarım!

Mücadeleye başladığımız andan itibaren ayrı bir devlet kurmayı asla düşünmedik. Küçük büyük hepimizin gayesi Anavatanın müşfik kolları arasında birlikte yaşamaktı. İşte bu anda millî idealimiz tahakkuk etmiş ve gayemize vâsıl olmaktan mütevellid sonsuz sevinç ve heyecanla kalplerimiz gururla çarpmaktadır. Bugün öyle bir gündür ki, Ebedi Şef Atatürk'ün "Kırk Asırlık Türk Yurdu Esir Kalamaz" buyruklarının tahakkuk ettiği gündür. Bugün öyle bir gündür ki büyük milletimizin hasım bir cihana karşı mücadeleye atılırken çizdiği millî hudutlarımızın tamamlandığı gündür. Yaşasın büyük Türk milleti, yaşasın Millî Şefimiz İnönü, yaşasın kahraman ve şanlı ordumuz..."

Nuri Aydın Konuralp

"Sayın Arkadaşlarım;

Büyük Atamızın tarihsel dehasının bir şaheseri olarak "Hatay" adını alan ülkemiz tam yirmi yıl süren bir mücadele hayatı yaşadı. Müsadenizle ben buna "Kurtuluş ve Kurtarış Mücadelesi" diyeceğim. Hatay, kurtuluş mücadelesine cihan harbi biter bitmez başladı. Çünkü Hatay'dan evvel millî izzeti nefsi rencide edilmiş bir Türk diyarı yoktur. Çünkü Hatay, iğrenç ihtirasların kurbanı olarak içinden vurulmuştur. İşte bu içinden vuruluş, yurdumuza 20 yıl süren bir cehennem azabı yaşatmıştır; geçmiş olsun!...

Aziz arkadaşlarım ve muhterem hemşehrilerim, Kurtuluş hareketi 1918 senesinde Tayfur Sökmen, Ahmet Türkmen ve bunların etrafında toplanan yedek subaylarla ve sivil gençlerin ve halkın yılmaz gayretleriyle başlamış ve bu iki zâtın mütemadiyen artan gayretleriyle bu kurtuluş mücadelesi Ankara İtilafnamesi'nin akdine kadar silahlı olarak devam etmiştir. Ulu Önderimizin 1923 yılında Adana'da "Kırk Asırlık Türk Yurdu düşman elinde esir kalamaz" şeklindeki vaadiyle mücadele kurtarış safhasına girmiştir. Bundan sonra dâvâ ciddileşmiş ve kuvvet bulmuştur. Milletler Cemiyetin'de kazandığımız hak, Asım Gündüz tarafından daha da inkişaf ettirilmiş ve kahraman Şükrü Kanatlı'nın Hatay'la kucaklaşması ve 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti'nin kuruluşu gibi istihaleler geçirdikten sonra Türk-Fransız İtilafının çok kıymettar hediyeler silsilesinden ilhaka kadar olan bu gün Hatay'ın ana kucağına kavuşmasını kutluyoruz. Bu büyük muvaffakiyeti Türk milletine kazandıran Ulu Atamızın büyük halefi değişmez başkanımız İsmet İnönü'ye candan minnet ve saygılar. Ey üç yüz bin Hataylıyı vakitsiz göçüşünle haftalarca ağlattığın koca dahi!... Arkadaşın İsmet İnönü seni muzdarip eden hıçkırıkları dindirdi. Bak işte bugün Hatay seviniyor, gülüyor. Saadetin kucağında, bu iki büyük başı ebediyen unutmayacaktır!... Ey tarihi istediği semte çeviren, Türk dehasına inanmak istemeyenler!. Görün, anlayın ve iman edin ki: Türk kurtarıcıdır, kurucu ve yaşatıcıdır; adildir, rahimdir, şefiktir. Bütün bunlara karşılık tek bir şey ister: Sadakat!..

Ey mutlu hemşehrilerim!..

Son nefesini "Hatay" diye veren, ruhunu Ulu Tanrısına teslim eden yüce halaskâr Atatürk'ün ruhu şu dakikada da sevincimize iştirak etmek üzere başımızın üstünde dolaşmaktadır. Onun sana bahşettiği şu mutlu günde çılgınca sevin. Yirmi senedir akan göz yaşları ebediyen dinsin. Ne mutlu sana ey Türk ordusu, Türk diplomatı. Harpsiz, ültimatomsuz kazandığınız zaferiniz kutlu olsun!.. Ey birbirini yemek üzere dişlerini bileyen dünya!.. Türk'ten ibret al!."

Vedi Münir Karabay

"Sayın arkadaşlarım!

1918 yılı Birinci kânunun yedisinde Hatay'da gün battı. Yerine matem ve esaret karanlığı çöktü. Çünkü Hatay ecnebi işgaline, esaret felâketine uğramıştı. Her dakikası uzun bir işkence asrı kadar azab ve ıstırap veren bir gece başlamıştı. Bu gece tam 19 yıl yedi ay iki gün sürdü. Esarete düşen Hatay zincire vurulmuş bir arslan gibi kurtuluş hamleleri, hürriyet ihtilâlleri içinde çırpınırken bu esir yurdun matemiyle ağlayan, yurd mateminin birer sembolü gibi siyahlar bürünmüş bedbaht Hatay'ın öksüz kızları Adana'da Ata'nın ayaklarına kapanarak muzaffer önderi yurdun yardımına, Hatay'ın imdadına çağırmışlardı. "Kırk Asırlık Türk yurdu esir kalamaz" diye kurtuluşun işaretini veren Ata'nın bu beşareti gökten inen bir nida gibi ümitsiz Hatay'a ümitler vermiş, esir Hatay'ın ümitlerini millî bir imana kalbetmişti. İşte o günden beri millî izanımız, vicdanımız mukadderatına ve esarete bu imanı haykırmıştı, bu imanla göğüs germişti. Hatay 19 yıl yedi ay iki gün esaret damgasını taşıdı. Fakat Hataylının millî vicdanı, millî onuru, millî benliği ve millî duygusu bir an bile esarete girmedi, esaret kabul etmedi. Her dakikası birer işkence olan bu esaret gecesinin bin bir hadisesini burada izah etmek istemem. Fakat göğüs kabartarak bütün bir insanlık dünyasına bir daha söylemek isterim ki, bütün bu kara kuvvet ve kanlı hadiseler Hatay'ın, Hataylının millî duygusunu durduramadı, millî ülküsünü öldüremedi. Hatay'ın tarihten evvel yaşamış bir tarihi, tarihe babalık yapmış bir mazisi vardı. Biz mazimizin azametine, milletimizin insanlık ve hayat hakkına dayanarak hürriyetimiz için çırpınmış, hürriyetimizi korumuş, hürriyetimizi kurtarmağa çalışmıştık. Siyasi mukadderat bizi yirmi yıl bayrağımızın gölgesinden ayırmıştı. Fakat üç yüz bin Hataylı yirmi yıl o bayrağa taptı ve secde etti. Yirmi yıl o bayrakla ümitlerimizi kanatladık. Yirmi yıl o bayrağın ışığını imanımıza güneş yaptık. Anavatanın bu günde ve Kırk Asırlık Türk Yurdunda bu esaret faciası daha fazla devam edemezdi. Hatay'ın davası Atatürk'ün ve Atatürk dünyasının davası oldu. Anavatanın bu dava yolunda ne fedakârlıklara katlandığını bilirsiniz. Türkün su götürmez hakkı akıbet muzaffer oldu. 5 Temmuz 1938'de Hatay'a Türk ordusu gir-

di, yurda güneş doğdu. Yaşasın Türk ordusu. Hatay müstakil bir devlet olmuştu. Bilirsiniz ki istiklâl esir milletlerin en mukaddes ülküsü, en aziz özelliğidir. Fakat büyük Türk milletinin ayrılmaz bir parçası olduğumuz için Anavatandan ayrı bir istiklâl bize saadet değil, anasından ayrılmış bir çocuğun hasretini ve hüsranını veriyordu. Bundan dolayı bu istiklâl bizi tatmin edemezdi! biz Anavatanın kucağında, millî camia hudutları içinde Anavatanın bir parçası olarak yaşamak istiyor, yirmi yıldan beri bunun için çırpınıyorduk. Millî Şef ve değişmez Başkan İnönü hükümeti bu büyük ve mukaddes emelin de tahakkukunu temin etti. Anavatana döndük. Anavatana kavuştuk. Ne mutlu bize, bundan sonra Anavatanın kucağında yirmi senelik hasretini ve acısını dindirecek, hür ve müreffeh bir hayata ve istikbale koşacağız. Bugün yeni bir istikbale giderken Hatay tarihinden bir sayfa kapıyoruz. Burada artık vazifemiz bitti. Biz bu Hatay Meclis kürsüsünden Türk vatandaşlığı mertebesine yükselirken Hatay halkının temsil salâhiyeti bütün Anavatanın millî hakimiyet hakkını ve teşrii kudretini bihakkın kullanan Büyük Millet Meclisi'ne tevdi ediyoruz. Bundan sonra bize düşen vazife bizi kurtaran Anavatana, Millî Şef ve değişmez başkana şükran ve minnet borçlarımızı ödemeğe çalışmaktır. Kurtuluş sevinçleri içinde çalkalanan Hatay'ın sonsuz minnet ve şükranlarını, sarsılmaz bağlılıklarını Millî Şef'e ve Büyük Millet Meclisi'ne, Anavatandaki büyüklerimize arza delalet etmesini fevkalâde murahhasımız Cevad Açıkalın'dan rica ederken müşarünileyhümanın, aziz kumandanımız Şükrü Kanadlı'nın, Başkonsolosumuz Fethi'nin yardımlarını bütün Hataylılar namına minnet ve şükranla anar ve bu şükran hissinin hayatının her tarafında müsavi eserler halinde ebedileşmesini temenni ederim.

Aziz arkadaşlarım!

Sözlerimi bitirmezden evvel Hatay dâvâsının, Hatay kurtuluşunun en büyük müdafii ve en büyük başarıcısı olan Atamızın aziz hatırasına hürmeten sizi bir dakika saygı ve şükran sükûtuna davet ediyorum. Ata, ey ebedi önder!.. Kader bizi Hatay istiklâlinin şükranlarını ayaklarına götürmekten menetti. Fakat bugün ebediyen kurtulan Hatay taşıyla, toprağıyla, erkekleri, kadınlarıyla, çocukları ve ihtiyarlarıyla sana geldik. Ebediyeti kucaklıyan merkadinin başında hatırana, eserlerine, yoluna umdelerine ebediyen bağlı ve sadık kalacağımıza ahdediyoruz, Ebedi Şef!.."

Doktor Vedi Bilgin

" Sayın Yurtdaşlar;

Bugün Anayurda iltihak etmek ve tarihi kararımızı vermek üzere son toplantımızı yapıyoruz. Atatürk'ün ruhu şâd oldu. Cihan harbinden sonra bu tarihten yirmi yıl evvel Osmanlı Hükümeti inkıraz bulmuş, Anadolu'nun üçte ikisi düşman istilasına uğramıştı. Türklerin Ulu Atası ve arzın en büyük dahisi Mustafa Kemal herkesten fazla takdir ettiği Türkün yüksek kabiliyetine güvenerek Türk Anayurdunun hudutlarını çizerken üzerinde yaşadığımız şu sevimli toprakları Misak-ı Millî hudutları içine almış ve Türk Anayurdunun ayrılmaz bir parçası olduğunu bütün dünyaya ilan etmişti. Anadolu'yu kurtaran Atatürk Hatay'ı da kurtarmaya azmetmiş "Kırk asırlık Türk Yurdu esaret altında kalamaz" demişti. Hayatının son günlerine kadar Hatay'ı kurtarmak için uğraşan Atamızın hayrülhalefi ve Türklüğün medarı iftiharı olan büyük başbuğumuz İsmet İnönü ve onun kudretli hükümeti aynı iz üzerinde yürüyerek bugün bizi şu mesut neticeye ulaştırmıştır. Damarlarında Türk Milleti'nin asil kanını taşıyan Hataylılar yirmi sene esaret altında kalmış, sırası geldiği zaman mertçe döğüşmüş, fakat millî varlığından, Türk'ün seciyesinden bir zerresini bile kaybetmemiştir. Mensup bulunduğu büyük Türk Milleti'nin ilahî kudretine güvenerek daima şimale bakmış olan Hataylılar oradan gelecek kurtuluş müjdesini beklemiştir. Hatay çocukları konuşmasını öğrenirken analarından ilk olarak "Atatürk" ismini öğrenmişlerdir. Türk Milleti on dokuz sene evvel Hatay'ı kurtarmağa and içmişti. Bugün Hataylılar analarının kucağına kavuşmuş, Türk'ün yemini yerini bulmuştur. Hataylılar göğüsleri imanla dolu olduğu halde büyük bir azimle çalışarak Anayurdun seviyesine çıkacaklardır. Hataylılar hasretle bekledikleri askerliğe can atarak harbi umumide Türk tarihine geçen kahramanlık destanlarına yenilerini ilave edeceklerdir. Hatay davasında çalışan ve bizi bugünkü mesut neticeye ulaştıran büyüklerimize Hataylılar namına teşekkürlerimi sunarken, Hatay'ın hakiki halâskârı ve Türk Milleti'nin baş tacı olan büyük Türk Ordusuna Hataylıların candan gelen samimi teşekkürlerini bildiririm. Hatay millî davası uğrunda ölen şehitlerimiz Türk'ün millî tarihine geçecek ve bu aziz ölülerimizin hatırası dünya durdukça Türk Milleti'nin ruhunda yaşayacaktır. Bütün Hataylılara kurtuluş bayramımızı kutlular ve Hatay davasında çalışan bütün Türkleri hürmetle selâmlarım."

Hamdi Selçuk

"Aziz Arkadaşlarım,

Yirmi seneden beri yeni dile gelen masum çocuklarımızdan ihtiyar dedelerimize ve beli bükülmüş ninelerimize kadar hepimizin ellerimizi göklere kaldırarak (Bizi o güne kavuştur) diye niyaz eylediğimiz gün işte bugündür. Sevincimiz sonsuz ve heyecanımız hudutsuzdur. Yıllarca süren ayrılık acılarından sonra yıllarca süren hasret ve iştiyakın kalplerimizi kavuran ızdırabından sonra nihayet kurtuluşumuzun son ve kati neticesine ermiş, bizim için şefkat ve muhabbetle açılmış olan anayurdun koruyucu, sıcak ve aziz göğsüne atılmağa hazırlanmak; bizi hayat kaynağımızdan ve öz varlığımızdan ayıran esaret zincirinin son halkalarının da ak saçlı dâhi kahramanın kudretli eliyle kırıldığı mesud güne kavuşmuş bulunuyoruz. Asil hatırası, sonsuz ve tükenmez sevgisi gönlümüzün süsünü ve ziynetini teşkil eden Ebedi Şef Atatürk'ün başlayıp Büyük Şef Kahraman İnönü'nün başardığı büyük dâvânın mevzuu olan bir ülke Türk'ün kırk asırlık öz yurdudur. Tarihimize kazandırdıkları eşsiz zaferler ile bize kuvvet ve kudret örneği olan cedlerimizin kırk asırlık beyaz kemiklerini sinesinde saklıyan bu toprakların ayrılmaz bir parçası olduğu büyük ve müebbet vatana sulh yolları ile katılması bizim için hudutsuz bir saadet teşkil ettiği kadar, insanlık ve medeniyet için de asil bir sulh örneği teşkil etmektedir. Kuvvet ve kudret sahasında bütün bir beşeriyetin baş eğerek saygı ile andığı Türk Milleti, kan ve ateşle oynayarak yirminci asrın yüzünü kızartmak istidadını gösterenlere insanlığın ve medeniyetin asil örneklerini bol bol vermekte ve yirminci asrın şerefini kurtarmağa çalışmaktadır. İşte bu kadar necip duygularla ve insanlık ve sulh yolları ile yirmi yıllık mütehassiri bulunduğu anasına kavuşan Hatay böyle asil maksatlara mevzu olmakla iki katlı bir saadet içindedir.

Arkadaşlarım:

Bizi bu saadete erdiren Anayurda karşı şükranlarımız sonsuz ve minnetlerimiz derindir. Bunun naçiz karşılığı olarak, Anayurdun giriştiği sulh idealleri yolunda ve ilk safta çeyrek milyonu geçen kadın ve erkeklerimizle kanlarımızı bol bol ve coşa coşa akıtacağımıza ant içiyoruz. Bu günü kutlarken ve Hatay dâvâsı diye yirmi senelik bir tarihin yapraklarını kaparken bu davayı asil bir gayretle güderek onu Cumhuriyet Hükümetine ve hürriyet ve halâsımızın mukaddes bânisi sevgili ve aziz Atatürk'e mal eden Hatay'ın büyük ve kahraman evladı Tayfur Sökmen'e temsil ettiğimiz üç yüz bin Hataylının minnet ve şükranlarını sunmayı bir vazife bilirim. Hatay'ın sulh yolu ile hallinde ve istiklâl merhalesinde vazife alarak büyük başarılar gösteren asil Türk diplomatı Cevad Açıkalın'ı bu kürsüden selâmlamayı bir borç sayarım. Bize kurtuluş ve hürriyetin en heyecanlı zevkini geçen beş Temmuzdan beri tattıran ve davamızın kuvvet kaynağı ve Millî Şefimizin sembolü olan mukaddes Türk ordusunu ve onun Hatay'daki aziz erkân ve erleri ile kahraman kumandanı Şükrü Kanatlı'yı sevgi ile selâmlamayı bir vazife addederim. Bugün aramızda bulunmadığını içimiz yanarak gördüğümüz aziz ve halaskâr Atatürk'ün kahraman hatırasını yâd etmeği millî ve mukaddes bir vazife bilirim. Aziz ve yüksek varlığına sevgi, saygı, derin ve çözülmez hislerle bağlı bulunduğumuz büyük İnönü'yü heyecanla ve şükranla selâmlarım."

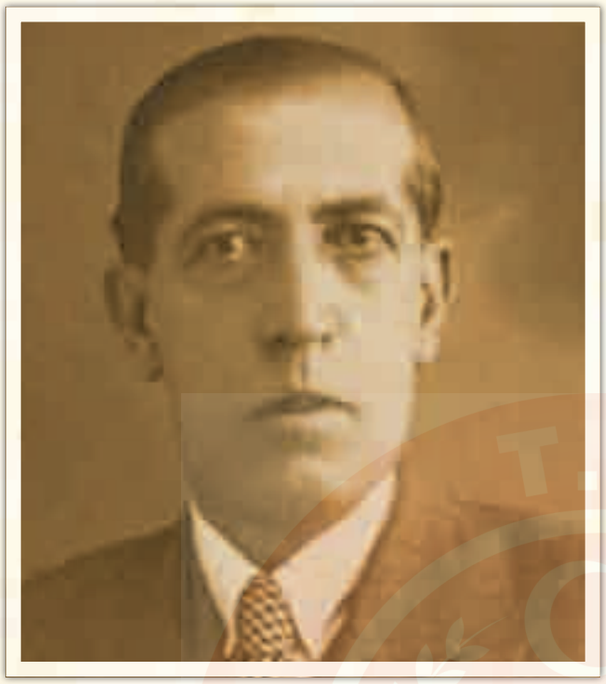

Abbas Ülkü

"Aziz Arkadaşlarım!

Bugün şu dakikada bu tarihi celsemizde Hatay halkının hissiyatlarına terceman olmak için söz söylemek üzere bu tarihi Meclisin kürsüsüne çıktım. Bu mesut neticeden hissettiğim heyecan ve saadeti anlatabilmek için kelimeler arıyorum. Hadisenin şümul ve azameti karşısında adeta müfekkerem işlemez oldu. Yardıma ihtiyacım var, işte aziz Atamın Hatay'a olan muhabbet ve şiddetli alâkasını hatırladım. Arkadaşlar, hiç şüphe etmeyiniz ki Atatürk'ün ruhu şu anda şu sakf altında hepimizin başında dolaşmaktadır. Bu aziz ruh bugün sizi ve bütün Hataylıları takdir, tebcil ve tebrik ediyor. Ebedi Şef'in açtığı nurlu yolun ebedi bir yolcusu olmak sıfatiyle onun ruhundan ilham alarak söz söylemeğe başlıyorum.

Mefkureci arkadaşlarım!

Biliyorsunuz ki umumi harbin sonunda asırlarca idare ettiğimiz birçok yurd parçalarını kaybetmiştik. Bu meyanda bütün sekenesi Türk olan Hatay da vardı. Hatay Kırk Asırlık bir Türk Yurdu, yaşayışı, düşüncesi, ahlâkı, âdeti itibarı ile bir öz Türk yurdu idi. Son yirmi yıl bu yurd parçasında yaşıyan insanlar analarından ayrılmış kuzular gibi melediler. Anavatana kavuşmak için durmadan çalıştılar, uğraştılar ağlaştılar. Hatay'ın siyaha bürünmüş kızları Atatürk'ün huzuruna çamurlar içinde diz çökerek kurtarılmalarını dilediler. Atamız vaat etti, o vaadi beklediler. Fakir düştüler, ızdırap içinde yaşadılar, fakat millî hisleri eksilmedi, arttı. O kadar samimi bağlılığa karşı elbette lâkayd kalamazdık. Atatürk mutlak olarak sözünü yerine getirecekti. Büyük ve asil bir millet olan Türk, atalarının emrinde yürümeğe ve koşmaya hazırlanmıştı. İşte mesele bu derece ciddiyet ve ehemmiyet kesp etmiş bulunuyordu. Ancak dünya sulhuna hâdim olan milletler meyanında bulunduğumuz ve beşeriyetin huzur ve rahatını isteyen insanlar olduğumuz için bu millî davamızı da anlaşarak halletmeği düşündük. Türklerin bu davadaki hakkının meşruiyetini kabul eden medeni milletler ve bilhassa bugün dost ve müttefikimiz bulunan Fransızlar bize hak verdiler. Çok dürüst bir hareketle müstakil Hatay Devletini kurduk. Bu devlet kurulduğu günden bu ana kadar Hatay'da

yaşayan bütün hemşerilerimizin her türlü insanî haklarını emniyet altına aldı. Hürriyet, adalet, müsavat esasları üzerinde çok titiz davrandık. Bu esaslara çok riayetkâr bulunduk. Hatay Devleti'nin kurulduğu günden şimdiye kadar Hatay'daki emniyet ve huzuru inkâr eden bir ferd çıkarsa nankördür. Kemalist rejimi ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının tatbikini kabul ve hükümete vâsi salâhiyet veren Hatay Millet Meclisi'nin bu hareketi her zaman iftiharla anılmağa değer bir derecededir.

Sayın Arkadaşlarım;

Hatay Devleti'nin bütün bu muvaffakiyetlerini teshil eden ve bu memlekette yaşayan insanların her suretle yükselmesini isteyen büyük Türk milleti ve onun değerli Cumhuriyet hükümeti bize bugüne kadar her veçhile yardımını esirgemedi. Ancak aziz arkadaşlarım bu vaziyet bizi tatmin etmiyordu. Meleyen kuzular hasret çeken annelerinin kucağına atılmak istiyorlardı ve bundan tabii bir şey olamaz. Ana evlâdından, evlat anasından vazgeçemezdi. İşte bugün bu acıklı ayrılığa son veriyoruz. Annemize kavuşacağız. Ana sütü emmeğe ihtiyacımız var, zayıf ve cılız düşmüştük. Bizi ancak o besleyebilir, o yetiştirebilir. Annesiz çocuk yetişemez bu tabiat kanunlarının icabatıdır. Hatay'ın Anavatana iltihakını tazammun eden anlaşmayı hürmetle karşılıyor ve kabul ediyoruz. Bu meclis esasen ilk toplandığı günden itibaren bu neticeyi bekliyor ve istiyorduk. Meclisimizin bu tarz-ı hareketinin meşruiyetini kabul etmeyecek hiç bir millet tasavvur etmiyorum. Bugün bütün Hatay halkı seviniyor ve bayram yapıyor. Biz de bu halkın mümessilleri olmak sıfatı ile hayatımızın en mesut dakikalarını yaşıyoruz. Ne mutlu bize, Hatay'ın unutulmaz tarihi meclisine. Arkadaşlarım sizlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Kemalist rejimine karşı gösterdiğiniz bağlılıktan dolayı sizleri Türk Cumhuriyeti tarihi ve Türklüğün ebediyen hürmetle anacağına şüphe etmeyiniz. Gelecek nesil ve Hatay kurtuluş tarihi sizinle övünecek çocuklarınız sizinle iftihar edeceklerdir. Siz Atatürk neslinin Atatürk rejimine candan bağlı evlâtları olduğunuzu ispat ettiniz. Ne mutlu size, ne mutlu Türküm diyene, yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!.."

Bekir Sıtkı Kunt

Sayın arkadaşlar,

Gönlümüz şen, gözümüz aydın, bayramımız Büyük Türk Milleti'ne kutlu olsun. Yirmi yıl yetim kalan Hatay bugün anasına kavuştu. Ne kadar sevinç ve heyecan duysak yeridir. Yıllarca evvel Ebedi Şef Atatürk bize bu müjdeyi vermişti. Bu müjde Türk Milletinin bükülmeyen azmi, kahraman şeflerimizin sağlam iradesi ve siyasi büyük mücadelelerdeki kat'i zaferimiz neticesinde bu gün tahakkuk etti. Mesut Hatay yalnız kurtulmakla kalmamış, Türk-Fransız dostluğunun âmili ve müessiri de olmuştur. Dünya barış siyasetinde Hatay'ın da payı vardır. Artık Hatay Anayurdun güzel ve sevimli bir vilayetidir; başımızın üstünde şanlı bayrağımız dalgalanıyor ve bize şeref, saadet, gurur veriyor.

Aziz arkadaşlarım!.

Dâhiyane enerjisi ile Türk Milleti'nin makus talii ve tarihin bedbaht seyrini değiştiren Atatürk Hatay'ı elbette esir bırakamazdı. Anavatanı zorla, kuvvetle ve imanla kurtaran Mustafa Kemal Hatay'ı barışla, dostlukla ve tatlılıkla kurtarmanın da yolunu buldu. Hatay dâvâsının bu günkü hal suretinden dolayı Ebedi Şef'in mukaddes ruhu müsterihtir. Arkadaşlarım, Hatay Millet Meclisi bugünkü şerefli kararını vermek için kurulmuştur. Biz şerefli vazifemizi, bugünkü kararımızla bitirmiş oluyoruz. Bu karar en yüksek bir hatıramız olarak bizden çocuklarımıza ve nesillerimize intikal edecektir. Hatay'ı şefkat ve alâka ile, bağrına basan Millî Şef İnönü'nü en derin tâzim hislerimizle minnet ve şükranlarımızı ve kahraman Türk Ordusuna ve onun başlarına en sarsılmaz bağlılıklarımız tekrar ederken duyduğum sevinç ve heyecan büyüktür. Yaşasın bizi kurtaranlar!.."

Seydi Oğuz

"Sayın Arkadaşlarım!

Yirmi seneden beri Anavatanımızdan bizleri ayrı yaşatan ayrılık tekrar olarak bugün yine ayni müşfik kucağa kavuşmamazı Ebedi Şefimiz Atatürk'ün sa'y ve gayreti ve Millî Şef İsmet İnönü'nün biz Hataylılara karşı gösterdiği şefkat sayesinde muvaffak olduk. Bundan dolayı bütün Hataylı kardaşlarımı candan tebrik eder ve Türkiye Cumhuriyeti şeflerine de teşekkürlerimi bildiririm.

Aziz Arkadaşlarım!

29 Haziran 1939 günü Meclisimiz ittifakla Anavatana iltihak kararı verdiği için Hatay Millet Meclisi tarihte en parlak sahifelere kaydedilecektir. Çünkü hiçbir meclis böyle bir saadete ermemiştir. Ancak ilk olarak biz Hataylılar kaydedileceğiz. Bizlere de bu şerefi bahşeden Ebedi Şef Atatürk ve onun yetiştirdiği ve bıraktığı Türkiye Cumhuriyeti'nin sarsılmaz çelik ordusu ve Millî Şef İsmet İnönü olduğunu pekalâ biliyoruz. Varolsunlar.

Milliyetperver arkadaşlarım,

Hatay Hükümetinin teşekkül ettiği tarihten bu güne kadar, sabırsızlıkla beklediği bu güne ulaşarak Anavatanımız olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Meclisimiz ittifakla iltihak kararı vermiş olduğundan cümlenizi tebrik eder, biz Hataylılar için de saadet dilerim. Varolsun Türkiye Cumhuriyeti ve onun sarsılmaz çelik ordusu."

Mehmet Kâmil Karsulu

"Sayın Arkadaşlar,

Geçen sene bugünlerde kurtuluş ve istiklâlinin ilk müjdesini alan Hatay'ımız bugün de büyük Anavatana kavuşmanın sevinçli müjdesini almış bulunmaktadır. Bu mutlu neticeyi günlerden, aylardan ve hatta yıllardan beri bekliyorduk. Anavatanla hiç bir ayrı ve gayrimiz olmadığı halde tam 20 sene ayrı düştük, ayrı yaşadık. Buna yaşadık demek bilmem ki doğru olur mu? Tam yirmi sene kan ağladık ve gözyaşı döktük. Annemiz bizi ne zaman tekrar bağrına basacak diye!...

Arkadaşlarım!

Hepinizce malûm olan maziyi karıştırmak istemiyorum. Ve zaten bu sevinçli günümüzde buna lüzum var mı ki?

Arkadaşlar;

Büyük Türklük ve insanlık tarihine şeref olan Ebedi Şef Atatürk'ün "Kırk asırlık Türk yurdu esir kalamaz" diye hitap ettiği tarihten itibaren Hataylılar mutlaka ve mutlaka kurtulacaklarından emin olarak bugünleri beklemiş ve hiç bir zaman nevmid olmamıştı. Ve yine büyük halaskârını 1936 senesi teşrinisanisinde Büyük Millet Meclisi'nde "bugünlerde Türk milletini gece gündüz meşgul eden tek mesele Hatay meselesidir" dediği günden itibaren de Hatay dâvâsı Türk Milletinin millî dâvâsı olarak hal ve fiil sahasına girmiş bulunuyordu.

Arkadaşlarım!

Millete her vaadettiği şeyi yapan büyük Atatürk Hatay dâvâsını da milletin arzu ve iradesine uygun olarak hal ve faslederek bizi evvelâ istiklâlimize kavuşturarak mukadderatımızı kendisinin tabii halefi olan Büyük Millî Şef İsmet İnönü'nün rehakâr ellerine devir ve tevdi eyledi. Ne mutlu Türk Milletine ki Atatürk'ten sonra İsmet İnönü gibi bir şefe maliktir. Cihan tarihine ismi zafer ve sulh kahramanı olarak geçecek olan Büyük Millî Şef İsmet İnönü Hatay dâvâsını da ezeli sulh prensipleri dairesinde dostumuz Fransa hükümetini hallederek, Anavatanın bu ayrılmaz parçasını sahibi aslîsine iade ettirmek muvaffakiyet ve mazhariyetin kazanmıştır.

Arkadaşlarım!

Bugün bu mesut hadisenin tarihî kararını vermek mevkiinde bulunuyoruz. Bu kararı vermek bizim için hem bir hak ve hem de şerefli bir vazifedir. Milletin ruh ve vicdanından kopan bir sesle sevinç bu karardaki reyimi gözyaşları arasında kullanırken hepinizi ve bütün Türk milletini bu kürsüden tebrik ederim. Yaşasın bize bu mesut günleri kazandıran Millî Şef İsmet İnönü, yaşasın şanlı ve namağlûp Türk Ordusu!.."

Cevad Abalı

"Aziz Arkadaşlar,

1921'de Ankara'da Franklen Büyon ile yapılan muahede mucibince Hatay o günkü sınırın dışında kalıyordu. Muahede imzalanırken kapının önünde bazı Hataylı simalar sabırsızlıkla neticeyi bekliyorlar! İmza işi bittikten sonra. Büyük kurtarıcı Gazi Mustafa Kemal bekliyen Hataylılara "bugün için orasını sınır dahiline alamadık, fakat bir gün orayı da kurtaracağız, üzülmeyin" demişlerdi. İşte söyledikleri gibi Hatay artık Anavatanın sınırları dahiline girmiştir. Her zaman kalplerimizde yaşıyan o büyük ölünün mukaddes ruhu şimdi üzerimizde dolaşıyor, bu mesud günü tes'idimizi seyrediyor. Bu işte Millî Şefimizi hürmetle selâmlarken Ebedi Şefimizin manevi huzurlarında eğilirim.

Arkadaşlar!

Tarih kendini yaratan millî birliğinin parçalanmasına yüzü kızararak bakıyordu. Hatay'ın Anayurda iltihakı insani ve medeni mânâ ile tarihin iadei şeref etmesi demektir. Atatürk'ü doğuran, dünyanın en insanî, en hür ve en medeni rejimini tesis eden insan kütlesinin birliğini tesis cihan tarihi için mesud bir köşe dönüşü, kurtulmayan yurtlar için bir kurtuluş müjdecisidir. Hürriyete açık milletler diğer milletlerin de hürriyet ve istiklâllerine hürmet etmelidir. Türk birliğinin tahakkuku esir vatanların bekasının tekzibidir. Kuruluşundan beri sınıf farkı, sınıf tahakkümü tanımamış olan Türk kültürü, dünyanın yarınki kültürü olduğu gün insanın insan üzerine tahakkümünün tarihe karıştığı gün olacaktır. Hatay tarihinin karanlıklardan, beşerin dört bin senelik sergüzeştinden sonra hakiki ismiyle ayak üstüne kalkması Asya'nın ortalarından doğup dünyayı dolduran medeniyet, civan mertlik ve necabet seylabının menbaları kurumamış olduğunun en beliğ tarihi bir misalidir. Biz Hatay'ın Atatürk'ün ayağa kaldırdığı medeniyet ordusuna, yani Türkiye Cumhuriyeti'ne iltihakını ilan etmekle dünya tarihinin en büyük mukaddes tezahüratının tercemanı olmakta bulunduğumuzdan bahtiyarız. Beşeriyetin daha mesut, daha medeni olmasına iman edenler Hatay'ın Türk vatanına iltihakının ilanı önünde hürmetle başlarını eğmeli ve benimle beraber "yaşasın Türk birliği, yaşasın dünyanın en hür ve en medeni varlığı Türkiye Cumhuriyeti" demelidir."

Bahri Bahadır

"Bahtiyar Arkadaşlarım!...

Türk tarihinin şerefli sahifelerinden birini daha süsleyecek olan bu mesud ve mukaddes günün tahakkuk ettiği işbu tarihi celsede hepinizi en temiz hislerimle selâmlarım. Bu dakikalar kalplerde yirmi senedir taşan, volkan gibi fışkıran ateşin bir arzu ve istekle beklenilmekte idi. Bilhassa bir kaç yıldanberi bu topraklar, acı ve tatlı bir çok devreler geçirdi. Bu devrelerin kıymeti, bugünkü bu dönüm noktasına ve bu mesut neticeye varabilmek için birer merhale teşkil eylemeleri bakımından, daha çok ehemmiyetli ve daha çok kıymetlidir. 1921 Ankara İtilafnamesi hükümleri ile millî hudutlar dışında kalmak bedbahtlığına uğrayan bu aziz yurdumuzun, bu Anavatan parçasının ne elim bir vaziyete düştüğünü hepimiz biliriz. Anayurdu, Ulu Şeflerin ve Büyük Millet Meclisinin yüksek himayeleriyle huzur ve emniyet içinde terakki ve medeniyet yolunda dev adımlar ile ilerlerken, bu topraklar üstünde, ortaçağ havası esiyordu. Sinsi ve hasis emeller peşinde muvakkat ve mahdut menfaatler inhisar altına alınmış, memleket baştanbaşa bir hıçkırık yuvası, bir bedbahtlar diyarı olmuştur.

Arkadaşlar!..

Türk'ün en büyük şiarı sulhseverliktir. Türk müstevli değildir. İstila edilmeğe hiç tahammül edemez. Türk çok semuh ve âlicenaptır. Türk izzeti nefsi ve millî dâvâsı uğrunda şaha kalkar, azim ve iradesini orada toplar. Bunun en büyük delili bütün bir husumet dünyasına karşı İstiklal Savaşımızda elde edilen eşsiz bir zaferle şimdi coşkun bir tezahüratla kutladığımız Hatay'ın kurtuluşudur.

Aziz arkadaşlar.

Bugünkü mesut günün müjdecisi olarak tarihe karışan lâyemut dahinin Adana'daki bütün Türk milleti için tebarüz ettirdiği yüksek vecizelerinden ilham alan Hatay halkı bir birlik içerisinde toplandı ve 1 ikinci teşrin 1936'da yine onun Büyük Millet Meclisi'nde irad buyurdukları nutkunda memleketimiz hakkındaki büyük tavsifi ve beşaretâver sözleri bir nur huzmesi gibi istikbal ve istikametimizi aydınlattı ve inancımızı bir kere daha tarsin etti. 5 Temmuz 1938'de Hatay'ın gözbebeği ve medar-ı iftiharı sevgili Şükrü Kanatlı'nın idare ettiği şanlı ve

kahraman alayımızın girmesiyle de kurtuluşumuz tahakkuk etmiş oldu. Onun parlayan süngüleri, memleketin ufkunu kaplayan kara ve korkunç bulutları yırttı ve dağıttı. Eğilen namuslu başları şerefle ve gururla selâmlara yükseltti.

Arkadaşlar!..

Meclisimiz teşekkül ettiği günden beri Anavatana yaklaşmak, onun sıcak ve samimi kucağında yer almak için her an bir az daha önemli ve ciddi adımlar attı. Bu, içtinabı gayri mümkün bir zaruretti. Çünkü; ta ezelden beri bir idare altında ve tam bir birlik dahilinde - bir başbuğa bağlı olarak- yaşamak, Türk'ün en bariz vasıflarından biridir. Arada farazi olsa da, bir hudut kabul etmek memleketin atîsi ve emniyeti bakımından çok endişeli bir vaziyet arz etmekten asla kurtulamazdı. İşte meclisimiz Anavatana ittibaan bugünkü mesut ve önemli kararı vermekle bütün bu tehlikeli ihtimalleri, korkunç endişeleri kökünden yıkmış ve silmiş oldu. Bu hareket tarihin bağrında ilelebet yaşayacak ve cemiyet hayatında bir fazilet numunesi olarak gösterilecektir. Bununla övünmekte ve sevinmekte çok haklıyız.

Sayın Arkadaşlar!..

Hatay Millet Meclisi'nin şu son ve veda celsesini teşkil eden toplantımız iftihar ve sevinç dalgaları arasında geçerken ebedi önder Atatürk'ün manevi huzurlarında bütün hürmetle eğilir, bu mesud ve şerefli günün bize yaşatmak lûtfunda bulunarak sevgili Hatayımızı Anavatanın değişmez hudutları arasına katan Millî Şef İnönü ve onun kıymetli mesai arkadaşlarına candan bağlılığımızı, tazim seslerimizi yükseltiriz. Büyük Millet Meclisimize saygı dolu selâmlarımızla, kendinden olan şu küçük Türk diyarını o büyük varlığa armağan sunarız. Bu mutlu hadise büyük Türk Milletine ve Hatay halkına kutlu olsun. Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti yaşasın Türk ordusu!.."

Arif Hikmet Süral

"Yirmi yıl gözyaşımız sel oldu dağdan aştı,
Ağrımız bağrımızı yararak ufka taştı.
Yirmi yıl ızdırapla gece gündüz hıçkırdık
İşte bugün sevinçle heyecandan çıldırdık.
Üzüntü, hicran dolu o sayfayı kapattık.
Yirmi yıllık tarihi bir kuyuya fırlattık.
Seni saran bağları kopardık birer birer
Bir elin Atatürk'te, birini İsmet'e ver.
Tarihin huzuruna bu parlak haşmetle çık!
Kapandı eski devir bir daha dönmez artık.
Bir çoban yıldızısın ufkumda parlıyacak
Bayrağıma sarılan Büyük Atam haydi kalk!
Ölümün canevinden bizleri vurdu Atam!
Ağrımız bağrımızı yaktı kavurdu Atam!
Seni görmek isterdik böyle mesut bir günde.
Bu en büyük bayramda, bu en büyük düğünde.
Yirmi yıllık acıyı unuttuk bir anda biz
Ey kahraman İnönü seninle sevincimiz.
Bir tertemiz sevgiyle bağlıyız candan sana
İçiyoruz neşeyi elinden kana kana.
Çalkanıyor ruhumuz heyecan denizinde
Tek bir baş, tek bir yürek Hatay bütün izinde.
Koşuyoruz sevinçle gösterdiğin yarına
Gün doğuyor başından Hatay ufuklarına.
Açılıyor şerefle tarihim yaprak yaprak
Başımda şafak gibi dalgalansın al bayrak!"

Hikmet Celâl Erbayır

"Sayın Arkadaşlarım;

On sekiz seneden beri Hataylıların bin bir ızdırap içerisinde inlerken Ebedi Şefimiz Atatürk "Kırk asırlık Türk yurdu esir kalamaz" cümlesiyle Türk Hatay halkını sevindirmiş ve bu yaşadığımız mutlu günün geleceğini bizlere çok evvel müjdelemişti. O günden itibaren on sekiz milyon Türk milleti kardaşlarının kurtulduğu bu bayram gününü hep beraberce bekliyoruz. Yalnız acun bilsin ki Türk Milletinin asil kanındaki sulh koruyuculuğu Hatay işini de dostlukla hal ederek bir kerre daha isbat etmiştir. Ey Atam!.. Ebedi yerinde müsterih uyu. Genç Cumhuriyet çocukların Kemalizm rejimini ebediyen yaşatmağa and içmişlerdir. Sevgili kardaşlarım; Bugün Anavatının kolları arasında kavuşmakla en büyük bayramımızı kutlarken bizlere emanet edilen mukaddes vazifemizi de yapmış oluyoruz. Yaşasın Türk Milleti, Yaşasın kahraman Türk Ordusu, Yaşasın Millî Şef İsmet İnönü!.

Bostan Mercan

"Muhterem Arkadaşlar,

Uzun yıllardır Anavatandan ayrı düşen biz Hatay evlâtları bu iftirak senelerinde ne kadar acı ve ızdıraplar içinde kıvrandığımızı burada anlatabilmek için uzun zamana ihtiyaç vardır. Biz Hataylılar bir an bile unutmadığımız ve daima beklediğimiz bir netice vardı. İşte o mesut neticeye bugün kavuştuk. Şu dakikada gerek kendimi ve gerek arkadaşlarımı dünyanın en mesut insanları arasında görüyorum. Yüksek Meclisiniz öz vatana karşı olan bağlılığı ilk kuruluş gününden beri her fırsat ve vesile ile izhar, ispat ettiniz ve bununla da Hatay'da yaşıyan insanların hissiyatlarına ve arzularına bihakkın terceman olarak vatani borcunuzu ödediniz. Bu dakikada verilen kararla da tarihi ve millî vazifenizi ikmal etmiş oluyorsunuz. Sayın heyetiniz içinde bulunan bir arkadaşınız olmak sıfatıyla sizi ve bütün Hataylıları tebrik eder, Anavatana ve onun kanunlarına ve Millî Şefi İsmet İnönü'ye ebedi bağlılığımı arz eder, Türk milletinin saadetini diler ve Hatay'ın kurtarıcısı Ebedi Şef Büyük Atamızın aziz ruhunu hürmetle eğilerek takdis eder, sözüme nihayet veririm."

Haçadur Karabacakyan

"Muhterem arkadaşlarım!

Asırlardan beri millet ve vatanın başına gelen felâketlerin yegâne sebebi, eski idare ve ecdadlarımızın haricî iğfal ile aldanmaları olmuştur. Bütün dünyanın hayret ve takdirini kazanan, Türk yurdunu kurtararak ihya eden Ebedi Şef Atatürk'ün, en son olarak Hatay'ı bize hediye ederken, yurt içinde yaşayan herkesin bir cinsten olduğunu söylemiştir. Tanrı, ruhunu bir saniye bile nur içinden ayırmasın...

Arkadaşlarım!

Hatay'da Türk birliğinden başka hiç bir şey yoktur ve olamaz. Bu birliği hiç bir kuvvet bozamayacaktır. Birlik, muhabbet ve bereketi Allah da sever ve kendisi de onlarla birleşir. Atatürk'ün sağlam yapısını ikmal etmekte olan Büyük Millî Şefimiz İsmet İnönü'ye, Ulu Tanrının uzun ömürler ihsan etmesini temenni eylerim. Yaşasın millî Şef İsmet İnönü, yaşasın Türkiye Cumhuriyeti ve büyük Türk Milleti, yaşasın Sayın ve temiz albayımız Şükrü Kanatlı, yaşasın Tayfur Sökmen ve Cevad Açıkalın."

Zeynel Abidin Cilli

"Aziz arkadaşlar,

Bugün en mutlu günümüzü kutluyoruz. Anavatana kavuştuğumuz için duyduğumuz sevinç nihayetsizdir. Türk'ün azmi, Ebedi Şef Atatürk'ün iradesi, Millî Şef İsmet İnönü'nün büyük alâkası; bize yıllardır özlediğimiz bu mesut günü gösterdi. Ne mutlu bize, ne mutlu bugünü görenlere... Ve bizi kurtaranlara en büyük minnet ve şükranı arz etmekle bahtiyarım. 20 Senedir hasretle inleyen Hatay anasına kavuştu. Bizim için bundan daha büyük, daha sevinçli, daha mesut ne olabilir? Sözlerime nihayet verirken, duyduğum sevincin, heyecanın çok büyük olduğunu bir kerre daha söylemek isterim. Varolsun Hatay'ı kurtaranlar. Atatürk'ün mukaddes ruhu şad olsun, Kahraman İsmet İnönü binler yaşasın."

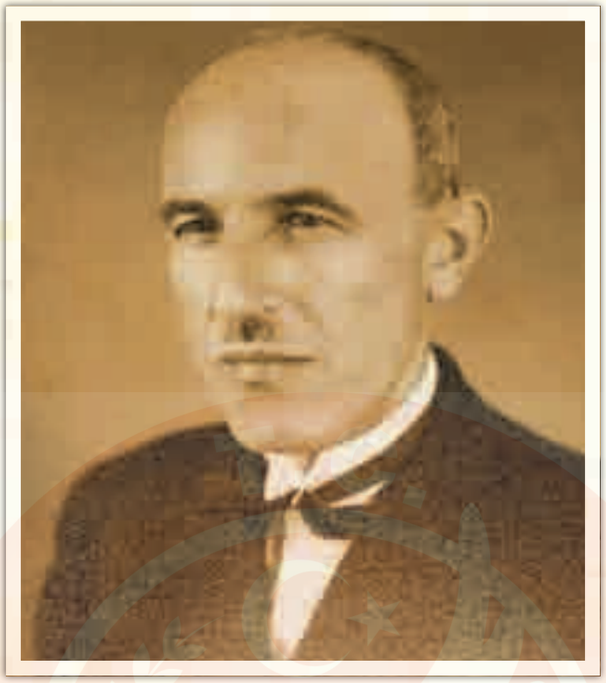

Selim Mahmud

"Sayın arkadaşlarım!

Hatay hiç bir vakit Anavatandan ayrı bir parça değildi. Bu kavuşma gününü bize gösteren Ebedi Atamızla Millî Şefimiz Kahraman İnönü'ye sonsuz minnet ve şükranlarımızı sunarım. Bu mesut gün münasebeti ile muhterem Hataylı arkadaşlarımı candan tebrik ederim. Yaşasın Millî Şefimiz İsmet İnönü, Yaşasın Kahraman Türk Ordusu!...

Milletvekillerinin konuşmalarından sonra Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen kürsüye gelerek veda konuşmasını yapmıştır. Bu tarihi konuşma metni şöyledir:

"Sayın Yurtdaşlarım!

Tahakkuk eden bu mesut ve mukaddes günü iyi anlayabilmemiz için biraz geriye giderek o zamanki vakayii kısaca gözden geçirmemiz hususunda müsaadenizi rica edeceğim. 1918 yılındayız: Kara günün ilk başladığı tarih. Osmanlı Hükümeti mağlûp olmuş, düşmanın kirli çizmesi aziz vatanımızı her taraftan çiğnemekte, hırpalamakta, herkes büyük bir korku ve dehşet içinde. Ordu yıpranmış, elinden silahları alınmış ve alınmakta, herkes korku ve tereddüt içinde, biri diğerine ne olacağını ve ne yapılması lâzım geldiğini soruyor. Bir kısım vatansız ve kansız kimseler düşman ordularına pişdarlık etmekte birbirleri ile yarış yapıyorlar. Hülâsa Millet inhilâl ve izmihlâl içinde. İşte bu feci ve feci olduğu kadar da korkunç olan bu vaziyet karşısında bu nurlu baş metanetini kaybetmemiş, milletini kurtuluşa ve istiklâle kavuşturmak için Şişli'deki tarihi evlerinde çareler arıyor, planlar hazırlıyordu. Başta İnönü olmak üzere çok samimi millîci olan arkadaşları ile daimi müzakere halinde... Nihayet Anadolu'ya geçmeğe karar veriliyor. 19 Mayıs 1919, Mustafa Kemal Samsun'da... Bu tarihten itibaren memleketin her tarafında teşkilat yapılması için direktifler veriyor, emirler gönderiyor. Müteakiben Erzurum ve Sivas kongreleri akdedilerek memleketin kurtuluşu çareleri hususunda yurdun her tarafına teşmil edilmek üzere mühim kararlar veriliyor. Nihayet Büyük Şef Türk'ün Kâbesi olan Ankara'da... İşte bu sıralarda vatanın her bölgesinde olduğu gibi (Eski adıyla söyleyeceğim) İskenderun Sancağı'nda da milliyetçiler vatanlarını kurtarmak için Anavatanla irtibat aramaya koyulmuştu. O sırada yani 1335 senesi Temmuzunda Gaziantep'e gidilerek mahalli Türk varlığını korumak için teşekkül eden Cemiyeti Hayriye-i İslâmiye ile temas ediliyor, maddi hiç bir müzaharet elde edilmemekle beraber yüksek bir maneviyatla Gaziantep'ten dönülüyor. Bir müddet sonra 1919'da müstevli kuvvetlere karşı amansız bir mücadeleye girişen ve bir çok fedakârlıklarla memleketi kurtaran Kahraman Maraş'a gidilerek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile temas ediliyor. Dönüşte gizli tertibat ile meşgul olunurken, halen süvari alay komutanı bulunan "Polat Paşa" namı müstearı ile Kilis ve havalisine Kuvve-i Millîye Komutanı olarak gönderilen Yüzbaşı Kâmil ile Kürt Dağı'nın Meydanki köyünde 336 Şubatında görüşüldükten sonra talimat alınarak avdet ediliyor. Hazırlıkla uğraşılırken düşman işgalinde bulunan memleketlerini kurtarmak için mücadele eden Gaziantep'e hem bir tereddüdü izale, hem de denize düşen bir damla su kabilinde naçiz bir muavenet olmak üzere 336 Nisanında bir müfreze ile gidilip Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile temas edildikten sonra Gaziantep'in müdafaasına memuren Ankara'dan gönderilen ve Antep'in bir buçuk saat şimalindeki Sam köyünde bulunan Binbaşı Ali Bey'le görüşülerek köyde tesis edilen askeri mıntıkadan Büyük Atatürk'e maruzatta bulunulmuştur. Bu telgrafa gelen cevapta Gaziantep'in dahilî müdafaa komutanı, şimdi Askeri Şura'da temyiz azası Albay Recep vasıtası ile şu emir alınıyor: "Mıntıkanız Misak-ı Millî dahilindedir. Maraş'ta bulunan İkinci Kolordu ile münasebet tesis ederek çalışılması." Bu ilk emir ve müjdeyi sevinçle alan Hataylılar derhal memleketlerine dönerek millîci kuvvetlere büyük kurtarıcının emirlerini

tebliğ ile mücadeleye fiilen başladılar. 336 Eylülünde Maraş'tan gönderilen Kuvve-i Millîye Komutanı Binbaşı Kadri, Hakkı Dede, Eşref ve diğer arkadaşlarla birlikte Gümüşoluk'a geliniyor, bir kaç gün sonra da Beylan harekâtı yapılıyor. Bir müddet sonra Bedri beylerle Kuseyr ve daha sonra da Kürt Dağı harekâtı yapılmıştır ki kurtuluş güneşinin ilk kıvılcımları olan bu muzafferiyetlerle bugün her Hataylı müftehirdir. Orta Anadolu'da şahlanan millî varlığın teşkil ettiği Türk hükümetinin muzaffer başbuğu bütün bir husumet dünyası ile mücadele ederken o müşkül anlarda bile o zamanki düşmanımız, bugün çok yakın dostumuz ve müttefikimiz bulunan dost Fransa'ya 1921 Ankara İtilafnamesi ile bura Türklüğünün millî bir idareye tabii tutulmasını kabul ettirdi. 1921 anlaşması ile tebarüz eden bu havalideki Türk varlığı muahedenin bahşettiği haklarını talepten bir an fariğ olmamıştır.

Aziz hemşerilerim!..

Biz kurtulacağımıza ve bu mukaddes günün behemehal tahakkuk edeceğine Ebedi Şefin Adana'daki tarihi vaatlerinden beri en kati bir imanla inanmış ve hep birlikte mücadeleye devam etmişizdir. Atamızın meşhur sözünü bilmeyen hiçbir Türk çocuğu bulunmadığını bildiğim halde bunu burada yüksek huzurunuzda bir kere daha tekrar etmeği yerinde buluyorum: "Kırk asırlık Türk Yurdu düşman elinde kalamaz"... Bu ana kadar fiilî mücadele halinde bulunan millîci kuvvetler Anavatanın emri üzerine silahlı mücadeleyi terk ederek siyasi mücadeleye girmişlerdir. Bu siyasi mücadele ölmez Ata'nın burası hakkında Büyük Millet Meclisi'nde söylediği tarihi nutuklarına kadar gayri resmi bir surette devam etmiştir. Bu nutuk Hatay için bir dönüm noktası, Anavatana ilhak ve iltihak edilmenin başlangıcı idi. Ebedi Şef'in Meclisteki büyük nutuklarından sonra millî davayı tahakkuk ettirmek için herkesin bildiği veçhile Hatay'ın hududuna en yakın, bir iş görebilmek hususunda en elverişli olan Dörtyol'da Hatay Erginlik Cemiyeti'nin bir şubesi açılmış ve bütün işler Hatay Erginlik Cemiyeti ve dahilindeki Halk Partisi tarafından idare edilmeğe başlamıştır. Bu münasebetle Dörtyol halkının davamız için gösterdiği feragat ve fedakârlığı ve Anavatanla Hatay arasında köprü vazifesini gören "Karayılanlı"ları burada zikretmeyi bir borç bilir ve kendilerine teşekkür ederim. Bu vaziyet kahraman ordumuzun Hatay'a ayak bastığı tarihî an, 5 Temmuza kadar devam etmiştir. Şanlı ordumuzun Hatay'a girdiği o tarihi gün Hatay tarihinin en büyük ve en mesut günü olarak ebediyen anılacaktır. Bu tarihten sonra Hatay'da hükümet teşkilatı yapılmağa başlanmıştır ki, bu karışık intikal devresinde devletin ve Türk kuvvetleri kumanda heyeti ile fevkalâde murahhaslık ve konsoloslarımızın dürüst ve hüsnü hareketleri Hatay'da yaşayan hemen herkesi yeni idareye ısındırmış ve sevindirmişti. Bu sayede en çetin meseleler hiç bir sızıltıya meydan verilmeden halledilmiş, en muğlâk ve karanlık işler aydınlanmıştır. Mukaddes vatanımızın ilk işgal edilmeye başladığı günden bu güne kadar Hatay'ın bir çok bölgesinde bu günü tahakkuk ettirmek için aziz canlarını feda eden kahraman evlâtlarımızı burada hürmetle ve minnetle anmayı vatani bir borç bildiğim gibi, davamızın tahakkuku için Anavatanda ve Hatay'da çalışan zevata da teşekkür ederim. Bize ağuşunu açarak sıcak yer veren, hem cinslerimize her hususta teveccüh ve yardımlarını esirgemeyen matbuatımızın büyük hizmetlerini tebarüz ettirirken kendilerine Hataylılar namına teşekkür etmeyi bir vazife telakki ederim. İşte coşkun bir sevinç içinde şimdi kutladığımız bu mesut günü yaratan Edebi Şef'in manevi huzurlarında hürmet ve minnetle eğilirken, yine bu mukaddes günü tahakkuk ettiren Millî Şef Kahraman İnönü'yü de büyük Türk dünyası asla unutmayacaktır. 24 Ağustos 938 tarihinde bir memur olarak içinize geldim. Samimi ağuşunuzda el ele vererek çalıştık. Bugün yirmi senelik idealimiz tahakkuk etti. Vazifem hitama erdiği için kıymetdar huzurunuzdan ayrılıyor isem de yine her zaman beraberiz. Cümleniz var olun aziz yurttaşlarım, hemşerilerim.

Büyük İnönü,

Gerek mukaddes şahsiyetin ve gerekse İnönü Savaşı ile başlayan ve Lozan'la büyük milletimize zafer tacını giydiren büyük eserlerin Türk tarihine altın yazılarla yazılacak ve senden sonra gelecek Türk büyükleri seni örnek alacaktır. Yaşasın Büyük Türk Milleti, yaşasın Kahraman İnönü, yaşasın yenilmez Türk Ordusu!."

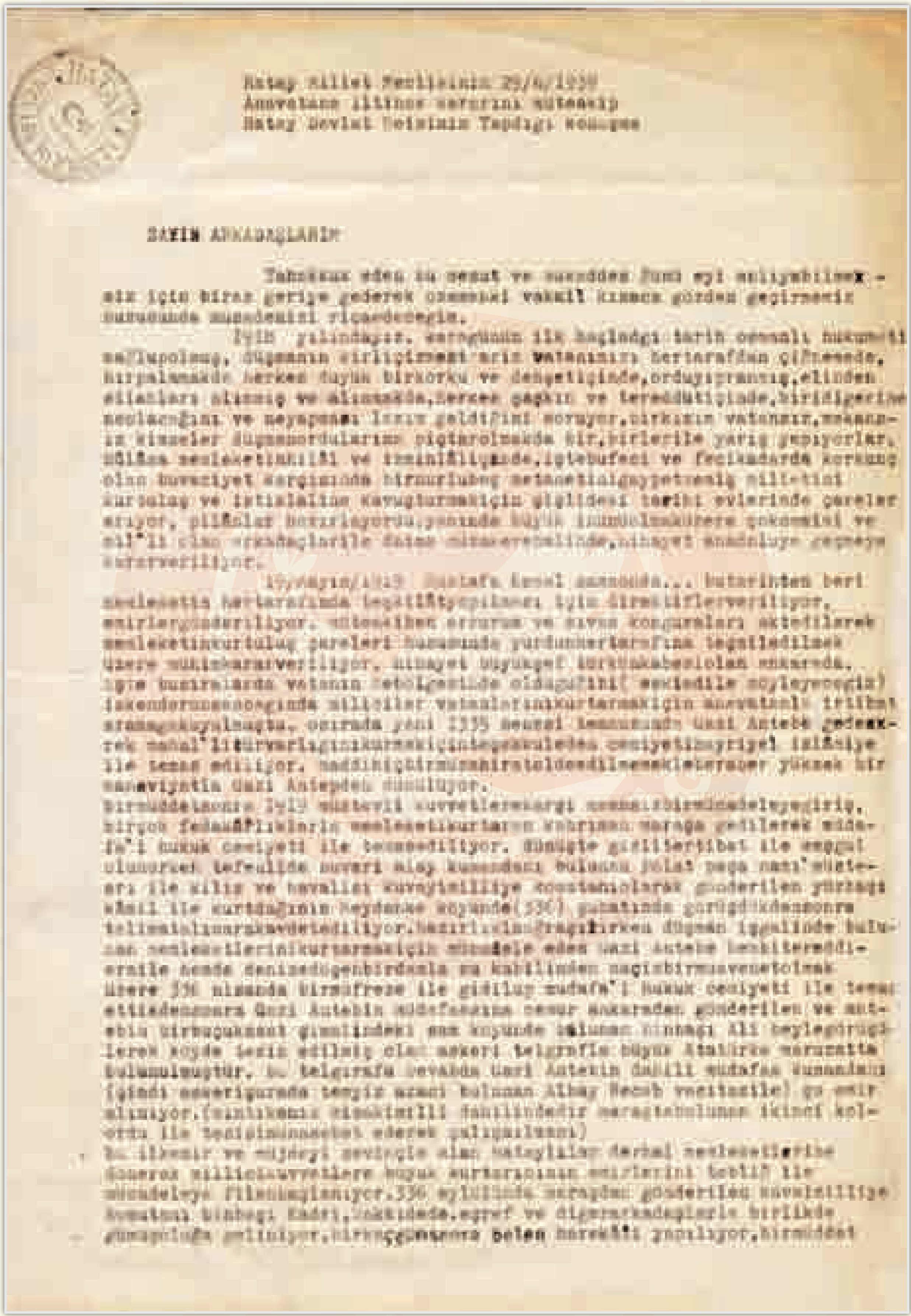
Hatay Millet Meclisinin 29/6/1939
Anavatana iltihak kararını müteakip
Hatay Devlet Reisinin Yaptığı konuşma

SAYIN ARKADAŞLARIM

Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in 29 Haziran 1939 günü Meclis'te yaptığı konuşmanın, altında kendi imzası bulunan orijinal metni.

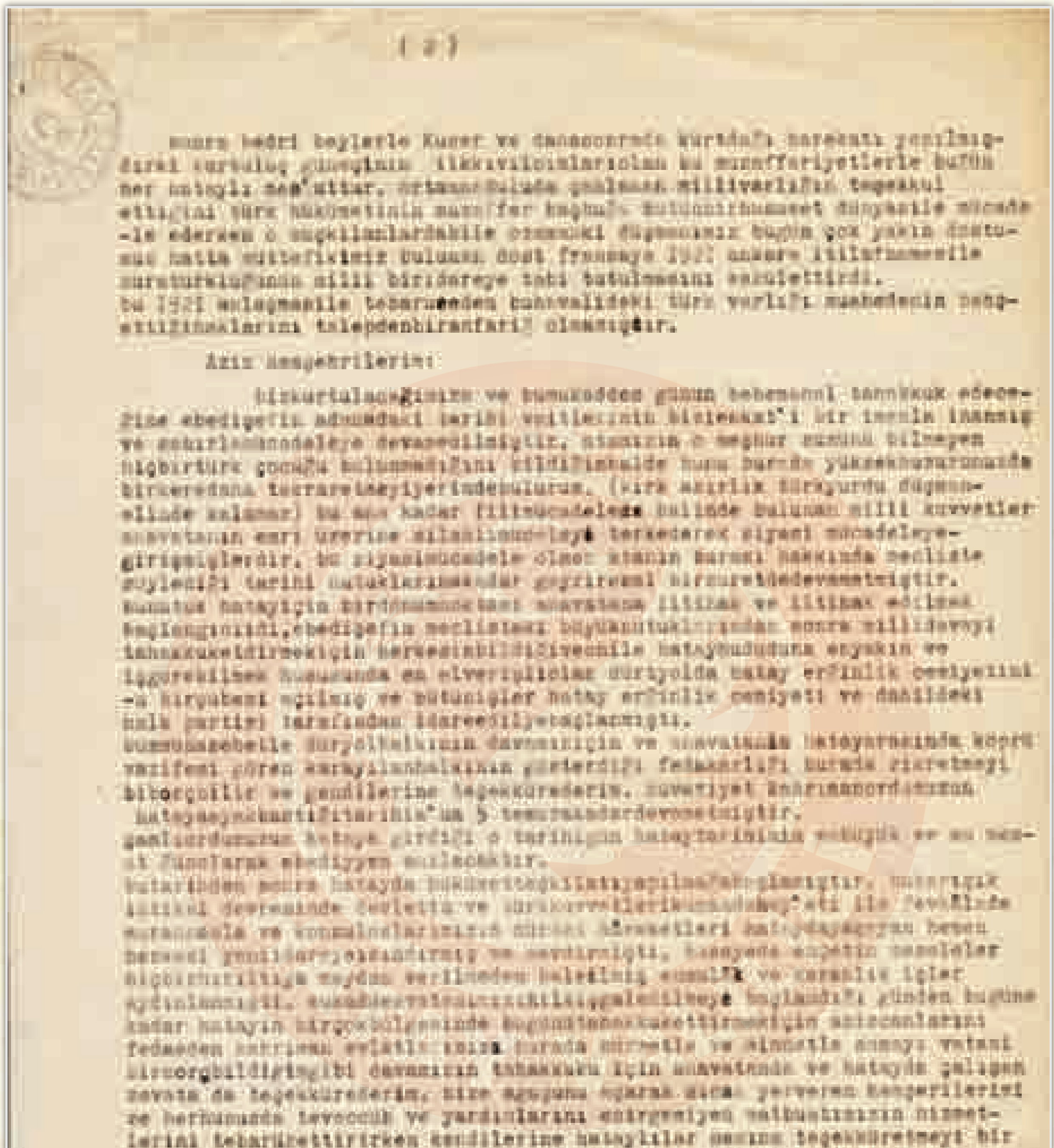

(2)

sonra bedri beylerle Kuser ve [illegible] kurtdağı harekatı yenilmış-
[illegible] kurtuluş güneşinin ilkkıvılcımlarıolan bu muzafferiyetlerle bugün
her hataylı mes'uttur. ortaanadoluda yükselen millivarlığın teşekkül
ettiğini türk hükümetinin muzaffer başbuğu [illegible] dünyasile mücade
-le ederken o [illegible] düşmanımız bugün çok yakın dostu-
muz hatta müttefikimiz bulunan dost fransaya 1921 ankara itilafnamesile
[illegible] milli biridareye tabi tutulmasını [illegible].
bu 1921 anlaşmasile [illegible] türk varlığı muahedenin [illegible]
[illegible] talepdenbiranfariğ olmamıştır.

Aziz hemşehrilerim:

[illegible] ve [illegible] günün behemehal tahakkuk edece-
ğine ebedişefin [illegible] tarihi [illegible] bir imanla inanmış
ve [illegible] devamedilmiştir. [illegible] bilmeyen
hiçbirtürk çocuğu bulunmadığını bildiğimhalde bunu burada yüksekhuzurunuzda
birkeredaha [illegible]. (kırk asırlık türkyurdu düşman
elinde kalamaz) bu ana kadar [illegible] halinde bulunan milli kuvvetler
anavatanın emri üzerine [illegible] siyasi mücadeleye
girişmişlerdir. bu siyasimücadele [illegible] mecliste
söylediği tarihi [illegible] devametmiştir.
[illegible] hatayiçin [illegible] ve [illegible] edilmek
[illegible], ebedişefin meclisteki [illegible] sonra millidavayı
[illegible] hatayhududuna [illegible] ve
[illegible] en elverişli [illegible] hatay erginlik cemiyetini
-n [illegible] açılmış ve [illegible] hatay erginlik cemiyeti ve dahildeki
halk partisi tarafından idareedilmeyebaşlanmıştı.
[illegible] ve anavatanda hatayyurdunda kopru
vazifesi gören [illegible] gösterdiği fedakarlığı burada [illegible]
bilborçbilir ve kendilerine teşekkürederim. [illegible]
hatayaşirketi [illegible] 5 temmuza kadar devametmiştir.
[illegible] hataya girdiği o tarihi gün hatay tarihinin [illegible] ve [illegible]
-ıt [illegible] ebediyyen [illegible].
[illegible] sonra hatayda [illegible]. [illegible]
[illegible] ve [illegible] ile [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ve [illegible] işler
[illegible] bugüne
kadar hatayın [illegible]
fedaeden [illegible] burada hürmetle ve minnetle [illegible] vatani
[illegible] davamızın tahakkuku için anavatanda ve hatayda çalışan
[illegible] da teşekkürederim. [illegible] hemşerilerimizi
ve herhususda [illegible] ve yardımlarını [illegible] hizmet-
lerini [illegible] kendilerine hataylılar namına teşekküretmeyi bir
vazifebilmişizdir. işte [illegible] içinde [illegible]
[illegible] ebediyefin manevi huzurunda hürmetle ve minnetle [illegible]
24/eylul/938 tarihinde [illegible]
el, [illegible] bugün 20 senelik ideal tahakkukeitti. [illegible]
[illegible] huzurunuzdan ayrılıyor [illegible] yine beraberiz.
[illegible] aziz yurtdaşlarım, muhteremhemşerilerim.

sürekli ve şiddetli [illegible].

Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen, Meclis'in son toplantısına gelirken.

Onun konuşması bitip kürsüden inince kürsüye Meclis başkanı Abdülgani Türkmen çıkarak Hatay Millet Meclisinin son konuşmasını yaptı. Meclis Başkanının son ve kısa konuşması şöyledir:

"Muhterem arkadaşlarım;

Bugünkü fevkalâde toplantımızla Meclisimiz en şerefli vazifesini yapmış, Hatay'ın kopmaz bir parça olarak Anavatana kavuştuğuna ittifakla karar vermiştir. Bu isabetli kararınızdan dolayı hepinizi sevgi ve saygı ile selâmlar ve tebrik ederim.

Arkadaşlarım;

Hatay Millet Meclisi bütün çalışmalarında Anavatana en sadık duygularla mütehassis olmuş, Ebedi Şef Atatürk'ün gösterdiği yol üzerinde ve Millî Şef İsmet İnönü'nün yüksek arzuları dahilinde hareket etmiştir. Bu bizim için unutulmaz şeref hatıralarıdır. Hatay'ı kurtaran büyüklerimize en derin şükran, minnet ve tazimlerimi ifade etmekle mesudum." Arkasından da " Tarihi Vazifesini İkmal Eden Hatay Millet Meclisi'ni dağıtıyorum ve kabulünü reye koyuyorum" diyerek Hatay meclisinin varlığına son vermişti.

Hatay Başbakanı Abdurrahman Melek, Meclis'in son toplantısına gelirken.

Hatay Başbakanı Dr. Abdurrahman Melek irticalen yaptığı kısa veda konuşmasını, Hatay Devleti'ni tarihe emanet eden şu cümlesiyle bitirir:

"Artık biz susalım, tarih konuşsun!"

Bu sözlerden sonra Hatay Devleti resmen ve fiilen sona ermiştir. Milletvekilleri ve davetliler meclis binasını terk etmeye ve meclis önünde toplanmaya başlamıştır. Heyecan ve gözyaşları arasında Hatay bayrağı indirilirken İstiklal Marşı eşliğinde Türk Bayrağı göndere çekilmiştir. Bu mutlu sondan sonra meclis önündeki kalabalık yavaş yavaş dağılmıştır. Böylece kısa ömürlü de olsa tarihe Türklerin kurduğu devletlerden birisi olarak geçen Hatay Devleti insanlığın hafızası olan tarihte yerini almış oluyordu.

29 Haziran 1939 - Saat 17:50
Abdurrahman Melek, Hatay Meclisi'nde yankılanan son sözler olan "Artık biz susalım, tarih konuşsun" dediğinde saat 17:35'tir. Bundan 15 dakika sonra saat 17:50'de Hatay Bayrağı Meclis Binası'ndan indirilmiş, yerine, heyecan ve gözyaşları içinde, İstiklal Marşı eşliğinde Türk Bayrağı çekilmiştir.
29 Haziran 1939 günü saat 17:50, tarihe, Türklerin kurduğu devletlerden biri olarak geçen Hatay Devleti'nin sona erdiği an olarak geçmiştir.

Cuma 30 Haziran 1939

HATAY

İSKENDERON'DA ÇIKAR GÜRDELİK SİYASİ GAZETE

Nasi Genç

Sayı 630 – 201 Yıl 13 – 1 Sayısı 2 Kuruş

HATAY DEVLETİ TARİHE MAL OLDU

Yirmi yıldır hasretiyle yandığımız Türkiye Cumhuriyeti idaresinin halaskâr ağuşuna kavuştuk

Dün son toplantısını yapan Hatay Millet Meclisi, Anavatana kavuşmamızı bir kararla tesbit ederek kendisinden beklenen tarihi vazifeyi ikmal etti

ANTAKYA, BU MÜNASEBETLE MİLLÎ HEYECANININ MISİLSİZ SEVİNÇ TEZAHÜRATİLE COŞUP TAŞDI

HATAY MECLİSİ

Dün son ve tarihî toplantısını yaparak kendisini ve Hatay devletı adı verilen muvakkat millî idareyi anavatanın sıcak kucagına tevdii etti

Celse açılıyor

Yüksek riyasete

Fevkalâde Murahhas

B. Cevat Açık Alın'ın Gazetemize Mühim Beyanatı

"Hatay Devlet ve Hükûmeti bu suretle tarihin Altun yazılarla kayt edeceği eskilerine geçtikten sonra Hatay Anavatanın bir vilâyeti olacaktır..

Hükûmet işlerini Fevkalâde murahhas deruhde etti

Fevkalâde murahhasın ziyafeti

MİLLÎ ŞEF

Hatayı şereflendireceklermi?

ŞANLI BAYRAGIMIZ

HATAYIN HER TARAFINA ÇEKİLDİ

Valimiz ne vakıt gelecek?

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

İKİSİ

Yakında başlıyoruz

HATAY DEVLETİ TARİHE KARIŞTI

Hatay Meclisi tezahürat arasında kendisini feshetti

Hatay Vilâyetimiz bayram yapıyor

Hatay bayrakları indirildi

her tarafa Türk bayrağı çekildi

Hatay Meclisinin son tarihi celsesi

Donanma ve

Lord Halifaks mühim bir nutuk verdi

Yapacağımız ilk iş: taaruza karşı koymak

Yeni bir taarruz takdirinde

Hatay'ın ilhakı

Lâyiha Meclis'te bugün konuşuluyor

Hatay anlaşmasının metnini neşrediyoruz

Ankara'da dünkü sel

III - HATAY DEVLETİ'NİN TÜRKİYE'YE KATILMASININ YANKILARI

Türkiye'deki Yankıları:

Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı Türkiye tarafından hiç şüphesiz memnuniyet ve sevinçle karşılanmıştır. Türk kamuoyu ve basını başından beri Türk tezinin haklılığı konusunda hem fikirdi. Hükümetin bazı dengeleri ve hukuk kurallarını dikkate alarak attığı temkinli adımlar bile tenkit edilmişti. Türk basını son gelişmeler üzerine Türk-İngiliz ve Fransız dostluğunu öne çıkarıyordu. Fransa ile Türkiye arasında antlaşmanın imzalandığı gün Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Dr. Refik Saydam'a tebrik ve takdir telgrafı göndermiştir. İnönü'nün telgrafı aynen şöyledir: "Hatay'ın anavatana iltihakını ahden ifade eden mukaveleyi imza etmeye muvaffak olduğu için Cumhuriyet Hükümetini hararetle tebrik ederim. Milletlerarası sulh ve emniyet teminatını, Milli Şeref ve menfaatle birleştirmek gibi sağlam bir siyaset sayesinde Reislik ettiğiniz değerli hükümet Büyük Milletimizin halis takdirine hak kazanmıştır." Görüldüğü gibi devletin başındaki en yetkiliden, en aşağıdakine kadar herkes bu hadiseye sevinmiştir.

Suriye'deki Yankıları:

Hatay'ın Türkiye'ye katılması Suriye'de büyük tepki ile karşılandı. Meclis Başkanı ve yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen Nasuh El Buhari Fransız Meclisine ve Milletler Cemiyetine protesto telgrafı çektiler. Türkiye Cumhuriyeti Emniyet Genel Müdürlüğü, Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı üzerine Suriyelilerin gösterdiği tepkileri tespit etmiştir. Tespitlerini raporlar halinde ilgili devlet kurumlarına göndermiştir. Suriye'deki parti ve cemiyetlerin hadiseye bakışları şu şekilde tespit edilmiştir:

Kitle-i Vataniye Partisi, Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı anlaşmasının imzalanması üzerine bir beyanname yayınlayarak olayı protesto etmiştir. Aynı parti protestosunu 30 Haziran Cuma günü bütün camilerde bu mevzu hakkında aleyhte hutbeler okunmasını isteyerek sürdürmek istemiştir. Ancak Şam, Halep gibi yerlerde bu tür siyasi faaliyetlere Fransızlar müsaade etmemiştir. Parti maksadını Deyr-i zor, Hama ve Humus'ta gerçekleştirebilmiştir. Bu parti aynı maksatla yakında bir kongre toplayarak hem Fransızların Suriye'de uygulamaya başladıkları yeni yönetim tarzını, hem de Sancak meselesini görüşmeyi planlamaktadır.

Şehbender Partisi konu ile alakalı henüz bir beyanname yayınlamamıştır. Ancak bunların yayın organı olan Elnidal ve Eleyyam gazeteleri Hatay ile ilgili çok ateşli makaleler yayınlamışlardır. Ancak bunların tepkileri, bu meselede suçlu gördükleri Vatani Partisi'nedir. Bir bakıma Hatay meselesi Suriye siyasi partilerini birbirine düşürmüştür.

Usbetü'l-amelül Kavmi Partisi hadiseyi duyar duymaz toplanmış ve protestoya karar vermiştir. İlk iş olarak da Milletler Cemiyeti'ne şu telgrafı çekmişlerdir: "Dünya ajanslarının haber verdiğine göre Fransa ile Türkiye arasında Sancağın Türkiye'ye ilhakı ve onun topraklarından bir cüz addedilmesi kararlaştırılmıştır. Fransa'nın asırlardan beri Arapların olan bu toprağı tek başına yabancı bir devlete terk etmesini anlayamıyoruz. Yüksek Milletler Cemiyeti'nin göndermiş olduğu komisyonun da şahadet ettiği veçhile bu mıntıkanın dörtte üçü Arap'tır. Fransa, Milletler Cemiyeti'nin memuru olarak onun namına Suriye vesayetini ifa suretinde burasını gayri meşru olarak tasarruf etmek istiyorsa bu sıfatla uhdesinde bulunan bilcümle hukukun ref'i icap eder. Usbetü'l-amelül Kavmi bu açık iddiasını ileri sürerek Arap vatanının bir parçası olan İskenderun'un haksızlıktan korunmasını Milletler Cemiyeti'nden ve Fransız Parlamentosu'ndan rica eder."

El-şebibetü'l vataniye. Demir gömlekliler cemiyetinin bakayası olan El-şebibetü'l vataniye cemiyeti de toplanarak hadiseyi protestoya karar vermiş ve yüksek komisere çektiği bir telgrafla teessüflerini bildirmiştir.

Suriye Meclisi Mebusan'ı da hadiseyi ret ve protesto etmiş ve Reis Faruk el Huri vasıtasıyla şu telgrafı çekmiştir: " Suriye Mebusan meclisi Fransa'nın yabancı bir devletle Suriye arazisinin bir cüzü olan Arap İskenderun'u bu devletin arazisine ilhak etmeye matuf olarak akdettiği muahedeyi protesto eder. Meclis Milletler Cemiyeti tarafından Fransa'ya emanet edilmiş olan bir toprak parçasında vukua gelen bu faciayı protesto etmekle beraber tekmil vatani haklarını muhafaza eder ve hukuku düvel namına ve Suriyelilerin hukukunun muhafazası için akit olunan işbu muahedenin tasdik edilmemesini talep etmektedir. İşbu ricamızın Fransız Parlamentosuna ve Milletler Cemiyeti'ne bildirilmesini dilerim." Şam mebusu Fahri el Barudi kitlenin yayın organı olan El Mektebü'l Arabiye vasıtasıyla sancak hakkında yeni bir risale neşretmiş, burada Arap Alsas loren'i olan Sancak'ın Araplar tarafından geri alınacağını bildirerek Fransızlara da hücum etmiştir. Bu eser daha matbaada iken Fransız Emniyeti tarafından toplattırılmıştır. Bundan başka Suriye'deki komünistlerin de ilhakı protesto eden beyannameleri Fransızlar tarafından toplattırılmıştır. Sancak Menkubini Cemiyeti de bir telgrafla hadiseyi protesto etmiştir.

Ermenilerin tepkisi:

Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı üzerine başta Ermeniler olmak üzere diğer Türkiye düşmanları bir taraftan Fransızlar aleyhine yayınlar yaparken diğer taraftan da Arapları Türkiye aleyhine kışkırtmaya başlamışlardır. Ermenileri teselli etmek, moral vermek için Türkiye'yi kötüleyen, Fransızları suçlayan iddialar ortaya atmışlardır. Bu çevrelerin iddialarına göre "Türk-Fransız Antlaşması Türklerin istediği şekilde sonuçlanmamıştır. Türkiye zayıf, kuvvetsiz bir devlettir. Harp vasıtaları çürüktür. Beş yüz uçağı vardır. Ama üç yüzü işe yaramaz. Bir Tahran seyahatini bile beceremediler. İtalya tehlikesi karşısında Türkiye Hatay'ı almak değil, Kilikya'yı bile vermeye razı olacaktı. Türkiye denize düşmüş vaziyette idi. Almanlarla birleşse Alman himayesine girecekti. İtalyanlarla birleşse üste Batı Anadolu'yu vermesi lazımdı. Tarafsız kalsa her devlet ona saldıracaktı." Yine bu çevrelerin iddialarına göre "Türkiye bu vaziyette iken demokrat devletler onu hem batmaktan kurtardılar, hem de yeni elbiseler ve cep harçlıkları hediye ettiler. Zaten Fransa böyledir. Yunanlılar Ankara'yı alacaklarken Kilikya'yı Türklere vermişlerdi. Şimdi de Hatay'ı verdiler. Yarın bir harp olsa Suriye ve Irak'ı da Türkler vereceklerdir." Bu şekilde Ermeni ve Arap kamuoyunu canlı tutmaya çalışmışlardır. Yine Fransa'nın politikalarını irdeleyerek bir bakıma Türk kamuoyunu da etkilemeye çalışmaktan da geri kalmamışlardır. İddialarına göre "bu işten Fransızlar kazançlı çıkmıştır. Hatay'ı vererek Araplarla yüz yüze getirerek Türkiye'deki rezaletleri onlara gösterdiler. Ki Türkleri sevenler bile onların barbar bir milletin nizamsız hükümetinden başka bir şey olmadığını gördüler. Türklerle Rusların arasını açtılar. Sadâbâd Paktı devletlerini korkuya düşürdüler. Bu devletler Türkiye'nin Arabistan üzerinde kötü niyet beslediğini görmeye başladılar. Türkiye'yi kuvvetlendirmek suretiyle Türklerin Arabistan'daki durumunu sarsmaya muvaffak oldular. Bir harp çıktığında İtalyan hücumuna ilk

maruz kalacak yer Hatay'dır. Fransız genelkurmayı bunu bildiği için Hatay'ı Türklere vermek suretiyle Doğuda olacak harbin yükünü Türklerin üzerine yüklemiş oldular." Görüldüğü gibi asılsız, çarpıtılmış, dünya gerçekleri ile uyuşmayan ama Türkleri sevmeyenlerle, Türkiye'deki muhaliflerin hoşuna gidecek iddialar ileri sürerek Türkiye aleyhtarlığına devam etmişlerdir.

Diğer taraftan komiteci Ermeniler, Ermeni göçünü de teşvik etmek suretiyle Türkiye'yi sıkıntıya sokmayı planlamışlardır. Göç edenlerin sayısını arttırmak suretiyle "Türk mezalimine karşı protesto mahiyetinde" anlaşılmasını istemektedirler. Göçen Ermenilerin dörtte biri zengin olanlar, bir kısmı da sanatları revaçta olanlardır. Ermeniler Lazkiye, Halep ve Beyrut'a gitmekte ve buradaki Ermenileri İskan Cemiyetleri onlarla ilgilenmektedir. İşsiz olanlara günlük 4 Frank ücret, kalacakları yer ve sağlık malzemesi yardımı yapmaktadırlar. Sancak'tan göç eden Ermeniler, gittikleri yerlerde Türklerden çok zulüm gördüklerini, katledilecek olanların evlerinin işaretlendiğini, Cebeli Musa Ermenileri direnmeye karar verdilerse de Beyrut'tan aldıkları talimatla göçmeye karar verdiklerini, mallarını yok pahasına sattıklarını, aldıkları paraların da geri ellerinden alındığını anlatarak propaganda yapmışlardır. Hatay Valisi bu gelişmeler üzerine "herkese eşit muamele yapılacağı" şeklinde beyanat vererek menfi propagandanın önüne kısmen geçebilmiştir. Bunun üzerine Ermenilerden bir kısmı da "Türkiye Hatay devleti diye bir hükümet kurmaktansa doğrudan doğruya burasını işgal etmiş olsaydı bir sene zarfında birçok yenilikler vücuda getirilmiş ve unsurlar arasındaki fesat ve ayrılığa meydan verilmemiş olurdu. Bugünkü göç faciası olmazdı" diye hayıflanmaktadırlar.

İtalya'nın tepkisi:

İtalya Hükümeti 10 Temmuz 1939'da Fransa'ya bir nota vermiştir. Notada 1920 San Remo Konferansı Devletleri'nden biri olarak kendisine haber verilmeden yapılan anlaşmanın doğru olmadığını ileri sürerek protesto etmiştir. Fransa cevabi notasında yapılan antlaşmanın 1921 Ankara Antlaşması'nın tabii bir sonucu olduğunu bildirmiştir. Hatta Hatay'ın Türkiye'ye verilmesinin Türkiye-Suriye ilişkilerine faydalı olacağını ifade etmiştir. İtalyan hükümeti yanlısı gazeteler Fransa'yı suçlayarak, mandası altındaki bir toprağı Türkiye'ye vererek uluslararası hukuku çiğnediğini yazdılar. Bu gazeteler bir taraftan Türkiye'ye gözdağı verirken, diğer taraftan Suriyelileri ve Arapları kışkırtmaya devam ediyorlardı.

Almanya'nın tepkisi:

Türk-İngiliz yakınlaşmasını önleyemeyen Almanya, politikasını Mayıs'tan itibaren Hatay meselesinin çözümünü ve Türk-Fransız işbirliği deklarasyonunu geciktirmek üzerine kuracaktı. Bu gelişmeleri kendilerine yönelik İngiliz komplosunun bir parçası olarak görüyorlardı.

Fransızların tepkisi:

Fransa'nın Hatay'ın ilhakına gösterdiği tepkileri iki grupta toplayabiliriz. Sağcı çevreler ve siyasetçiler Fransız hükümetini kıyasıya eleştirdiler. Fransa'nın itibarının kaybolduğu iddiası ile birlikte Musa Dağı Ermenilerinin tehlikeye atıldığını savunuyorlardı. Sol çevreler ise Hatay'ın Türkiye'ye bırakılmasını normal karşılıyor ve o günkü şartların icabı olarak değerlendiriyorlardı.

İngiltere'nin tepkisi:

Hatay'ın Türkiye'ye verilmesi İngiltere'de genel olarak iyi karşılanmıştır. Ancak nüfuz alanındaki Arap kamuoyunu tatmin etmek için Hatay'a uluslararası hukuk çerçevesi dışında çözüm bulunmasının meşru olamayacağına dikkat çektiler.

Belli başlı devletlerin dışında Romanya, Bulgaristan gibi devletler o zamanki dünyanın kutuplaşmasına paralel olarak kimin tarafını tutuyorlarsa ona göre bir siyaset takip ediyorlardı. ABD bu meseleye pek karışmamış, sadece bölgedeki menfaatleri ve arkeolojik kazılar için Fransa'dan güvence istemiştir.

1930'ların sonunda Antakya.

IV - KATILMA KARARININ ARDINDAN YAŞANAN GELİŞMELER

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Hatay'ın daha anavatana katılma antlaşması yapılmadan evvel tedbirlerini almıştır. Hatay'ın ilhakı halinde iç işleri, dış işleri, gümrük, maliye, sınır, inzibat işleri gibi hususları halletmek üzere ilgili bakanlık temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur.

Hatay'ın anavatana katılması için Ankara ile irtibatlı olarak çalışan ve görevini yerine getiren eski Devlet Başkanı Tayfur Sökmen ve eski Başbakan Abdurrahman Melek 2 Temmuz 1939'da Hatay'dan ayrıldılar.

7 Temmuz 1939'da, 3711 sayılı "Hatay Vilayeti Kurulmasına Dair Kanun" ile vilayet merkezi Antakya olan Hatay Vilayeti kuruldu. Seyhan'dan Dörtyol kazası, Gazi Antep'ten İslahiye'ye bağlı Hassa nahiyesi alınarak Hatay'a kaza olarak bağlandı. Türkiye Cumhuriyeti, Fransızların Suriye ve Lübnan Bankası, Reji İdaresi, Elektrik Şirketi, İskenderun Liman Şirketi gibi kuruluşlarını bütün mal varlıklarıyla satın aldı.

Hatay Devleti vatandaşlarının Türkiye veya Suriye uyruklarından birini seçmeleri için süre tanındı. Suriye'nin veya başka bir devletin uyruğuna geçenler göç ettiler. Suriye ve Türkiye temsilcilerinden oluşan ortak sınır komisyonu bugünkü sınırı belirledi.

Türkiye Cumhuriyeti Emniyet Genel Müdürü olan Şükrü Sökmensüer Hatay Valisi olarak tayin edildi. Yeni valinin 18 Temmuz'da Hatay'a gelmesinin ardından 19 Temmuz'da Fevkalâde Murahhas Ortaelçi Cevat Açıkalın ise Hatay'dan ayrıldı.

Bundan sonra Fransız askeri 23 Temmuz 1939'a kadar burayı terk edecekti. Nitekim 23 Temmuz sabahı Hatay'da kalan son Fransız birliği de kışladan ayrıldı.

Ortak olarak hazırlanan programa göre sabah saat 07.30'da Fransız Bayrağı indirilerek yerine İstiklal Marşı eşliğinde Türk Bayrağı kışlaya çekildi.

Böylece anavatana katılma işlemlerinin son safhası da bitmişti.

5 Temmuz 1939

Türk Askerinin Hatay'a Girişinin 1. Yıldönümü Kutlamaları

Türk Askerinin Hatay'a Girişinin Birinci Yıldönümü Kutlamaları büyük bir coşkuyla gerçekleştirilmişti.

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Yarın SİNEMA Sayfamız

Türk askerinin girişinin yıldönümü münasebetiyle

Hatay'da eşsiz bir tören yapıldı

Parti Başkanlıkları Valiliklerden ayrıldı

Yeni nizamnamaya göre vilâyetlere daimî Parti müfettişleri gönderilecek

İngiliz tezgâhlarına 12.600.000 liralık vapur ısmarlanacak

Antakya'da yapılan geçit çok güzel oldu

Hatay'daki adli kanunların tatbik şekline ve ilâmların infazı tarzına ait lâyiha Meclis ruznamesine alındı

Londra'dan ayrılırken...

Meclisin dünkü toplantısında

Askerî barem ve millî piyango idaresi lâyihası

Mareşal İzmir'e geldi

Belediye Meclisi dün bir toplantı yaptı

Ankara elektrik - havagazı şirketinin muhayaası meselesi konusuldu

Elektrik ve gaz şirketlerinin muhayaası işi

İngiliz askerî heyeti gitti

Türk Askerinin Hatay'a Girişinin Birinci Yıldönümü Kutlamalarından görüntüler

Kutlamalar sırasında askerleri selamlayan Albay Şükrü Kanadlı ile Albay Collet. Hatay'a giren Türk birliklerinin komutanı Albay Ş. Kanadlı törende coşkulu bir konuşma yaptı.

Törene Türk Donanması'ndan Hamidiye Zırhlısı ile bu geminin subay ve erlerinden oluşan, beyaz üniformaları içinde yıldız gibi parlayan bahriyeliler de katıldı.

Bu önemli yıldönümünün kutlama törenleri bir şenlik havası içinde yaşanıyordu. İskenderun'da gerçekleştirilen ve pek çok Hataylı gencin katıldığı yüzme yarışları da ilgiyle izlendi.

14 Temmuz 1939

Fransa Cumhuriyet Bayramı

18 Temmuz 1939

Şükrü Sökmensüer'in ilk Vali olarak Hatay'a Gelmesi

23 Temmuz 1939 - Antakya Kışlası
Fransız Bayrağı İndirilirken Türk Bayrağı Çekiliyor...

23 Temmuz 1939, sabahın erken saatleri... Antakya Kışlası'nda dalgalanan Fransız Bayrağı'nın bu göklerde son çırpınışları. Birazdan, geldiği gibi gidecek bu topraklardan...

Neredeyse 20 yıla yaklaşan bu uzun Hatay mücadelesinin son anları... İndirilirken gönderden Fransız Bayrağı, coşkuyla kabarıyor Hataylıların gönlünde vatan aşkı...

Bayrakla birlikte Fransız idaresi de katlanıp kaldırılmaya hazırlanılıyor tarihin tozlu raflarına

Katlanıyor... Katlanıyor...

Üç Fransız katlarken kendi bayraklarını onlarca Türk bağlıyor direğe şanlı, şerefli, beyaz ay-yıldızlı al bayrağı...

Selam dururken tüm Anadolu, yükseliyor al bayrak göklerdeki yerine,
hep durmaya alışık olduğu...

Al bayrak yükseliyor, Hatay yükseliyor...

Al bayrak yükseliyor, Türk yükseliyor...

Çıktıkça göklere alıyor tüm Anadolu'nun vatan kokan rüzgarını ardına... Dalgalandıkça dalgalanıyor özgürce, haykırdıkça haykırıyor anlamını iyi bilene:
Ne Mutlu Türküm Diyene...

... ve bir kez daha varıyor o bildiği, alıştığı yere: Her zaman en göklere...

T.C. HATAY VALİLİĞİ

HATAY

23 Temmuz sabahındanberi Hatay ufuklarında yalnız Albayrağımız dalgalanıyor

20 yıllık bir hasretten sonra kavuştuğumuz bu şanlı ve şerefli bayrak altında artık bizde insan gibi yaşıyacağız

Kurtuluş Bayramı

Yüzme müsabakaları

... ve o gün, o tertemiz 23 Temmuz sabahı, genci-yaşlısı, askeri-halkı, hıristiyanı-müslümanı, tüm Hataylılar, tüm Anadolu insanı, bir kez daha dikiyor gözünü bayrağının salındığı yere, ebedi hedefine, hep ileriye, hep yükseğe, hep o masmavi Anadolu göğüne...

23 Temmuz 1939

Fransız Askerinin Antakya'yı, Hatay'ı, Türkiye'yi Terk Edişi...

20 yılı aşkın süren Fransız 'misafirliği'nin son anları... General Monnet ve Albay Collet başta olmak üzere diğer askeri yetkililer, Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer ve Albay Şükrü Kanadlı eşliğinde, son tören için tören alanına gidiyorlar.

Albay Şükrü Kanadlı ve diğer Türk yetkililerin yüzleri gülerken Fransız General Monnet, kalan sayılı dakikalarda, yüzünde eksik bir gülümsemeyle etrafına son kez bakıyor.

Kendilerini belki de gerçekten Hatay'ın sahibi saydıkları yaklaşık 20 yılın ardından, Albay Şükrü Kanadlı bu toprakların gerçek sahipleri adına Fransızları dostça bir gülümsemeyle uğurlarken General Monnet de Albay Collet de bu gerçeği anlamış görünüyor.

Son kez çalınan marşların ardından, kışlayı Türk birliklerine teslim eden Fransız Antakya'yı bölük bölük terkediyorlar.

Pek çoğu sömürge altındaki ülkelerden gelme farklı milletlerden Fransız askerleri Antakya'yı terkederken Hatay halkı hiçbir taşkınlık göstermeden, coşku ve gururla bu tarihi ana şahitlik ediyor.

Piyade ve süvari birliklerinden sonra motorize Fransız birlikleri de Antakya'yı terk ederken bir Fransız subayı Türk askerlerini selamlayarak Anadolu'yu terkediyor.

... ve kahraman Türk askeri... Son Fransızlar da ayrılana kadar tören alanında bekleyen Türk askeri, bu uğurlamanın ardından, kendisine teslim edilen kışlasına, bir daha hiçbir zaman hiçbir güce teslim etmeyeceği evine dönüyor...

Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen.

V - HATAY DAVASINDA YER ALAN BAZI ÖNEMLİ ŞAHSİYETLERİN KISA HAYAT HİKÂYELERİ

A. Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen

İskenderunlu valilikten emekli Mustafa Şevki Paşa'nın oğludur. Annesi Şayan Hanım'dır. 1892 yılında Antep'te doğmuştur. Hakkı ve Gülizar çiftinin kızları Medine Hanım ile evlenmiştir. İlk ve Rüştiye tahsilini Hatay'da bitirmiştir. 1909'da çıkan Ermeni olayları üzerine tahsiline ara vermek mecburiyetinde kalmıştır. Bundan sonra resmi okula gitmeyip tahsiline özel olarak devam etmiştir. Bu arada 1912'de Balkan Harbi'nin çıkması üzerine savaşa "atavik (atadan gelen) bir ilgi ile gönüllü olarak" katılmıştır. Terhis edilince tekrar özel tahsiline devam etmiştir. Bu arada ağır bir hastalığa yakalandığı için askerliği tecil edilmiştir. O zamanki asker alma kuralları çerçevesinde 1916'da yaptığı Kırıkhan- Hassa yolu müteahhitliği askerliğe sayılmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında istihbarat işlerinde çalışmıştır. 1918 yılında Birinci Dünya Harbi Türkiye'nin aleyhine sonuçlanıp Fransızlar Hatay'ı işgal edince o da her Hataylı gibi Hatay Millî Mücadelesine katılmıştır. 1920'de Gaziantep'ten Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek irtibat kurmuştur. Mustafa Kemal Paşa Gaziantep Mıntıka Kumandanı Miralay Recep Bey aracılığı ile bu telgrafa cevap vermiştir. M. Kemal Paşa cevabında Maraş'ta bulunan 2. Kolordu ile münasebet kurmasını tavsiye etmiştir. Bu emir üzerine 2. Kolordu'nun emrine girerek Hatay'ın Kuseyr mıntıkasında mücadeleye katılmıştır. Daha sonra Kürt Dağı havalisinde Fransızlara karşı mücadeleye devam etmiştir. 1921 yılında 2. Kolordu'nun Sakarya Savaşı'na katılması ve silahlı mücadelenin bölgede durması üzerine Ankara'ya gitmiştir. Fransızlar ile Ankara Hükümet arasında yapılan Antlaşma gereği Hatay için kabul edilen özel yönetim kurallarına Fransızların uymaması üzerine Adana'ya yerleşerek Hataylıların kurduğu Antakya-İskenderun Muavenet-i İctimaiye Cemiyeti'nde çalışmıştır. Bu çalışmalarından dolayı Fransızlar tarafından ölüm cezasına çarptırılmıştır. Antakya, Beylan ve Kürt Dağı Kuva-i milliye ve akıncı müfrezeleri komutanlığını yapmıştır. Ankara Antlaşması'ndan sonra İskenderun, Beylan ve Reyhaniye'de bulunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri delegesi olarak 1922 yılında Ankara'ya gitmiştir. 1924-1926 yılları arasında bir süre Almanya'da kalmıştır. Cemiyet merkezi 1933'te İstanbul'a taşınınca o da İstanbul'a gitmiştir. 1934 yılına kadar Ankara ile irtibatlı olarak Hatay'ın kurtuluşu için çalışmıştır. 1934 yılında teşekkül eden Antakya ve Havalisi Yardım Birliği başkanlığı yapmıştır. Hatay meselesi ile daha yakından ilgilenebilmesi için Atatürk tarafından 1935'de Antalya'dan bağımsız milletvekili seçtirilmiştir. 8 Şubat 1935 seçimlerinde 5. dönem Antalya milletvekili seçilerek TBMM'ne girmiştir.

1938 yılında Hatay Devleti kurulurken kurulacak Cumhuriyetin başkanlığına, mazeret göstermesine rağmen, Atatürk tarafından aday gösterilmiştir. Hatay Millet Meclisi tarafından da 2 Eylül 1938 tarihinde Hatay Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiştir. Yaklaşık on aylık bir Cumhurbaşkanlığı'ndan sonra Hatay'ın Türkiye'ye katılması üzerine Ankara'ya dönmüştür. Daha sonraki 1939, 1942 ve 1946 seçimlerinde 6., 7. ve 8. dönem Antalya milletvekili olarak meclise girmiştir. Daha sonra 1950'de Hatay milletvekili olarak meclise tekrar girmiştir. 1954 seçimlerine kendi isteği ile girmeyerek İstanbul'a dönmüştür. 1954 yılına kadar TBMM'de milletvekili olarak yasama görevine devam etmiştir. İstanbul'da bulunduğu süreyi "1968 senesine kadar partiler arasında yıkıcı davranışları önlemek için dilimle ve kalemimle uğraştımsa da esaslı bir sonuç alamadım." diye özetlemektedir. Tayfur Sökmen, daha Demokrat Parti iktidara gelir gelmez Cumhuriyet Halk Partisi ile arasında başlayan sürtüşmelerden rahatsız olmuştur. Partiler arası sürtüşmenin ileride ne gibi sonuçlar doğuracağını görebilmiş bir siyasetçidir. Halk Partisi Milletvekili olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a 27 Eylül 1950 tarihinde bir mektup yazmıştır. Mektubuna "Kuvayı Milliye devrinden itibaren safında bulunup içinde yer aldığım Halk Partisinin naçiz bir üyesi olmanın fevkinde asil Türk Milleti'nin bir ferdi, mübarek vatanın sadık ve cefakeş bir evladı olmak sıfat ve bahtiyarlığıyla bir noktayı huzur-u devletlerine arzı vazife telakki ederek" diye başlamıştır. Bu girişten sonra İnönü ile Celal Bayar'ın ikili görüşmeleri sonucu partiler arası bazı tereddütlerin giderilerek güzel bir ortamın oluştuğunu ve böylece iktidar değişikliğinin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ancak Sökmen'e göre "dostça ve zevkle birkaç gün güzel hava içinde çalışıldı. Aradan birkaç gün geçtikten sonra ne oldu bilmem birden bire hava değişti. Teessüs eden dostluk bozulup husumete inkılap etti. İki taraf birbirine düşman nazarı ile bakmaya ve kötü muamele yapmaya başladı." Sökmen, Bayar'a bu ayrılığın araya meclis tatilinin de girmesiyle derinleştiğini ifade etmiştir. Bu hal ona göre "iki tarafında memleket ve millet işlerini bihakkın görmesine mani oluyor ve daha da olacaktır." Ayrıca mektubuna, "aynı zamanda bu halin devam ve cereyanı memlekette bazı kötü

ruhlu insanların ve fırsat bekleyip hasis emel besleyen komşu devletlerin ümidini de artırıp ekmeğine yağ sürteceği(süreceği) muhakkaktır". "Husumetin artıp şiddetlenmesine iki tarafın birbirinden uzak kalması ve birbirleriyle temas etmemesinin sebep ve amil olduğu kanaatindeyim." cümleleri ile devam etmektedir. Daha önceleri parti başkanları olarak İnönü ve Celal Bayar'ın araya girerek partilileri yatıştırdığını, şimdi ise Cumhurbaşkanı olarak bu görevin Bayar'da olduğu kanaatindedir. Partilerin hissî davranışları, mücadele ve münakaşaları yüzünden memleketin ve milletin başına elim bir hadise gelmesinden korktuğunu ifade ile mektubunun sonunda "acaba partiler nezdinde tavassutta bulunup hakemlik yapmanızın zamanı gelmemiş midir?" diye sormuş ve cevabını da yine kendi vermiştir. "Bendeniz ve birçok vatandaşlarca geldiği kanaatindeyiz. Mamafih takdir zat-ı devletlerinindir."

Tayfur Sökmen, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği mektuptan sonra yüz yüze görüşme imkanı da bulmuştur. Bayar'a yazdığı 16 Ekim 1950 tarihli ikinci mektubundan anlaşıldığına göre CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile de bir görüşme yapmıştır. İnönü'nün evine giderek onunla buluşmuş, Celal Bayar'a yazdığı mektubun mahiyetini ve görüşmelerini aktarmıştır. İnönü ile görüşmelerini de bu ikinci mektubunda tekrar Bayar'a yazmıştır. Sökmen'in İnönü'ye anlattığına göre, Celal Bayar "böyle bir mektubu kendiliğinden mi, yoksa bir yerden işaret alarak mı yazdın" diye sormuştur. O ise cevabında "ne bir makamdan, ne de bir kimseden teklif ve işaret almadım, sırf hadise ve vakıalardan üzülerek vicdanımın duygusu, kanaatimin ifadesi olarak yazdım" cevabını vermiştir. Yine mektuptan anlaşıldığına göre Bayar "memleketi dolaşırken partilerden gelen şikayetler olursa tetkik edip lüzum görürsem harekete geçerim" demiştir. Sökmen'in

Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen Milletvekili Bekir Sami Kunt ile.

yazdığı bu mektuplar Bayar'ın emri ile Cumhurbaşkanlığı genel katibi tarafından 20 Ekim 1950 tarihinde bir üst yazı ile Menderes'e gönderilmiştir. Burada ortaya konulan teşhis, tespit ve mütalaalardan Sökmen'in mevcut siyasi atmosferi iyi gözlediği, iyi yorumladığı anlaşılmaktadır. Bu da onun uzak görüşlü bir devlet adamı ve politikacı olduğunun göstergesidir. Zira aradan geçen on yıl gibi uzun bir zaman sonra ortaya çıkan olaylar ve iki partinin kavgasının memleketi ne hale düşürdüğünü iyi tahlil edersek Sökmen'in görüşlerinin ne kadar isabetli olduğunu teslim etmemiz gerekecektir.

Tayfur Sökmen yukarıdaki mektuplarında başka mektuplarda yazmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri de 8 Mart 1954 yılında aktif siyasetten çekildikten sonra Adnan Menderes'e yazdığı mektuptur. Bu sefer de dış politika ve dış gelişmelerle ilgili olarak başbakan ile görüşmek istemiştir. Suriye'de o sırada meydana gelen olaylar, Suriye'nin iç politikasındaki gelişmeler dolayısıyla Irak, Ürdün ve Yunan hükümetleriyle arasında çıkan siyasî gerginliklerden istifade edilebileceğini ve Suriye'nin Türkiye hakkındaki düşüncelerinin neler olduğunu, buraları çok iyi bilen eski bir mücadele ve devlet adamı sıfatıyla anlatmak için randevu talebin de bulunmuştur. Ancak mektuptan anlaşıldığına göre bu talebine beş gün beklediği halde cevap alamamıştır. Mektubu şu cümlelerle son bulmaktadır: "Beyefendi! Parti ayrılığı, fikir ve kanaat muhalefeti vatan meselelerinin görüşülmesine mani olamayacağı gibi eski dostluklara da halel getirmemesi iktiza eder. Bununla beraber görüşme isteğim vatan meselelerine ait olmayıp da şahsi ve hususi bir iş için dahi olsa idi cevap vermek icap etmez miydi? Çok üzülmüşümdür. Aynı zamanda cevap vermeyişinizi fıtrat-ı nezaketinizle de telif edemediğimizi arz eder, hürmetlerimi sunarım, Beyefendi." Mektubun son cümleleri siyasi olgunluğunu, memleket meseleleri bahis mevzu olduğunda siyasi görüş ayrılıklarını bir kenara itebildiğini, karşısındakini nasıl iyi tahlil ettiğini ve nezaketini de göstermektedir. Birkaç mektubu bile onun siyaset ve devlet adamlığını, vatanseverliğinin derecesini göstermeye yetecek evsaftadır kanaatindeyim.

Tayfur Sökmen 7 Haziran 1968 yılında Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilmiş ve bu görevi 1975'de sona ermiştir. 3 Mart 1980'de İstanbul'da vefat etmiştir. Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir. Rüştiye mezunudur. Biraz Almanca bilmektedir. Beş çocuğu ve iki manevi evladı bulunmaktadır. Bunlar Kemal Bahir, Nimet Dener, Sabiha Nedret Mursaloğlu, Cüda Semenderoğlu, Solmaz ve Mustafa Murat'tır. Ziraat ve ticaretle uğraşmıştır.

HATAY VALİLİĞİ

B. Hatay Meclis Başkanı Abdülgani Türkmen

Abdulgani Türkmen (Türkmenzade Abdulgani Ağa), aslen Konyalı olan Türkmenzade İzzet Ağa'nın oğludur. 1882 yılında Antakya'da doğdu. İlk mektebi ve rüştiyeyi Antakya'da bitirdi. 1910 yılında, Baltacı Mehmet Paşa ahfadından Selim Beyoğlu Mehmet Bey'in büyük kızı Cemile Hanım ile evlendi. Cemile Hanım'ın bir yıl sonra vefat etmesi üzerine birkaç yıl sonra Münire Hanım ile evlendi. İyi derecede Arapça bilirdi.

Abdulgani Bey, 1913 yılında Halep Vilayeti İdare Meclisi azalığına seçilmişti. Ağabeyi Ahmet Ağa, 1914 yılında Halep Mebusu seçildikten sonra Abdulgani Bey aynı yıl Halep'teki görevinden ayrılarak Ahmet Ağa'nın başkanı olduğu İttihat ve Terakki Partisi Antakya Şubesinin idare heyetinde görev aldı.

Abdulgani Bey, 1914-1918 yılları arasında aynı zamanda Antakya'da Kaza İdare Meclisi üyesi ve Ziraat Bankası Yönetim Kurulu Başkanı idi. Bu dönemde aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti Antakya Şubesi'nin İdare Heyeti azalığında bulundu.

Mondros Mütarekesi imzalanmadan üç gün önce, 27 Ekim 1918 tarihinde Antakya'da Abdülgani Bey ve önde gelen İttihatçılar, Kabaltı civarında büyük bir eve hapsedildiler ve idam cezasına çarptırıldılar. Bir Osmanlı şehri olan Antakya'da Arap Hükümeti kurulduğu haberi üzerine Belen'den gelen 41. Fırkaya bağlı askeri birlik, şehri hem anarşiden hem de tutukluları hapsedildikleri yerlerden kurtardı.

Ağustos 1921'de Antakya'da Abdülgani Türkmen'in de ortaklığıyla "Nehr-i Asi'den Elektrik İstihsali Şirketi" adında bir şirket kuruldu. 20 Ekim 1921'de Ankara İtilafnamesinin imzalanmasından sonra Antakya'nın Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlanma ümitleri vardı. Ama itilafname hükümleri gereği idari vaziyet değişti. Şirket de, bu bahaneyle Kasım ayında çalışmalarına son verdi.

1932 yılı başında İskenderun Sancağı İdare Meclisi üyeliğine seçilmiş, ancak Abdurrahman

Abdülgani Türkmen (soldan üçüncü) Samih Azmi Ezer'le (soldan dördüncü) birlikte tren istasyonunda.

Melek ile birlikte Sancak Meclisi'nin yetkilerini ve haklarını savundukları için, iki yıl sonra 1934 yılı ortalarında görevleri sona erdirilmiştir.

1936-37 yıllarında İskenderun Sancağı'nda (Hatay) Türkiye adına kurtuluş mücadelesini sürdürme görevini üstlendi. Baba evi olan konağı bu işe tahsis etti ve önce Hatay Halk Mümessilleri Heyeti Reisliği görevinde bulundu.

Hatay Millet Meclisi, 2 Eylül 1938 sabah saatlerinde Antakya'da ilk toplantılar için tahsis edilen Gündüz Sineması'nda toplandı. Meclisin ilk oturumunu en yaşlı aza sıfatıyla Hacı Mehmet Adalı açtı. Daha sonra Abdulgani Türkmen, ittifakla ve alkışlar arasında Meclis Başkanlığına seçildi.

Hatay Devleti'nin kurulduğu 2 Eylül 1938 tarihinden, sona erdiği 29 Haziran 1939 tarihine kadar 10 ay Hatay Devleti Millet Meclisi Reisliği yaptı. İlk gün Hatay Devleti'nin kurulduğunu nasıl ilan ettiyse, o gün de Hatay Devleti'nin sona erdiğini ve Türkiye'ye katıldığını Türk ve Dünya kamuoyuna o ilan etti.

Abdülgani Türkmen, Hatay Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne katılışından sonraki dönemde, TBMM'de 6., 7. ve 8. dönemlerde üst üste üç dönem Hatay Milletvekilliği yapmıştır. Milletvekilliği döneminde sık sık rahatsızlanması üzerine 1950 seçimlerinde aday olmadı ve siyasi hayattan çekildi. Siyasetle uğraşmadığı dönemlerde arazilerinin işletilmesiyle ve ticaretle uğraştı.

Hatay, memleketine hizmet eden birçok kişi gibi onu da unutmadı, Antakya'da, General Şükrü Kanadlı Mahallesi'nde bir sokağa "Abdülgani Türkmen Sokağı" adı verildi.

Abdülgani Türkmen, 30 Mayıs 1958 tarihinde vefat etmiştir.

C. Hatay Başbakanı Abdurrahman Melek

1896 (1312) yılında Antakya'da doğmuştur. Babası Melekzade Hacı Faik Efendi, annesi Hatice Hanım'dır. Dedesi de Melekzade Antakyalı Abdurrahman Efendi'dir. Babası Melekzade Hacı Faik Efendi, 1890 yıllarının Antakya Belediye Başkanı'dır. 1922'de Hasan-Hayriye kızı Leman Hanım (1902-1971) ile evlendi. Leman Hanım'ın babası Hacı Hasan Hilmi Paşa, Sivas Valisi'dir. (Ayrıca, Hasan Hilmi Paşa, eski Dışişleri Bakanlarımızdan Hasan Esat Işık'ın ve ünlü hukukçu ve gazeteci Dr. Hıfzı Topuz'un dedeleridir). Dr. Abdurrahman Melek, Faik Melek (1924), Erdem Melek (1927) ve Gökçen Erner'in (1935)'in babasıdır. Oğlu Faik Melek, Dışişlerinde diplomat olarak 43 yıl çalışmıştır ve "Hepsi Geldi Geçti-Dışişlerinde 43 yıl" adlı kitabın yazarıdır. "Erdem Melek, TED (Türk Eğitim Derneği) Ankara Koleji'nde uzun yıllar İngilizce öğretmenliği ve idarecilik yapmıştır. Gökçen Erner, Viyana Büyükelçisi merhum Erdem Erner'in eşidir.

Dr. Abdurrahman Melek, ilkokulu ve Rüştiye'yi Antakya'da Sultani'yi Halep'te bitirdi. Halep Sultani'sini bitirdirdikten sonra tıp eğitimine 1913 (1329)'da Şam Tıbbiyesi'nde başladı. Bir sene sonra İstanbul Tıbbiyesi'ne geçti. Birinci Dünya Savaşı'nda 41. Fırka'da yedeksubay-doktor yardımcısı olarak çalıştı. Savaştan sonra İstanbul'a dönerek 1919 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Bir yıl süre ile fakültede asistanlık yaptı, bu dönemde ünlü Profesör Dr. Akil Muhtar'ın asistanlığını yapmıştır, daha sonra bilgisini ve görgüsünü arttırmak için Viyana ve Paris'te çalıştı. Çok iyi düzeyde Fransızca, Arapça ve Almanca bilmektedir.

1914 yılında, henüz 18 yaşındayken Antakya'da üç arkadaşı ile birlikte Türk Ocağı'nı kurdu. Hatay'ın Anavatan'a katılması mücadelesinin önde gelen liderlerinden biri oldu. 1921 yılında Fransız General Gouraud, Dr. Abdurrahman Melek için Suriye'nin Lazkiye kenti açıklarında bulunan İrvat adasına sürgün kararı çıkarttı. Sonraki yıllarda bir süre İstanbul'da yaşadı. Tekrar Antakya'ya dönerek mesleğini sürdürdü, aynı zamanda Turizm Komitesi (Cemiyeti) Başkanlığı'nı yürüttü. 1931 yılında İskenderun Sancağı İdare Meclisi Üyeliği'ne seçildi.

1936 yılına kadar Antakya'da hekimlik yaptı ve işgal altındaki Hatay halkına hekim olarak hizmet etti. 1928 yılında Atatürk'ün yeni alfabeyi Türk halkına hediye etmesinden hemen sonra Dr. Abdurrahman Melek işgal altındaki Antakya'da yeni tanışılan Latin harflerini öğretmek için kurslar açılmasına öncülük etti. İşgal yıllarında kurulan ve kendisinin de kurucularından biri olduğu Yeni Mecmua Dergisi'nde ve ardından Yenigün Gazetesi'nde o zor günlerde Türk Halkı'nın birlik ve beraberliğine katkıda bulunan başmakaleler yazdı. 15 Mayıs 1928'de çıkan ilk sayıdaki başmakalesi "Veraset ve Muhit" adlı yazısıdır. Diğer başmakaleleri "Hasta Kadın, Muhite Hürmet, Genç Mektepli, Göl Kenarında, Altıncı İzdivaç, Ümid ve İstiklal, Medeni Teşkilat ve Kulüpler, İstanbul Mektubu, Terakki Yolları, Türk Yazısı (bu makale yeni Türk harfleriyle yazılmıştır), Medeniyet Nasıl Başlar (bu makale yeni Türk harfleri ile yazılmıştır).

1936'dan itibaren Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesinde çok aktif bir şekilde rol aldı. Nisan 1937'de Milletler Cemiyeti'nin merkezi Cenevre'de Fransa Hükümeti ile yapılan Hatay müzakerelerine katılan Türk Heyetinde yer aldı. 17 Aralık 1936'da, Hatay'ın kurtuluşunda çok önemli bir Cemiyet olan Hatay Erkinlik Cemiyeti'nin Dörtyol Şubesi Başkanlığını yaptı. 1938 yılında Hatay'da, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Faal Heyeti Başkanı oldu. Hatay Devleti'nin kuruluşundan önceki dönemde, Haziran 1938'de, Hatay sorununun en zorlu ve karmaşık döneminde Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin onayıyla "Hatay Valisi" olarak ata-

Başbakan Dr. Abdurrahman Melek Meclis Binasına girerken.

narak Hatay Devleti'nin kuruluşunun hazırlıklarını yürüttü ve Hatay Devleti kurulunca Atatürk'ün onayıyla Hatay Devleti'nin Başbakanlığı'na tayin edildi. 6 Eylül 1938 ile 29 Haziran 1939 tarihleri arasında Hatay Devleti'nin Başbakanlığı görevini yürüttü. Hatay Devleti Başbakanı ve Hatay henüz Türkiye'ye ilhak edilmemişken, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Gaziantep Bağımsız Milletvekili seçilmiştir (Mart 1939). Bu seçimde 641 oy almıştır. T.B.M.M.'de 6., 7., ve 8. dönem Gaziantep, 9. dönem Hatay Milletvekilliği yapmıştır. 9. Dönem CHP Hatay Milletvekili seçildiğinde 54.489 gibi çok yüksek bir oyla Mayıs 1950'de tekrar TBMM'ye girmiştir. 1952'de İsviçre'nin Bern kentinde Parlementolararası toplantıya katıldı. TBMM'de Dışişleri komisyonunda çalıştı. Pasaport Kanun Tasarısı, Konsolosluk Kanun Tasarısı, İskan Bankası kurulması, Akaryakıt ve Harçlar Kanun tasarısı konularında kurulan geçici komisyonlarda görev aldı. Abdurrahman Melek'in sel felaketine uğrayan Hatay'ın köylerinde alınan önlemler ve Hatay'da pamuğa zarar veren haşere konusunda sözlü soruları; Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda da 7 konuda konuşması vardır. Daha sonraki yıllarda parlamento sonrasında (1955-1961), T.C. Merkez Bankası Yönetim Kurulu üyeliği ve bir dönem Başkan Vekilliği görevlerinde de bulunmuştur. 14 Temmuz 1961'de yaş sınırından emekliye ayrıldı. Hatay'ın Fransızlardan geri alınması için verilen mücadelenin başından sonuna kadar içinde olmuş ve çalışmış bir kişi olarak anılarını "Hatay Nasıl Kurtuldu" adlı kitabında toplamıştır ve bu eser Türk Tarih Kurumu tarafından 1966'da basıldı. 13 Ocak 1978 tarihinde Ankara'da vefat etti. Antakya'da Dr. Abdurrahman Melek adına bir cadde vardır.

Dr. Abdurrahman Melek, eşitlik ve kardeşlik ilkesine çok büyük önem vermiş, Hatay'daki tüm cemaatlerin güvenini kazanmıştır. Hatay Devleti Başbakanı Dr. Abdurrahman Melek'in hazırladığı Hatay Devleti Hükümet Programının üçüncü maddesi aynen şöyledir:

> *"Irk ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün vatandaşların müsavi (eşit) hukuka malik (sahip) oldukları ve kanun nazarında aynı muameleye tabi olacakları umdelerimizin başlıcasını teşkil etmektedir."*

Dr. Abdurrahman Melek'in Hatay Mücadelesinde ve Sonrasında İcra Ettiği Görevler:

1. Hatay Devleti Başbakanlığı ve Başbakanlık ile beraber İçişleri, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı. (6 Eylül 1938- 29 Haziran 1939).

2. İskenderun Sancağı (bugünkü Hatay ili) Valiliği (Haziran 1938-Eylül 1938).

3. Hatay Devleti Başbakanı olduğu sırada Türkiye Cumhuriyeti Gaziantep Bağımsız Milletvekilliği (Mart 1939).

4. Cemiyeti Hayriye-i İslamiye Umumi Katipliği (1931-1932).

5. Antakya'da Türk Ocağı'nın Kurucusu (1914).

6. İşgal döneminde Hatay'da kurulan "Nehri Asiden Elektrik İstihsali Şirketi"nin kurucu üyesi.

7. Selamet-i Belde Cemiyeti İdare Kurulu Üyesi.

8. Hatay Erginlik Cemiyeti Dörtyol Şubesi Başkanlığı (17 Aralık 1936).

9. Hatay Devleti Milletvekillerinin belirlenmesi için yapılan seçimde, Seçim Kurulu Üyeliği (Seçim Kurulu üyeleri Dr. Abdurrahman Melek, Abdulgani Türkmen ve Hatay'daki en üst rütbeli Fransız komutan Colonel Robert Collet'dir).

10. 1931 yılında İskenderun Sancağı Azası 12 Türk'ten biri.

11. İşgal altında yayın hayatına başlayan ve bir süre devam eden daha sonra Manda yönetimi tarafından kapatılan "Yeni Mecmua" dergisinin kurucu üyesi.

12. Hatay Meselesi'nin çözümü için Milletler Cemiyeti merkezi Cenevre'ye giden Türkiye Cumhuriyeti Heyetinin üyeliği. (1937)

13. 1938 yılında, Hatay'da Cumhuriyet Halk Partisi Faal Heyeti Başkanlığı.

14. 6., 7., 8., 9. dönemlerde dört dönem üst üste TBMM'de Cumhuriyet Halk Partisi Miletvekilliği (1939-1954).

15. Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği ve bir dönem Başkan Vekilliği (1955-1961). (65 yaşında yaş sınırından emekli olmuştur).

D. Adalet Bakanı Cemil Yurtman

1310'da Antakya'da doğmuştur. 1921'de İstanbul darülfünun'u Hukuk Mektebini bitirmiştir. 1927 yılına kadar Antakya'da avukatlık yapmıştır. 1927'den sonra Türkiye'nin muhtelif yerlerinde hakimlik ve memurluk yapmıştır. Denizli -Şeyhli hakimliği, Adana hakimliği bunlar arasındadır. 1932 yılında hakimlikten ayrılıp Rize'de memurluk yapmıştır. 1938 yılında Antakya'ya gelerek savcılık görevi yapmıştır. Hatay Devleti'nin kurulması üzerine kabinede yer alarak Adalet bakanlığı görevini üstlenmiştir. Hatay'ın Türkiye'ye ilhakından sonra avukatlık, Hatay barosu başkanlığı gibi görevleri ifa etmiştir. 3 Aralık 1972 tarihinde vefat etmiştir.

E. Maliye, İktisat ve Gümrük Bakanı Cemal Baki

Cemal Bey 1321'de Antakya'da doğmuştur. İlköğrenimini Antakya'da, lise öğrenimini Adana'da tamamlamıştır. 1926 yılında girdiği Siyasal Bilgiler Okulu'nun Maliye Şubesi'nden 1929 yılında mezun olmuştur. Ziraat Bankası'nda müfettiş yardımcılığı ve müfettişlik yapmıştır. 1937 yılında Devlet Demir Yolları müfettişliği yapmıştır. Hatay Devleti kurulduktan sonra kabinede Maliye, İktisat ve Gümrük Bakanı olarak görev almıştır.

F. Nafia ve Ziraat Bakanı Kemal Alpar

1899'da İskenderun'da doğmuştur. İlkokulu İskenderun'da tamamladı. Daha sonra Selanik'e gitti. İstanbul'da hendese okudu. Almanya'ya gitti. Deniz ticareti ile uğraşmıştır. Bayındırlık Bakanlığına girerek Haydarpaşa Elektrik Santralı 2. Başkanı oldu. 1927 yılında Almanya'ya giderek demiryolları üzerine staj yaptı. 1929'da Türkiye'ye döndü. 1935 yılında Bayındırlık Bakanlığı baş müfettişi oldu. Daha sonra Devlet Demiryolları genel müfettişi oldu. 1938'de İskenderun Sancağı Bayındırlık müdürü oldu. Hatay Devleti'nin kurulması üzerine Nafia ve Ziraat Bakanı oldu. Daha sonra iş hayatına atıldı. Mart 1949'da vefat etmiştir.

G. Kültür ve Sıhhat Bakanı Ahmet Faik Türkmen

1908 yılında Antakya'da doğmuştur. Diş hekimliği ve felsefe eğitimi almıştır. İstanbul'da Kuleli Askeri Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır. 1937 yılında Hatay'a döndükten sonra Halk Partisi'nde halkevinde ve basında çeşitli görevler üstlendi. Hatay Devleti kabinesinde Kültür ve Sıhhat Bakanlığı yaptı. Bu görevinin sona ermesinden sonra İstanbul'a döndü. 1998 yılında vefat etmiştir. Ders kitapları dışında 5 ciltlik Hatay tarihi ile ilgili kitabı vardır.

H. Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer

Türk asker ve siyaset adamıdır. 1891 yılında Üsküp'te doğmuş ve 1978'de İstanbul'da vefat etmiştir. Babası Mehmet Nuri Bey, annesi Akile Hanım'dır. Harp Okulu ve Harp Akademisi (1912) mezunudur. Birlik komutanlığı ve karargah subaylığı yapmıştır. Kurmay binbaşı iken askerlikten ayrılmıştır. Fransızca bilmektedir. Askerliğin dışında idarecilik ve iktisadi konularda bilgi ve tecrübeye sahiptir. 1923'ten itibaren İçişleri Bakanlığı bünyesinde çeşitli görevler yapmıştır. 1934 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü ve 1939 yılında Hatay'ın ilk valisi oldu. Erzincan (1939-1946) ve Gümüşhane (1946-1950) milletvekilliği yaptı. Recep Peker Kabinesi'nde 1946-1947 arası İçişleri Bakanlığı yapmıştır.

I. Albay Şükrü Kanadlı (Sicili: P-1328/1912 - b-101.)

1893'de İstanbul'da doğmuştur. 1912'de Piyade Teğmen rütbesi ile Harp Okulu'nu bitirdi. Balkan Savaşı'na katılmıştır. 11. Tümen, 31. Alay, 4. Bölük takım komutanlığında bulundu. 22 Şubat 1912'de esir düşmüştür. 12 Ekim 1913'e kadar Korfu Adası'nda esir kalmıştır. Esaret dönüşü yaverlik ve bölük komutanlığı yaptı. 1924 yılında girdiği Harp Akademisi'ni 1926 yılında bitirerek kurmay oldu. 1941'de Tuğgeneral, 1943'te Tümgeneral, 1946'da Korgeneral, 1950'de Orgeneral oldu. Orgeneral rütbesi ile 1. Ordu Komutan vekili iken 28 Aralık 1951'de Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atandı. Bu görevde iken 15 Ocak 1954'te vefat etti. Zincirli Kuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir. Evli ve iki çocuğu vardır. Arnavutluk isyanı, Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı ile Hatay'ın işgali hareketlerine katıldı.

J. Milletvekili Suphi Bereket

Suphi Bereket 1881 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Bereketzade Rıfat Ağa'nın oğludur. Suphi Bereket, Dışişleri Eski Bakanımız Vahit Halefoğlu'nun eşi Zehra Halefoğlu'nun babasıdır. Suphi Bereket'in babası Rifat Bereket, Osmanlı Meclisi Mebus'an'da görev yapmıştır. 1903 yılında Galatasaray Lisesini bitirmiştir. 1911'de Antakya'dan Halep Vilayeti Meclis Umumi Azalığı'na seçilmiştir. Bu görevi 1918 yılına kadar sürdürmüştür. 1922-1925 yıllarında Suriye Devletleri Federasyonu Reisliği, sonra Meclis Reisliği görevlerinde bulundu. 1938'de Hatay Devleti Millet Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1949 yılında vefat etmiştir.

K. Milletvekili Samih Azmi Ezer

1888 yılında Antakya'da doğdu. Hatay'ın kurtuluş mücadelesinde, üst düzeyde etkin rol üstlendi. Selamet-i Belde Kulübü'nün Başkanlığı'nı yürüttü. Samih Azmi Bey'in Türkiye lehine yaptığı çalışmalar Fransızlar tarafından takip edilmekteydi. Ankara İtilafnamesi'nin imzalanmasının ardından Fransızlarca tehlikeli kişi ilan edildi. Kendisine muhalif olanlar onu ortadan kaldırmak için postanede bir toplantı düzenlemişlerdi. Bunu öğrenen Necip Hariri durumu gizlice kendisine haber verdi ve kaçmasını söyledi. Bunun üzerine Samih Azmi Bey de hazırlığını yaparak Antakya'yı terk etti ve Adana'ya gitti. Hatay Devleti'nin kurulmasının ardından oluşturulan Hatay Meclisi'nde Milletvekili olarak görev yaptı. Hatay'ın Anavatan'a katılmasına ilişkin gerçekleştirilen son oturumun konuşmacılarındandı. İlhakın ardından toprakla uğraştı, gazetecilik yaptı. 1947'de oğlu Sabahattin Ezer ile birlikte Sabah Gazetesi'ni kurdu. 1958'de geçirdiği kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi.

(Kaynak: Torunu Serdar Ezer)

L. Milletvekili İbrahim İnal

Antakya doğumlu Mehmet Efendi'nin oğlu İbrahim Bey, Antakya Lisesi'nden mezun olduktan sonra, yüksek tahsilini yaptığı İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1931 yılında mezun olmuştur. 1935 yılında Hatay'ın Kurtuluş mücadelesine katılmak için çalıştığı İzmir Hastanesi'nden ayrılarak Antakya'ya dönmüştür. Daha sonra Hatay Devleti Milletvekili seçilmiştir. 1940 yılında Ankara Numune Hastanesi'nin Emrazı Hariciye Şubesinden Birinci Sınıf Mütehassıs olmuştur.

Çeşitli görevlerden sonra, kurucusu ve sahibi bulunduğu, Hatay'ın ilk özel hastanesini (Dr. İbrahim İnal Hastanesi) 1958 yılında hizmete açmıştır. 22.11.1983 tarihinden vefatına kadar bu hastanenin baştabibi operatör doktor olarak çalışmıştır.

(Kaynak: İbrahim İnal'ın kardeşi Av. Nabi İnal)

M. Milletvekili Vedi Münir Karabay

Hatay Kurtuluş Mücadelesi'nin önde gelen isimlerindendir ve işgal yıllarında Türk gazetelerinin avukatlığını yapmıştır. Antakya Belediye Başkanlığı, Hatay Devleti Millet Meclisi İkinci Başkanlığı ve Baro Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.

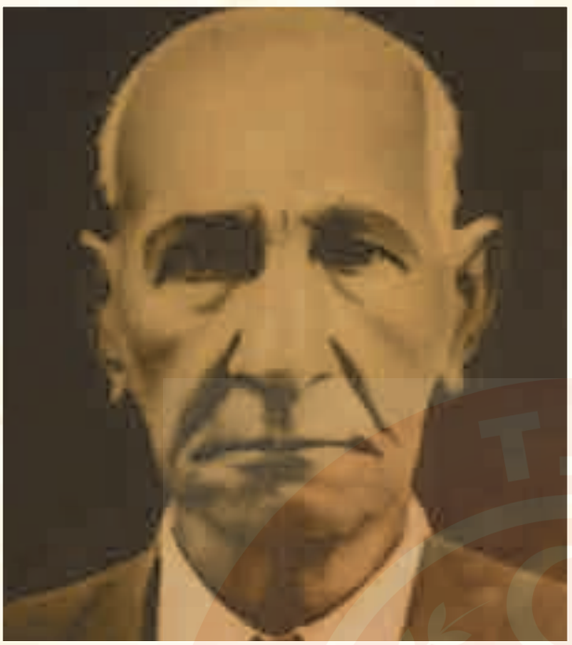

N. Süreyya Halefoğlu

1880 yılında Antakya'da doğmuştur. İlkokulu ve rüştiye'yi Antakya'da bitirdikten sonra amcası tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. Orada Mülkiye İdadisi'ni bitirmiştir ve sonrasında İstanbul Darülfünunu Hukuk Mektebi'ne girmiştir. 1902 yılından itibaren Dahiliye Nezareti Celilesi Mektubi Kaleminde çalışmaya başladı. Bu göreve devam ederken kendisine eşrafa ve önemli kişilere verilen "Salise" rütbesi verilmiştir. Muhtemelen 31 Mart Vakasından sonra Antakya'ya dönmüştür. Süreyya Bey Antakya'da çiftçilik ile uğraşmaya başlar. Bu sıralarda Antakya Kaza İdare Meclisi azalığı'na seçildi. Daha sonra Süreyya Bey, 13 yıl Antakya Belediye Reisliği ve 2 yıl Kırıkhan ve 1 yıl Antakya Kaymakamlığı görevi yapmıştır. Antakya Belediye Başkanlığı sırasında şehre suyun gelmesini sağlamış ve Kurtuluş Caddesi'nin açılmasını sağlamıştır. 7 Mayıs 1946 günü Antakya'da aniden rahatsızlanmış ve iki gün hasta yattıktan sonra 9 Mayıs 1946'da vefat etmiştir.

(Kaynak : Mehmet Tekin, Antakya Tarihinden Yapraklar ve Halefzade Süreyya Bey)

O. Milletvekili Selim Mahmut Şahin

Dürüstlüğü, çalışkanlığı ve toplumun her kesimi tarafından sevilen bir tüccar olması kendisini hem Sancak İdare Meclis Üyeliğine ve sonrasında Hatay Devleti Milletvekilliği'ne taşımıştır. Selim Mahmut Şahin'in oğlu hayırsever işadamı Nevzat Şahin (kendisi Selim Nevzat Şahin Anadolu Lisesi'ni memleketine kazandırmıştır) babasını şu sözlerle anlatıyor "Babam bize öncelikle dürüstlüğü öğretti. Yapamayacağınız şeyler için söz vermemeyi öğretti."

Selim Mahmut Şahin için Tarık Mümtaz'ın 1936 yılında yazdığı kitapta şu ifadeler yazılıdır:

"Sancak İdari Konsey Azalarından Rumi takvimine göre 1308 yılında Antakya'da doğmuştur. Tahsilini Antakya'da gördükten sonra ticaret hayatına atılmıştır. Antakya'nın Bakırcılar Çarşısında manifatura ve kabanniye mağazasının sahibidir. Ticaret aleminde ve halk arasında mevki ve itibar sağlamış bir zattır. 1934 tarihinde Sancak İdari Konseyi'nde Antakya Ahali Üyeliğine seçilmiş ve hala Sancak Meclisi İdari Üyeliği görevini sürdürmektedir.

(Kaynak: Oğlu Nevzat Şahin)

P. Yüksek Mahkeme Azası Hikmet Çinçin:

Hikmet Çinçin'in babası Hakkı Bey Osmanlı Sarayında İstanbul'da çalışan bir memurdur. Hikmet Bey'in doğumunu takiben annesi hayatını kaybetmiştir. İstanbul'da büyümüştür. Darülfununu Şahane'ye bağlı Mekteb-i Hukuk'ta okumuş ve hukukçu olmuştur. Daha sonra Memleketi Antakya'ya dönen Hikmet Bey Hakim olarak çalışmaya başlamıştır. Belkıs Hanımla evlenmiş ve bir erkek, iki kız çocukları olmuştur. Antakya, Halep ve İskenderun'da değişik görevlerde bulunmuş Ağır Ceza Reisliği ve Başsavcılık görevleri yapmıştır. Aynı zamanda Antakya Lisesi Müdürlüğü de yapmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Antakya'nın önemli simalarından biridir. 1920'li ve 1940'lı yıllar arasında Antakya'da üniversite eğitimi almış az sayıdaki insanlardan biri olması, dürüst güvenilir kişiliği ile icra ettiği saygın mesleği Hikmet Bey'i Antakya'nın önemli simalarından biri haline getirmiştir. Özel yaşantısında son derece şakacı, yaşamayı seven sosyal kişilikli biri olarak tanınır. Bunun yanında Savcılık ve Ağır Ceza reisliği gibi görevlerin gerektirdiği ciddi ve disiplinli bir şahsiyete sahiptir. Hikmet Çinçin ayrıca Hatay'ın Fransız işgali döneminde Yeni Mecmua dergisinde "Şakacı" ismi ile önemli makaleler yazmıştır. 1940'lı yılların başında şeker hastalığı ağırlaşmıştır. Tedavi için İstanbula giden Hikmet Bey'in kangren olan ayağı kesilmiştir. Daha sonra İstanbul'da vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Hikmet Bey'in oğlu Hakkı Çinçin İstanbul Üniversitesi'nde tıp eğitimi almış, daha sonra Paris'te Çocuk Hastalıkları uzmanı olmuştur. Babası gibi Antakya'ya dönen Hakkı Bey yıllarca Antakya'da topluma Çocuk Hastalıkları Uzmanı olarak hizmet etmiştir. 1978 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir.

Sonuç

İskenderun Sancağı'nın kötü günleri Osmanlı Devleti'nin fiilen tarihe karıştığı 1918 yılı ile başlamıştır. Sadece Sancak için değil, elbette Osmanlı topraklarından olup da milli sınırlar dışında kalan bütün topraklar için bu günler kötü idi. Sancak bölgesi, Milli Mücadele'ye rağmen o günün şartlarında Misak-ı milli dışında kalmıştı. Mondros Mütarekesinin muğlak ve kasdi konulmuş bazı maddelerine dayanarak emperyalist devletler Osmanlı topraklarını işgale başlamışlar ve bu arada Antakya, İskenderun bölgesi de işgal edilmişti. Ankara Hükümeti Fransızlarla anlaşarak mücadelesini diğer işgalcilerle sürdürmeyi o zamanki stratejisine uygun bulmuştu. Bu çerçevede bölge Fransız işgaline istemeyerek te olsa bırakılmıştı. Elbette bu sonsuza kadar Hatay bölgesinin Türkiye sınırları dışında kalacağı anlamına gelmiyordu. Nitekim Hatay'ı Türkiye sınırları dışında bırakan Ankara Antlaşması'na Hatay Türklerinin haklarını koruyacak ve bölgeye özerklik verilmesini sağlayacak özel hükümler koydurulmuştu. Anlaşmanın 7. Maddesine göre İskenderun Sancağı'na özel bir yönetim tarzı uygulanacak, Türk unsurunun kültürel haklarını koruyacak ve dili resmi dil statüsünde olacaktı. Daha başından itibaren bu hükümlerle Hatay bölgesinin ileride kavuşacağı statünün temelleri atılmıştı. Fransa ile imzalanan dostluk ve iyi komşuluk anlaşması ile bu hükümler pekiştirilmiştir. Türkiye Suriye sınırı da 3 Şubat 1930 tarihli sözleşme ile kesin olarak tespit edilmiştir. Fransa Suriye'de uyguladığı manda idaresi boyunca zaman zaman sıkıntılı günler geçirmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa'daki gelişmeler Fransa'yı daha çok Avrupa'daki gelişmelerle ilgilenmeye mecbur etmiştir. Dolayısıyla Suriye ve Lübnan yönetimindeki ağırlığını terk etmeye çalışıyordu. Nitekim 9 Eylül 1936'da Suriye'ye, 1936 Kasım ayında da Lübnan'a bağımsızlık vererek yükünü hafifletmişti. Suriye ile yaptığı bu antlaşmada İskenderun sancağı ile ilgili bir hüküm yoktu. Böylece buradaki hak ve yükümlülüklerini doğrudan Suriye'ye devretmiş oluyordu. Bu durumda sancak Türkleri azınlık durumuna düşmüş oluyordu. İşte tam bu noktada Türkiye Fransa ilişkilerinde yeniden kriz ortaya çıkmıştı. Türkiye devleti ve kamuoyu bu duruma büyük tepki göstermiştir. Bilhassa Atatürk bu konuyu şahsi meselesi olarak kabul etmiş ve gündeminin başına almıştır. Dünya ve Avrupa'daki gelişmeleri iyi takip eden Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri Hatay meselesinin Türkiye lehine çözülebileceğini görmüşler ve politikalarını bu yönde geliştirmişlerdir. Usta bir dış politika manevrasıyla

meseleyi kademeli olarak çözüme kavuşturmuşlardır. Öncelikle Hatay'ın Suriye gibi, Lübnan gibi bağımsız olmasını temin yoluna gidilmiştir. Hukuki bakımdan sıkıntı doğurmayacak ve dünya kamu oyunu tedirgin etmeyecek istekler de bulunulmuştur. Birleşmiş Milletlerin bu meselede daha fazla etkin olması meselenin çözümünü zorlaştırıyordu. Türkiye usta politikalarla Birleşmiş Milletleri devre dışı bırakarak Fransa ile karşı kalmayı başarmıştır. Fransa Avrupa'da oluşmaya başlayan siyasi atmosfer içinde Türkiye ile daha fazla ilişkilerini gerginleştirmeyi istemiyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin politikalarına boyun eğmek mecburiyetinde kalmıştı. Bir çok tartışma, görüşme, siyasi bunalım ve Türkiye ile Fransa'yı karşı karşıya getiren hadiselerden sonra 2 Eylül 1938 tarihinde Hatay'da bağımsız bir devlet kurulmuştur. Böylece meselenin birinci aşaması halledilmiş ve Hatay'ın bağımsızlığı temin edilmiştir. Hatay devleti kurulduktan sonra Türkiye maddi ve manevi yardımlarını arttırarak Hatay Devleti'ni desteklemiştir. Öncelikle Hatay'da istediği insanları Millet Meclisi'ne sokmayı temin etmiştir. Arkasından Hatay mücadelesinin başından beri içinde ve önünde olan Tayfur Sökmen'i devlet başkanı seçtirmiştir. Tayfur Bey'in seçilmesiyle birlikte bakanlar kurulu yine Türkiye'nin istediği şekilde teşekkül etmiştir. Hatay hükümeti pragmatik davranarak Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet tecrübelerinden istifade yolunu tutmuş ve Türkiye kanunlarını Hatay kanunları olarak kabul etmiştir. Bu uygulama Hatay yöneticilerinin işlerini kolaylaştırmıştır. Bazı özel durumlarda Hatay'ın şartları dikkate alınarak uyarlama yapılarak çıkması muhtemel küçük pürüzlerde böylece halledilmiştir. Gerek Türkiye gerekse Hatay yöneticileri Hatay'ın er geç Türkiye'ye katılacağını bildikleri halde uzun vadeli düşünerek tam bağımsız bir devlet yönetimi uygulamışlar ve teşkilatlanması yapmışlardır. Meclis yasama görevini eksiksiz ve ciddiyetle yapmış, gerekli kanunları çıkarmış, bütün devlet kurumlarını oluşturmuştur. Yeni devlet idari, siyasi, adli teşkilat kurulmuş, ekonomi, sağlık, ziraat, maliye konularında gerekli çalışmalar yapılarak tam bir devlet olma yolunda ilerlemeye başlamıştır. Milli Savunma Bakanlığı dışında bütün bakanlıklar kurulmuş ve Türkiye örneğine göre bakanlık birimleri Hatay'ın özel durumları da dikkate alınarak oluşturulmuştur. Kanaatimizce Milli savunma hem pahalı bir iş, hem de uzun vadeli bir iş olduğundan şimdilik kaydı ile ertelenmiş olmalıdır. Aslında 1939 yılı bütçe kanununa 80.000 lira ödenek konulmuştur. Ancak devlet teşkilat yapısını düzenleyen 22 numaralı kanun da ve daha başka kanunlarda Milli Savunma Bakanlığı teşkilatı gösterilmemiştir. Zaten Hatay'ı koruyabilecek çapta bir Türk askeri birliği daha önce bölgeye sokulmuştu. Böylece Hatay'ın dış güvenliği bu birliğe bırakılmış, savunmaya harcanacak paralar sosyal, ekonomik, eğitim yatırımlarına ayrılmıştır. Bu kanaatimizi iç güvenlik teşkilatı kurulduğu halde, dış güvenlikten sorumlu savunma bakanlığı teşkilatının kurulmaması da desteklemektedir. Hatay Devleti Türklerin tarihte kurduğu bir çok devlet arasında kısa süreli de olsa yerini almıştır. On ay gibi kısa süren bir devlet olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı ortamdan Türkiye ve Hatay yöneticileri istifade etmişler ve 29 Haziran 1939 tarihinde Hatay Meclisi'nin aldığı Türkiye'ye katılma kararıyla 20 yıl süren hasreti sona erdirmişlerdir. Hatay Meclisi'nin Türkiye'ye katılma kararı almasından sonra yapılan bazı konuşmalarda dile getirilen duygular aslında bir çok şeyi açıkça ifade etmektedir. Bu hususta Vedi Münir Bey'in şu sözleri başka söze hacet bırakmayacak kadar manidardır. Vedi Münir diyor ki "Hatay müstakil bir devlet olmuştu. Bilirsiniz ki istiklâl esir milletlerin en mukaddes ülküsü, en aziz özelliğidir. Fakat büyük Türk Milletinin ayrılmaz bir parçası olduğumuz için Anavatandan ayrı bir istiklâl bize saadet değil, anasından ayrılmış bir çocuğun hasretini ve hüsranını veriyordu. Bundan dolayı bu istiklâl bizi tatmin edemezdi! Biz Anavatanın kucağında, millî camia hudutları içinde Anavatanın bir parçası olarak yaşamak istiyor, yirmi yıldan beri bunun için çırpınıyorduk. Anavatana döndük. Anavatana kavuştuk. Ne mutlu bize, bundan sonra Anavatanın kucağında yirmi senelik hasretini ve acısını dindirecek, hür ve müreffeh bir hayata ve istikbale koşacağız." Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili son noktayı ise Hatay Devleti'nin ilk ve son Başbakanı Dr. Abdurrahman Melek koymuştur: "Artık biz susalım, tarih konuşsun.!"

Kaynakça

A- ARŞİV BELGELERİ

1-BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),

030-0-010-000-000-223-505-57.
030-0-010.223-508-13.
030-0-010.224-511-9.
030-0-010.224-514-10.
030-0-010.225-515-1.
030-0-010.225-515-18.
030-0-010.225-515-19.
030-0-010.225-515-22.
030-0-010.225-515-25.
030-0-010.225-515-26.
030-0-018.85-107-9.
030-0-018.87-52-2.
030-0-018.91-59-18
030.10. 225.515.19-2.
030.01. 41.242. 21-4,5.
030.01. 41.242. 21-2,3.
030.01. 41.242. 21-1.
030.01. 18.106. 8-1.
030.18.01.81.102.2.2./7834.
030.10.222.501.16.402.36.
030.10.223.507. 11. 402.311.
030.10,223.504.6.402.140.
030.10.223.508.1. 402.353.
030.10.224.510.17. 402.462.
030.10.223.507.24.402.326.
030. I0.223.507.17.402.318
0.30.10.223.504.46 402.180İ
030.I0.224.510.9. 402.453.
030.10.224.510.18.402.463
030.10.224.510.21.402.466.
030. 10.224.513.3. 402.542.
030. 10.224.513.5. 402.544.
030.10.224.513.10. 402.548.
030.10.224.513.12. 402.550.
030.10 224.513.13.402.550.
030.10.224.510.20. 402.465.
030.10.224.51I.8.402.480.
030.10.224.51I .9. 402.481 .
030.10224. 1.12.402.484.
030. 10.224.513.3.402.542.
030. 10.224.513.5. 402.544.
030.I0.224.513,I .402.542.
030.10.224.513.6.402.544.
030.10.224.513.10. 402.548.
030.10.224.513.12.402.550.
030.10 224.513.13. 402.550.
030.10.224.513.20. 402.556.
030.10.224.513.25. 402.561.
030.10.222.501.4. 402.24.
030.18.01.71.1.2.57.95.
030.10.222.501. 4.402.24.
030,10,222.501.14.402.34.
030.10.222.501.23.402.43.
030.10.222.501.14. 402.34.
030.10.223.508.34. 402.386.

B-KİTAP VE MAKALELER

ADA, Serhan; Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939), İstanbul 2005.

AKÇORA, Ergünöz; "Hatay'ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri", Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, AAM. Yayınları, Ankara 2000.

AKYÜZ, Yahya; Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922, Ankara, 1975.

ARIKOĞLU, Damar; Hatıralarım, Milli Mücadele, Çukurova'da Fransız İşgali ve Kanlı Savaşlar, İstanbul, 1961.

ARMAOĞLU, Fahir; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, 4. B., Ankara, 1987.

ASLAN, Kadir; Milli Mücadele'de Dörtyol, Kültür Ofset Basımevi, Hatay, 1991.

------- Milli Mücadele'de İlk kurşun ve Dörtyol, Cumhuriyetin 75. Yılında Dörtyol Belediyesi Kültür Yay., Antakya, 1999.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Top: Nimet Arsan); C. I-III, 3. B., Ankara, 1981.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası (1923-1938); C. II, Ankara, 198I.

ATAY, Falih Rıfkı; "Fransa ve Sancak", Ulus, 22 Kasım 1936.

------- "Hatay, Fransa ve Türkiye", Ulus, 24 Haziran 1939.

------- "Hatay'daki Komisyon", Ulus, 4 Haziran 1938.

------- "Suriye ve Sancak" Ulus, 25 Eylül 1936.

AYBARS, Ergün; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İzmir, 1984.

BALKIR, Münir; Hatay El-Devletü'l Müstakile, Antakya, 1938.

BAYUR, Yusuf Hikmet; Türk İnkılâbı Tarihi, C. III, Kısım 3, Ankara, 1982.

BİRGEN, Muhittin; "Milletler Cemiyeti'nden Derhal Çekilmeliyiz", Son Posta, 19 Haziran 1938.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina Filistin Cephesi, İkinci Kısım. İkinci Gazze Muharebesinden Mondros Mütarekesine Kadar Yapılan Harekat, Cilt: IV, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966.

BORAK, Sadi; Atatürk'ün Gizli Oturumlarda Konuşmaları, İstanbul, 1981.

BUDAK, Mustafa; "Ankara İtilâfnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerindeki Tartışmalar", Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, AAM. Yayınları, Ankara, 2000.

BURÇ, Yalçın; Hatay İlhakında Meçhul Kalan Milisler, 1939.

BURÇAK, Rıfkı Salim; "Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri", Aydınlık Matbaası, İstanbul, 1946.

ÇELENK, Selim; Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları (Yay. Haz. Günay Çelenk), Antakya, Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 1997.

ÇITAKOĞLU, Niyazi; "Hatay'ın Coğrafi Durumu", Ankara Üniversitesi Haftası-Hatay-10.IX.1943-19.IX.1943, Ankara, 1945.

DAĞISTAN, Adil; Türk-Fransız İlişkileri (1918-1938) (H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1992.

DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan; "Antakya Anadolu Kadar Eski ve Anadolu Kadar Halis Bir Türk Yurdudur!", Belediyeler Dergisi, Yıl: II, Şubat 1937, sayı:19.

DEMİRCİOĞLU, Halil; "Anadolu'da İlk Siyasi Mekan Vahdeti Kuruluşunda Hatay'a Verilen Önem", Ankara Üniversitesi Haftası-Hatay-10.IX.1943-19.IX.1943, Ankara, 1945.

DOĞAN Hanifi; Dış Gelişmeler Işığında Mustafa Kemal Atatürk'ün Son İki Yılı (1936-1938), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2007.

DOĞRUEL, Fulya; Hatay'da Çoketnili Ortak Yaşam Kültürü, İnsaniyetleri Benzer, İletişim Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2009.

DUMAN, Çiğdem; Hatay Millet Meclisi (2 Eylül 1938-29 Haziran 1939), Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2008.

DURAN, Yusuf; İskenderun Sancağında Fransız Mandası, Ankara, 2010.

DURGUN, Sezgi; Memalik-i Şahane'den Vatan'a, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

DÜNDAR, Can; Sarı Zeybek, Atatürk'ün Son 300 Günü, Doğan Kitap, 32. Baskı, 2007.

ERKİN, Feridun Cemal; Dış İşlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar, C. I., Ankara, 1980.

ERTEM, Sadi; "Davamız Ekalliyet Davası Değildir", Kurun, 24 Kasım 1936.

ESMER, Ahmet Şükrü; "Nihayet Hatay'a Kavuştuk", Ulus, 26 Haziran 1939.

------- Siyâsî Tarih, İstanbul, 1944.

GALİOĞLU, Rengin; Hatay Kültür Tarihinde 1921-1939 Dönemi ve Bu Dönemin En Önemli Eğitim Kurumu Antakya Lisesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya, 2004.

------- "Hatay Devleti Başvekili Dr. Abdurrahman Melek", Güneyde Kültür, S. 140 (Temmuz 2003).

Türk İstiklal Harbi, IV. Cilt, Güney Cephesi, Genelkurmay Basımevi, 1966.

GERARD, Jean- Pierre; "Sancak Meselesi Hakkında", Repuplique, 8 Ocak 1937'den naklen Ayın Tarihi, Sayı: 38.

GOLOĞLU, Mahmut; Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938), İstanbul, 2009.

GÖNLÜBOL, Mehmet; Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973), C. I, 5.B.Ankara, 1982.

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz; Hatay Albümü, İstanbul, Ülkü Matbaası, 1942.

GÜÇLÜ, Yücel; The Question of the Sanjak of Alexanddetta, A Study in Turkish-French-Syrian Relations, Ankara, Turkish Historical Society Printing House, 2001.

GÜNALTAY, M. Şemseddin; Yakın Şark II Anadolu-Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar, Ankara, 1987.

------- Yakın Şark III, Ankara, 1987.

------- İran Tarihi En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar, C. I, Ankara 1987.

GÜNEL, Burhan; Acının Askerleri, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2006.

HALAÇOĞLU, Yusuf; XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara, 1988.

HALL, William H.; "Antioch The Glorious", The National Geographic Magazine, Vol. XXXVIII, No. 2, (Washington, August 1920), s. 81.

Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları; (Hazırlayan: Mehmet Tekin), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2009.

Hatay'a Gitmekte Olan ve Hatay'da Bulunan Türkiye'den Gitmiş Memurların Çalışma Talimatı; Ankara, 1937.

Hatay'ın Kurtuluşunda Türk Ordusu, Otuzdokuzuncu Mekanize Piyade Tugayı Tarih Araştırma Grubu Yayınları İskenderun, 2010.

Hatay Milli Eğitim Müdürlüğü; Hatay İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim, Hatay Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Antakya, 1998.

HATİPOĞLU, Süleyman; Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009.

------- Orta Toros Geçitlerinde Türk-Fransız Mücadelesi, 1915-1921, Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001.

------- "I. Dünya Savaşı sonunda Halep sokak muharebeleri ve Mustafa Kemal Paşa", IV. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu (18-19 Ekim 1996) Bildirileri, Hatay Folklor Araştırmaları Derneği Yayını, Antakya, 1997.

IRMAK, Kemal; Türk Hatay Zaferi ve Tarihi, İstanbul, 1937.

İNAN, Afet; Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara, 1977.

İSMAİL, Habib; "İskenderun ve Antakya İçin Tarihi Bir Hatıra", Belediyeler Dergisi, Yıl: II, Sayı: 16 (Kasım 1936).

KARABEKİR, Kâzım; İstiklâl Harbimiz, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969.

KARAL, Enver Ziya; Osmanlı Tarihi. C. V, 4. B. Ankara, 1983.

KARASU, Mehmet; KARASU, Nebihe; Antiochia'dan Dafne'ye, Ürün Yayınları, Antakya, 2010.

KARAY, Refik Halid; Bir İçim Su, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2005.

KAYMAZ, Nejat; 'TBMM'de Misâk-ı Millîye Bağlılık Andı İçilmesi Konusu" Tarih ve Toplum, C. 3. 4, Sayı: 19, 20, 22, 23.

KİNROSS, Lord; Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu (Çev. Ayhan Tezel), İstanbul, 1973.

KONURALP, Nuri Aydın; Hatay Kurtuluş Mücadelesi Tarihi, İskenderun Hatay Postası Gazete ve Basımevi, 1970.

KÖNİ, Hasan; "Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış", Atatürk Yolu, Yıl: 2, Sayı: 4 (Kasım 1989).

KURAT, Yuluğ Tekin; "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası", Belleten (Nisan 1975), C. 39, Sayı: 154.

------- Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması, 2. b., Ankara, 1986.

KUŞÇU, Samet; "Kurtuluş Savaşının İlham Kıvılcımı Hatay Toprağında Kutsal Direniş", Güneyde Kültür, C. I, S. 10, (Aralık 1989), Hatay, 1989.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; Türk İngiliz İlişkileri, (1919-1926), Ankara, 1978.

MAYAKON, İsmail Müştak; "Milli Bir Davamız-İstiklal, Pazarlık Mevzuu Olamaz !", Belediyeler Dergisi, Yıl: II, sayı: 18, Ocak 1937.

------- "Tarihten Bir yaprak-Bir Türk Camiasının Adı !", Belediyeler Dergisi, Yıl: II, Sayı: 16, Kasım 1936.

------- "Hata-Hatay ve Oronte-Uratube-Harita Üzerinde Mukayeseli Bir Etüd" Belediyeler Dergisi, Yıl: II, Sayı: 17, Aralık 1936.

------- "Fasid Bir İntihab" Belediyeler Dergisi, Yıl: II, Sayı: 17, Aralık 1936.

------- "Açık Konuşalım" Belediyeler Dergisi, Yıl: II, Sayı: 17, Aralık 1936.

MELEK, Abdurrahman; Hatay Nasıl Kurtuldu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1991.

MUHAMMED B. ALİ B. SÜLEYMAN ER-RAVENDİ; Rahat-üs Sudur ve Ayet-üs Sürur (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alameti , Çev: Ahmed Ateş), Ankara, 1957.

MURSALOĞLU, Mehmet; Kahraman Ordumuzun Hatay'a Girişi, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası 70. Yıl Anısına, Antakya, 2009.

NADİ, Yunus; "Hatay'daki Milletler Cemiyeti Mümessillerine Ne Oluyor?", Cumhuriyet, 17 Haziran 1938;

------- "Sancak Etrafındaki İddia ve Müdafaalar", Cumhuriyet, 20 Aralık 1936.

------- "Selim Olan ve Olmıyan Aklın İki Kutbu" Belediyeler Dergisi, Yıl: II, Sayı: 16, Kasım 1936.

------- "Milli Muvaffakiyetimiz Büyük Milletimize Kutlu Olsun", Belediyeler Dergisi, Yıl:I I, Şubat 1937, sayı: 19.

NASEH, Jozef; "Antakya Ortodoks Kilisesi Restorasyon Çalışmaları" VI. Hatay Tarih ve Sempozyum Bildirileri, Antakya, 19-20 Nisan 2002.

NUR, Güney; Özdemir Bey'in Hatay ve Musul Harekatı, Antakya, 2008.

ORTAYLI, İlber; İkinci Abdulhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, Ankara, 1981.

ÖCAL, Hulki; Hatay Savaşı, Desen Matbaası, Ankara, 1953.

ÖNDER, Mehmet; Atatürk'le Adım Adım Türkiye, Ankara 1984.

ÖZTÜRK, Mustafa; "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", Belleten, c.54, s.211, Ankara, 1990.

ÖZKAYA, Yücel; KONUKÇU, Enver; ÖNSOY, Rifat; AKBULUT, Dursun Ali; BALCIOĞLU, Mustafa; TANER, Vehbi; Milli Mücadele Tarihi, c.1, Ankara, 2005.

PEHLİVANLI, Hamit; "Atatürk Dönemi Milli Emniyet Hizmetleri Teşkilâtı İstihbarat Raporlarında Hatay Meselesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XIV, Sayı 40, Mart, 1998.

------- "Eskiçağdan Günümüze Antakya ve İskenderun Bölgesi'nin Jeopolitik Önemi", Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay, Ankara, 2001.

PEHLİVANLI, Hamit; SARINAY, Yusuf; YILDIRIM, Hüsamettin; Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939), Ankara, 2001.

RUNCIMAN, Steven; Haçlı Seferleri Tarihi (Çeviren: Fikret Işıltan), I.cilt, Ankara, 1989.

------- Haçlı Seferleri Tarihi (Çeviren: Fikret Işıltan), II.cilt, Ankara, 1992.

SAFA, Peyami; "Hatay Kollarımızın Arasında", Cumhuriyet, 24 Haziran 1939.

SAHİLLİOĞLU, Halil; "Antakya", TDV. İslam Ansiklopedisi, 3.cilt, İstanbul, 1991.

SARI, Zafer; Hatay'ın Kurtuluş Albümü, Rotary Kulübü Yay., Yayın No:2, Antakya, 2000.

SELÇUK, Hamdi; Bütün Yönleriyle Hatay'ın O Günleri, 2.B., İstanbul, 1972.

SELEN, H. Hadi; "Istrabon'a Göre Antakya", Ülkü (Halkevleri Dergisi), C.VIII, S.46, Birinci Kanun 1936.

------- "İslam Coğrafyacılarına Göre Antakya", Ülkü (Halkevleri Dergisi), CVIII, S.48, Şubat 1937.

SERT, Selahattin; Fransızların Ermenileri Yok Etme Planı, Kilikya 1918-1922, Haçin Ölüm Kampı, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2005.

SEVER, Hasan; Büyük İskender, Mitoloji ve Tarih Dizisi, Anonim Yayıncılık, İstanbul, 2010.

SEZER, Ayten; Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

SOFUOĞLU, Adnan; DAĞISTAN, Adil; İşgalden Katılıma Hatay, Ankara, 2008.

SONYEL, Salahi R.; Türk Kurtuluş Savaşının Dış Politikası, Ankara, 1974.

SOYAK, Hasan Rıza; Atatürk'ten Hatıralar, C.II, İstanbul, 1973.

SOYSAL, İsmail; "1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı", Belleten, C.XLVI, Sayı: 182 (Nisan 1982).

------- "Hatay Sorunu ve Türk Fransız Siyasal ilişkileri", (1936-1939), Belleten, C.XLIX, Sayı: 193 (Nisan 1985).

------- Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C.1, 1920-1945, Ankara, 1983.

SÖKMEN, Tayfur; Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978.

SÖNMEZOĞLU, Faruk; "Kurtuluş Savaşı Dönemi Diplomasisi", Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul, 1994.

STRECK, M.; "Antakya", İ.A., Cilt 1, İstanbul, 1978.

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları; c.1, Ankara, 1985.

TAN, M. Turhan; "Türk Antakya'nın Tarihi 3600 sene Evvel Etilerin İşgali İle Başlar", Belediyeler Dergisi, Yıl: II, Sayı: 18 (Ocak 1937).

TANSEL, Selahattin; Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.l, İstanbul, 1991.

TEKİN, Mehmet; Harf İnkılâbı, Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı, Antakya, 1988.

------- Hatay, İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939), Ankara, 2010.

------- Hatay Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

------- Tarihte Hatay ve Hatay Devleti, Antakya, 1986.

------- "İşgal Yıllarında Hatay Cemiyetleri-I. Selameti Belde, Elektrik Şirketi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti", Güneyde Kültür, Sayı: 5 (Temmuz 1989).

------- "Hatay Basın Tarihinin Altın Sayfalarından Biri: Yeni Mecmua" Güneyde Kültür, Sayı: 111 (Mayıs 1998).

------- "İşgal Yıllarında Hatay Cemiyetleri III, Gençspor Kulübü", Güneyde Kültür, Sayı: 16 (1990).

------- Atatürk'ün Vazgeçilmez Sevdası Hatay, Antakya, 2009.

------- "Devlet Kuran Cemiyet: Antakya-İskenderun ve Havalisi Türkleri Yardım Birliği, Yahut-Hatay Erkinlik Cemiyeti" Güneyde Kültür, Sayı: 67 (Eylül 1994).

------- Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını, Antakya, 2002.

------- Hatay Basın Tarihi, Antakya, 1985.

TENGİRŞEK, Yusuf Kemal; Vatan Hizmetinde, Ankara, 1981.

TOKSOY, Ali Enver; "Atatürk'ten Hatıralar-40 Asırlık Türk Yurdu Ecnebiler Elinde Kalamaz", İller ve Belediyeler Dergisi, Yıl: 4, Sayı:38-39 (Kasım-Aralık 1948).

TOKSOY, Ali Enver; "Hatay Müdafaası", İller ve Belediyeler Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 70 (Temmuz 1951).

------- "Hatay ve Şehirleri", Belediyeler Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 79-81 (Mart-Mayıs 1942).

TOPUZ, Hıfzı; Bana Atatürk'ü Anlattılar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

TUNAYA, Tarık Zafer; Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 2.b., İstanbul, 1981.

TUTAR, Adem; XX. Yüzyıl Hatay Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası (Basılmamış doktora tezi), Malatya, 1997.

TÜNAY, Bekir; "Atatürk ve Hatay", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.II, Sayı: 5 (Mart 1986).

Türk İstiklal Harbi, IV. Cilt, Güney Cephesi, Genelkurmay Basımevi, 1966.

Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, I, Ankara, 1992.

Türk Silahlı Kuvvetleri General ve Amiralleri Albümü-1923-1984, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1984.

Türkiye Dış Politikasında 50.Yıl Montreux Ve Savaş Öncesi Yılları (1935-1939), Ankara, 1974.

TÜRKMEN, Ahmet Faik; Hatay Manda Tarihi, Silahlı Mücadele Devresi, C.IV. İstanbul, 1939.

TÜZÜN, Süleyman; İki Savaş Arası Dönemde Hatay Tarihi (1918-1939), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Eylül, 1989.

ULUĞ, Naşit; Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, Milliyet Yayınları, 1973.

UMAR, Bilge; Türkiye Halkının İlk Çağ Tarihi, İzmir, 1982.

UMAR, Ömer Osman; Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004

ÜNAL, Kemal; "Suriye'deki Türkler Ekalliyet Değildir" Ulus, 24 Eylül 1936.

ÜNAL, Tahsin; Türk Siyâsî Tarihi (1700-1958), 4.b., Ankara, 1977.

YAVUZ, Bige; 1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşmasının Hazırlık Aşamaları, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, AAM. Yayınları, Ankara, 2000.

YAVUZ, Bige; Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından (1919-1922), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

YAVUZ, Celalettin; Dörtyol, Tarihi ve Geleceğinin İnşası, Berikan yayınevi, Ankara, 2010.

YAZGANALP, Tarık Mümtaz, Çizgiler ve Bilgiler, Halep, 1936.

YERASİMOS, Stefanos; Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu, (Ç: Şirin Tekeli), İstanbul 1994.

C-ANSİKLOPEDİ VE ZABITLAR

TBMM Gizli Celse Zabıtları, c. 1, Ankara 1985.

TBMM Zabıt Ceridesi, c. 13, devre, V, 1937.

TBMM Zabıt Ceridesi, devre V, Cilt 13, 1936.

Türk A., 19. cilt, Ankara 1971.

Türk A., 20. cilt, Ankara 1972.

Türk (İnönü) A., 3. cilt, Ankara.

Yurt Ansiklopedisi, Cilt. V.

D-SÜRELİ YAYINLAR

Akşam Gazetesi, 2 Teşrin-i Sani, 1938, sayı 7202

Ayın Tarihi, sayı: 36, 37, 54, 67.

Cumhuriyet, 24 Haziran 1939.

Doküman (Hatay özel sayısı), sayı: 1, İstanbul (Temmuz 1939).

Düstur III. Tertip, C. 20. s. 1530-1539.

Güneyde Kültür Dergisi

Hatay Gazetesi, 1938, 1939.

Resmi Gazete, 11 Temmuz 1939, Kanun No: 3711

Yeni Mecmua

Yenigün

Hatay Devleti Resmi Gazetesi

(Sayılar)

24 I. Teşrin 1938-Pazartesi, No:32.

26. 1.Teşrin 1938 Pazartesi, sayı: 33.

28. I. Teşrin 1938 Cuma, sayı: 34.
1. II. Teşrin 1938 Salı, sayı: 36.
2. II. Teşrin 1938 Çarşamba, sayı: 37.
3. II. Teşrin 1938 Perşembe, sayı: 38.
4. II. Teşrin 1938 Cuma, sayı: 39.
8. II. Teşrin 1938 Salı, sayı: 41.
10. II. Teşrin 1938 Perşembe, sayı: 43
21. II. Teşrin 1938 Pazartesi, sayı: 44.
3. I. Kanun 1938 Cumartesi, sayı: 45.
1. I. Kanun 1938 Cumartesi, sayı: 46.
15. I. Kanun 1938 Perşembe, sayı: 47.
16. I. Kanun 1938 Cuma, sayı: 48.
7 Ocak 1939, No:50.
11. II. Kanun 1939 Çarşamba, sayı: 51.
14. II. Kanun 1939 Cumartesi, sayı: 52.
18. II. Kanun 1939 Çarşamba, sayı: 53.
1 Şubat 1939, sayı: 56.
1 Şubat 1939, sayı: 57.
11 Şubat 1939, sayı: 59.
15 Şubat 1939 Çarşamba, sayı: 60.
18 Şubat 1939, sayı: 61.
22 Şubat 1939, sayı: 62.
1Mart 1939 Çarşamba, sayı: 63.
11 Mart 1939 Cumartesi, sayı: 64.
13 Mart 1939 Pazartesi, sayı: 65.
15 Mart 1939 Çarşamba, sayı: 66.
17 Mart 1939 Cuma, sayı: 68.
21 Mart 1939 Salı, sayı: 70.
15 Nisan 1939 Cumartesi, sayı: 77.
22 Nisan 1939 Cumartesi, sayı: 79.
26 Nisan 1939 Çarşamba, sayı: 80.
6 Mayıs 1939 Cumartesi, sayı: 82.
31 Mayıs 1939 Çarşamba, sayı: 86.
28 Haziran 1939 Çarşamba, sayı: 89.

T.C. HATAY VALİLİĞİ

BÜYÜK İŞLERİ BÜYÜK MİLLET YAPAR